

ДОН ДЕЛІЛЛО

БІЛІЙ ШУМ

БІЛІЙ ШУМ

ДОН ДЕЛІЛЛО

ДОН ДЕЛІЛЛО

БІЛИЙ ШУМ

БІЛИЙ ШУМ

ДОН ДЕЛІЛЛО

TEMP
FOKA

Annotation

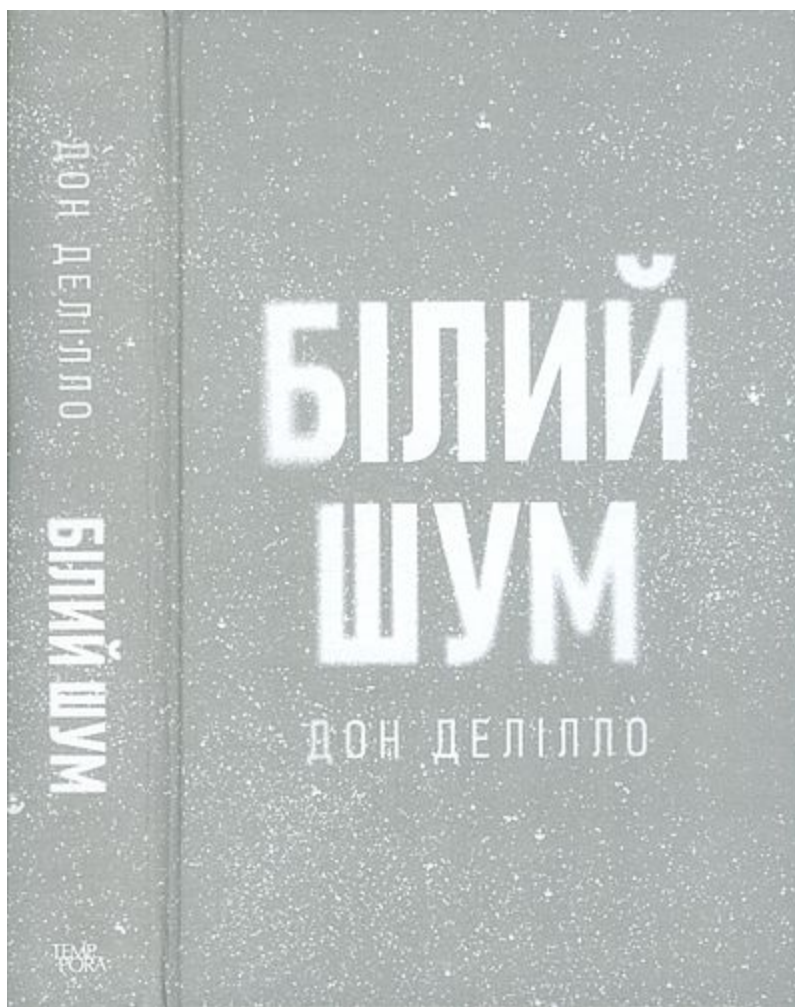
Провінційне американське містечко. У місцевому коледжі є кафедра гітлерознавства, очолювана професором Джеком Гледні. Він щасливо живе з дружиною Бабеттою і чотирма дітьми, і лише занепокоєне питання «Хто помре першим?» порушує цю ідилію. Та згодом родинному щастю завадять нелюдські катастрофи й небожественні дива. Восьмий роман Делілло, його перший бестселер, Національна книжкова премія 1985 року й екранізація від режисера Ноа Баумбаха.

- [Дон Делілло](#)
 -
 -
 - [I. Хвилі та випромінювання](#)
 - [1](#)
 - [2](#)
 - [3](#)
 - [4](#)
 - [6](#)
 - [7](#)
 - [8](#)
 - [9](#)
 - [10](#)
 - [11](#)
 - [12](#)
 - [13](#)
 - [14](#)
 - [15](#)
 - [16](#)
 - [17](#)
 - [18](#)
 - [19](#)
 - [20](#)
 - [II. Повітряно-токсичне явище](#)

- [21](#)
- [III. Диларама](#)
 - [22](#)
 - [23](#)
 - [24](#)
 - [25](#)
 - [26](#)
 - [27](#)
 - [28](#)
 - [29](#)
 - [30](#)
 - [31](#)
 - [32](#)
 - [33](#)
 - [34](#)
 - [35](#)
 - [36](#)
 - [37](#)
 - [38](#)
 - [39](#)
 - [40](#)
- [Біліло, шуміло, Делілло](#)
- [Інформація видавця](#)
- [Примітки до електронної версії](#)
- [notes](#)
 - [1](#)
 - [2](#)
 - [3](#)
 - [4](#)
 - [5](#)
 - [6](#)
 - [7](#)
 - [8](#)
 - [9](#)
 - [10](#)
 - [11](#)
 - [12](#)

- [13](#)
 - [14](#)
 - [15](#)
 - [16](#)
 - [17](#)
 - [18](#)
 - [19](#)
 - [20](#)
 - [21](#)
 - [22](#)
 - [23](#)
 - [24](#)
 - [25](#)
 - [26](#)
 - [27](#)
 - [28](#)
 - [29](#)
 - [30](#)
 - [31](#)
 - [32](#)
 - [33](#)
-

Дон Делілло
Білий шум

ДОН
ДЕЛІЛЛО

БІЛІЙ
ШУМ

Київ
2022
Темпора

Переклад
Максима
Нестелєєва

Видання, з якого зроблено переклад:
Don DeLillo. White Noise. — New York:
Penguin Books, 1986

Переклад з англійської: Максим Нестелєєв

Випускова редакторка: **Богдана Романцова**
Редагування: **Анастасія Осипенко**
Коректура: **Юлія Колеснікова**

Дизайн і верстка: **Ірина Мамасва**
Обкладинка: **Ігор Дунець**

Дон Делілло

Білий шум. — К.: Темпора, 2022. — 480 с.
ISBN 978-617-569-569-2

© 1984, 1985 by Don DeLillo

© Максим Нестелєєв, переклад, 2022

© Темпора, 2022

Зміст

I. Хвилі та випромінювання 9
II. Повітряно-токсичне явище 157
III. Диларама 237
Біліло, шуміло, делілло 461
Максим Нестелєєв

Присвячую С'ю Бак і Лоїс Воллес

I. Хвилі та випромінювання

ХВИЛІ
ТА

ВИПРОМІНЮВАННЯ

1

«Універсали» з'явилися опівдні, довгою лискучою валкою пронеслися західною частиною студмістечка. Змійкою оминувши помаранчеву скульптуру з двотаврової балки, попрямували до гуртожитків. На дахах «універсалів» громадилися надійно закріплені валізи з легким і теплим одягом; коробки з ковдрами, осіннім і зимовим взуттям, канцелярією і книжками, простирадлами, подушками, укривалами; згорнуті килими та спальні мішки; велосипеди, лижі, наплічники, англійські й ковбойські сідла, гумові човни. Щойно машини уповільнили хід і зупинилися, звідусіль висипали студенти, кинулися до задніх дверцят і почали розвантажувати речі, що були всередині: стереомагнітоли, радіоприймачі, комп'ютери; маленькі холодильники й настільні плити; картонні коробки з платівками і касетами; фени і плойки; тенісні ракетки і футбольні м'ячі, ключки для хокею і лакросу, луки і стріли; заборонені препарати, протизаплідні пігулки і засоби; нездорову їжу, що досі була в господарських торбинках: чипси з цибулею і часником, начос, тістечка з арахісовою начинкою, сухі сніданки «Ваффелоз» і «Кабум», фруктові жуйки й карамельний попкорн, шипучки «Дум-Дум» і печиво «Містик мінтс».

Я спостерігаю за цим дійством щовересня вже двадцять один рік. Дивовижна подія, незмінно. Студенти вітають одне одного кумедними вигуками та просякнутими пияцтвом жестами. Ціле літо вони досхоchu насолоджувалися втіхами, не зовсім законними, втім, як і завжди. Батьки стоять поруч із автомобілями, ошелешені сонячним сяйвом, і споглядають, куди не кинь оком, образи собі подібних. Сумлінно зароблена засмага. Роблені усмішки й погляди скося. Ними опановує відчуття відродження, спільного впізнавання. Жінки рішучі і жваві, стрункі від дієт, вони знають усіх поіменно. Їхні чоловіки дещо стримані, проте великодушні, покірливо витрачають свій час на виконання батьківських обов'язків, щось у них видає щедрі витрати на страхування. Це зібрання «універсалів», як і будь-яка інша можлива діяльність упродовж року, красномовніше за будь-які формальні

літургії або правила нагадує батькам, що це зустріч однодумців, братів по духу, одного народу, однієї нації.

Я вийшов з роботи і, зійшовши з пагорба, попрямував до міста. У нашому місті є будинки з башточками і верандами на обох поверхах, де люди відпочивають у тіні старезних кленів. Тут є церкви в стилі грецького відродження, а також готичні. Є психіатрична лікарня з довгастим портиком, різьбленими слуховими віконцями і гостроверхим дахом, увінчаним шпилем з ананасом. Ми з Бабеттою і дітьми від попередніх шлюбів мешкаємо в кінці тихої вулички, де колись був ліс із глибокими ярами. Зараз за нашим подвір'ям, далеко внизу, проходить швидкісна автомагістраль, і вночі, коли ми зручно вкладаємося у своє латунне ліжко, гомін розсіяного руху оповиває нас звіддаля постійним тихим гурчанням, уплітаючись у наші сни, наче бурмотіння душ померлих десь на межі марення.

Я завідую кафедрою гітлерознавства в Коледжі-на-Пагорбі. Я заснував гітлерознавство в Північній Америці в березні 1968 року. То був холодний ясний день із поривчастим вітром зі сходу. Коли я в розмові з ректором припустив, що вивчення життя Гітлера варте того, щоб створити цілу кафедру, той миттєво зрозумів можливий зиск. Задум мав просто блискавичний успіх. Кар'єра ректора пішла вгору: він був радником Ніксона, Форда і Картера до самої смерті на підйомнику гірськолижного курорту в Австрії.

На перетині Четвертої з Елм-стрит машини повертають ліворуч до супермаркету. Територію навколо патрулює поліціантка, що втислася в коробкоподібний автомобільчик, видивляючись тих, хто паркуються не за правилами, прострочили час або мають старі талони техогляду. По місту на телефонних стовпах розклеєні саморобні оголошення про загублених собак і котів, деякі з них написані дитячою рукою.

Бабетта висока і досить повненька; є в ній і обхват, і ваговитість. Копиця її розпатланого білявого волосся має той рудуватий відтінок, що раніше називався брудний блонд. Якби вона була крихітною, то з таким волоссям видавалася б надто милою, надто пустотливою і надуманою. Але розмір надає її скуйовдженому вигляду певної серйозності. У повненьких жінок це виходить ненавмисно. Їм бракує підступності у змові зі своїм тілом.

— Тобі варто було це побачити, — звернувся я до неї.

— Що?

— Сьогодні ж день «універсалів».

— Невже я знов прогавила? Ти мав мені нагадати.

— Повз музичну бібліотеку вони тяглися аж до федеральної автостради. Сині, зелені, бордові, брунатні. Виблискували на сонці, наче караван у пустелі.

— Ти ж знаєш, що мені треба нагадувати, Джеку.

Попри скуйовжене волосся в Бабетті, втім, є якась недбала гідність особи, що так переймається серйозними справами, аж не має часу думати чи дбати про свій вигляд. Хоча Бог і не наділив її якимось надзвичайним талантом у прямому розумінні цього слова. Вона доглядає дітей, викладає курс освітньої програми для дорослих, входить до групи волонтерів, що читають книжки сліпим. Раз на тиждень вона читає літньому чоловіку на ім'я Тредвелл, який мешкає десь у передмісті. Його кличуть Старий Тредвелл, наче він якийсь наземний орієнтир, кам'яниста скеля або небезпечне болото. Вона читає йому «Нешнал Інквайрер», «Нешнал Ігземінер», «Нешнал Експрес», «Глоуб», «Ворлд», «Стар». Старий потребує свою тижневу дозу культових містерій. Як йому в цьому відмовити? По суті, байдуже, чим займається Бабетта, я відчуваю солодку винагороду, що пов'язаний із такою чутливою жінкою, закоханою в новий день, насиченість життя і нескінченну родинну метушню. Я споглядаю, як вмילו і послідовно вона виконує свою роботу, на перший погляд легко і невимушено, на відміну від моїх колишніх дружин, що мали

схильність губити зв'язок з реальністю, — егоцентричні й знервовані особи зі зв'язками серед інтелектуальних кіл.

— Мені не потрібні «універсали». Мене цікавлять люди. Там були жінки в тартанових спідницях і в'язаних светрах? А чоловіки в жокейських жакетах? Як виглядає жокейський жакет?

— Вони звикли до своїх грошей, — сказав я. — Вони щиро вірять, що мають на них право. І це переконання дає їм якесь богатирське здоров'я. Вони аж сяють.

— Мені навіть важко уявити, як можна померти з таким рівнем достатку, — сказала вона.

— Можливо, смерті як такої взагалі немає. Просто папери переходять до інших рук.

— У нас і самих є «універсал».

— Він малий, металевого кольору, одні дверцята зовсім поїдені іржею.

— Де Вайлдер? — запитала вона, охоплена звичною панікою, кличучи свою дитину, сина, що нерухомо заляк на триколісному велику на задньому дворі.

Ми з Бабеттою спілкуємося на кухні. Кухня і спальня тут головні кімнати, пристановища влади, джерела енергії. Ми з нею в цьому маємо подібні погляди: сприймаємо решту дому як місце зберігання меблів, іграшок, різноманітних невживаних предметів і дітей, що залишилися після попередніх шлюбів, подарунків давно загублених родичів, ношених суконь та іншого мотлоху. Речей, коробок. Чому ж усе це майно таке обтяжливо-сумовите? Воно оповите темрявою і лихим передвістям. Воно змушує мене стерегтися не лише власних невдач і поразок, але й чогось загальнішого, більшого за розміром і значенням.

Вона зайшла з Вайлдером і всадила його на кухонну стійку. Тоді ж спустилися Деніз і Стеффі, і ми обговорили, що їм треба для школи. Незабаром настав час обідати — період хаосу і шуму. Ми товклися довкола, незлісно сварилися, упускали посуд. Врешті-решт ми всі задовольнялися тим, що змогли потягти з буфета і холодильника або поцупити одне в одного, і тоді починали мастити гірчицею чи майонезом наші яскраві різнобарвні харчі. У повітрі панував настрій надзвичайно серйозного передчуття винагороди, здобутої у важкому суперництві. За столом було ніде яблуку впасти, і Бабетта з Деніз

поштовхалися ліктями, не вимовивши ні слова. Вайлдер так і сидів на стійці, оточений відкритими коробками, зіжмаканою фольгою, лискучими пачками картопляних чипсів, мисок із тягучою речовиною у пластиковій обгортці, кільцями від ковпачків і смужок для відкривання, тоненьких, загорнутих у плівку шматочків сиру. Генріх, мій єдиний син, увійшов, уважно обдивився місце події, потім вийшов через двері чорного ходу і зник.

— Не такий обід я собі планувала, — мовила Бабетта. — Я справді думала про йогурт і пророщену пшеницю.

— Здається, ми десь таке вже чули, — відповіла Деніз.

— Мабуть, тут це і було, — підхопила Стеффі.

— Вона постійно купує цю гидоту.

— Але ніколи не їсть, — додала Стеффі.

— Бо вважає, що якщо купуватиме цю гидоту, їй таки доведеться її з'їсти, щоб позбутися. Вона так намагається себе обдурити.

— Уже пів кухні завалено цим зерном.

— Та вона викидає його, бо воно псується, — сказала Деніз. — А тоді розпочинає все наново.

— Куди не кинь оком, — сказала Стеффі, — всюди ця пшениця.

— Якщо вона не купить його, то відчуватиме провину, вона відчуватиме провину, якщо купить, але не з'їсть його, вона відчуватиме провину, коли побачить його в холодильнику, вона відчуватиме провину, коли його викидатиме.

— Це як із курінням, але вона не курить, — сказала Стеффі.

Деніз було одинадцять, дитина з тим іще характером. Вона вела майже щоденний протест проти тих звичок матері, що видавалися їй марнотратними або згубними. Я ж захищав Бабетту. Я їй казав, що то мені було варто дотримуватися дієти. Я постійно нагадував їй, що мені подобається, як вона виглядає. Я натякав, що об'ємності, якщо вона помірна, властива чесність. Усі довіряють помірно об'ємистим людям.

Та вона була не в захваті від своїх стегон і боків і намагалася пересуватися швидкою ходою, бігала по стадіонних сходах у неокласичній середній школі. Вона казала, що я перетворюю її недоліки на чесноти, бо за своєю природою я намагаюся захистити коханих від гіркої правди. Бо в правді зачаїлося щось небезпечне, — казала вона.

У коридорі нагорі спрацювала пожежна сигналізація, чи то щоб показати нам, що здохла батарейка, чи то тому, що будинок зайнявся. Обід ми завершували мовчки.

Завідувачі кафедр у Коледжі-на-Пагорбі ходять у професорських мантиях. Не в пафосному вбранні до п'ят, а в безрукавних туніках зі зборками на плечах. Вони мені до вподоби. Мені подобається вивільняти руку з-під складок одягу, щоб подивитися, котра година. Таке просте явище, як визначення часу, повністю змінюється від цього змаху. Ефектні рухи додають у життя романтики. Студентам, не надто обтяженим клопотами, час сам по собі може здатися якоюсь вишуканою прикрасою, романсом людської свідомості, коли вони споглядають за тим, як з-під середньовічної мантиї професора під час його ходи через студмістечко виринає зігнута в лікті рука з електронним годинником, що виблискує в серпневих сутінках. Мантия, само собою, чорна і пасує майже до будь-чого.

Як такого, окремого будинку для кафедри гітлерознавства не існує. Ми знайшли притулок у Сентенарі-голлі, темній цегляній будівлі, де ще розміщено кафедру поп-культури, яка офіційно зветься кафедрою американських середовищ. Дивна компанія. Професорсько-викладацький склад становлять переважно нью-йоркські емігранти, тямущі, але на вигляд наче зарізяки, схиблені на кіно і дрібничках. Своїм призначенням вони вважають розшифровку природної мови культури, знаходження формального методу викладання осяйних задовольень, що пізнали самі в дитинстві, потьмареному роками життя в Європі, — і все це базується на принципах аристотелевого вчення, застосованого до обкладинок жувальних гумок і наспівів із реклами мийних засобів. Завідує кафедрою Альфонс (Фастфуд) Стомпанато, широкогрудий насуплений чоловік, чия колекція довоєнних пляшок із-під шипучок постійно виставляється в якомусь закутку. Усі викладачі його кафедри — чоловіки, що носять зім'ятий одяг, потребують перукаря і кашляють собі в пахву. Разом вони скидаються на членів профспілки далекобійників, що зібралися розпізнати знівечене тіло свого товариша. І лишають враження всепроникної гіркоти, підозри й інтриги.

Серед вищезазначених виокремлюється постать Мюррея Джея Сискінда, колишнього спортивного журналіста, що якимось запросив

мене пообідати з ним у їдальні, просякнутій запахом незрозумілої їжі, що викликав у мене смутні і похмурі спогади. Мюррей був новачком на Пагорбі, зсутуленим чоловіком у маленьких круглих окулярах з аманітською борідкою. Його запросили прочитати курс лекцій про сучасних ідолів, і те, що він на цей час усвідомив, спілкуючись із колегами з поп-культури, здається, неабияк його бентежило.

— Я розуміюся на музиці, я розуміюся на фільмах, я навіть уявляю, що можна дізнатися з коміксів. Але тут серед професорсько-викладацького складу є ті, що не читають нічого, крім написів на коробках із-під пластівців.

— Іншого авангарду в нас немає.

— Але я не скаржуся. Мені тут подобається. Я повністю зачарований укладом цього провінційного містечка. Я хочу звільнитися від кайданів великих міст і заплутаних сексуальних зв'язків. Від спеки. Ось що таке для мене великі міста. Приїздиш потягом, виходиш з вокзалу — і тебе з головою накриває хвиля. Спека повітря, машин і людей. Спека їжі і сексу. Спека височених споруд. Спека, що плине з підземок і тунелів. У великих містах завжди на п'ятнадцять градусів спекотніше. Спека здіймається з тротуарів і падає з отруєного неба. Спеку видихають автобуси. Її випромінюють юрби покупців і офісних службовців. Інфраструктура цілком і повністю заснована на спеці, немилосердно її використовує і відроджує ще в більшому обсязі. Неминуча загибель всесвіту від спеки, про яку так полюбляють торочити науковці, уже десь на пів шляху, і це відчувається навкруги в будь-якому великому або середньому місті. Спека і вогкість.

— Де ви мешкаєте, Мюррею?

— Знімаю мебльовану кімнату. І повністю цим захоплений і заінтригований. Вона в чудовому старому будинку з крихкої цегли поруч із психіатричною лікарнею. Крім мене, більш-менш постійно є ще сім чи вісім пансіонерів. Жінка, що приховує якусь страшну таємницю. Чоловік із зацькованим поглядом. Чоловік, що ніколи не виходить зі своєї кімнати. Жінка, яка годинами стоїть біля поштової скриньки, очікуючи на листа, який, здається, ніколи не прийде. Чоловік без минулого. Жінка з минулим. У приміщенні тхне нещасливим життям із фільмів, яке я відразу відчуваю.

— А хто з них ви? — запитав я.

— Я єврей. Ким ще я можу бути?

Було щось зворушливе в тому, що Мюррей майже повністю вдягався у вельвет. Я відчував, що десь років з одинадцяти в тисняві бетонного майданчика ця цупка тканина асоціювалась у нього з навчанням у виші в якомусь неймовірно далекому місці, затіненому деревами.

— Я просто не можу не почуватися щасливим у містечку, що зветься Блексміт, — сказав він. — Тут я уникну різних ситуацій. У великих містах повно тих ситуацій, тих спритних до сексу людей. Останнім часом я не дозволяю жінкам вільно маніпулювати частинами свого тіла. Виникла в мене якимось чином ситуація з одною жінкою в Детройті. Їй для шлюбозрозумного процесу знадобилася моя сперма. Іронія в тому, що я люблю жінок. Я просто втрачаю розум, коли бачу довгі ноги, що жваво крокують буденним ранком у переливі сонячного проміння і легкій прохолоді, яка в'юниться від річки. Але іронія також в іншому: зрештою, мене вабить не так жіноче тіло, як їхній розум. Розум жінки. Щільний односпрямований потік перебуває у витончено оздобленій камері, як під час фізичного досліду. Яка ж втіха спілкуватися з розумною жінкою в панчохах, коли вона закидає ногу на ногу! Від цього ледве вловимого, наче статика, шерхоту нейлону я почувуюся майже на сьомому небі від щастя. І третя, пов'язана з попередніми іронія полягає в тому, що чим заплутанішою, невротичнішою і примхливішою є жінка, тим сильніше мене до неї тягне. Мені подобаються прості чоловіки і складні жінки.

Брови у Мюррея густі, волосся туге і наче важке, а на шиї з боків кучерявиться жмутками. Жорстка борідка на підборідді, яку не доповнюють вуса, видається необов'язковим додатком, який можна приклеїти або видалити залежно від обставин.

— Які лекції ви плануєте читати?

— Саме про це я і хочу з вами поговорити, — відповів він. — Те, що ви затіяли тут із Гітлером, це чудово. Створили, виплекали — це повністю плід вашої праці. Жоден викладач із будь-якої кафедри чи то коледжу, чи то університету в цій частині країни не вимовить слово «Гітлер», не віддавши вам належне, буквально або метафорично. Це самісінький центр, джерело, що не підлягає обговоренню. Це тепер ваш Гітлер, Гітлер Гледні. Ви безумовно маєте відчувати неймовірне задоволення. Коледж здобув міжнародне визнання завдяки

гітлерознавству. Свою ідентичність, відчуття досягнутого. Ви розвинули цілу систему навколо цієї постаті, структуру з безліччю підструктур і взаємопов'язаних галузей дослідження, історію в межах історії. Я зачудований вашою спробою. Майстерно, проникливо, приголомшлива гра на випередження. Це саме те, чого я хочу досягнути з Елвісом.

За кілька днів Мюррей поцікавився в мене щодо туристської принади, відомої як найчастіше фотографована комора Америки. Ми проїхали тридцять п'ять кілометрів сільськими дорогами й опинилися поблизу Фармінгтона. Навкруги розкинулися луки і яблуневі сади. Уздовж розлогих полів тяглися білі огорожі. Незабаром почали з'являтися вказівники. **НАЙФОТОГРАФОВАНИША КОМОРА АМЕРИКИ.** Поки доїхали до місця, ми таких аж п'ять нарахували. На імпровізованій парковці стояли десь із сорок легковиків і туристичний автобус. «Коров'ячою стежкою» ми зійшли до невеличкого узвишшя поруч із коморою, звідки було зручно роздивлятися і фотографувати. Усі були з фотоапаратами, а дехто ще й зі штативами, телеоб'єктивами та фільтрами. Чоловік у кіоску продавав листівки і слайди — світлини комори, зроблені з узвишшя. Ми зупинилися неподалік від лісочка і спостерігали за фотографами. Мюррей доволі довго мовчав, лише час від часу щось креслячи в записничку.

— Ніхто не бачить комору, — промовив він нарешті.

Знову запала довга мовчанка.

— Щойно помічаєш вказівники про комору, побачити саму комору вже неможливо.

Він знову поринув у мовчання. Одні фотографі сходили з узвишшя і їх миттєво замінювали інші.

— Ми тут не задля того, щоб зняти образ, ми тут, щоб його зберегти. Кожна фотографія підсилює ауру. Відчуваєте це, Джеку? Накопичення невідомої енергії.

Зависла тривала тиша. Чоловік у кіоску продавав листівки і слайди.

— Тут перебуваєш ніби в духовному полоні. Ми бачимо лише те, що бачать інші. Тисячі тих, хто був тут раніше, тих, хто ще сюди приїде. Ми самі погодилися бути частиною колективного сприйняття.

Це буквально додає кольорів тому, що ми бачимо. Таке собі релігійне переживання, як, до речі, і весь туризм.

Укотре запанувала тиша.

— Вони фотографують те, як фотографують, — промовив він.

На якийсь час він знову замовкнув. Ми слухали, як безупинно клацають кнопки затвора об'єктивів і шарудять важелі прокрутки плівки.

— Якою була комора до того, як її сфотографували? — запитав він. — Як вона виглядала, чим вона відрізнялася від інших комор, чим вона була на них схожою? На ці запитання ми не можемо відповісти, бо прочитали вказівники і побачили людей, що роблять світлини. Нам не видертися з цієї аури. Ми її частина. Тут, зараз.

Видавалося, що він цим надзвичайно задоволений.

Важкі часи підштовхують людей до переїдання. У Блексміті повно дорослих і дітей з надлишковою вагою, коротконогих і в мішкуватих штанах, що ходять перехильцем. Вони насилу викараскуються зі своїх малолітражок; натягають тренувальні костюми і дрібцюють місцевістю всією сім'єю; ходять вулицею зі слідами їжі на обличчях; їдять у крамницях, машинах, на парковці, у чергах на автобус і до кінотеатру, у затінку величних дерев.

Лише літніх людей, здається, не зачіпає лихоманка переїдання. Хоча вони не завжди відповідають за свої слова і жести, втім, вони стрункі і мають здоровий вигляд, жінки дбайливо доглянуті, а чоловіки цілеспрямовані й охайні, коли вибирають візки біля супермаркету.

Я перетнув газон перед школою, обійшов будівлю і попрямував до невеличкого стадіону просто неба. Там Бабетта якраз бігла вгору сходишками. Я сів на протилежному боці у першому ряду кам'яної трибуни. Небо затягнули перисті хмари. На верхній сходишці вона зупинилася, перепочила, поклавши руки на високий парапет, потім зіперлася навскіс. За мить обернулася і почала спускатися, а її груди важко здіймалися. Завеликий костюм тріпотів на вітрі. Вона сходила, тримаючи руки з розчепіреними пальцями на боках. Закинула голову, ловлячи розпашілим обличчям прохолодне повітря, і мене не бачила. На останній сходишці вона повернулася до трибуни і виконала кілька вправ для м'язів шиї. Потім знову побігла сходами вгору.

Тричі вона піднімалася сходами і повільно поверталася донизу. Навколо не було ані душі. Вона працювала на повну, волосся майоріло, ноги і плечі рухалися безупинно. Щоразу нагорі вона схилялася на парапет, звисивши голову, угамовуючи шалене пульсування. Після останнього спуску я зустрів її на межі ігрового майданчика й обійняв, устромивши руки позаду за поясом сірих бавовняних штанів. Над деревами виник невеличкий літак. Волога і тепла Бабетта загурчала, як приручений звір.

Вона бігає, відкидає сніг, шпаклює ванну і раковину. Вона грає в слова з Вайлдером, а перед сном у ліжку читає вголос класику еротичної літератури. А що роблю я? Я збираю і скручую сміттєві

пакети, плаваю туди-сюди доріжкою в басейні коледжу. Під час прогулянки, коли позаду хтось нечутно підбігає підтюпцем, а потім несподівано виникає просто поруч зі мною, я підстрибую, як ідіот, від переляку. Бабетта розмовляє із собаками і кішками. Краєм правого ока я бачу кольорові плями. Вона планує наші подорожі на лижах, які ніколи не здійсняться, і її обличчя сяє від азарту. Я піднімаюся пагорбом до школи, відмічаючи для себе побілені камені, що окреслюють під'їзди до нових будинків.

Хто помре першим?

Це питання постає час від часу — як те, куди поділися ключі від машини. Воно змушує нас урвати фразу на пів слові і довго дивитися в очі одне одному. Я замислююся, чи не представляє сама ця думка частково природу фізичного кохання, зворотний дарвінізм, що винагороджує вижилих смутком і страхом. Чи, може, якийсь інертний елемент у повітрі, яким ми дихаємо, щось рідкісне, як неон, із точкою плавлення й атомною масою? Я тримав її в обіймах на гаровій доріжці. У наш бік бігли діти, тридцять дівчат у яскравих шортах, неймовірна підплигувальна громада. Енергійне дихання, нашаровані ритми кроків. Іноді мені видається, що нашому коханню бракує досвіду. Тоді питання смерті стає доречним нагадуванням. Воно зцілює нас від ілюзій у майбутньому. Просте є приреченим, чи це марновірство? Ми спостерігали, як дівчата знову наближалися до нас по колу. Цього разу вже розтягнувшись, окремі обличчя, особливий біг, майже невагомі в прагненні завершити політ приземленням за лінією фінішу.

«Марріотт» в аеропорту, «Даунтаун Тревелодж», «Шератон Інн» і «Конференц-центр».

Дорогою додому я сказав: «Бі хоче приїхати на Різдво. Можемо розмістити її разом зі Стеффі».

— Вони знайомі?

— Вони зустрічалися в «Дісней Ворлд». Усе буде гаразд.

— Коли це ви були в Лос-Анджелесі?

— Тобто Анагаймі?

— Коли ви були в Анагаймі?

— Тобто Орlando. Майже три роки тому.

— А де була я? — запитала вона.

Моя дочка Бі від шлюбу з Твіді Браунер щойно перейшла в сьомий клас у передмісті Вашингтона, зі складнощами

приспосовуючись до життя в Штатах після двох років у Південній Кореї. Вона їздила в школу на таксі, телефонувала друзям до Сеула і Токіо. За кордоном їй бракувало сандвічів із кетчупом і зефіру «Трікс» на паличці. Нині вона готувала пекельні страви із зеленої цибулі та дрібних креветок, монополізувавши практично ресторанну кухню Твіді.

Цього вечора, у п'ятницю, ми замовили їжу з китайського ресторану і дивилися сім'єю телевизор, усі шестеро. Правило, яке встановила Бабетта. Здається, вона вважала, що якщо раз на тиждень діти дивитимуться телевизор разом з батьками або з мачухою чи вітчимом, цей засіб масової інформації позбудеться в їхніх очах свого лиску, перетворившись на корисне сімейне дозвілля. Поступово зменшиться його прихований наркотичний вплив і моторошна хвороблива сила, що відсмоктує мозок. Таке обґрунтування мене дещо третирувало. По суті, вечір для всіх перетворився на вишукану форму покарання. Генріх мовчки схилився над млинцями з яйцями й овочами. Стеффі засмучувалася щоразу, коли герої на екрані потрапляли в ганебні чи принизливі ситуації. Їй було властиво просто-таки безмежно ніяковіти через вчинки інших людей. Вона часто виходила з кімнати, доки Деніз не давала їй знак, що епізод завершився. Деніз використовувала такі ситуації, щоби пояснити молодшій сестрі, що в цьому світі треба бути твердою, цинічною і товстошкірою.

Я сам взяв собі за звичку щоп'ятниці після вечірнього перегляду телепрограм ґрунтовно вчитуватися в літературу про Гітлера далеко за північ.

Однієї з таких ночей я забрався в ліжко поруч із Бабеттою і розповів їй, як ректор ще 1968 року порадив мені замислитися над своїми прізвищем і зовнішністю, якщо я прагну серйозного ставлення до себе як новатора у гітлерознавстві. Джек Гледні не спрацює, — сказав він і запитав, чи не маю я на прикметі якісь інші прізвища. Врешті-решт ми погодилися, що мені варто вигадати додаткові ініціали й зватися Дж. А. К. Гледні, — ярлик, який я ношу як позичений костюм.

Ректор застеріг мене від, як він це назвав, властивого мені невміння справити перше враження. Він наполегливо переконував мене набрати вагу. Він хотів, щоб я «доріс» до Гітлера. Сам він був

високий, пузатий, рум'яний, пикатий, великоногий і тупуватий. Грізне поєднання. Серед переваг я мав значний зріст, довгі руки і ноги, але мені конче бракувало об'ємності, чи то принаймні він так вважав, — пристрасі до нездорової надмірності, багатослівності й перебільшення, огрядної масивності. Якби я став потворнішим — таке, здається, було його припущення, — це б у край допомогло моїй кар'єрі.

Тож Гітлер став для мене мірилом щодо росту і розвитку, хоча моїм спробам часто не вистачало рішучості. Окуляри в масивній чорній оправі з темними лінзами — моя власна ідея, альтернатива кошлатій бороді, яку не дозволяла відпустити моя тодішня дружина. Бабетта сказала, що їй подобається комбінація з Дж., А. і К. і що це не гонитва за дешевою славою. На її думку, літери натякають на гідність, значущість і престиж.

Я вигаданий персонаж, що всюди слідує за своїм іменем.

Насолоджуймося, доки можливо, цими безцільними днями, — промовив я сам до себе, побоюючись неочікуваного прискорення подій.

За сніданком Бабетта вголос прочитала весь гороскоп з притаманною їй оповідацькою майстерністю. Коли вона дійшла до мого, я намагався не слухати, хоч, думаю, мені цього хотілося, гадаю, я чекав на якісь підказки.

Після вечері, піднімаючись сходами, я почув по телевізору: «Сядьмо в позу напівлотоса і подбаємо про наш хребет».

Коли я того вечора заснув, мені здалося, ніби я провалююся крізь себе, серце завмерло на коротку мить падіння. Здригнувшись, я прокинувся, вирячився в темряву, розуміючи, що тільки-но відчув більш-менш звичайне скорочення м'язів, відоме як міоклонічна судома. Невже так воно і відбувається, різко, невідклично? Хіба смерть, — думав я, — не має скидатися на стрибок ластівкою, граційний, із розпростореними, наче крила, руками і плавним пірнанням, що залишає по собі незбурену поверхню?

Сушарка викручувала джинси.

Ми наштовхнулися на Мюррея Джея Сискінда в супермаркеті. У його кошику був стандартний набір їжі й напоїв, нефірмові вироби в непривабливій білій обгортці з простими етикетками. Жерстяна банка з написом «КОНСЕРВОВАНИ ПЕРСИКИ». Свиняча грудинка в білій упаковці без пластикового віконця, через яке видно шматочок. Банка зі

смаженими горіхами з білою обгорткою «НЕСОРТОВИЙ АРАХІС». Мюррей безперервно кивав Бабетті, коли я їх знайомив.

— Новий вид аскетизму, — сказав він. — Безбарвна упаковка. Мені це подобається. Я відчуваю, що не лише заощаджую гроші, але роблю свій внесок у якесь духовне єднання. Це як третя світова. Усе біле. У нас забрали яскраві кольори задля воєнних цілей.

Він не зводив погляду з очей Бабетти, виймаючи продукти з нашого візка й обнюхуючи їх.

— Я вже раніше купував ці горішки. Трапляються круглі, квадратні, зморщені, з щербинками. Розколоті. На дні банки багато крихт. Але на смак добрі. Та найбільше я люблю саму упаковку. Твоя правда, Джеку. Це останній сплеск авангарду. Сміливі нові форми. Здатність шокувати.

Біля входу якась жінка впала на стенд із книжками в м'якій обкладинці. Кремезний чоловік виліз з кабінки на платформі в дальньому кутку й обережно рушив до неї, нахиливши шию, щоб краще бачити. Касирка запитала «Леоне, петрушка?», і він відповів «Сімдесят дев'ять», наблизившись до жінки, яка впала. У його нагрудній кишені було напхано фломастери.

— А потім ви все це готуєте в мебльованих кімнатах, — підсумувала Бабетта.

— У моїй кімнаті дозволено користуватися плитою. Мені там подобається. Я читаю телепрограму, я читаю оголошення в «Уфолог Тудей». Я хочу зануритися в магію і жах Америки. Мої семінарські заняття проходять «на ура». Студенти кмітливі й охочі. Вони запитують, я відповідаю. Вони черкають нотатки, коли я говорю. Для мене це справжня несподіванка.

Він узяв з нашого візка пляшечку з надзвичайно сильним знеболювальним і обнюхав захисний ковпачок. Він обнюхав наші мускатні дині, пляшки із содовою й імбирним елем. Бабетта вирушила до відділу напівфабрикатів, тієї частини магазину, від якої мій лікар наполегливо радив триматися якомога далі.

— Волосся у вашої дружини — просто диво, — сказав Мюррей, зазираючи мені в обличчя, начебто намагаючись висловити повагу, що стала ще більшою завдяки цій новій інформації.

— Так, дійсно, — погодився я.

— Її волосся важливе.

— Гадаю, я розумію, що ви маєте на увазі.

— Сподіваюся, ви цінуєте цю жінку.

— Цілком і повністю.

— Бо подібну жінку просто так не знайдеш.

— Я це знаю.

— Її, напевно, люблять діти. Ба більше, закладаюся, що вона незамінна у випадку сімейної трагедії. Вона з тих, хто візьме справу у свої руки в лиху годину, буде втіленням сили й упевненості.

— Насправді вона стає безпорадною. Коли її мати померла, вона була зовсім безпорадною.

— А хто б не був?

— Вона була безпорадною, коли Стеффі зателефонувала з табору і сказала, що зламала руку. Нам довелося їхати цілу ніч. Я помилково завернув на дорогу до лісозаготівлі. Бабетта ридма ридала.

— Рідна дочка, далеко від дому, серед чужих людей, страждає від болю. Хто б не був безпорадним?

— Не її рідна, моя.

— Навіть не рідна дочка?

— Так.

— Неймовірно. Не можу стримати своє захоплення.

Ми втрюх попрямували до виходу, намагаючись об'їхати візками розкидані в проході книжки. Мюррей докотив один з наших візків до стоянки, а потім допоміг підняти й запхати всі наші подвійні пакети в багажник «універсалу». Машини то заїжджали, то виїжджали. Поліціантка, ніби застєбнута у своїй малолітражці, обстежувала територію в пошуках червоних прапорців на паркувальних лічильниках. Ми додали до нашого вантажу єдину неважку сумку Мюррея з білими упаковками і вирушили по Елм-стрит до його помешкання. Мені здавалося, що ми з Бабеттою, через обсяг і різноманітність придбань, через красномовний достаток, про який свідчили набиті торби, їхню вагу, розмір, кількість, знайоме оформлення пакунків і яскраві написи, їхні велетенські розміри, сімейні економні упаковки із флуоресцентними ярликами про знижку, через поповнення припасів, відчували добробут, упевненість і задоволення, які ці продукти створювали в затишних гніздечках наших душ, — здавалося, ми досягли повноти буття, невідомого людям, які

менше потребують і менше очікують, чий розклад життя обертається навколо самотніх вечірніх прогулянок.

На прощання Мюррей узяв Бабетту за руку.

— Я б запросив вас до своєї кімнати, але вона замала для двох, хіба що вони налаштовані на близькість.

Погляд Мюррея міг водночас бути і боягузливим, і щирим. Це погляд, що рівною мірою очікує на поразку і розпусний успіх. За його словами, раніше у своїх урбаністичних походеньках він покладався на єдиний спосіб спокусити жінку — чітку і відкритую пристрась. Великих зусиль коштувало йому уникати самоприниження, знуцання з себе, невизначеності, іронії, витонченості, вразливості, переситу життям у цивілізованому світі та трагічного відчуття історії — саме тих якостей, які, за його словами, йому найпритаманніші. Із цього переліку він поступово підпускає до своєї програми відвертої хтивості лише одну рису — вразливість. Він намагається розвинути вразливість, що приваблюватиме жінок. І він працює над цим наполегливо, як чоловік із гирями перед дзеркалом у спортзалі. Та наразі всі його зусилля — то лише цей напівбоягузливий погляд, сором'язливий і улесливий.

Він подякував нам за те, що підвезли. Ми зачекали, доки він дійшов до скошеного ганку, підпертого шлакоблоком, на якому чоловік у кріслі-гойдалці втупив свій погляд у далечінь.

Волосся Генріха починає рідшати. Мене це непокоїть. Чи не приймала його мати під час вагітності якісь ліки, що впливають на спадковість? Можливо, у цьому є і моя провина? Чи не зростав він через мою необачність поблизу зі звалищем хімічних відходів, на шляху повітряних течій, що несуть промислові викиди, які призводять до дегенеративних змін шкіри черепа, чи, може, усе це сталося через чудові вечірні заграви? (Місцеві кажуть, що тридцять-сорок років тому заграви і близько не були такими неймовірними). Провину людини перед історією та через море пролитої крові собі подібних також обтяжує технологічний прогрес, крізь який щоденно зрадливо просочується смерть.

Хлопцеві чотирнадцять, він часто ухиляється від відповідей і перебуває не в гуморі, а іноді стурбовано поступливий. Мені видається, що те, як легко він поступається нашим бажанням і вимогам, є його таємною зброєю для докорів. Бабетту лякає думка, що врешті-решт усе завершиться тим, що він забарикадується в кімнаті, поливаючи вогнем з автоматичної гвинтівки безлюдну алею, доки за ним не прийдуть загони спецпризначенців у бронезилетах, з кулеметами великого калібру і гучномовцями.

— Увечері дощитиме.

— Воно і так уже дощить, — сказав я.

— По радіо казали ввечері.

Я відвозив його до школи, коли в нього нарешті пройшло горло і впала температура. Жінка в жовтому плащі зупинила рух, щоб діти безпечно перейшли дорогу. Я уявив її в рекламі супу, як вона знімає свого оливкового капелюха, заходячи до життєрадісної кухні, де парує каструлька з супом-пюре з омарів і чекає її чоловік, миршавий людець, якому жити лишилося місяця півтора.

— Поглянь на скло, — сказав я. — Це дощ чи що?

— Я лише повторюю, що сказали по радію.

— Лише те, що так сказали по радію, не означає, що ми маємо відмовитися від того, що відчуваємо.

— Що відчуваємо? Наші відчуття у більшості випадків хибні. Це довели в лабораторіях. Хіба ти не чув про всі ті теореми, які свідчать, що все не є тим, чим видається? Поза нашою свідомістю немає ані минулого, ані теперішнього, ані майбутнього. Так звані закони механіки — просто велика містифікація. Пошити в дурні наш мозок здатен навіть звук. Те, що ти нічого не чуєш, ще не означає, що звуку немає. Його чують собаки. Інші тварини. І я певен, що є звуки, які не чують навіть собаки. Але вони існують у повітрі у вигляді хвиль. Можливо, вони ніколи не припиняються. Високі-високі, високої частоти. Усе надходять звідкілясь.

— Таки дощить, — запитав я, — чи ні?

— Я б не хотів відповідати.

— А якби тобі до голови приставили пістолет?

— Хто, ти?

— Будь-хто. Якийсь чоловік у тренчі й темних окулярах. Він приставляє тобі до голови пістолет і каже: «Дощить чи ні? Усе, що тобі треба зробити, — сказати правду, і я заберу пістолет і зникну звідси на першому ж авіарейсі».

— Яку правду йому треба? Йому потрібна правда когось, хто подорожує іншою галактикою майже зі швидкістю світла? Чи правда когось, хто обертається орбітою нейтронної зірки? Можливо, якби ці люди побачили нас крізь телескоп, ми виглядали заввишки десь сантиметрів сімдесят, і дощило б учора, а не сьогодні.

— Він тримає пістолет біля *твоєї* скроні. Йому потрібна твоя правда.

— Яка йому користь з моєї правди? Моя правда нічого не варта. А якщо цей незнайомец із пістолетом прилетів з якоїсь планети із зовсім іншої сонячної системи? І те, що в нас «дощ», він називає «милом». Те, що в нас «яблука», там «дощ». Так що я маю йому відповісти?

— Його звуть Френк Джей Смоллі і він із Сент-Луїса.

— Йому цікаво, чи дощить *зараз*, саме цієї миті?

— Тут і зараз. Саме так.

— Чи існує взагалі така річ, як зараз? «Зараз» є і його немає, щойно ти це кажеш. Як можна сказати, що дощить зараз, коли твоє так зване зараз перетворюється на «тоді», щойно вимовиш це слово?

— Ти сам сказав, що немає ані минулого, ані теперішнього, ані майбутнього.

— Є, але лише в дієсловах. Їх більше ніде не знайдеш.

— Дощ — це іменник. Чи є дощ тут, саме в цій місцевості, у будь-який час у межах двох хвилин — що ти сам обереш для відповіді на це запитання?

— Якщо ти маєш на меті поговорити про саме цю місцевість, сидячи в машині, яка беззаперечно рухається, тоді, я думаю, ця дискусія стає проблематичною.

— Просто дай мені відповідь, Генріху, гаразд?

— Я можу лише припустити.

— Або дощить, або ні, — сказав я.

— Саме так. Саме це я і кажу. Лише припущення. П'ятдесят на п'ятдесят.

— Але ж ти бачиш, що дощить.

— Ти бачиш, що Сонце рухається по небу. Але чи це Сонце рухається по небу, чи Земля обертається?

— Мені не потрібні аналогії.

— Ти такий впевнений, що це дощ. Звідки ти знаєш, що це не сірчана кислота із заводу через річку? Звідки ти знаєш, що це не радіоактивні опади внаслідок війни в Китаї? Ти вимагаєш відповіді тут і зараз. Чи можеш ти довести тут і зараз, що ця рідина є дощем? Звідки я знаю, що те, що ти називаєш «дощем», ним насправді є? Що, зрештою, є дощ?

— Це рідина, що падає з неба і через яку ти стаєш, як це називають, мокрим.

— Я не мокрий. Ти мокрий?

— Гаразд, — сказав я. — Дуже добре.

— Ні, я серйозно, ти мокрий?

— Незрівнянно, — сказав йому я. — Перемога невизначеності, випадковості і хаосу. Зоряний час науки.

— Більше сарказму.

— Софісти і педанти насолоджуються своїм зоряним часом.

— Так тримати, більше сарказму, мені байдуже.

Мати Генріха зараз мешкає в ашрамі. Узяла собі ім'я Мати Деві й займається розв'язанням найнагальніших питань бізнесу. Ашрам розташований у передмісті колишнього містечка Табб у Монтані, де колись виплаляли мідь, а тепер воно має назву Дхарамсалапур. Із ним пов'язані звичні плітки про сексуальну свободу, сексуальне рабство,

наркотики, нудизм, маніпуляцію свідомістю, жахливу гігієну, ухилення від податків, поклоніння мавпам, катування, тривалу і відразливу смерть.

Я дивився, як він іде крізь зливу до шкільного входу. Він навмисно рухався повільно, знявши за десять метрів до дверей свою камуфляжну бейсболку. У такі миті я розумів, що люблю його з тваринною нерозсудливістю, відчував потребу укрити його своєю курткою, притиснути до грудей, тримати його, захищати. Він, здається, притягує до себе небезпеку. Вона накопичується в повітрі, переслідує його з кімнати до кімнати. Бабетта пече його улюблене печиво. Ми спостерігаємо, як він сидить за своїм робочим столом, нефарбованим і вкритим книжками і журналами. Генріх засиджується далеко за північ, обмірковуючи шахові ходи в партії, яку він грає у листуванні із засудженим убивцею.

Наступного дня було тепло і сонячно, і студенти з Пагорба повсідалися на лужках і підвіконнях гуртожитку, слухали касети, приймали сонячні ванни. Повітря з журбою нагадувало про літо, останній млосний день, коли можна ще раз пройтися босоніж і насолодитися запахом скошеної конюшини. Я зайшов у «Дюплекс Мистецтв», нашу найновішу будівлю з крилами і фасадом з анодованого алюмінію кольору морської хвилі, що майже торкається неба. На нижньому поверсі там розташовано кінотеатр із похилою залою з темним килимом і двома сотнями плісових крісел. Я сів у слабкому світлі на крайньому сидінні першого ряду і став чекати на своїх старшокурсників.

Усі вони спеціалізувалися на гітлерознавстві, усі з одного курсу, єдиного, який я досі вів, «Історія нацизму», підвищеного рівня, три години на тиждень, розрахованого виключно на успішних старшокурсників, курсу, призначенням якого є формування історичної перспективи, теоретичної заповзятості та зрілого погляду на неослабний масовий потяг до фашистської тиранії з особливою увагою до парадів, зібрань і уніформи, три заліки, письмові доповіді.

Щосеместру я організовую перегляд історичної кінохроніки, яка складається з пропагандистських фільмів, кадрів із партійних з'їздів, епізодів із містичних кіноепопей за участю гімнастів і альпіністів — добірка, скомпонована мною в імпресіоністський документальний фільм тривалістю у вісімдесят хвилин. Здебільшого це масові сцени.

Камера тремтить і фільмує близьким планом, як тисячі людей виходять зі стадіону після промови Геббельса, люди метушаться, юрбляться, перебігають дорогу перед автівками. Зали, де зі стелі звисають знамена зі свастикою, траурні вінки і знаки розрізнення з черепами. Тисячі прапороносців у шеренгах, вишикуваних у холодному світлі ста тридцяти зенітних прожекторів, що б'ють просто в небо, — сцена, подібна на геометричне жадання, формальне вираження якогось могутнього масового бажання. Ніякого закадрового голосу. Тільки скандування, пісні, арії, промови, крики, оплески, звинувачення, зойки.

Я підвівся на ноги і став перед центральним проходом обличчям до входу.

Вони ввійшли в сонячному сяйві у прогулянкових поплінових шортах і футболках обмеженої серії, незмінному трикотажі, стильних поло і смугастих регбійках. Я дивився, як вони займають свої місця, зауваживши при цьому якусь покірність і шанобливість, невизначене передчуття. Дехто із записниками і тонкими ліхтариками, інші з конспектами лекцій у яскравих палітурках. Я чув їхній шепіт, шарудіння паперу і звук сидінь, які стукали, коли студенти одне за одним всідалися. Зіпершись на край авансцени, я чекав на тих останніх, хто ось-ось мав зайти і щільно зачинити за собою двері, залишивши знадвору всі спокуси літнього дня.

Тиша не забарилася. Настав час для мене оголосити вступні пояснення. Я витримав паузу, поглибивши тишу, потім, щоб не заважало жестикулювати, визволив руки з-під складок професорської мантиї.

Після показу хтось запитав про задум-змову з метою вбити Гітлера. Обговорення зрештою перейшло до змов загалом. Якимось само собою я вже звертався до скупчених голів: «Усі ці змови ставлять на меті чийось смерть. Це і є суть цих сюжетів. Політичні змови, терористичні заколоти, затії коханців, сюжетний задум — усі вони є частиною дитячої гри. Ми щоразу ходимо по краю смерті, коли щось замислюємо. Це як договір, який ми маємо підписати одностайно, як ті, хто замислює, так і ті, хто є жертвами цієї змови».

Чи так воно є насправді? Навіщо я це сказав? Про що це свідчить?

Двічі на тиждень увечері Бабетта відвідує парафіяльну церкву на іншому боці міста і нарозумляє в підвалі дорослих парафіян про важливість правильної постави. Переважно вона навчає їх стояти, сидіти й ходити. Більшість її учнів похилого віку. Мені незрозуміло, чому їм закортіло виправити поставу. Здається, ми віримо, що смерть можна відвернути, виконуючи правила догляду за собою. Іноді до підвалу разом із дружиною ходжу і я, спостерігаю, як вона стоїть, повертається, стає в різні героїчні пози, елегантно жестикулює. Вона згадує про йогу, кендо, ходіння в стані трансу. Вона говорить про дервішів-суфістів, шерпів-провідників. Літні парафіяни слухають і кивають. Нічого зайвого, нічого такого, що не можна застосувати. Мене завжди дивує те, як легко й одностайно вони погоджуються, якою зворушливою є їхня віра. Вони ні в чому не сумніваються і готові використати будь-що у спробах урятувати своє тіло від неправильної постави впродовж усього життя. Тут не до скепсису.

Ми повертаємося пішки додому під схожим на календулу місяцем. Наш будинок у кінці вулиці виглядає старим і виснаженим, світло ліхтаря на ганку падає на триколісний велосипед із формованого пластику, на стос тирси і парафінових дров, що горять три години, випромінюючи різнокольорове полум'я. Деніз робила уроки на кухні, пильнуючи за Вайлдером, який приплентався сходами з другого поверху, всівся на підлогу і витріщився на віконце духовки. Тиша у коридорах, тіні на похилому газоні. Ми зачинили двері і розляглися. На ліжку був безлад. Журнали, карнизи, чорна від сажі дитяча шкарпетка. Бабетта мугикала під ніс щось із бродвейського репертуару, переставляючи карнизи в куток. Ми обійнялися, обережно повалилися впоперек на ліжку, потім розвернулися, занурюючись у плоть одне одного, намагаючись ногами скинути простирadlo зі щиколоток. Її тіло мало кілька довгастих заглиблень, місця, де рука могла зупинитися і розчинитися в темряві, місця, що дещо вповільнювали темп.

Нам здавалося, що щось мешкає в підвалі.

— Як ти хочеш? — запитала вона.

— Як ти забажаєш.

— Я хочу те, чого ти найбільше хочеш.

— Найбільше я хочу зробити тобі приємно, — сказав я.

— Я хочу, щоб ти був щасливий, Джеку.

— Я щасливий, коли тобі приємно.

— Я просто хочу зробити те, що ти хочеш.

— Я хочу те, чого ти хочеш найбільше.

— Але мені приємно, коли ти даєш зробити тобі приємно, — сказала вона.

— Як партнер чоловічої статі я вважаю, що це мій обов'язок зробити тобі приємно.

— Я не можу визначитися, чи це свідчення ніжності й піклування чи прояв сексизму.

— Хіба щось не так, коли чоловік турбується про свою партнерку?

— Я твоя партнерка, коли ми граємо в теніс, що, до речі, нам треба відновити. В інших випадках я твоя дружина. Хочеш, я тобі почитаю?

— Аякже.

— Я знаю, ти любиш, коли я читаю тобі щось сексуальне.

— Я думав, що тобі теж подобається.

— Хіба ж переважно не той, кому читають, насамперед має зиск і задоволення? Я читаю Старому Тредвеллу не через те, що мене збуджує «жовта» преса.

— Тредвелл сліпий, а я ні. Я думав, що тобі подобається читати еротичні уривки.

— Якщо тобі так хочеться, най буде.

— Але ж це має подобатися і тобі, Баб. Бо як тоді я маю почуватися?

— Мені подобається, що ти насолоджуєшся, коли я читаю.

— У мене таке відчуття, що ми обоє намагаємося перекинути свій тягар. Тягар задоволення.

— Я хочу читати, Джеку. Чесно.

— Ти в цьому дійсно впевнена, на сто відсотків? Бо якщо ні, краще не треба.

Хтось увімкнув телевізор у кінці коридору, і жіночий голос сказав: «Якщо без зусиль розіб'ється на шматки, це глинистий сланець. Коли його намочити, він пахне глиною».

Ми слухали, як поступово стихає нічний потік дорожнього руху.

Я сказав: «Обери сторіччя. Може, почитаєш про етруських рабинь або грузинських розпусниць? Думаю, ми маємо якусь літературу про шмагання в домах розпусти. Як щодо Середньовіччя? Є щось про інкубів і сукубів. І про черниць удосталь».

— Що хочеш найбільше.

— Я хочу, щоб ти вибрала. Так сексуальніше.

— Один обирає, інший читає. Хіба ми не прагнемо рівноваги, щось на кшталт «я тобі, ти мені»? Хіба не це підсилює сексуальний потяг?

— Напруга, очікування. Те, що треба. Я оберу сам.

— А я читатиму, — сказала вона. — Але не хочу, щоб ти обрав щось, де чоловіки всередині жінки, цитую, або де чоловіки входять у жінку. «Я увійшов у неї». «Він увійшов у мене». Ми не коридори і не ліфти. «Я хотіла його у себе всередині» — наче він може заповзти повністю, прописатися, спати, їсти тощо. Ти згоден? Мені байдуже, чим займаються ці люди, якщо тільки вони не входять або хтось не входить у них.

— Згода.

— «Я увійшов у неї і почав рухатися».

— Я цілком згоден, — сказав я.

— «Увійди в мене, увійди в мене, так, так».

— Дурнуваті фрази, безумовно.

— «Встав його, Рексе. Я хочу тебе всередині, увійди потужно, увійди глибше, так, добре, о».

Я відчув ерекцію. Як безглуздо і не в тему. Бабетта розсміялася з власних слів. Від телевізора долинуло: «Доки флоридські хірурги не прикріпили штучний плавець».

Ми з Бабеттою все розповідаємо одне одному. Я розповів усе, як це було свого часу з колишніми дружинами. Звісно, коли шлюби накопичуються, то розповідати треба все більше. Та коли я кажу, що вірю в повну відкритість, я не маю на увазі обмін анекдотиками чи пусті одкровення. Це форма власного відродження і знак турботливої довіри. Кохання допомагає розвинути особистість достатньо впевнену, щоб дозволити собі перебувати під опікою і захистом іншої людини. Ми з Бабеттою повертаємо власні життя до турботливої уваги одне одного, обертаємо їх блідими руками під місячним сяйвом,

розмовляємо далеко за північ про батьків і матерів, дитинство, друзів, пробудження, колишні кохання і страхи (за винятком страху смерті). Не можна оминати жодної дрібниці, навіть собаки, що страждав від кліщів, або сусідського хлопчика, що на спір з'їв комаху. Запах комірчини, відчуття полуденної порожнечі, нові почуття, від яких волосся на руках стає дибки, невідомі факти і пристрасті, відчуття болю, утрат, розчарування і захоплення, від якого забиває подих. Цими нічними спогадами ми створюємо відстань між речами, якими їх відчували колись, і тими, якими їх бачимо зараз. Цю відстань ми залишаємо для іронії, співчуття і ніжних радощів, засобів, якими ми рятуємося від минулого.

Я вибрав двадцятье сторіччя. Одягнувши халат, пішов коридором до кімнати Генріха шукати низькопробний журнал, щоб Бабетта з нього почитала, такий, у якому друкують листи від читачів із подробицями їхніх сексуальних переживань. Мені спало на думку, що це одна з небагатьох речей, які стали внеском сучасної уяви в історію еротики. Ці листи містять подвійну гру фантазії. Люди записують уявні історії, а потім бачать їх надрукованими в журналах, які читають по всій країні. Що збуджує сильніше?

Вайлдер теж перебував у кімнаті — спостерігав за Генріхом, що проводив фізичний дослід зі сталевими кульками і салатницею. Генріх був у махровому халаті з рушником, намотаним на шиї, і ще одним на голові. Він сказав, щоб я подивився на нижньому поверсі.

Серед купи паперів я надібав сімейні фотоальбоми, деякі щонайменше півстолітньої давності. Я приніс їх до спальні. Сидячи в ліжку, ми гортали їх не одну годину. Дітлахи мружаться від сонця, жінки в крисатих капелюхах, чоловіки прикривають очі від сліпучого саява, наче минулому притаманна певна якість світла, що тепер нам невідома, недільний блиск, що змушує людей, які вбралися до церкви, стояти півобертом до майбутнього, наче ухиляючись, з напруженими обличчями, натягнувши бездоганні усмішки, відчуваючи несвідому недовіру до внутрішньої сутності фотокамери.

Хто помре першим?

Моя боротьба з німецькою мовою розпочалася із середини жовтня і тривала майже весь навчальний рік. Як провідний спеціаліст із гітлерознавства в Північній Америці я тривалий час намагався приховати той факт, що не володію німецькою. Я не говорив нею і не читав, не розумів на слух і не міг записати найпростіше речення. Незначна частина моїх колег-гітлерознавців трохи знається на німецькій, інші ж вільно розмовляють або принаймні здатні підтримати бесіду. Не можна обрати гітлерознавство своєю спеціалізацією в Коледжі-на-Пагорбі без щонайменше річної підготовки з німецької. Отже, я жив, балансуючи на межі неймовірної ганьби.

Німецька мова. Плотська, перекручена, слинобризна, багрова й жорстока. Розписати з нею мирову неможливо. Чи не стала власна боротьба Гітлера за те, щоб виразитися німецькою, вирішальним підтекстом грандіозної пишномовної автобіографії, записаної під диктовку у фортечній в'язниці на баварських пагорбах? Граматика і синтаксис. Цей чоловік, мабуть, почувався ув'язненим не тільки в безпосередньому розумінні цього слова.

Я зробив кілька спроб вивчити німецьку, серйозно заглиблювався в її походження, структуру і витоки. Я відчував її холодну, як смерть, силу. Я хотів вільно нею розмовляти, використовувати її як чари, як захисний пристрій. Чим дужче я ухилявся від безпосереднього вивчення слів, правил і вимови, тим переконливішим мені видавалося, що я рухаюся вперед. Те, до чого ми неохоче торкаємося, часто видається нашим єдиним засобом порятунку. Та мене зборола вимова основних звуків, груба нордична різкість слів і складів, наказова манера розмовляти. Щось сталося між задньою поверхнею мого язика і піднебінням, через що всі мої спроби вимовляти німецькі слова виглядали сміховинними.

Але я рішуче прагнув спробувати ще.

Позаяк я досяг високого професійного статусу, на мої лекції збиралося багато людей, а мої статті друкували в чільних наукових виданнях, позаяк я носив професорську мантию і темні окуляри вдень і

вночі, перебуваючи на території студмістечка, позаяк я мав сто п'ять кілограмів при зрості метр дев'яносто, а також великі руки і ноги, я розумів, що мої уроки німецької мають залишатися в таємниці.

За порадою Мюррея Джея Сискінда, я зв'язався з людиною, що не була пов'язана з коледжем. Вони разом мешкали в будинку під дахом із зеленої дранки на Міддлбрук. Чоловікові було за п'ятдесят і він трохи човгав. Він мав ріденьке волосся, улесливе обличчя і засукував рукави сорочки до ліктя, що з-під них аж визирала термобілизна.

Колір його обличчя я б назвав м'ясним. Його звали Говард Данлоп. Він сказав, що раніше займався мануальною терапією, але не пояснив, чому більше її не практикує, а також коли або навіщо вивчив німецьку, і щось у його поведінці утримало мене від зайвих запитань.

Ми сиділи в його темній тісній кімнаті в пансіоні. Біля вікна стояла розкладена прасувальна дошка. На шафі громадилися каструлі з надщербленою емаллю і таці з кухонним приладдям. Меблі були невиразні, сирітські. Уздовж стін розміщувалися основні речі. Відкрита батарея опалення і ліжко, заправлене армійською ковдрою. Данлоп сидів на краю стільця з прямою спинкою, речитативом зачитуючи основні граматичні положення. Під час переходу з англійської на німецьку здавалося, що у нього в гортані скручується зв'язка. Голос раптово насичувався збудженням, скрипом і булькотінням, що скидалося на пробудження якогось звіриного честолюбства. Він витріщався на мене і жестикулював, він хрипів, він ледь не задихався. Звуки вивергалися з самого кореня його язика, різкий шум аж вологий від пристрасті. Він лише демонстрував певні особливості вимови, але зміни в його обличчі й голосі наче натякали мені, що він переходить з одного рівня буття на інший.

Я ж сидів і робив нотатки.

Година швидко минула. На моє прохання нікому не розповідати про наші уроки Данлоп лише ледь помітно знизав плечима. Раптово мені спало на думку, що він саме той чоловік, якого Мюррей у своєму описі співмешканців пансіону називав тим, хто ніколи не виходить зі своєї кімнати.

Я зупинився біля кімнати Мюррея і запросив його до нас на вечерю. Він відклав примірник «Американського трансвестита» і натягнув вельветову куртку. Ми спинилися на ганку, де сидів домовласник, щоб Мюррей встиг повідомити йому про те, що на

другому поверсі у ванній протікає кран. Домовласник був великим рум'яним чоловіком, що аж пашів здоров'ям, — видавалося, що у нього станеться серцевий напад, якщо ми навіть просто на нього поглянемо.

— Він цим займеться, — сказав Мюррей, коли ми вирушили до Елм-стріт. — Він зрештою все лагодить. Він чудово знається на всіх цих інструментиках, сантехніці та пристроях, назв яких люди у великих містах навіть не знають. Це знають лише ті, хто мешкає у віддалених районах, маленьких містечках і сільській місцевості. От тільки погано, що він такий бузувір.

— Звідки ви взяли, що він бузувір?

— Люди, які вміють лагодити речі, зазвичай бузувіри.

— Що ви маєте на увазі?

— Пригадайте всіх тих, хто приходив до вас додому щось полагодити. Вони ж усі бузувіри, хіба ні?

— Не знаю.

— Вони всі водять автофургони, хіба ні, із розсувною драбиною на даху і якимось пластиковим амулетом, що розгойдується під дзеркалом заднього виду?

— Ну не знаю, Мюррею.

— Це ж очевидно, — сказав він.

Він запитав, чому саме цього року я вирішив вивчити німецьку, якщо стільки років мені вдавалося виходити сухим із води. Я відповів, що навесні в Коледжі-на-Пагорбі запланована конференція по Гітлеру. Три дні лекцій, семінарів і секційних засідань. Дослідники Гітлера з сімнадцяти штатів і дев'яти зарубіжних країн. Серед запрошених навіть будуть справжні німці.

Удома Деніз захпала вологий мішок зі сміттям у кухонний прес і ввімкнула його. Плунжер поповз униз із таким жахливим скреготом, аж моторошно ставало. Діти тинялися по кухні, у раковину капало з крана, під сходами розхитувалася пральна машина. Мюррей наче втрапив у несподівані тенета. Скімлячий метал, вибухові пляшки, розбитий уцент пластик. Деніз уважно дослухалася, щоб пересвідчитися, чи дотримано акустичну гармонію, яку створювало гуркітливе перемелювання, що означало належну роботу преса.

Генріх сказав комусь у слухавку: «У світі тварин інцест — поширене явище. Тож як його назвати неприродним?»

Бабетта повернулася з пробіжки у наскрізь мокрому костюмі. Мюррей пройшов кухню, щоб потиснути їй руку. Вона впала на стілець, роззирнувшись кімнатою в пошуках Вайлдера. Я помітив, як Деніз подумки порівняла материне вбрання для бігу з вологим мішком, що вона його запхала в прес. Я зрозумів це по її очах, це сардонічне порівняння. Саме ці другорядні рівні життя, ці екстрасенсорні спалахи і скороминущі відтінки буття, ці несподівані просвітки взаєморозуміння змушували мене вірити, що ми — наслідок певної магічної дії, і діти, і дорослі, поєднані безліччю спільних речей.

— Ми маємо кип'ятити воду, — сказала Стеффі.

— Чому?

— Сказали по радію.

— Вони повсякчас кажуть, що треба кип'ятити воду, — відреагувала Бабетта. — Це така ж новина, як повертати кермо у бік заносу. А ось і Вайлдер. Думаю, можна сідати за стіл.

Малий ішов перевальцем, величезна голова розхитувалася під час ходи, і поки він наближався, на обличчі матері змінювалися маски захвату, щастя і ще чогось чужоземного.

— Нейтрино проходять крізь землю, — казав у слухавку Генріх.

— Так, так, так, — сказала Бабетта.

У вівторок довелося евакуювати початкову школу. У дітей сльозилися очі й боліла голова, а в роті був присмак металу. Учитель качався на підлозі й розмовляв іноземними мовами. Ніхто не знав, що сталося. Комісія припустила, що причина може бути в системі вентиляції, у фарбі чи лаку, у пінопластовій ізоляції, в електроізоляції, у харчах шкільної їдальні, у випромінюванні від мікрокомп'ютерів, у вогнетривкому азбестовому покритті, у клейкій стрічці на поштових коробках, у випарах після хлорування басейну або у чомусь ще глибшому, ще тоншому і щільніше вплетеному в саму сутність речей.

Деніз зі Стеффі цього тижня залишилися вдома, доки чоловіки в костюмах хімзахисту з майлексу систематично обстежували приміщення з інфрачервоними датчиками і вимірювальним обладнанням. Позаяк майлекс теж міг бути причиною, висновки перевірки викликали певні сумніви, а отже довелося запланувати друге, ретельніше обстеження.

Ці двоє, а також Бабетта, Вайлдер і я пішли до супермаркету. За кілька хвилин по тому ми натрапили на Мюррея. Це четвертий чи, може, п'ятий раз, як я зустрічаю його в супермаркеті, що приблизно відповідає числу моїх зустрічей його в студмістечку. Він ухопив Бабетту за лівий біцепс і бочком обійшов її, наче вдихаючи запах її волосся.

— Чудова вечеря, — сказав він, стоячи просто позаду неї. — Я й сам люблю готувати, що подвоює моє захоплення тим, хто робить це майстерно.

— Завжди раді вас бачити, — відповіла вона, силкуючись повернутися до нього обличчям.

Ми разом вирушили вглиб надзвичайно прохолодного приміщення. Вайлдер сидів у магазинному візку і намагався вхопити товари з полиць, повз які проїжджав. Мені спало на думку, що він завеликий, як за віком, так і за розміром, щоб сидіти у таких візках. А ще цікаво, чому його словниковий запас, як здавалося, застопорився на двадцяти п'яти словах.

— Я щасливий тут бути, — сказав Мюррей.

— У Блексміті?

— У Блексміті, в супермаркеті, в пансіоні, на Пагорбі. Я відчуваю, як щодня відкриваю для себе щось нове, важливе. Про смерть, хворобу, загробне життя, відкритий космос. Тут усе значно зрозуміліше. Я це відчуваю і бачу.

Ми зайшли у відділ з нефірмовими продуктами, і Мюррей з пластиковим кошиком зупинився, видивляючись щось серед білих коробок і банок. Я не був певен, що розумів, про що він говорить. Що він має на увазі під «значно зрозуміліше»? Що він відчуває і бачить?

Стеффі взяла мене за руку, і ми пішли по фруктовому ряду, відділу, що простягся вздовж однієї зі стін на сорок метрів. Ящики з фруктами стояли по діагоналі, а позаду були дзеркала, на які час від часу натикалися покупці, намагаючись дістати фрукти з верхніх ярусів. З гучномовця пролунало: «„Клінекс Софтк“, ваша вантажівка перекриває вхід». Яблука і лимони падали донизу по два або по три, коли хтось намагався дістати фрукт із певних місць складеної піраміди. Яблук було шість сортів, а екзотичні дині мали кілька відтінків. Усе здавалося щойно зірваним, збризнутим, відполірованим, яскравим. Люди відривали з гачків поліетиленові пакети і намагалися відшукати, з якого краю вони відкриваються. Якось раптово я усвідомив, що магазин потопає в шумі. Монотонне гудіння систем, дзенькіт і гальма візків, гучномовець і кавові машини, дитячий галас. І поверх усього цього, або, можливо, під цим усім — глухе ревіння, що йде невідь-звідки, наче десь за межами людського сприйняття роїться якась форма життя.

— Ти вибачилася перед Деніз?

— Може, пізніше, — сказала Стеффі. — Нагадаєш мені.

— Вона мила дівчина і хоче бути твоєю старшою сестрою і подругою, якщо ти їй дозволиш.

— Щодо подруги не впевнена. Вона часом любить покомандувати, ти не помічав?

— Окрім вибачень, не забудь повернути їй «Настільний медичний довідник».

— Вона його постійно читає. Тобі не здається це дивним?

— Принаймні вона бодай щось читає.

— То так, список ліків і медпрепаратів. І знаєш навіщо?

— Навіщо?

— Бо прагне з'ясувати, які побічні ефекти тієї гидоти, що приймає Баб.

— А що приймає Баб?

— Чого ти в мене запитуєш? Запитай у Деніз.

— Звідки тобі відомо, що вона щось приймає?

— Запитай у Деніз.

— Чому я не можу запитати у Баб?

— Запитай у Баб, — відповіла вона.

У проході виник Мюррей і пішов поруч із Бабеттою просто попереду нас. Він узяв подвійний рулон паперових рушників з її візка і понюхав. Деніз зустріла друзів, і вони вирвалися вперед до обертальної стійки з книжками у м'якій палітурці з лискучим металевим шрифтом, рельєфними літерами, яскравими ілюстраціями сектантського насильства і бурхливої романтики. На голові в Деніз був зелений козирок. Я чув, як Бабетта розповідала Мюррею, що вона не знімає його по чотирнадцять годин на день упродовж трьох останніх тижнів. Вона нікуди не виходить без нього, навіть зі своєї кімнати. Козирок був на ній у школі під час занять, у туалеті, у стоматолога, за обіднім столом. Напевно, у неї з ним якийсь зв'язок, він робить її цілісною і незалежною.

— Це її точка взаємодії зі світом, — сказав Мюррей.

Він допомагав Бабетті штовхати візок з продуктами.

Я чув, як він сказав Бабетті: «Тибетці вірять в існування перехідного стану між смертю і відродженням. Смерть, по суті, є періодом очікування. Невдовзі нове черевце отримає цю душу. Одночасно душа відновлює в собі ту частину божественності, яку втрачає під час народження». Він пильнував за профілем Бабетти, наче намагаючись виявити її реакцію. «Ось що я повсякчас думаю, коли приходжу сюди. Це місце дає нам духовний заряд, воно готує нас, це брама чи стежка. Погляньте, як яскраво. Тут повно парапсихологічних даних».

Моя дружина всміхнулася до нього.

— Усе закодовано в символах, оповите таємницею, укрите під культурними нашаруваннями. Але, безумовно, це парапсихологічні дані. Великі двері плавно роз'їжджаються навстіж і зачиняються самі по собі. Хвилі енергії, спадне випромінювання. Тут усі літери і цифри, увесь спектр кольорів, усі голоси і звуки, усі кодові слова і формальні

фрази. Це лише питання розшифрування, упорядкування, відлущування шарів того, що не передати словами. Не те щоб ми цього прагнули або знайшли йому якийсь корисне використання. Це не Тибет. Навіть сам Тибет уже не Тибет.

Він вивчав профіль Бабетти. Вона поклала у візок кілька йогуртів.

— Тибетці намагаються сприймати смерть такою, як вона є. Це кінець прив'язки до речей. Цю просту істину важко осягнути. Але щойно ми перестанемо заперечувати смерть, ми зможемо перейти до того, що спокійно помиратимемо, а потім наново відчуватимемо відродження в череві матері або юдейсько-християнське загробне життя, або позатілесне буття, або подорож на НЛЮ, або щось інше, хай як ми його назвемо. Ми зможемо це з чітким розумінням без трепету чи страху. Нам не треба буде будь-що чіплятися за життя або, навпаки, перейматися через смерть. Ми спокійно підійдемо до розсувних дверей. Хвилі та випромінювання. Погляньте, яке гарне тут освітлення. Місце герметичне й автономне. Воно поза часом. Ще одна причина, чому мені на думку спадає Тибет. Помирання в Тибеті — це мистецтво. Заходить священник, сідає, наказує вийти з кімнати безутішним родичам і щільно зачиняє двері. Вікна і двері щільно зачиняють. Він має взятися до дуже серйозної справи. Наспів, нумерологія, гороскопи, декламації. Тут ми не помираємо, а робимо закупи. Але різниця менш помітна, ніж ви думаєте.

Тепер він майже шепотів, і я спробував підійти якнайближче, не протаранивши візок Бабетти. Я хотів не пропустити жодного слова.

— Супермаркети, такі великі, чисті й сучасні, — для мене справжнє одкровення. Я все життя ходив до тісних запітнілих гастрономів з похилими вітринами, де стояла купа таць з вологою грудкуватою субстанцією блідих відтінків. Вітрини були такі високі, що доводилося ставати навшпиньки, аби щось замовити. Крики, акценти. У великих містах ніхто не приділяє уваги особливості помирання. Помирання є одним із складників повітря. Воно всюди і водночас ніде. Люди кричать, коли помирають, щоб їх помітили, щоб про них згадали на одну-дві секунди. Якщо померти у квартирі, а не у власному домі, це може пригнітити душу на кілька наступних життів, я так це уявляю. У невеликих містечках є будинки, рослини у віконних нішах. Там люди краще помічають тих, хто помирає. Померлі мають обличчя, машини. Якщо ти не знаєш їхнього імені, то знаєш назву

вулиці або кличку їхнього собаки. «Він їздив на помаранчевій „мазді“». Тобі відомі кілька непотрібних фактів про людину, які стають головними у визначенні її особистості та її місця в космосі, коли вона несподівано помирає після короткочасної хвороби у власному ліжку під товстою ковдрою на подушках того ж кольору, дощовим полуднем у середу в лихоманці із закладеними пазухами і грудьми, думаючи про одяг, віднесений до хімчистки.

Бабетта прохопилася «Де Вайлдер?» і повернулася, витріщившись на мене, що означало: пройшло хвилин десять, відколи вона бачила його востаннє. Інші погляди, менш задумливі і менш винуваті, вказували на довший проміжок часу, глибші провалля неуважності. Як-от «*Я не знала, що кити — це ссавці*». Чим довший проміжок часу, тим більш порожній погляд, тим небезпечніша ситуація. Начебто провина — то розкіш, яку вона могла собі дозволити лише тоді, коли небезпека мінімальна.

— Як я не помітила, коли він виліз із візка?

Троє дорослих зупинилися на початку проходів і вдивлялися у рух візків і ковзання тіл. Потім ми продивилися ще три проходи, спрямувавши погляди вперед, дещо відхиляючи голови, коли переводили очі в іншому напрямку. Праворуч я знову бачив кольорові плями, але коли переводив туди погляд, там уже нічого не було. Я бачу кольорові плями вже не один рік, але ніколи їх не було так багато, таких яскравих і рухомих. Мюррей побачив Вайлдера у візку іншої жінки. Жінка помахала Бабетті й вирушила нам назустріч. Вона мешкала на нашій вулиці з дівчинкою-підліткою і малюком-азіатом Чун Дуком. Усі зверталися до малюка на ім'я, майже тоном гордого власництва, хоча ніхто не знав, чий він був або звідки він чи вона родом.

— «Клінекс Софтік», «Клінекс Софтік».

Стеффі тримала мене за руку, як я згодом усвідомив, не з ніжним почуттям власниці, як мені здавалося спочатку, а щоб заспокоїти. Це мене дещо спантеличило. Міцне стискання мало б допомогти мені відновити впевненість у власних силах, урятувати від нападів меланхолії, які, як вона відчувала, так і кружляють наді мною.

Перед тим як піти на касу швидкого розрахунку, Мюррей запросив нас на вечерю наступної суботи.

— Можете дати відповідь останньої миті.

— Ми прийдемо, — сказала Бабетта.

— Я не збираюся готувати щось грандіозне, отже зателефонуйте завчасно, якщо щось змінить ваші плани. Навіть можете не телефонувати. Якщо ви не з'явитесь, я знатиму, що щось змінилося і ви не встигли мене повідомити.

— Мюррею, ми прийдемо.

— І дітей беріть.

— Ні.

— Чудово. Але, якщо вирішите їх узяти, без проблем. Не хочу, щоб вам здалося, що я вас чимось обмежую. Не вважайте, що уклали жорстку угоду. Можете прийти, можете не прийти. Усе одно я маю щось їсти, тож то не велика катастрофа, якщо плани зміняться і вам доведеться скасувати візит до мене. Просто знайте, я буду вдома, якщо вирішите зайти, з дітьми чи без. У нас на це є час до наступного травня або червня, тож нічого особливого наступної суботи.

— А ви повернетесь на наступний семестр? — запитав я.

— Мені пропонують прочитати курс із кінематографа автотроц.

— Погоджуйтесь.

— Так і буде.

Я потерся об Бабетту в черзі до каси. Вона притиснулася до мене спиною, я охопив її і поклав руки на груди. Вона хильнула стегнами, і я втягнув носом її волосся і пробурмотів: «Хтива білявка». Люди виписували чеки, високі хлопці складали товари в пакети. Не всі з тих, хто був на касі або поруч з ящиками з фруктами чи замороженими продуктами, або за межами магазину на автостоянці, розмовляли англійською. Дедалі більше я чув мови, які не міг визначити, ще менше розумів, хоча високі хлопці народились в Америці, як і жінки на касах, невисокі, огрядні й у блакитних блузках, еластичних штанах і крихітних білих балетках. Я спробував прилаштувати руки на животі Бабетти під спідницею, доки вона в черзі повільно наближалася до останньої полиці з м'ятними освіжувачами дихання й інгаляторами від нежитю.

Ми були на автостоянці, коли вперше почули, що під час обстеження в початковій школі помер чоловік, один із тих одягнених у костюми з майлексу і в масках, кремезних, у важких черевиках. Упав і помер, як подейкували, у класі на другому поверсі.

Навчання в Коледжі-на-Пагорбі коштує чотирнадцять тисяч доларів з урахуванням недільного бранчу. Я відчуваю, що є певний зв'язок між цією відчутною сумою і тим, як студенти облаштовуються в читальному залі бібліотеки. Вони сидять на широких лавах із м'якими сидіннями в різноманітних незграбних позах із чітким розрахунком на те, щоб бути розпізнавальними знаками якоїсь спорідненої групи або таємної організації. У позі ембріона, вивернувши ноги, стуливши коліна, вигнувши спину, скрутившись вузлом, іноді майже догори ногами. Ці пози настільки відомі, що відповідають класичній пантомімі. У цьому є елемент надвитонченості й інбридингу. Часом я відчуваю, що блукаю чудернацьким далекосхідним сном, занадто заплутаним, щоб його розтлумачити. Але спілкуються вони лише мовою курсу з економіки, однією з припустимих видимих форм, як оте урочисте зібрання «універсалів» на початку навчального року.

Деніз спостерігала, як мати знімає целофанову стрічку з отриманої безкоштовно пачки з шістнадцяти окремо загорнутих пластин жувальної гумки. Звузивши очі, вона повернулася до своїх адресних записничків на кухонному столі. Обличчя одинадцятирічної дівчинки перетворилося на вмілу маску стриманого роздратування.

Вона витримала довгу паузу, потім спокійно сказала: «Ця речовина спричиняє рак у піддослідних тварин, щоб ти знала».

— Ти ж хотіла, аби я жувала гумку без цукру, Деніз. То була твоя ідея.

— Тоді на пачці не було попередження. Тепер є попередження, і мені важко повірити, що ти його не бачила.

Вона переписувала імена і телефонні номери зі старого записничка в новий. Адрес у ньому не було. В її друзів були лише телефонні номери, нова людська раса із семибітною аналоговою свідомістю.

— Я радо робитиму одне з двох, — сказала Бабетта. — Вирішувати тільки тобі. Або я жую гумку з цукром і штучними

барвниками, або я жую гумку без цукру і без кольору, яка шкідлива для щурів.

Стеффі поклатала слухавку.

— Не жуй взагалі нічого, — сказала вона. — Про таке ти ніколи не думала?

Бабетта розбивала яйця у дерев'яну салатницю. Вона зиркнула на мене здивовано: як може дівчина одночасно розмовляти по телефону і слухати нас? Мені кортіло відповісти: бо вважає нашу розмову цікавою.

Бабетта звернулася до дівчат. «Слухайте, або я жую гумку, або курю. Якщо хочете, щоб я знову почала курити, заберіть від мене жувальну гумку і «Менто-Ліптус».

— Чому ти маєш робити те чи те? — запитала Стеффі. — Чому б не робити жодного?

— Чому б не робити і те, і те? — запитала і собі Деніз, майстерно надягнувши маску незворушності. — Ти ж саме цього хочеш? Ми всі маємо робити те, що хочемо, так? Хіба що якщо ми хочемо іти до школи завтра, це неможливо, бо там проводять дезінфекцію чи щось таке.

Задзвонив телефон, і Стеффі схопила слухавку.

— Але ж це не злочин, — сказала Бабетта. — Я лише хочу час від часу пожувати жалюгідно дрібний шматочок гумки без смаку.

— Але це не так просто, — сказала Деніз.

— Але ж це і не злочин. Я жую десь зо дві пластинки гумки на день.

— Тоді більше не будеш.

— Тоді буду, Деніз. Бо хочу. Жування мене заспокоює. Багато галасу з нічого.

Стеффі вдалося привернути нашу увагу поглядом, сповненим щирого благання. Долонею вона прикривала мікрофон слухавки. Вона говорила одними губами. *Стовери хочуть у гості.*

— Дорослі чи діти? — запитала Бабетта.

Дочка знизала плечима.

— Ми не хочемо, — сказала Бабетта.

— Зроби так, щоб вони не прийшли, — сказала Деніз. *Що мені сказати?*

— Кажі, що хочеш.

— Що хочеш, аби вони не прийшли.

— З ними так нудно.

— Скажи, хай сидять удома.

Стеффі пішла з телефоном, наче захищаючи його своїм тілом, а в її погляді виблискували то страх, то збудження.

— Трохи гумки навряд чи зашкодить, — сказала Бабетта.

— Гаразд, твоя правда. Облишмо. Лише попередження на пачці.

Стеффі повісила слухавку.

— Просто якась загроза для здоров'я, — сказала вона.

— Просто якісь щури, — сказала Деніз. — Усе гаразд. Облишмо.

— Можливо, вона думає, що вони повиздихали вві сні.

— Просто якісь нікчемні щури, тож чим тут перейматися?

— Чим перейматися, із чого увесь цей галас? — запитала Стеффі.

— До того ж мені хочеться вірити, що вона жує лише по дві гумки на день, коли постійно щось забуває.

— Що я забуваю? — запитала Бабетта.

— Усе гаразд, — сказала Деніз. — Облиш.

— Що я забуваю?

— Давай, жуй. Не переймайся через попередження. Мені байдуже.

Я згріб Вайлдера зі стільця і гучно чмокнув його у вухо, а він зіщулився від задоволення. Потім я посадив його на стіл і пішов нагору по Генріха. Він у себе в кімнаті вивчав розташування пластмасових фігурок на шахівниці.

— Ще й досі граєш з тим хлопцем у в'язниці? Як іде гра?

— Доволі непогано. Здається, я загнав його в кут.

— Що ти знаєш про нього? Усе ніяк тебе не питаю.

— Тобто кого він убив? Усі це зараз обговорюють. Переймаються за жертву.

— Ти граєш у шахи з чоловіком кілька місяців. Що тобі відомо про нього, окрім того, що він на довічному ув'язненні за вбивство? Він молодий, старий, чорний, білий? Ти взагалі обговорюєш з ним щось іще, крім шахів?

— Час від часу ми обмінюємося записками.

— Кого ж він убив?

— На нього тиснули.

— І що трапилося?

— Сильніше і сильніше.

— Тож одного дня він пішов і когось застрелив. Кого він застрелив?

— Кількох людей в Айрон-сіті.

— Скількох?

— П'ятьох.

— П'ятьох людей.

— Не рахуючи офіцера поліції, це сталося пізніше.

— Шістьох людей. Він був одержимий зброєю? Чи мав прихований арсенал у своїй убогій кімнатці поруч із шестиповерховим бетонним паркінгом?

— Кілька револьверів і гвинтівку з поворотно-ковзним затвором і оптикою.

— З оптичним прицілом. Звідки він стріляв: з естакади, з орендованої кімнати? Чи ввійшов до бару або до пральні, чи, може, туди, де раніше працював, і розпочав палити без розбору? Люди кидаються врозтіч, шукають захисту під столами. Люди на вулиці думають, що то феєрверк. «Я просто стояв на зупинці, чекав на автобус, коли почув несильний ляскіт, як наче хтось запалив феєрверк».

— Він піднявся на дах.

— Даховий стрілець. Він зробив запис у своєму щоденнику перед тим, як пішов на дах? Він записував себе на плівку, ходив до кінотеатру, читав книжки про серійних убивць, щоб відновити у пам'яті?

— Записував на плівку.

— Записував на плівку. Що він робив із плівками?

— Надіслав тим, кого любив, просив вибачення.

— «Народ, я не міг стриматися». А жертви були зовсім незнайомі? Чи він убив їх, бо мав на них зуб? Його звільнили з роботи? Він чув голоси?

— Зовсім незнайомі.

— Він чув голоси?

— По телевізору.

— Вони зверталися лише до нього. Виокремлювали його?

— Казали йому, що він увійде в історію. Йому було двадцять сім, роботи не мав, дружина пішла, машину роззули. Життя минало.

— Голоси наполегливо тиснули. Він спілкувався з пресою? Давав безліч інтерв'ю, писав листи редактору місцевої газети, намагався видати книжку?

— В Айрон-сіті немає преси. Він не задумувався про це, доки не стало запізно. Він говорить, що якби йому довелося повторити все ще раз, він би не скоїв пересічне вбивство, а замахнувся би на вбивство політичне.

— Він би ретельніше обирав, убив би відому особу, щоб його помітили, запам'ятали.

— Тепер він знає, що в історію не ввійде.

— Так само, як і я.

— Але ж у тебе є Гітлер.

— Так, є, авжеж.

— А що має Томмі Рой Фостер?

— Гаразд, він усе це розповів тобі у листах. А ти йому про що пишеш, коли відповідаєш?

— У мене випадає волосся.

Я подивився на нього. На ньому був тренувальний костюм, на шиї — рушник, на зап'ястках — напульсники.

— Ти знаєш, що твоя мати сказала би про такий вид стосунків, як шахи за листуванням.

— Знаю, що сказав би ти. Ти якраз і говориш.

— Як там мати? Зв'язувався з нею останнім часом?

— Вона хоче, щоб я влітку приїхав до ашрама.

— А ти хочеш?

— Хтозна, чого я хочу? Хтозна, чого будь-хто хоче? Звідки таке можна знати напевно? Хіба все це не питання хімії мозку, сигналів, що надходять і йдуть, електричних розрядів у корі? Звідки знати, що це те, чого ти насправді хочеш, а не просто якийсь нервовий імпульс у мозку? Щось мале і незначне відбувається десь у другорядній ділянці однієї з півкуль мозку, і раптом мені треба в Монтану або, навпаки, не треба. Звідки знати, що я дійсно хочу туди їхати, що це не просто викид нейронів або щось подібне? Можливо, це випадковий спалах у довгастому мозку, і раптом я вже в Монтані і розумію, що насправді зовсім не хотів сюди їхати. Я не можу керувати тим, що відбувається в моєму мозку, тож звідки мені знати, що я хотітиму за десять секунд, а це ж значно ближче, ніж Монтана наступного літа, так? Це все

діяльність мозку, і ти не знаєш себе як людину, і що то за нейрон, який раптово вилетів або взагалі вилетів помилково. Чи не це стало причиною того, що Томмі Рой убив тих людей?

Уранці я пішов до банку. Я підійшов до банкомата перевірити стан свого рахунку. Я вставив картку, увів свій секретний код, настукав запит. Сума на екрані приблизно співвідносилася з моїми незалежними підрахунками, кволо виведеними після тривалих пошуків серед документів і змученої арифметики. Мене накрило хвилями полегшення і вдячності. Система благословила моє життя. Я відчув її підтримку і схвалення. Підтримку комп'ютерного «заліза», системних блоків, розміщених у замкненій кімнаті в якомусь далекому місті. Яка ж приємна взаємодія! Я відчув, що мені щойно засвідчили і підтвердили щось надзвичайно цінне особисто для мене, але не гроші, зовсім інше. Двоє озброєних охоронців вивели з банку душевнохворого. Через те що система невидима, взаємодія з нею ще більше вражала, ще більше бентежила. Але ми були у злагоді, принаймні зараз. Мережі, схеми, потоки, гармонії.

Я прокинувся у передсмертному поту. Беззахисний супроти своїх нестерпних страхів. Усередині мого єства все захололо. Мені бракувало волі й фізичних сил підвестися з ліжка і пройти темним будинком, хапаючись за стіни і поруччя. Іти навпомацки, знову вселятися в тіло, знову входити у світ. Холодний піт стікав по ребрах. На електронному радіогодиннику показувало 3:51. Коли подібне трапляється, числа завжди непарні. Про що це свідчить? Може, смерть пов'язана з непарними числами? Чи існують числа, що повертають до життя, й інші числа, що сповнені загрози? Бабетта забурмотіла вві сні, і я підсунувся ближче, вдихаючи її тепло.

Зрештою я заснув, доки мене не розбудив запах підгорілого тоста. Це, імовірно, Стеффі. У неї тости часто підгорають, незалежно від часу, вона це робить навмисно. Вона любить цей запах, схиблена на ньому; найдорожчий аромат для неї. Його не замінить запах диму від деревини, від свічки, або пороховий сморід від феєрверків на День незалежності, що розносить вулицею вітер. Вона розробила навіть щаблі вподобань. На верхньому — підгорілий житній, потім підгорілий білий і так далі.

Я накинув халат і спустився до неї. Я повсякчас надягаю халат і кудись іду, щоб серйозно поспілкуватися з дітьми. На кухні була і Бабетта. Це мене вразило. Я думав, що вона досі в ліжку.

— Будеш тост? — запитала Стеффі.

— Мені за тиждень п'ятдесят один.

— Це ж іще не старість.

— Я відчуваю це вже двадцять п'ять років.

— Погано. Скільки років моїй матері?

— Вона досі молода. Їй лише двадцять виповнилося, коли ми вперше одружилися.

— Вона молодша за Баб?

— Приблизно така ж. Тож не треба вважати, що я з тих, хто повсякчас шукає жінок помолодше.

Не знаю, кому призначалися мої відповіді, Стеффі чи Бабетті. Це відбувається на кухні, де рівні інформації численні та глибокі, як

сказав би Мюррей.

— Вона і досі працює на ЦРУ? — запитала Стеффі.

— Ми начебто не повинні про це говорити. Усе одно вона лише позаштатна агентка.

— Що це означає?

— Це те, чим займаються сьогодні люди, щоб мати додатковий прибуток.

— Чим саме вона займається? — запитала Бабетта.

— Їй дзвонять із Бразилії. Це для неї сигнал про початок роботи.

— І що тоді?

— Вона перевозить валізу з грошима в різні кінці Латинської Америки.

— І все? Я б теж так змогла.

— Іноді їй надсилають книжку для рецензії.

— Ми зустрічалися? — запитала Бабетта.

— Ні.

— Я знаю, як її звуть?

— Дана Бريدлав.

Стеффі повторяла губами мої слова.

— Ти ж не збираєшся це їсти, правда? — запитав я в неї.

— Я завжди їм свої тости.

Задзвонив телефон, і я зняв слухавку. Зі мною привітався приємний жіночий голос і повідомив, що він згенерований комп'ютером для вивчення ринку щодо визначення поточних запитів споживачів. І ще сказав, що поставить кілька запитань із паузою після кожного, щоб я зміг на них відповісти.

Я передав слухавку Стеффі. Коли стало зрозуміло, що вона повністю захоплена розмовою зі згенерованим голосом, я впівголоса заговорив із Бабеттою.

— Вона любила інтриги.

— Хто?

— Дана. Їй подобалося вплутувати мене в різні афери.

— Що за афери?

— Сіяти розбрат. Настроювала одних друзів проти інших. У побутові чи факультетські змови.

— Ти зараз говориш про звичайні речі.

— Вона розмовляла зі мною англійською, а по телефону іспанською або португальською.

Стеффі вивернулася і вільною рукою відтягнула светр від тіла, намагаючись прочитати етикетку.

— Чистий акрил, — сказала вона у слухавку.

Бабетта перевірила етикетку у себе на светрі. Пішов дрібний дощ.

— Що ти відчуваєш, коли тобі майже п'ятдесят один? — запитала вона.

— Те ж саме, що й у п'ятдесят.

— Хіба що одне парне, а інше непарне, — підкреслила вона.

Того вечора в кімнаті Мюррея із сірувато-білими стінами після неперевершеної страви з корнуельської курки у формі жаби, приготованої на плиті з двома конфорками, ми пересіли з металевих складаних стільців на койку, щоб випити кави.

— Коли я був спортивним репортером, — сказав Мюррей, — то постійно подорожував, жив у літаках, готелях і диму стадіонів, а у власній квартирі не почувався як удома. Тепер у мене є таке місце.

— Ви зробили диво, — сказала Бабетта, безнадійно ковзаючи поглядом по стінах.

— Тут мало місця і світла, усе просте, — вів далі Мюррей самозадоволено. — Вмістилище для думки.

Я вказав рукою на стару чотириповерхову будівлю, що займала кілька акрів по той бік вулиці.

— Вам чути шум із психіатричної лікарні?

— Ви маєте на увазі побиття чи крики? Цікаво, що люди й досі її так називають. Це, мабуть, через приголомшливу архітектуру, крутий дах, високі димоходи, колони, маленькі закрути де-не-де, чи то химерні, чи то зловісні — не можу визначитися. Вона не схожа на богадільню або психіатричний заклад. Вона подібна саме на психіатричну лікарню.

Його штани вилискували на колінах.

— Шкода, що ви без дітей. Я хочу знайомитися з малечою. Це суспільство дітей. Я кажу своїм студентам, що вони вже застарі, щоб зіграти важливу роль у побудові суспільства. Щохвилини вони віддаляються одне від одного. «Навіть зараз, коли ми сидимо тут, — кажу я їм, — вас відносить далі від центру, ви стаєте менш упізнаними як група, менш привабливими для рекламодавців і тих, хто займається

масовою культурою. Діти — ось хто справжні універсали. Але ви давно за межами цього, вас несе течією, ви почуваетесь відчуженими від продуктів, які споживаєте. Для кого вони створені? Де ваше місце у ринковій схемі? Коли закінчите школу, то буде лише питання часу, коли саме ви відчуєте безмежну самотність і невдоволеність споживачів, що втратили свою групову ідентичність». Потім я стукаю олівцем по столу, нагадуючи, що час минає зі зловісною швидкістю.

Позаяк ми сиділи на ліжку, Мюррей був змушений сильно нахилитися вперед, дивлячись поверх чашки кави в моїх руках, щоб звертатися безпосередньо до Бабетти.

— Скільки у вас дітей, якщо всіх порахувати?

Вона, здається, на мить замислилася.

— Отже, Вайлдер, звісно. Потім Деніз.

Мюррей відсьорбував каву, намагаючись дивитися на неї скося, тримаючи чашку біля нижньої губи.

— Ще є Юджин, який цей рік живе з татом у Західній Австралії. Юджину вісім. Його тато займається дослідницькою роботою у глушині. Він також і батько Вайлдера.

— Хлопець зростає без телевізора, — сказав я, — можливо, через це з ним варто поспілкуватися, Мюррею, як із таким собі дитям природи, дикуном, знайденим у кущах, розумним і письменним, проте позбавленим глибинних кодів та ідей, що робить його унікальним представником свого виду.

— Телебачення стає проблемою лише тоді, коли ти розучився дивитися і слухати, — сказав Мюррей. — Ми зі студентами постійно це обговорюємо. Вони починають розуміти, що їм варто повстати проти медіа, так само, як попереднє покоління повстало проти батьків і країни. Я кажу, що їм варто знову навчитися дивитися як діти. Викорчовувати зміст. Шукати коди й повідомлення, якщо перефразувати вас, Джеку.

— Що вони на це кажуть?

— Телебачення — просто інша назва макулатурної пошти. Але я кажу їм, я з цим не погоджуюся. Я кажу їм, що сиджу в цій кімнаті вже довше двох місяців, зрання дивлюся телевізор, уважно слухаю і записую. Змішані відчуття, дозвольте сказати. Майже містичні.

— І якого висновку ви дійшли?

Він манірно закинув ногу на ногу, тримаючи чашку кави на колінах, і широко всміхнувся.

— Хвилі та випромінювання, — сказав він. — Я зрозумів, що медіа — це первісна сила для американської сім'ї. Ізольована, позачасова, автономна, самодостатня. Вона подібна до міфу, що народжується просто зараз у нашій вітальні, як щось знайоме зі сновидінь або передсвідомості. Я просто у захваті, Джеку.

Він поглянув на мене, так само всміхаючись, але якимось улесливо.

— Маєте навчитися дивитися. Маєте навчитися відкриватися для інформації. Телебачення пропонує неймовірний обсяг парapsихологічних даних. Воно відкриває давні спогади від народження світу, воно запрошує нас до сітки, до мережі крихітних точок, що дзижчать і створюють зображення на екрані. Там і світло, і звук. Я запитую своїх студентів: «Що ще вам треба?» Подивіться на розмаїття даних, яке містить сітка, в яскравій обгортці, у рекламних пісеньках і повсякденних роликах, продуктах, що вириваються з темряви, закодованих повідомленнях і нескінченних повтореннях, як-от церковні хорали чи мантри. *«Це кола, це кола, це кола»*. З медіа практично ллються через край священні формули, якщо ми тільки пам'ятатимемо, як невинно реагувати і позбутися дратування, втоми і відрази.

— Але студенти не погоджуються.

— Вони ненавидять його сильніше за макулатурну пошту. Телебачення, на їхню думку, — передсмертна агонія людської свідомості. Їм соромно за своє телевізійне минуле. Вони хочуть говорити про кіно.

Він підвівся і наповнив наші чашки.

— Звідки ви стільки знаєте? — запитала Бабетта.

— Я з Нью-Йорка.

— Чим більше ви говорите, тим улесливіше виглядаєте, наче намагаєтеся якимось нас обдурити.

— Найкраща бесіда — спокуслива.

— Ви були одружені? — запитала вона.

— Раз, недовго. Я висвітлював «Джетс», «Метс» і «Нетс»^[1]. Напевно, я зараз у ваших очах скидаюся на такого собі дивака, самотнього чудила, який зачинився у кімнаті з телевізором і стосами коміксів у суперобкладинках. Але не думайте, що я не оцінив би, коли

мене несподівано, між другою і третьою ночі, — сказав він Бабетті, — відвідала б розумна жінка на високих підборах, у спідниці з розрізом і ефектними аксесуарами.

Коли ми йшли додому, на вулиці була мрячка. Я обійняв Бабетту за стан. Вулиці були безлюдні. На Елм-стрит не світилася жодна з крамниць, у двох банках ледь тьмяніло світло, а неонові окуляри у вікні магазину оптики лишали на тротуарі примхливі тіні.

«Дакрон», «Орлон», «Лайкра Спандекс».

— Я знаю, що часом можу щось забувати, — сказала вона, — але не думала, що це так помітно.

— Так і є.

— Ти чув Деніз? Коли це було, минулого тижня?

— Деніз кмітлива і вперта. Більше ніхто не помічав.

— Я набираю номер на телефоні і забуваю, кому телефоную. Я йду до крамниці й забуваю, що купити. Хтось мені щось каже, і я це забуваю, мені кажуть знову, я знову забуваю, і вони знову кажуть, дивно всміхаючись.

— Ми всі щось забуваємо, — сказав я.

— Я забуваю імена, обличчя, телефонні номери, адреси, час зустрічі, інструкції, розпорядження.

— Це те, що трапляється більш-менш з усіма.

— Я забуваю, що Стеффі не любить, коли її називають Стефані. Іноді кличу її Деніз. Я забуваю, де припаркувала машину, а потім доволі довго намагаюся пригадати, як вона виглядає.

— Забудькуватістю просякнуті і повітря, і вода. Вона є в харчовому ланцюгу.

— Можливо, це через гумку, яку я жую. Чи я перебільшую?

— Можливо, це щось інше.

— Про що ти?

— Ти приймаєш щось інше, крім гумки.

— Звідки в тебе такі думки?

— Зі мною поділилася Стеффі.

— Від кого почула Стеффі?

— Від Деніз.

Вона на мить замовкла, припускаючи, що, якщо джерелом чуток чи припущень є Деніз, то, мабуть, так воно і є.

— Що я приймаю, за словами Деніз?

— Я хотів почути від тебе перед тим, як запитувати в неї.

— Наскільки я знаю, Джеку, я не приймаю нічого, що може спричинити провали пам'яті. Втім, я не дуже стара, у мене не було ушкоджень голови і я не маю спадкових хвороб, за винятком відхилення матки.

— Тобто, можливо, Деніз і не помиляється.

— Ми не можемо відкинути такий варіант.

— Ти кажеш, що, можливо, приймаєш щось, що має побічну дію, яка погіршує пам'ять.

— Або я приймаю щось і не пам'ятаю, або я нічого не приймаю і не пам'ятаю. Моє життя — це або-або. Або я жую звичайну гумку, або я жую гумку без цукру. Або я жую гумку, або я курю. Або я курю, або я набираю вагу. Або я набираю вагу, або я бігаю сходами на стадіоні.

— Таке життя видається надто нудним.

— Сподіваюся, воно триватиме вічно, — сказала вона.

Незабаром вулиці вкрило листям. Воно кружляло в повітрі і з шарудінням падало з гостроверхих дахів. Щодня вряди-годи налітав різкий вітер, ще більше роздягаючи дерева, і тоді на подвір'я, на газончики перед будинками виходили пенсіонери, тримаючи граблі із загнутими зубцями. Уздовж бордюрів вишикувалися нерівні ряди чорних мішків.

На Гелловін до наших дверей приходили ватаги нашорошених дітлахів по гостинці.

Я брав уроки німецької двічі на тиждень під вечір, і з кожними наступними відвідинами сутеніло раніше. Говард Данлоп дотримувався правила, за яким упродовж усього уроку ми мали сидіти один проти одного. Він хотів, щоб я слідкував за положенням язика, коли він демонстрував мені вимову приголосних, дифтонгів, довгих і коротких голосних. Тоді як він пильно зазиравав мені до рота, коли я намагався відтворити ці злощасні звуки.

У нього м'яке і спокійне обличчя овальної форми, позбавлене будь-яких характерних рис, доки він не починав свої голосові вправи. Тоді-то наставало викривлення. Жахливе видовище, як не сором визнавати, але воно захоплювало, як, мабуть, тоді, коли спостерігаєш за нападом епілепсії в контрольованому середовищі. Він утягував голову в плечі, звужував очі й робив гримаси, неначе гуманоїд. Коли наставала моя черга повторити весь цей шум, я намагався наслідувати все, аби задовольнити вчителя, кривив рот, заплющував очі, усвідомлюючи, що мої артикуляційні намагання такі надмірні й вимучені, що може скластися враження, наче раптово руйнуються закони природи, і камінь чи дерево силкуються заговорити. Коли я розплющував очі, він майже схилявся наді мною, зазираючи в рота. Аж цікаво, що ж він там бачив.

На початку і по закінченню кожного заняття зависала напружена мовчанка. Я намагався з ним поговорити, вивести на розмову про ті роки, коли він працював мануальним терапевтом, про його життя до уроків німецької. Він відводив погляд убік — не тому, що його це дратувало, здавалося нудним або він уникав розпитувань, ні, він був просто відстороненим, наче ці події життя не мають ніякого взаємозв'язку. Коли він таки починав говорити — про інших мешканців пансіону чи домовласника, в його голосі вчувалося неначе постійне невдоволення, якась протяжна нота скарги. Йому було важливо вірити, що він прожив життя серед людей, які чогось не розуміють.

— Скільки у вас учнів?

— Німецької?

— Так.

— Тільки ви. Було більше. Але німецька мова втратила популярність. Подібним речам притаманна циклічність, як і всьому іншому.

— Чому ви ще навчаєте?

— Грецькій, латині, морській навігації.

— Люди приходять сюди вивчати морську навігацію?

— Не так часто, як раніше.

— Дивовижно, скільки людей зараз займаються викладанням, — сказав я. — На кожного учня є вчитель. Кожен, кого я знаю, — або вчитель, або учень. Що ви про це думаєте?

Він перевів погляд на двері шафи.

— Ви навчаєте ще чомусь? — запитав я.

— Метеорології.

— Метеорології. Як так вийшло?

— Смерть матері стала для мене жахливим ударом. Вона сильно мене підкосила, я втратив віру в Бога. Я був безутішний, повністю замкнувся в собі. Та якось випадково почув по телевізору прогноз погоди. Жвавий юнак з яскравою указкою стояв перед різнобарвною супутниковою фотографією і розповідав про погоду на наступні п'ять днів. І я сидів загіпнотизований його самовпевненістю і майстерністю. Наче повідомлення з метеорологічного супутника передавалося крізь цього юнака, а потім — до мене на розкладному стільці. Я шукав у метеорології розради. Я вивчав погодні мапи, збирав книжки про погоду, ходив на запуск метеорологічних повітряних куль. Я зрозумів, що погода — те, що я шукав усе життя. Вона дала досі мені не відомі відчуття миру і безпеки. Роса, паморозь, туман. Хурделиця. Струменева течія. Я бачу якусь велич у струменевій течії. Я почав вибиратися зі своєї шкаралупи, розмовляв з людьми на вулиці. «Чудовий день». «Схоже, буде дощ». «Вам не спекотно?» Усім цікава погода. Щойно ти прокинувся, ідеш до вікна подивитися, яка погода. Ви так робите, я так роблю. Я склав перелік цілей, яких сподівався досягнути в метеорології. Я пройшов заочне навчання, здобув науковий ступінь із правом викладання для аудиторії не більше сотні слухачів. Я викладав метеорологію в церковних підвалах, на стоянках трейлерів, у кабінетах і вітальнях. Мене слухали в Міллерз-Крик, Ламбервіллі, Вотертауні. Фабричні робітники, домогосподарки,

торговці, поліціянти і вогнеборці. Я бачив щось у їхніх очах. Голод, непереборну потребу.

Манжети його термобілизни були в маленьких дірочках. Ми стояли посеред кімнати. Я чекав продовження. Це була та пора року, та година, коли тихий настійний сум просочується в текстуру речей. Сутінки, тиша, кусючий мороз. Самотність до самих кісток.

Коли я прийшов додому, Боб Парді на кухні відпрацьовував замах ключкою для гольфу. Боб — батько Деніз. Він сказав, що був у нашому містечку проїздом на шляху до Гласборо, де в нього презентація, і вирішив запросити нас на вечерю.

Він повільно звів руки, складені в замок, над лівим плечем і плавно змахнув. Деніз спостерігала за ним, сидячи на стільці біля вікна. Він був у кардигані з начосом, рукави якого прикривали манжети сорочки.

— Що за презентація? — запитала вона.

— О, як завжди. Діаграми, стрілки. Головне замилити очі. Звичайні заходи із залучення нових споживачів, люба.

— Ти знову змінив роботу?

— Я збираю кошти. Ніколи вгору глянути, повір на слово.

— Як збираєш?

— Усюди, де є можливість, розумієш? Люди дають мені картки на продукти, гравюри. Що ж, чудово, не відмовлюся.

Він нахилився, щоб загнати м'яч у лунку. Бабетта зіперлася на дверцята холодильника, схрестивши руки на грудях, і спостерігала за ним. Нагорі голос із британським акцентом сказав: «Існують форми запаморочення, коли голова не крутиться».

— Кошти для чого? — запитала Деніз.

— Можливо, ти краєчком вуха чула про невеличку організацію під назвою «Фонд підготовки до ядерної катастрофи». По суті, це легальний оборонний фонд для промисловості. Так, про всяк випадок.

— Який випадок?

— На випадок, якщо я знепритомнію від голоду. Як щодо того, аби напасти на реберця, хто за? Є і стегенця чи грудинка. Що скажеш, Бабетто? Я майже готовий загризти свого власного звіра.

— А все ж таки, яка це вже робота?

— Припини, Деніз.

— Облиш, мені байдуже, роби, що хочеш.

Боб узяв трьох старших дітей до «Колеса воза». Я відвіз Бабетту до будинку на березі річки, де вона читала містеру Тредвеллу, сліпому стариганю, що мешкав там із сестрою. Вайлдер сидів між нами і грався «жовтими» газетами із супермаркету, оскільки Тредвелл надавав перевагу саме такому читву. Як читачка сліпим на добровільних засадах, Бабетта мала свої упередження щодо пристрасі старого джентльмена до темного і невимовно бридкого, вважаючи, що люди з обмеженими можливостями морально прив'язані до розважальної літератури вищого різновиду. Якщо не вони, хто ж надихатиме нас на перемогу людського духу, на кого нам розраховувати? Вони мають давати гарний приклад, як робить Бабетта як читачка й поборниця моральних цінностей. Але вона професійно виконувала свій обов'язок, читаючи йому з усією серйозністю, як дитині, про мерців, які залишають повідомлення на автовідповідачах.

Ми з Вайлдером чекали в машині. За планом після читання ми втрьох мали зустріти групу з «Колеса воза» у «Смачному пончику», де ті з'їдять десерт, а ми повечеряємо. Для цієї частини вечора я приготував для себе примірник *Mein Kampf*.

Будинок у Тредвеллів був старий і каркасний із підгнилою решіткою вздовж ганку. Не минуло і п'яти хвилин, як Бабетта вийшла, непевною ходою дійшла до краю ганку й пильно обдивилася тьмянний двір. Потім неквапливо пішла до машини.

— Двері були відчинені. Я ввійшла — нікого. Я всюди позазирала — так само нікого. Пішла нагору — жодних ознак життя. На вигляд нічого не пропало.

— Що тобі відомо про його сестру?

— Вона старша за нього і, ймовірно, у гіршому стані, ніж він, якщо не брати до уваги той факт, що він сліпий, а вона ні.

У двох сусідніх будинках було темно, обидва продавалися, а з решти чотирьох будинків у цій місцевості ніхто не бачив Тредвеллів останні кілька днів. Ми заїхали до осередку поліції штату і поспілкувалися зі співробітницею, яка сиділа за клавіатурою комп'ютера. Вона повідомила нам, що кожні одинадцять секунд зникає людина, і записала на плівку все, що ми розповіли.

У «Смачному пончику» на виїзді з містечка Боб Парді мовчки спостерігав, як сім'я їсть і розмовляє. Шкіра на драглому рожевому обличчі гольфіста обвисла. Взагалі видавалося, ніби почала обвисати

вся його плоть, від чого вигляд він мав жалюгідний, наче людина, якій суворо наказали якнайшвидше схуднути. У нього була дорога стрижка з укладкою і додаванням певної кількості фарби, з використанням певних технологій, та, здавалося, вона потребувала енергійнішої голови. Я помітив, що Бабетта пильнує за ним, намагаючись зрозуміти, чого варті чотири роки їхнього подружнього життя, що скидалося на корабель, крен якого неминуче вів до загибелі. Панорамна різанина. Він пив, грав, злітав на машині з насипу, його звільняли, він ішов сам, їздив під чужим іменем до Коултауна, де доплачував повії, щоб вона розмовляла з ним шведською, коли вони трахалися. Саме шведська розлютила Бабетту найсильніше, чи, може, його потреба в усьому зізнаватися, і вона гамселила його — біла тильним боком долоні, ліктями й зап'ястками. Старі кохання, старі страхи. Зараз вона дивилася на нього з ніжним співчуттям і глибокою, люблячою, щедрою задумливістю — такою, що вмщала всі магичні відвороти від його теперішньої смуги невдач, хоча я, звісно, знав, повертаючись до своєї книжки, що то було скороминуще почуття, один із тих нікому не зрозумілих проявів доброти.

Наступного опівдня почали обшукувати річку.

Студенти зазвичай тримаються поблизу студмістечка. У Блексміті, власне, їм нічого робити, ніяких принад або розваг. А тут у них усе своє: їжа, фільми, музика, театр, спорт, спілкування і секс. Це місто з хімчисткою і магазинами оптики. Вітрини фірм, що займаються нерухомістю, прикрашають нечіткі світлини будинків вікторіанської епохи. Їх не міняють уже багато років. Будинки продали, чи вони зникли, чи знаходяться в інших містах інших штатів. Це місто розпродажу вжитих речей, коли занедбане майно виставляють на під'їзних доріжках під дитячим наглядом.

Бабетта зателефонувала мені до мого кабінету в Сентенарі-голлі. Вона сказала, що Генріх на річці, надягнув камуфляжну кепку, захопив малоформатний фотоапарат «Інстаматик» і пішов дивитися, як шукають потопельників, і саме коли він був там, поширилася звістка, що Тредвеллів знайшли живих, але переляканих у залишеній кондитерській палатці в «Мід-Вілледж», величезному торговельному центрі на трасі. Вочевидь, вони блукали там два дні, загубившись, збентежені й налякані, поки знайшли притулок у засміченому кіоску. Ще два дні вони провели вже в ньому, і квола сестра, ледве переставляючи ноги, наважувалася виходити на пошуки об'їдків у баках для відходів з пружинними лядами у вигляді мультяшних героїв. Їм пощастило, що час їхнього перебування у кіоску збігся з доволі теплою погодою. На цю мить було невідомо, чому вони не кликали на допомогу. Імовірно, через те, що територія була величезна і незнайома, а ще через свій вельми похилий вік вони почувалися безпорадними і кинутими напризволяще, а люди здавалися чужими і лиховісними. Тредвелли нечасто залишали дім. Ніхто навіть не міг збагнути, як вони взагалі потрапили до торговельного центру. Можливо, їх привезла двоюрідна онука, а потім забула забрати. Але почути пояснення онуки поки не вдалося, бо з нею не можуть зв'язатися, — сказала Бабетта.

За день до щасливого знаходження поліція звернулася до екстрасенсині, щоб допомогла визначити місцезнаходження і долю Тредвеллів. Про це писала місцева газета. Це була жінка, що жила у трейлері серед лісу за містом. Вона забажала, щоб її звали просто

Адель Т. Як повідомляла газета, вона разом із шефом поліції Голлісом Райтом сиділа посеред свого трейлера, розглядала фотокартки Тредвеллів і нюхала речі з їхнього гардеробу. Потім вона попросила шефа залишити її на самоті на годину. Вона зробила якісь ритуали, поїла рису з дхалом і ввійшла в транс. Перебуваючи в іншому стані, як говорилося в репортажі, вона спробувала розмістити пошукову мітку на віддалені фізичні системи, місцезнаходження яких хотіла визначити, тобто на старого Тредвелла і його сестру. Коли шеф Райт повернувся до трейлера, Адель Т. сказала йому забути про річку і зосередитися на ділянці суходолу, подібній на місячний пейзаж, у радіусі двадцяти кілометрів від дому Тредвеллів. Поліція відразу вирушила на місце видобутку гіпсу за п'ятнадцять кілометрів униз за течією річки, де знайшла сумку з логотипом авіакомпанії, в якій були пістолет і два кілограми чистого героїну.

Поліція не вперше зверталася по допомогу до Адель Т. Раніше вона спрямувала їх до тіл забитих кийками людей, сирійця в холодильнику і схованки з міченими купюрами на суму шістсот тисяч доларів, хоча в кожному випадку, як підсумовували в репортажі, поліція шукала щось інше.

Американська таємниця стає ще глибшою.

Ми скупчилися біля вікна у кімнаті Стеффі, щоб помилуватися видовищною вечірньою загравою. Не прийшов тільки Генріх, чи то через те що не довіряв здоровим колективним радощам, чи то через те що вважав, що є щось зловісне в сучасних загравах.

Пізніше я сидів у ліжку в халаті й учив німецьку. Я бурмотів слова і думав, чи вдасться мені обмежити мій німецькомовний виступ на весняній конференції короткими привітальними репліками, чи інші учасники очікуватимуть, що цією мовою спілкуватимуться всюди: на лекціях, за столом, у приватних бесідах, і сприйматимуть її як показник нашої серйозності й унікальності на теренах світової гуманітарної освіти.

По телевізору передали: «Та інші напрями, що можуть істотно вплинути на ваше портфоліо».

Увійшла Деніз і, відвернувшись від мене, витягнулася біля ліжка, підклавши під голову схрещені руки. Скільки кодів, антикодів, соціальних історій містила в собі її проста поза? Минула ціла хвилина.

— Що ми робитимемо з Баб? — запитала вона.

— Ти про що?

— Вона нічого не пам'ятає.

— Вона запитувала в тебе, чи приймає ліки?

— Ні.

— Ні, не приймає, чи ні, не запитувала?

— Вона не запитувала.

— А мала спитати, — сказав я.

— Але не спитала.

— Звідки ти знаєш, що вона щось приймає?

— Я бачила баночку, заховану в смітті під кухонною раковиною. Баночка з рецептом. На ньому її ім'я і назва препарату.

— Як називається препарат?

— «Дилар». Одна пігулка кожні три дні. Звучить, як щось небезпечне або таке, що призводить до звикання.

— Що пишуть про «Дилар» у твоєму довіднику?

— Його там немає. Я шукала кілька годин. Там чотири алфавітні покажчики.

— Напевно, нещодавно з'явився. Хочеш, я теж перевірю довідник?

— Я вже переглянула. *Переглянула.*

— Ми завжди можемо зателефонувати її лікарю. Але я не хочу робити з мухи слона. Усі приймають якісь ліки, усі час від часу щось забувають.

— Але не так, як моя мати.

— Я постійно щось забуваю.

— Що ти приймаєш?

— Пігулки від тиску, від стресу, від алергії, очні краплі, аспірин. Нічого надзвичайного.

— Я перевірила твою аптечку в ванній.

— Ніякого «Динару»?

— Думала, може бути нова баночка.

— Лікар прописав тридцять пігулок. Ото й усе. Нічого надзвичайного. Усі щось приймають.

— Хай там як, я хочу знати, — сказала вона.

Увесь цей час вона не дивилася на мене. Такі ситуації сприятливі для змов — можливість плести інтриги, будувати таємні плани. Але ось вона змінила позу, зіперлася на лікоть і задумливо поглянула на мене з краю ліжка.

— Можна тебе про щось запитати?

— Звісно, — відповів я.

— Казитися не будеш?

— Тобі відомо, що у мене в аптечці. Які ще таємниці залишилися?

— Чому ти назвав Генріха Генріхом?

— Запитання по суті.

— Можеш не відповідати.

— Гарне питання. Маєш право знати.

— Отже, чому?

— Мені здалося, що це ім'я наділене силою, звучне ім'я. У ньому є щось владне.

— Його назвали на чийсь честь?

— Ні, він народився невдовзі після створення моєї кафедри, і, думаю, я хотів віддячити своїй вдачі. Я хотів зробити щось німецьке. Я

відчував, що потрібен якийсь жест.

— Генріх Гергардт Гледні?

— Мені здавалося, що в імені є владність, яка може пристати до сина. Я думав, що воно наділене силою, напором, і досі так вважаю. Я хотів захистити його, зробити його безстрашним. Тоді дітей називали Кім, Келлі або Трейсі.

Тривала тиша. Вона і далі дивилася на мене. Риси обличчя, зібрані переважно в центрі, надавали їй під час зосередженості вигляду войовничої моськи.

— Думаєш, я прорахувався?

— Не мені вирішувати.

— Щось є в німецьких іменах, німецькій мові, німецьких *речах*. Не знаю, що саме. Є і все. І, звісно, посеред цього всього — Гітлер.

— Його знову вчора показували.

— Його завжди показують. Без нього у нас і телебачення б не було.

— Вони програли війну, — сказала вона. — Про яку велич ми говоримо?

— Вагоме зауваження. Але питання не у величі. Питання не в тому, хто гарний, а хто поганий. Я навіть не знаю в чому. Поглянь на це з іншого боку. Деякі люди завжди вдягають улюблений колір. Деякі люди носять зброю. Деякі люди вдягають військову форму, щоб почуватися більшими, сильнішими, безпечнішими. Ось на цьому і ґрунтується моя одержимість.

Увійшла Стеффі із зеленим козирком Деніз на голові. Я не розумів, що це означає. Вона видерлася на ліжку, і ми втрюх почали вивчати мій німецько-англійський словник у пошуках слів, що мають схожу вимову в обох мовах, як «оргія» і «взуття».

Генріх промчав коридором і ввірвався до кімнати.

— Ходімо, швидше, показують падіння літака.

За мить він уже був за дверима, дівчата зіскочили з ліжка — і всі троє побігли коридором до телевізора.

Я сидів на ліжку дещо приголомшений. Стрімкість і шум, із яким вони вилетіли з кімнати, ввергли її в стан молекулярних коливань. Серед уламків невидимої матерії питання мало б звучати так: «Що тут відбувається?» Коли я нарешті дістався кімнати в кінці коридору, у кутку екрана залишився тільки чорний димок. Але трощу показали ще

двічі, один раз в уповільненому повторі, оскільки експерт намагався пояснити причину падіння. Тренувальний реактивний літак на авіашоу в Новій Зеландії.

У нас двоє дверей у коморах відчинялися самі по собі.

Того вечора у п'ятницю ми, як зазвичай, зібралися із замовленою з китайського ресторану їжею перед теликом. Показували повені, землетруси, зсуви ґрунту, виверження вулканів. Ніколи до того ми не ставилися так уважно до наших обов'язків — нашого п'ятничного зібрання. Генріх не був набурмосений, мені не було нудно. Стеффі, яка ледве стримувала сльози через будь-яку сварку ситкомівського подружжя, здається, повністю захопилася документальними кадрами лиха і смерті. Бабетта намагалася перемкнути на комедійний серіал про групу різнорасових хлопців, що проєктували власний супутник зв'язку. І її просто приголомшив наш колективний спротив. Поза тим ми сиділи мовчки, спостерігаючи, як в океан зісковзують будинки, як у потоках лави займаються і згорають цілі села. Кожен катаклізм змушував нас прагнути наступного, чогось більшого, величнішого, смертоноснішого.

Я увійшов до свого кабінету в понеділок і виявив там на стільці, присуненому до столу, Мюррея з виглядом людини, що чекає на медсестру, щоб та виміряла їй тиск. У нього виникли проблеми, — повідомив він, — його проєкт по Елвісу Преслі не здобув належної підтримки на факультеті американських середовищ. Завідувач кафедри Альфонс Стомпанато, здається, вважає, що один з інших викладачів, стосорокакілограмовий колишній рок-н-рольний охоронець Дімітріос Кодзакис, має пріоритет, позаяк полетів до Мемфіса, коли помер Король Елвіс, опитав його оточення і сім'ю, а також сам дав інтерв'ю місцевому телебаченню як Глумач цього Феномену.

Підлий хід, м'яко кажучи, — підсумував Мюррей. Я припустив, що можу забігти до нього під час його наступної лекції, неофіційно, без попередження, просто підкреслити важливість події, підтримати його за допомогою того престижу і впливу, що має моя посада, мій предмет, моя особа. Він повільно кивнув, торкаючись пучками кінчиків бороди.

Пізніше за обідом я помітив лише один вільний стілець — за столиком емігрантів із Нью-Йорка. На чільному місці сидів Альфонс,

владна особа навіть у ідальні студмістечка. Великий, сардонічний чоловік з похмурим поглядом, шрамами на бровах і скуйовдженою сивою бородою. Це саме та борода, яку відпустив би я сам 1969 року, якби не була проти Джанет Сейворі, моя друга дружина і мати Генріха.

— Нехай бачать усю широту твоєї улесливості, — сказала вона своїм тонким сухим голосом. — Ти недооцінюєш свою усмішку.

Альфонс витискав максимально можливу користь із усього, чим займався. Він знав чотири мови, мав фотографічну пам'ять, розв'язував у голові складні математичні завдання. Якось він сказав мені, що мистецтво кар'єрного росту в Нью-Йорку безпосередньо залежить від уміння цікаво висловлювати своє незадоволення. Там панує атмосфера люті й обурення. Людям начхати на твої труднощі, доки ти не зрозумієш, як їх цим розважити. Альфонс і сам час від часу був понищівному розважальним. Його манера давала йому змогу поглинати і стирати на порох думки своїх опонентів. Говорячи про популярну культуру, він керувався непробивною логікою релігійного фанатика, здатного вбивати за свої переконання. Його дихання ставало важким і уривчастим, а брови, здавалося, сходилися. Інші емігранти вважали його претензії і кпини належним контекстом для своїх старань. Вони використовували його посаду для гри у пристінок.

Я спитав його: «Альфонсе, а чому пристойні, доброзичливі й відповідальні люди так захоплюються видовищем катастроф на телебаченні?»

Я розповів йому про нещодавній вечір з лавою, зсувом ґрунту і нестримною повинню, що так зацікавила і дітей, і мене.

— Нам хотілося ще і ще.

— Це природно, нормально, — сказав він, підбадьорливо киваючи. — Так з усіма.

— Чому?

— Бо в нас трапляються провали в пам'яті. Ми час від часу потребуємо катастрофи, щоб припинити невпинне бомбардування інформацією.

— Це очевидно, — сказав Лашер, маленький чоловік з худим обличчям і залيزаним назад волоссям.

— Це ж постійний потік, — сказав Альфонс. — Слова, картинки, числа, факти, графіки, статистика, дешиці, хвилі, частинки, порошинки. Лише катастрофа може привернути нашу увагу. Ми

хочемо їх, вони нам потрібні, ми залежимо від них. Але тільки якщо вони трапляються десь далеко. Як, наприклад, у Каліфорнії. Зсуви ґрунту, лісові пожежі, прибережні ерозії, землетруси, масові вбивства тощо. Ми можемо розслабитися і насолоджуватися цими лихами, бо в душі відчуваємо, що Каліфорнія отримує те, на що заслуговує. Каліфорнійцям належить ідея стилю життя. Тільки за це вони вже приречені.

Кодзакис розчавив бляшанку з-під дієтичної «Пепсі» і жбурнув її у відро для сміття.

— Дуже гарна країна для зйомок катастроф — Японія, — сказав Альфонс. — Переважно незайманою залишається Індія. Вони мають величезний потенціал з голодом, сезонами дощів, релігійними сутичками, аваріями потягів, потопленими кораблями тощо. Але їхні лиха зазвичай ніде не висвітлюють. Три рядки в газеті. Ані відеозйомок, ані супутникових фото. Ось чому так важлива Каліфорнія. Ми не лише насолоджуємося, коли бачимо їхнє покарання за безтурботний стиль життя і прогресивні соціальні ідеї, але й знаємо, що нічого не прогавили. Камери завжди ввімкнені. Вони чекають. Жодна жахлива мить не помине їхню увагу.

— Ви кажете, що захоплення телекатастрофами є більш-менш універсальним явищем?

— Для більшості людей на світі існують лише два місця — де живуть вони і де стоїть їхній телевізор. Якщо щось відбувається по телебаченню, ми маємо повне право цим захоплюватися, хай що воно є.

— Навіть не знаю, радіти чи засмучуватися, дізнавшись, що мої відчуття доволі поширені.

— Варто засмучуватися, — сказав він.

— Це очевидно, — сказав Лашер. — Ми всі засмучуємося. Та водночас можемо насолоджуватися.

Мюррей сказав: «Ось що буває через хибну форму зосередженості. У людей трапляються провали в пам'яті. Це тому, що вони забули, як слухати і дивитися по-дитячому. Вони забули, як збирати дані. В парапсихологічному сенсі лісова пожежа по телевізору на нижчому щаблі, ніж десятисекундний ролик про автоматичну посудомийну машину. Реклама має глибші хвилі, глибші еманції. Але ми перевернули відносні значення цих речей. Ось чому в людей

втомлюються очі, вуха, мізки і нервові системи. Це простий приклад використання не за призначенням.

Граппа недбало жбурнув у Лашера пів булочки з маслом і влучив у плече. Граппа був блідим і пухким, як дитина. Булочка, що він її кинув, мала на меті привернути увагу Лашера.

Граппа запитав у нього:

— Ти коли-небудь чистив зуби пальцем?

— Я чистив зуби пальцем, коли вперше залишився ночувати в домі батьків моєї дружини, ще до одруження, коли ті поїхали на вихідні до парку Есбері. Уся сім'я чистила зуби «Іпаною».

— Забута щітка — мій фетиш, — сказав Кодзакис. — Я чистив зуби пальцем у Вудстоку, Алтамонті, Монтереї і ще на пів десятці інших знакових подій.

Граппа поглянув на Мюррея.

— Я чистив зуби пальцем після бою Алі з Форменом у Заїрі, — сказав Мюррей. — Це найпівденніша точка, де я коли-небудь чистив зуби пальцем.

Лашер поглянув на Мюррея.

— Ти будь-коли сра в туалеті без сидіння?

Відповідь Граппи була напівлірична.

— Велике і смердюче відхоже місце для чоловіків на старезній заправці «Соконі Мобіл», що на бостонському поштовому тракці, — це було вперше, коли мій батько виїхав на машині за місто. Станція з червоним крилатим конем. Розповісти про машину? Можу описати кожну деталь машини до найменших дрібниць.

— Цьому не вчать, — сказав Лашер. — Очко без сидіння. Сцяти у рукомийник. Культура публічних туалетів. Усі ці величезні закусочні, кінотеатри, заправні станції. Усе це дух дороги. Я сцяв у рукомийники по всьому американському заході. Я прослизнув за кордон, щоб посцяти у рукомийник у Манітобі й Альберті. Ось що це таке. Безмежні небеса заходу. Найкращі західні мотелі. Закусочні й авторесторани. Поезія доріг, рівнин і пустелі. Засрані смердючі туалети. Я сцяв у рукомийник в Юті, коли надворі було мінус двадцять два. Це найхолодніша погода, за якої я сцяв у рукомийник.

Альфонс Стомпанато суворо зиркнув на Лашера.

— Де ти був, коли загинув Джеймс Дін? — запитав він загрозово.

— У домі батьків моєї дружини перед одруженням, слухали «Вдавану бальну залу» на старій настільній радіолі «Емерсон». «Моторола» зі своєю підсвіченою шкалою тоді вже відійшла в минуле.

— Ти доволі багато часу збавив у домі її батьків, здається, ви там трахалися, — сказав Альфонс.

— Ми ще були діти. У культурній матриці було занадто рано, щоб дійсно трахатися.

— Чим ви займалися?

— Вона моя дружина. Альфонсе. Ти хочеш, щоб я розповів це всім за столом?

— Джеймс Дін мертвий, а ти мацаєш якусь дванадцятирічну дівчину.

Альфонс блиснув очима на Дімітріоса Кодзакиса.

— А де був ти, коли Джеймс Дін помер?

— У підсобці дядькового ресторану в Асторії у Квінзі, пилюсосив «Гувером».

Альфонс поглянув на Граппу.

— А де, в біса, був ти? — запитав він, наче йому щойно спало на думку, що смерть актора не можна вважати справою вирішеною без точного місця перебування Граппи.

— Я точно знаю, де був, Альфонсе. Дай подумати.

— Де ти був, сучий сину?

— Я завжди пам'ятаю такі речі до найдрібніших деталей. Але я був замріяним юнаком. Дещо випадає з мого життя.

— Ти займався тим, що дрович. Ти це маєш на увазі?

— Спитай мене про Джоан Кроуфорд.

— Тридцять вересня, тисяча дев'ятсот п'ятдесят п'ятого. Джеймс Дін помирає. А де Ніколас Граппа і що він робить?

— Спитай мене про Гейбла, спитай мене про Монро.

— Сріблястий «Порше» наближається до перехрестя зі швидкістю блискавки. Гальмувати перед «фордівським» седаном нема коли. Розлітається скло, скрегоче метал, Джиммі Дін сидить на передньому сидінні зі зламанною шиєю, численними переломами і рваними ранами. П'ята сорок п'ять вечора за тихоокеанським часом. Де Ніколас Граппа, король онаністів із Бронкса?

— Спитай мене про Джеффа Чендлера.

— Ти чоловік середнього віку, Нікі, а все розбазарюєш своє дитинство. А вже маєш давати результат.

— Запитай мене про Джона Гарфілда, запитай про Монті Кліфта.

Кодзакис був брилою з товстої і ніби ватяної плоті. До того як стати викладачем на факультеті, він був особистим охоронцем Літл Річарда й опікувався роботою охоронної команди під час рок-концертів.

Елліот Лашер жбурнув у нього недогризком сирої моркви й запитав: «Ти коли-небудь змушував жінку відлущувати шматочки шкіри з твоєї спини після кількох днів на пляжі?»

— На Кокосовому пляжі у Флориді, — відповів Кодзакис. — Неймовірно відчуття. На другому-третьому місці серед найприємніших переживань у моєму житті.

— Вона була гола? — запитав Лашер.

— До пояса, — відповів Кодзакис.

— Згори чи знизу? — запитав Лашер.

Я помітив, як Траппа жбурнув у Мюррея крекером. Він запустив його з-під лівої руки, неначе фризбі.

Я надів темні окуляри, надав обличчю незворушного вигляду й увійшов до кімнати. У кріслах, на диванах і бежевому килимі сиділи двадцять п'ять чи тридцять молодих чоловіків і жінок, переважно в осінніх кольорах. Мюррей ходив між ними й розповідав, а його правиця стилізовано тремтіла. Помітивши мене, він дурнувато всміхнувся. Я став біля стіни, склавши руки на грудях під чорною мантиєю, намагаючись виглядати солідніше.

Мюррей саме був у процесі виголошення свого глибокодумного монологу.

— Чи знала мати, що Елвіс помре молодим? Вона розповідала про найманих убивць. Вона говорила про життя. Про життя зірки такого типу і величини. Чи не передбачає така структура життя те, що воно рано урветься? У цьому суть, хіба ні? Є певні правила, принципи. Якщо тобі бракує милості й розуму померти молодим, то будеш змушений щезнути, заховатися, наче від ганьби, наче вибачаючись. Її непокоїло те, що він ходить уві сні. Вона боялася, що він випаде з вікна. У мене є здогади щодо матерів. Матері насправді знають. Народна мудрість тому підтвердження.

— Гітлер обожнював матір, — сказав я.

Сплеск уваги, невимовний, помітний лише через певну збіжність тиші, внутрішнє напруження. Мюррей, звісно, продовжував ходити, але дещо обережніше, обходячи стільці й тих, хто сидів на підлозі. Я й надалі стояв біля стіни, склавши руки.

— Елвіс і Гледіс полюбляли обійматись і пестити одне одного, — сказав він. — Вони спали в одному ліжку, доки він не почав досягати фізичної зрілості. Вони весь час сюсюкалися одне з одним.

— Гітлер був лінивим хлопчиком. У його табелі успішності досхочу незадовільних оцінок. Але Клара любила його, балувала, приділяла увагу, якої не давав батько. Вона була тихою жінкою, сором'язливою і релігійною, гарною куховаркою і домогосподаркою.

— Гледіс щодня відводила Елвіса до школи і назад. Вона захищала його у вуличних колотнечах, накидалася на кожного, хто намагався його ображати.

— Гітлер був мрійником. Він брав уроки гри на фортепіано, робив начерки музеїв і вілл. Багато часу сидів удома без діла. Клара це терпіла. Він був першим з її дітей, хто не помер у ранньому дитинстві. Троє інших померли.

— Елвіс повіряв Гледіс свої таємниці. Він приводив до неї своїх дівчат.

— Гітлер присвятив матері вірш. Мати і племінниця займали надзвичайне місце в його думках.

— Коли Елвіс пішов до армії, Гледіс захворіла, у неї розпочалася депресія. Вона щось відчувала, можливо, як стосовно себе, так і щодо нього. Її психічний апарат видавав усунізь тривожні сигнали. Погані передчуття і журбу.

— Майже немає сумнівів, що Гітлер був матусиним синочком.

Юнак, що робив нотатки, пробурмотів неухважно: *Muttersöhnchen*. Я сторожко на нього позирнув. Потім поривчасто залишив своє місце біля стіни і засновигав аудиторією, як Мюррей, час від часу зупиняючись, щоб зробити жест, прислухатися, визирнути у вікно або подивитися на стелю.

— Коли стан Гледіс погіршився, для Елвіса стало справжньою мукою її не бачити. Він чергував у лікарні.

— Коли мати серйозно захворіла, Гітлер поставив ліжко на кухню, щоб бути поруч із нею. Він готував і прибирав.

— Елвіс збожеволів від горя, коли Гледіс померла. Він обіймав і цілував її в домовині. Він розмовляв з нею, як із дитиною, доки її не опустили в могилу.

— Поховання Клари коштувало триста сімдесят крон. Гітлер ридав на могилі, його охоплювали напади депресії і жалощів до себе. Він почувався надзвичайно самотнім. Він утратив не лише улюблену матір, а і відчуття домашнього вогнища.

— Здається дуже очевидним, що смерть Гледіс призвела до фундаментальної зміни світогляду Короля. Вона була його якорем, його відчуттям безпеки. Він почав віддалятися від реального світу і наближатися до власного помирання.

— Решту свого життя Гітлер не міг бачити будь-які різдвяні прикраси поблизу, бо мати померла поруч із різдвяною ялинкою.

— Елвіс погрожував смертю й отримував погрози смерті. Він відвідував покійницькі, зацікавився НЛЮ. Почав вивчати *Bardo Thödol*,

ширше відому як «Тибетська книга мертвих». Це довідник про те, як померти і переродитися.

— Багато років по тому, у жорстких обіймах власного міфу і глибокого відчуження, Гітлер тримав портрет матері у своєму спартанському помешканні в Оберзальцберзі. У нього почало дзижчати в лівому усі.

Мюррей і я обминули один одного в центрі кімнати, ледве не зіштовхнувшись. Увійшов Альфонс Стомпанато у супроводі кількох студентів, яких, імовірно, притягнула якась магнетична хвиля збудження і божевілля в повітрі. Він усівся своєю похмурою масою на стілець, тоді як ми з Мюрреєм обійшли один одного і вирушили у протилежних напрямках, уникаючи того, щоб перезирнутися.

— Елвіс виконав умови контракту. Надмірність, згубні звички, саморуйнація, гротескна поведінка, здуття живота і кілька інсультів, які він сам і спровокував. Місце серед легенд йому забезпечене. Він відкупився від скептиків ранньою смертю, жахливою і необов'язковою. Тепер ніхто не зможе його заперечити. Можливо, мати бачила все це, як на дев'ятнадцятидюймовому екрані, за кілька років до своєї смерті.

Мюррей, щасливий поступитися мені своєю роллю, відійшов у куток кімнати і присів на підлогу, надавши право вільно пересуватись і жестикулювати під надійним захистом професійної аури влади, божевілля і смерті.

— Гітлер називав себе самотнім мандрівником з небуття. Він смоктав льодяники, спілкувався з людьми нескінченними монологами, ніби вільними асоціаціями, начебто його мова походила з певного безмежного простору поза нашою планетою, а він був просто медіумом одкровення. Цікаво було б дізнатися, чи озирався він зі свого *führerbunker*, під охопленим полум'ям містом, на початковий період своєї влади. Чи думав він про туристичні групки, які відвідують маленьке поселення, де народилася його мати і де він проводив літо зі своїми кузенами, катаючись на возах, запряжених волами, і запускаючи повітряних зміїв? Вони їздили вшанувати місце, місце народження Клари. Вони заходили у фермерський дім і нерішуче всюди зазирали. Хлопці-підлітки вилазили на дах. Згодом їхня кількість лише зростала. Вони фотографували й розтягували по кишнях дрібнички на згадку. Потім ринули натовпи, юрби, що набивалися у внутрішній двір, співали патріотичних пісень, малювали

свастики на стінах і на боках у худоби. Натовп приходив до його вілли в горах, їх було так багато, що він не міг вийти з дому. Вони збирали гальку, по якій він ходив, і привозили додому як сувеніри. Натовпи приходили послухати його промови, еротично збуджені юрби, маси, які він якось назвав своєю єдиною нареченою. Він заплющував очі, стискав кулаки під час виступу, вигинався всім тілом, просякнутим наскрізь потом, перетворював голос на захопливу зброю. Хтось назвав ці промови «сексуальними вбивствами». Натовпи приходили, щоб загіпнотизуватися його голосом, партійними гімнами та черговою смолоскипною ходою.

Я прикипів поглядом до килима і порахував до семи.

— Але заждіть. Як це знайомо, як схоже на звичайне. Юрби приходять, розпалюються, чіпляються і тиснуться — усе, люди готові, вони у захваті. Хіба ж це не звичайно? Нам усе це *відомо*. Імовірно, ці юрби чимось та відрізнялися. Чим саме? Дозвольте мені прошепотіти жахливе слово з давньоанглійської, з давньонімецької, з давньоскандинавської. *Смерть*. Багато з цих юрб збиралися в ім'я смерті. Вони приходили туди, щоб ушанувати пам'ять мертвих. Процесії, пісні, промови, діалоги з мертвими, перерахування їхніх імен. Вони приходили, щоб побачити похоронне багаття і палаючі колеса, тисячі приспущених стягів, тисячі військових у траурній формі. Там були шеренги й ескадрони, продумані декорації, криваво-червоні знамена і чорні мундири. Юрби приходили утворити захисний щит від власного помирання. Стати юрбою, щоб тримати смерть подалі. Відірватися від юрби значить ризикнути смертю як окрема особа, зустріти смерть сам на сам. Ось найголовніша причина, чому юрби приходили. Вони приходили туди, щоб стати юрбою.

Мюррей сидів навпроти. Його очі сяяли глибокою вдячністю. Я розщедрився на силу й запал, які мав у собі, дозволивши своєму предмету асоціюватися з незрівнянно нікчемнішою постаттю, чуваком, що сидів у кріслах фірми «Лей-Зі-Бой» і палив по телевізорах. Це не дрібниця. Ми всі маємо підтримувати свою ауру, і, розділивши свою з приятелем, я ризикував тим сокровенним, що робило мене недоторканим.

Навколо збиралися люди, студенти і викладачі, і за м'яким гудінням напівпритишених висловлювань і голосів, що линули з різних боків, я усвідомив, що зараз ми були юрбою. Не те що мені зараз був

потрібен натовп навколо. Зараз якнайменше. Смерть була тут виключно професійним питанням. Для мене так було зручно, тут я почувався як риба у воді. Мюррей підійшов до мене і супроводив із кімнати, торуючи шлях крізь натовп за допомогою своєї тремтливої руки.

Цього дня Вайлдер розплакався о другій пополудні.

О шостій він досі плакав, сидячи на кухонній підлозі й дивлячись у скляні дверцята духовки, і ми повечеряли швидко, обходячи його або переступаючи, щоб дістатися до плити чи холодильника. Бабетта спостерігала за ним під час їжі. У неї попереду було заняття в групі, яку вона навчала сидіти, стояти і ходити. Воно починалося за півтори години. Вона поглянула на мене виснаженим і благальним поглядом. Вона розмовляла з ним заспокійливим тоном, піднімала й обіймала його, перевіряла зуби, купала, оглядала, лоскотала, годувала, намагалася змусити його заповзти в ігровий тунель із вінилу. Її літні люди чекатимуть же на неї у церковному підвалі.

Плач був ритмічним, розмірене висловлювання короткими настирливими імпульсами. Часом, здавалося, він ось-ось перейде на хникання, жалібно скімлення тварини, нерівномірне і змучене, але він тримав ритм і високий темп, а його заплакане рожеве личко опосіла журба.

— Відвеземо Вайлдера до лікаря, — сказав я. — А потім я висаджу тебе біля церкви.

— Чи захоче лікар прийняти дитину, яка плаче? До того ж прийом уже закінчився.

— А твій лікар?

— Думаю, він приймає. Але ж дитина плаче, Джеку. Що я йому скажу? «Моя дитина плаче».

— Можна назвати якісь загальні симптоми?

До цього часу не було відчуття кризи. Лише роздратування і відчай. Та щойно вирішивши поїхати до лікаря, ми почали поспішати і нервуватися. Вишукували куртку і черевики Вайлдера, намагалися пригадати, що він їв за останню добу, передбачити запитання лікаря і ретельно повторювали відповіді. Здавалося життєво важливим узгодити наші відповіді, навіть якщо ми не певні, чи вони правильні. Лікарі втрачають інтерес до людей, які суперечать одне одному. Цей страх давно сформував моє ставлення до лікарів — що вони втратять до мене інтерес, накажуть співробітницям у реєстратурі викликати

замість мене інших хворих, приймуть мій передсмертний стан як належне.

Я залишився в машині, коли Бабетта і Вайлдер увійшли в будівлю медичного центру наприкінці Елм-стрит. Лікарські кабінети пригнічують мене сильніше за лікарні, і все через атмосферу негативного очікування, а ще через якогось випадкового пацієнта, що виходить з добрими новинами, потискаючи антисептичну руку лікаря і голосно сміючись, сміючись над усім, що каже лікар, просто вибухаючи сміхом, грубою енергією, навмисно нехтуючи іншими пацієнтами, коли виходить з приймальної, не припиняючи задирливого сміху, — вони вже йому байдужі, він уже не має нічого спільного з їхнім щотижневим невтішним настроєм, з їхнім тривожним нікчемним помиранням. Я б краще відвідав відділення швидкої допомоги, таке собі міське джерело тремтіння^[2], куди потрапляють з кулею в животі, з різаними ранами, напівзаплющеними від опіатів очима, зі зламаними в руках голками. Оце все не має нічого спільного з моєю остаточною смертю, ненасильницькою, провінційною, вдумливою.

Вони вийшли з невеличкого яскравого фоє. Надворі було холодно, безлюдно і темно. Хлопчик ішов поруч із матір'ю, тримаючи її за руку, плачучи, як і раніше, вони видалися мені таким аматорським утіленням журби і лиха, що я ледве не розсміявся — не через журбу, а через те, як безталанно вони її передавали, через невідповідність між горем і його зображенням. Мої почуття ніжності та співчуття розбилися в друзки, коли я побачив, як вони перетинають тротуар, закутані у свої одежі, дитина невпинно плаче, мати з розпатланим волоссям шкандибає, зсугулившись, — жалюгідна нещасна пара. Вони були нездатні як належить передати горе, глибокий безмежний біль. Чи не це пояснює існування професійних плакальників? Вони не дають перетворитися поминкам на комічний фарс.

— Що сказав лікар?

— Наказав дати аспірин і вкласти спати.

— Це саме казала Деніз.

— Я йому це переповіла. А він: «І чого ви так не зробили?»

— І чому ми так не зробили?

— Вона дитина, не лікар. Ось чому.

— Ти йому це сказала?

— Я не знаю, що я йому казала, — відповіла вона. — Я ніколи не усвідомлюю, що кажу лікарям, а те, що кажуть вони, — ще менше. Виникають якісь перешкоди.

— Я чітко розумію, що ти маєш на увазі.

— Ти наче спілкуєшся під час виходу у відкритий космос, коливаєшся з боку в бік у важучих скафандрах.

— Усе пропливає повз тебе.

— Я повсякчас брешу лікарям.

— Я теж.

— Але навіщо? — запитала вона.

Коли я запустив двигун, то зрозумів, що плач Вайлдера змінив гучність і тембр. Ритмічна наполегливість поступилася протяжному, невиразно скорботному звуку. Тепер він наче голосив за небіжчиком. Відчувалися притаманні близькосхідному оплакуванню елементи — страждання таке зрозуміле, що воно миттєво перекриває те, що його спричинило. У цьому плачі було щось постійне і пронизливе. Це був звук вродженої самотності.

— Що робитимемо?

— Щось придумаємо, — сказала вона.

— До початку твого заняття ще залишається п'ятнадцять хвилин. Відвеземо його до лікарні, до відділення швидкої допомоги. Подивимося, що вони скажуть.

— Не можна відвезти дитину до відділення швидкої допомоги тільки тому, що вона плаче. Якщо це не щось термінове, якось так.

— Я зачекаю в машині, — сказав я.

— Що я їм скажу? «Моя дитина плаче». Чи є там узагалі відділення швидкої допомоги?

— Ти що, забула? Ми туди відвозили Стоверів улітку.

— Чому?

— У них машина була в ремонті.

— Так, забула.

— Вони надіхалися якогось плямовивідника.

— Відвези мене на заняття, — сказала вона.

Постава. Коли я зупинився біля входу до церкви, кілька учнів її групи спускалися сходами до підвалу. Бабетта поглянула на сина — пронизливий, благальний, розпачливий погляд. Він плакав уже шосту годину. Вона пішла вздовж тротуару й увійшла до будівлі.

Я подумав, чи відвезти його до лікарні. Але якщо лікар, який ретельно оглядав його у своєму зручному кабінеті з картинами на стінах в оздоблених рамах, нічого не знайшов, то що можуть вдіяти фахівці «швидкої» — люди, навчені стрибати на груди і колошматити, коли серце зупинилося?

Я взяв його на руки і посадив спиною до керма, обличчям до себе і ногами собі на стегна. Голосне ридання не стихало, накочуючись хвиля за хвилею. Звук був такий потужний і чистий, що я майже міг його слухати, свідомо сприйняти, як настроюють розумовий регістр у концертній залі або театрі. Він не пхикав і не ревів. Він скаржився, не називаючи речей, так гірко, що це чіпляло глибиною і багатством. Це була стародавня панахида, але виразніша через незмінну монотонність. Справжнє виття. Узявши Вайлдера під руки, я посадив його прямо. Позаяк плач не припинявся, дивна зміна сталася в моїй голові. Я зрозумів, що я й не дуже то й хотів, щоб він замовкнув. Можливо, не так уже й жахливо, — думав я, — посидіти і послухати плач дещо довше. Ми дивилися один на одного. За млявим напівсонним обличчям приховувався складний розумовий процес. Я тримав його однією рукою, а другою вголос німецькою рахував його пальчики в рукавичці. Невтішний плач не стихав. Я дав йому омивати себе, як дощова завіса. У певному сенсі я ввійшов у плач. Я відчував, як він падає на мене, б'є по обличчю, грудях. Я почав думати, що Вайлдер зник десь усередині свого завивання, і якби я зміг приєднатися до нього в загубленому підвішеному місці, ми разом могли б здійснити якесь безрозсудне диво порозуміння. Я дозволив плачу ламати своє тіло. Можливо, не так уже й жахливо, — думав я, — посидіти ще години чотири з увімкненими двигуном і пічкою, слухаючи його одноманітне ридання. Можливо, це добре, можливо, це на диво заспокійливо. Я ввійшов у цей плач, поринув у нього, дозволив укутати і укрити себе. Він плакав із розплющеними очима, із заплющеними очима, з руками у кишенях, у рукавичках, без рукавичок. Я сидів і задумливо кивав. Раптом я повернув його, посадив собі на коліна і запустив двигун, дозволивши Вайлдеру кермувати. Ми якимось таке вже робили, в серпні, проїхали метрів зо двадцять недільними сутінками нашою напівсонною вулицею. Він знову був покірним, кермував і плакав, коли ми завертали, коли я зрештою знову зупинив машину біля парафіяльної церкви. Я посадив його собі на ліву ногу, обійняв, притиснув до себе і

почав провалюватись у сон. Звук плачу став переривчастим і далеким. Час від часу поруч проїздила машина. Я зіперся на дверцята, відчуваючи його легке дихання на великому пальці. За деякий час Бабетта постукала у віконце, і Вайлдер поліз через сидіння, щоб підняти клямку дверцят. Вона сіла, поправила капелюх і підняла з підлоги зім'яту серветку.

Ми були на пів шляху до дому, коли плач припинився. Він припинився раптово, не змінюючи ні інтонацію, ні силу. Бабетта нічого не сказала, а я слідкував за дорогою. Він сидів між нами і дивився на радіо. Я чекав, що Бабетта погляне на мене у нього за спиною, поверх голови, щоб виказати полегшення, щастя і тривожне сподівання. Я не знав, що відчував сам, і волів підказки. Але вона дивилася просто вперед, наче побоювалася, що будь-яка зміна в чуттєвій текстурі звуку, русі, вираженні призведе до того, що малюк розплачеться знову.

Удома ніхто не сказав ані слова. Усі мовчки переходили з кімнати до кімнати, позираючи на нього з відстані догідливими й ввічливими поглядами. Коли він попросив молока, Деніз босоніж у піжамі відразу навпочіпки побігла на кухню, відчуваючи, що економними рухами і легкістю ходи вона може запобігти порушенню серйозної і драматичної атмосфери, яку він приніс із собою додому. Він випив молока одним великим ковтком, досі повністю одягнений, із рукавичкою, що звисала з рукава.

На нього дивилися майже з благоговінням. Майже цілих сім годин сильних ридань. Наче він щойно повернувся після тривалих мандрів у якихось далеких святих місцях, піщаних барханах або засніжених просторах — місцях, де кажуть такі речі, бачать такі видовища, проходять такі відстані, що ми можемо лише спостерігати за нашим буденним життям зі змішаним почуттям захоплення і подиву, які ми приберігаємо для найвищих і найскладніших звітяг.

Одного вечора Бабетта підсіла на ліжко біля мене зі словами:

— Хіба це не чудово, коли навколо всі ці діти?

— Незабаром долучиться ще одна.

— Хто?

— За кілька днів приїде Бі.

— Добре. На кого ми ще можемо очікувати?

Наступного дня Деніз вирішила сама перейти в наступ на матір стосовно медпрепаратів, які вона чи то приймала, чи то ні, сподіваючись якимось змусити її зізнатися, визнати або бодай необережно прохопитися про них. Ми не обговорювали цю тактику з дівчиною, але те, як вона влучно обрала час, викликало справжнє захоплення. Ми всі шістьох тулилися в машині на шляху до ТРЦ «Мід-Вілледж», і Деніз просто дочекалася, коли сама собою виникла пауза в розмові, та спрямувала своє запитання просто у потилицю Бабетті голосом, позбавленим будь-яких припущень.

— Що тобі відомо про «Дилар»?

— Це та чорношкіра дівчинка, що гостює у Стоверів?

— То Дакар, — сказала Стеффі.

— Її не звать Дакар, вона з Дакара, — сказала Деніз. — Це країна на березі слонової кістки в Африці.

— Зі столицею Лагос, — сказала Бабетта. — Я це знаю, бо якимось дивилася фільм про серфінгістів, де вони подорожували навколо світу.

— «Бездоганна хвиля», — сказав Генріх. — Я дивився по телевізору.

— Але ж як звать ту дівчину? — запитала Стеффі.

— Я не знаю, — сказала Бабетта, — але назва фільму не «Бездоганна хвиля». Бездоганна хвиля — це те, що вони шукали.

— Вони їдуть на Гаваї, — Деніз звернулася до Стеффі, — і чекають, коли з Японії докотяться приливні хвилі. Вони називаються «оригамі».

— А фільм називався «Довге спекотне літо», — сказала мати.

— «Довге спекотне літо», — зауважив Генріх, — це ще й п'єса Теннессі Ерні Вільямса.

— Ну то й що? — сказала Бабетта. — Назви не охороняються авторським правом.

— Якщо вона африканка, — сказала Стеффі, — цікаво, чи каталася вона верхи на верблюді?

— Запитай про «Ауді Турбо».

— Запитай про «Тойоту Супра».

— Що верблюди накопичують у своїх горбах? — запитала Бабетта. — Харчі чи воду? Я ніяк не можу второпати.

— Верблюди бувають одногорбі та двогорбі, — сказав їй Генріх. — Тож усе залежить від того, якого ти маєш на увазі.

— Ти хочеш сказати, що двогорбі верблюди накопичують харчі в одному горбі, а воду в другому?

— Важливий факт щодо верблюдів, — сказав він, — це те, що верблюжатину вважають делікатесом.

— Я думав, що так кажуть про м'ясо алігаторів, — сказала Деніз.

— А хто привіз верблюдів до Америки? — запитала Бабетта. — На заході якийсь час на них доставляли провізію кулі^[3], які будували великі залізниці, що сходилися в Огдені в штаті Юта. Я ще пам'ятаю іспити з історії.

— Ти впевнена, що то були не лами? — запитав Генріх.

— Лами були в Перу, — сказала Деніз. — У Перу — лами, вікуньї і ще якась тварина. В Болівії — олово. В Чилі — мідь і залізо.

— Я дам п'ять доларів тому, хто назве мешканців Болівії, — мовив Генріх.

— Болівійці, — сказала моя дочка.

Сім'я — це колиска світової дезінформації. Щось у сімейному житті породжує фактологічну помилку. Надмірна близькість, шум і жар буття. Можливо, щось навіть глибше, на кшталт потреби вижити. За словами Мюррея, ми тендітні створіння, оточені ворожими фактами. Факти загрожують нашим щастям і безпеці. Чим глибше ми поринаємо у природу речей, тим, здається, хиткішою стає наша структура. Сімейний процес працює на закупування світу. Незначні помилки виростають у вирішальні, поширюються вигадки. Я казав Мюррею, що неуцтво і плутанина навряд чи можуть бути рушійними силами, що сприятимуть єдності родини. Що за думки, що за підміна понять! Він запитує мене, чому найсильніші сімейні узи існують у найменш розвинутих суспільствах. Незнання є зброєю для

виживання, — каже він. Магія і забобони стають bastіонами потужної ортодоксальності клану. Сім'я найміцніша там, де хибне тлумачення об'єктивної реальності найвірогідніше. Яка безсердечна теорія, — кажу я. Але Мюррей наполягає, що вона правильна.

У торговельному центрі в безмежному відділі металовиробів я бачу Еріка Массингейла, колишнього спеціаліста з продажу мікрочипів, який змінив своє життя, коли пішов звідси і приєднався до викладацького складу комп'ютерного центру Коледжу-на-Пагорбі. Він був худий і блідий і зловісно шкірився.

— Ви без темних окулярів, Джеку.

— Я ношу їх лише в студмістечку.

— Зрозуміло.

Кожен своїм шляхом ми попрямували вглиб магазину. Відлуння потужного гуркоту, схожого на вимирання виду якогось великого звіра, заповнило весь простір. Люди купували семиметрові драбини, шість видів наждачки, бензопили, здатні валити дерева. Проходи були довгі та яскраво освітлені, а вздовж них стояли завеликі мітли, об'ємні лантухи з торфом і гноєм, великі сміттєві баки фірми «Раббермейд». Канати звисали, наче тропічні фрукти з красиво заплетеними брунатними пасмами, товсті й міцні. Надзвичайне відчуття, коли дивишся і тримаєш у руках канатні кільця. Я придбав п'ятнадцять метрів манільського прядива, просто аби було, щоб показати сину, поговорити про те, звідки воно походить, як його виготовляють. Люди розмовляли англійською, гінді, в'єтнамською та спорідненими мовами.

Я ще раз зіштовхнувся з Массингейлом на касі.

— Я ніколи не бачив вас за межами студмістечка, Джеку. Ви зовсім інший без окулярів і мантиї. Де ви придбали цього светра? Це турецький армійський светр? Замовляли поштою, вгадав?

Він обдивився мене, помацав водостійку тканину моєї куртки, яка звисала через мою руку. Потім позадкував, змінюючи кут огляду, ледь помітно кивнув, зробивши якесь внутрішнє припущення, і його посмішка набула самозадоволеного вигляду.

— Здається, я знаю ці черевики, — сказав він.

Що він мав на увазі, коли сказав, що знає ці черевики?

— Ви зовсім інша людина.

— Інша в чому, Еріку?

— Не образитесь? — запитав він, і його посмішка перетворилася на хтивий вишкір, сповнений таємного значення.

— Звісно, ні. Чого б це?

— Обіцяєте, що не образитесь?

— Я не ображуся.

— Ви виглядаєте таким нешкідливим, Джеку. Великий, нешкідливий, немолодий, невиразний чоловік.

— Чому ж мені образитися? — сказав я, заплативши за прядиво, і швидко залишив магазин.

Після цієї сутички мені захотілося походити по магазинах. Я знайшов решту своїх, і ми пішли через дві парковки до головної будівлі ТРЦ «Мід-Вілледж», десятиповерхової споруди з внутрішнім двором з водоспадами, місцями для прогулянок і садами. Бабетта з дітьми, здивовані, але схвильовані моїм бажанням щось придбати, зайшли за мною до ліфту, потім пішли по різних точках уздовж ярусів крізь ряди магазинів і секцій. Коли я не міг вирішити, котру з двох сорочок вибрати, вони заохочували взяти обидві. Коли я сказав, що зголоднів, вони нагодували мене кренделиками з сіллю, грецькими шашликами і пивом. Дівчата кинулися у розвідку, видивляючись речі, яких, на їхню думку, я потребую чи можу захотіти, потім бігли назад, хапали за руки і благали піти за ними. Вони були моїми провідниками до нескінченного добробуту. Модні крамниці і магазини смаколиків кишіли людьми. З великого двору линула органна музика. Ми вдихали запахи шоколаду, попкорну, парфумів; ми вдихали запахи килимів і хутра, копченої ковбаси й отруйного вінілу. Моя сім'я відчувала мить тріумфу. Нарешті я став одним із них — тих, хто ходить по магазинах. Вони давали мені поради, чіплялися до продавців від мого імені. Я знову і знову раптово помічав своє відбиття в одній із численних дзеркальних поверхонь. Ми переходили з магазину до магазину, нехтуючи не лише речами в певних відділах, не лише цілими відділами, а і цілими магазинами, велетенськими корпораціями, що через якісь причини не вразили нашу уяву. За одним магазином завжди був другий, три поверхи, вісім поверхів, підвал з безліччю терток для сиру і різаків. Я купував з бездумною нестримністю. Я купував задля негайної потреби і задля непередбачуваного випадку в майбутньому. Я купував задля самого процесу, роздивлявся і торкався, оглядав товар, який не збирався купувати, і зрештою купував. Я змушував продавців

шукати незнайдені зразки в альбомах матерій і викройок. Я почав зростати у власних очах. Я став повноцінним, знайшов у собі нові риси, віднайшов того себе, про існування якого забув. Усе навкруги стало яскравим. Крізь відділ із косметикою ми перейшли від меблів до чоловічого одягу. Наші образи виникали на дзеркальних колонах, на склі та хромі, на телемоніторах у кімнатах охорони. Я міняв гроші на товари. Чим більше грошей я витрачав, тим менш значним це видавалося. Я був більшим за ці суми. Ці суми сочилися з моєї шкіри, наче дощ. Ці суми, по суті, поверталися мені у вигляді екзистенційного кредиту. Я почувався нестримним у витратах, схильним до непомірної щедрості, і наказав дітям вибирати різдвяні подарунки тут і зараз. Мій жест, я це відчував, був жестом широкої натури. Не помилюся, якщо скажу, що вони були вражені. Їх розвіяло по території центру наче вітром, усі раптово захотіли бути самостійними, потайливими і навіть таємними. Час від часу вони поверталися, щоб погодити назву товару з Бабеттою, обережно, щоб інші не почули. Особисто я майже не переймався докучливими подробицями. Я був благодійником, тим, хто роздає подарунки, бонуси, хабарі, *бакшиши*. Діти знали природу таких речей, тому не очікували від мене якихось спеціальних обговорень подарунків. Ми ще перекусили. Оркестр грав наживо фонові мелодійки. Голоси линули до десятого поверху із садів і місць прогулянок — ревіння, що відлунювало і неслося вихором широкою галереєю, змішуючись з гулом від ярусів, човганням взуття і передзвоном курантів, гудінням ліфтів, чавканням відвідувачів, людським дзижчанням якоїсь жвавої і щасливої справи.

Додому ми поверталися мовчки. А там уже розійшлися по своїх кімнатах, прагнучи усамітнитися. Невдовзі я спостерігав за Стеффі, що сиділа перед телевизором. Вона ворушила губами, намагаючись попадати в слова, які вимовляли на екрані.

Провінціалам властива приємна недовіра до мегаполісів. Усілякі принципи наслідування, що народжуються в центрах новітніх думок і культурного життя, сприймаються як збочення, той чи той вид порнографії. Отак воно діється в містечках.

Але поруч із Блексмітом немає великих міст. Ми не відчуваємо загрози і не пригнічені так, як інші провінційні міста. Ми не перешкода на шляху історії та її згубних чинників. Якби наші скарги зійшлися в одній точці, це був би телевізор, у якому зачайлися зовнішні муки, причина страху і таємних бажань. Коледж-на-Пагорбі як символ руйнівного впливу, звісно, не викликає або майже не викликає жодного обурення. Цей навчальний заклад, розташований на завжди тихомирному краю міського ландшафту, напіввідчужений, більш-менш мальовничий, завислий у вакуумі політичного спокою. Не те місце, що викликає будь-які підозри.

У легкий снігопад я поїхав до аеропорту Айрон-сіті, доволі великого міста, що потопало в громадських заворушеннях, це був радше центр занедбаності й битого скла, ніж місце, що повністю втілило в собі урбаністичний занепад. Бі, моя дванадцятирічна дочка, мала прилетіти рейсом з Вашингтона з двома зупинками і пересадкою на інший літак. Але в зоні прильоту, тісному запилюженому закутку з третього світу у стані призупиненого оновлення, з'явилася її мати, Твіді Браунер. На одну мить я подумав, що Бі померла, і Твіді прилетіла, щоб повідомити мені особисто.

— Де Бі?

— Вона прилітає сьогодні пізніше. Ось чому я тут. Побути трохи з нею. Мені треба завтра до Бостона. Сімейні справи.

— Але де вона?

— Зі своїм батьком.

— Я її батько, Твіді.

— З Малкольмом Гантом, бовдуре. Моїм чоловіком.

— Він — твій чоловік, а не її батько.

— Ти досі кохаєш мене, Таку? — запитала вона.

Вона називала мене Таком, бо так мати називала її батька. Усіх чоловіків у родині Браунерів називали Таками. Коли чоловіча лінія почала чахнути, породивши череду естетів і нездар, вони почали так звати будь-якого чоловіка, що після шлюбу ставав членом сім'ї, звісно, у межах розумного. Я був першим з них і продовжував очікувати нотку надмірно витонченої іронії в їхньому голосі, коли вони мене так називали. Я думав, що коли традиція стає занадто гнучкою, в голос проникає іронія. Гугнявість, сарказм, самопародія тощо. Глузуючи із себе, вони б карали мене. Але вони були доволі милі, цілком щирі, навіть вдячні мені за те, що я дозволяв їм так себе поводити.

Вона була вдягнена в шотландський светр, твідову спідницю, гетри і дешеві черевики з м'якої шкіри. У ній відчувалася протестантська застарілість, знесилена аура, в якій намагалося вижити її тіло. Риси її обличчя чисті й загострені, очі трохи опуклі, біля рота і очей проявляються ознаки напруження і невдоволення, на скроні пульсує жилка, на руках і шиї випнулися вени. А складки широкого светра присипані сигаретним попелом.

— Запитую втретє. Де вона?

— Індонезія, десь там. Малкольм працює під глибоким прикриттям, фінансово підтримуючи комуністичне відродження. Частина вишуканої схеми, що ставить на меті повалення Кастро. Ходімо звідси, Таку, доки не налетіли маленькі жебраки.

— Вона прилетить сама?

— А чому б і ні?

— З Далекого Сходу до Айрон-сіті це не дуже просто.

— Бі впорається, коли їй треба. Вона хоче стати авторкою мандрівних нарисів, між іншим. Добре тримається в сідлі.

Вона глибоко затяглася сигаретою і вміло видихнула дим різкими струмками з носа і рота одночасно, що вона зазвичай робила, щоб виказати свою роздратованість поточною ситуацією. В аеропорту не було ні барів, ні ресторанів, лише ятка з розфасованими сандвічами, якою порядкував чоловік із сектантськими відмітинами на обличчі. Ми забрали поклажу Твіді, пішли до машини і поїхали крізь Айрон-сіті повз покинуті фабрики майже безлюдними проспектами, містом пагорбів, рідкими брукованими вулицями повз красиві старі будинки, що вряди-годи виринали з різдвяними вінками на вікнах.

— Таку, я нещасна.

— У чому річ?

— Я думала, ти кохатимеш мене все життя, щиро. Для мене це так важливо. Малкольм так часто у відрядженнях.

— Ми розлучилися, ти забрала всі мої гроші, ти побралася з добре забезпеченим, добряче елегантним дипломатом із добірними зв'язками, який таємно керує агентами в засекречених і недоступних куточках світу.

— Малкольма завжди вабили джунглі.

Ми їхали вздовж залізничної колії. Придорожній бур'ян був повен пластикових стаканчиків, викинутих із вікон потягів або занесених північніше вітром з депо.

— Джанет завжди вабила Монтана, ашрам, — сказав я.

— Джанет Сейворі? Боже, чим, цікаво?

— Тепер її звать Мати Деві. Вона веде справи в ашрамі. Інвестиції, нерухомість, ухилення від податків. Це те, чого Джанет завжди прагнула. Душевної рівноваги в орієнтованому на прибуток контексті.

— Чудові кістки черепа, у Джанет.

— Вона талановито хитрувала.

— Ти кажеш це з такою злістю. Не знала, що ти буваєш злим, Таку.

— Не злим, а дурним.

— Що ти маєш на увазі, коли кажеш «хитрувала»? Вона щось приховувала, як Малкольм?

— Вона ніколи не розповідала мені, скільки заробляє. Думаю, вона читала мою пошту. Одразу після народження Генріха вона втягла мене в складну інвестиційну аферу з купою людей, які розмовляли різними мовами. Казала, що знає певні тонкощі.

— Але вона помилилася, і ти втратив значні гроші.

— Ми заробили великі гроші. Я зовсім заплутався і застряг. Вона постійно плела інтриги. Це загрожувало моїй безпеці. Моєму сенсу довгого і безтурботного життя. Вона прагнула оформити нас як юридичну особу. Нам телефонували з Ліхтенштейну, Гебридів. Вигадані місця, лукаві плани.

— Це так не схоже на ту Джанет Сейворі, із якою я провела незабутні пів години. Джанет з високими вилицями і суперечливим голосом.

— У вас усіх високі вилиці. У кожної з вас. Чудові кістки черепа. Дяка Господу за Бабетту з її довгастим повним обличчям.

— Де тут можна цивілізовано поїсти? — запитала Твіді. — За столом зі скатертиною і з холодними шматочками масла. Яюсь ми з Малкольмом пили чай зі полковником Каддафі. Надзвичайно милий і безжальний чоловік, один із небагатьох відомих нам терористів, що відповідає своїй репутації в суспільстві.

Снігопад припинився. Ми їхали складським районом, ще безлюднішими вулицями, де безрадісність і безликість закарбувалися в голові, як примарне сподівання чогось, що вже давно перетнуло точку повернення. Повз поодинокі кав'ярні, ще одну ділянку залізниці та вантажні вагони на запасній колії. Твіді смалила одну за одною довгі цигарки, роздратовано випускаючи навсебіч струмені диму.

— Боже, Таку, у нас удвох так добре виходило.

— Що саме?

— Бовдуре, ти мав би подивитися на мене люблячим і ностальгійним поглядом із сумною усмішкою.

— Ти лягала у ліжко в рукавичках.

— Я й зараз так роблю.

— Рукавички, маска на очі та шкарпетки.

— Ти знаєш мої недоліки. Завжди знав. Я надзвичайно чутлива до багатьох речей.

— Сонячного світла, повітря, їжі, води, сексу.

— Канцерогенні, усе з переліку.

— Що за сімейні справи в Бостоні?

— Я маю запевнити матір, що Малкольм не мертвий. Він їй яюсь одразу дуже сподобався.

— Чому вона думає, що він мертвий?

— Коли Малкольм працює під глибоким прикриттям, його наче не існує. Він зникає не тільки тут і зараз, але й заднім числом. Не залишає по собі ніяких слідів. Я сама часом питаю себе, чи справді чоловік, за ким заміжня, є Малкольмом Гантом, чи це зовсім інша людина, яка і сама діє під глибоким прикриттям. Це відверто тривожить. Я не знаю, яка половина життя Малкольма справжня, а яка пов'язана з розвідкою. Сподіваюся, Бі зможе яюсь пролити на це світло.

Світлофор загойдався на дротах від раптового пориву вітру. Це була центральна вулиця міста, низка крамниць уцінених товарів,

банкомати для отримання готівки, гуртівні. Висока стара будівля колишнього кінотеатру в мавританському стилі, а зараз знаково — мечеть. Невиразні споруди під назвою «Будівля вивантаження», «Будівля пакування», «Будівля торгівлі». Як же це подібно на класичні світлини жалю.

— Похмурий день в Айрон-сіті, — сказав я. — Ми ще встигнемо повернутися до аеропорту.

— Як там Гітлер?

— Чудово, надійно, впевнено.

— Ти добре виглядаєш, Таку.

— Я не дуже добре почувуюся.

— Ти ніколи не чувався добре. Ти той самий старий Так. Ти завжди був цим старим Таким. Ми кохали одне одного, так? Ми розповідали одне одному все, звісно, у тих межах, що дозволяли такт і виховання. Малкольм мені нічого не розповідає. Хто він? Чим займається?

Вона сиділа, підгорнувши ноги, дивилася на мене і збивала попіл собі в черевики, що стояли на гумовому килимку.

— Хіба не чудово було зростати статурною людиною серед меринів і кобил, із татком, що носить синю куртку і випрасувані сірі штани з фланелі?

— Звідки мені знати?

— Мати любила стояти в альтанці з оберемком зірваних квітів. Просто стояти і бути собою.

В аеропорту ми чекали в алебастровій імлі серед оголених дротів і куп щебеню. За пів години до того часу, коли мала прилетіти Бі, до зони прибуття крізь тунель, де гуляв вітер, потяглися пасажири з іншого рейсу. Похмурі й ошелешені, згорблені від утоми і шоку, вони тягли за собою свій ручний багаж. З тунелю вийшло двадцять, тридцять, сорок людей, мовчки, не озираючись, не підводячи очей від землі. Одні шкутильгали, інші плакали. З тунелю продовжували виходити інші: дорослі з дітлахами, що скімлили, тремтячі літні люди, священник у чорному зі скошеним набік комірцем в одному черевіку. Твіді допомогла жінці з двома малими дітьми. Я підійшов до молодого присадкуватого чоловіка з пивним черевцем у пуховому жилеті та кашкеті листоноші, і він поглянув на мене так, наче я протизаконно вдерся в його просторово-часовий вимір, грубо порушивши кордони. Я

змусив його зупинитися і подивитися на мене, запитав, що трапилося. Люди і далі проходили повз нас, він важко зітхнув і, не відводячи від мене погляду, сповненого м'якої смиренності, кивнув.

У літака відмовили всі три двигуни, він звалився з десяти тисяч метрів до трьох з половиною тисяч. Десь на шість з половиною кілометрів. Коли літак увійшов у круте піке, люди стали підводитися, падати, наштотуватися одне на одного, ковзати у своїх кріслах. Потім вони почали шалено кричати і стогнати. Майже одразу з кабіни екіпажу по внутрішньому зв'язку пролунав голос: «Ми падаємо з неба! Ми падаємо на землю! Ми блискуча срібляста машина смерті!» Цей крик душі паралізував пасажирів, то була повна зневіра в те, що їхня доля у впевнених, умілих і рішучих руках, і це викликало нову хвилю відчайдушного голосіння.

Із бортової кухні полетіли різні предмети, проходи засипало склянками, посудом, одягом і ковдрами. Стюардеса, яку притисло до перегородки через гострий кут спуску, силкувалася знайти потрібну сторінку в кишеньковому довіднику «Дії під час екстрених ситуацій». Потім з кабіни екіпажу пролунав другий чоловічий голос, цього разу надзвичайно спокійний і чіткий, що повернув пасажирів віру в те, що хтось, зрештою, тримає штурвал, дешицу надії: «Рейс двісті тринадцять „Американських авіаліній“ для бортового самописця. Тепер ми знаємо, як це. Це гірше, ніж ми уявляли. Нас до цього не готували на тренажері авіатроці в Денвері. Наш страх є чистим, а тому повністю вільним від зовнішнього впливу і тривоги, він схожий на трансцендентальну медитацію. За три хвилини ми, так би мовити, закінчимо гру. Наші тіла знайдуть серед випаленого поля, розкиданими навкруги за безжальним бажанням смерті. Я кохаю тебе, Ленс». Цього разу відновленню загального голосіння передувала коротка пауза. Ленс? Що за люди керують цим літаком? Ридання стало гірким і розчарованим.

Поки чоловік у пуховому жилеті розповідав свою історію, навколо нас почали збиратися люди, які виходили з тунелю. Ніхто не прохопився жодним словом, ніхто не втручався і не намагався від себе прикрасити розповідь.

На борту аварійного літака стюардеса сповзала проходом униз по тілах і уламках і наказувала пасажирів кожного ряду зняти взуття, витягти з кишень гострі предмети, прийняти позу ембріона. На іншому

краю літака хтось боровся з рятувальним жилетом. Дехто з екіпажу вирішив вдавати, що хвилини залишилися не до аварії, а до аварійного приземлення. Зрештою, різниця між ними — лише одне слово. Чи це не передбачає, що ці дві форми завершення польоту більш-менш рівнозначні? Наскільки все залежить від одного слова? За цих обставин питання надихає, якщо занадто довго не замислюватися, а саме зараз часу замислюватися не було. Здається, головна відмінність між аварією й аварійним приземленням — у тому, що до останнього можна свідомо підготуватися, що вони і намагалися зробити. Літаком поширилася ця новина, і термін передавали з одного ряду до іншого. «Аварійне приземлення, аварійне приземлення». Вони помітили, як легко, додавши одне-єдине слово, зберегти зв'язок з майбутнім, продовжити його, якщо не в реальності, то принаймні у свідомості. Усі поплескали себе по кишнях, перевіряючи, чи немає там кулькових ручок, і прийняли позу ембріона.

Коли оповідач дійшов до цього місця у своїй історії, навколо зібрався чималий натовп не лише тих, хто щойно вийшов із тунелю, а і тих, що були серед перших, хто зійшов з літака. Вони повернулися послухати. Вони ще були не готові розійтися і заново заселити свої заземлені тіла, їм хотілося затриматися зі своїм жахом, бодай іще трохи побути з ним наодинці. Людей дедалі більшало, тепер біля нас юрбилися майже всі пасажери літака. Їх влаштовувало, що чоловік у кашкеті й жилеті говорив від їхнього імені. Ніхто не ставив під сумнів його розповідь, не намагався доповнити власними свідченнями, наче їм розповідали про подію, учасниками якої вони особисто не були. Їм було цікаво чути, що він говорить, навіть занадто цікаво, але вони залишалися цілком неупередженими. Вони довірили йому розповісти про те, що б сказали і відчували вони самі.

Саме в цій точці падіння, коли термін «аварійне приземлення» розлетівся літаком з виразним наголосом на другому слові, пасажери першого класу, роздираючи занавіски, почали видряпуватися, буквально, як скелелазів, у салон економ-класу, щоб не стати першими, хто зіткнеться із землею. Серед пасажирів економ-класу були такі, хто вважав, що їх треба змусити повернутися. Вони виразили це не так словами і діями, як нечленороздільними звуками, переважно тими, що притаманні худобі, — настирливим муканням ненаситних корів. Раптом двигуни запустилися. Яюсь так. Потужно, стабільно,

контрольовано. Пасажири, які налаштувалися на зіткнення із землею, не відразу сприйняли нову хвилю інформації. Нові звуки, інший курс польоту, відчуття, що сидиш у міцній трубі фюзеляжу, а не в непевній поліуретановій обгортці. Спалахнув міжнародний значок заборони куріння, рука із цигаркою. З'явилися стюардеси з пахкими серветками, щоб витерти кров і блювоту. Люди повільно розгиналися із зародкової пози і безсило відкидалися на спинки. Шість із половиною кілометрів праймтаймового жаху. Ніхто не знав, що сказати. Усе багатство відчуттів — це залишитися живим. Десятки, навіть сотні. Помічник пілота, професійно всміхаючись і невимушено розповідаючи якісь дурниці, пройшов по салону. Його рум'яне обличчя виблискувало впевненістю, такою знайомою клієнтам великих пасажирських авіалайнерів. Вони дивилися на нього і дивувалися, що взагалі їх так налякало.

Натовп, що зібрався навколо оповідача, відштовхував мене все далі від нього, їх було вже більше сотні, вони притягли за собою запорошеною підлогою заплічні сумки й валізи з одягом. Коли я врешті-решт зрозумів, що вже майже нічого не чую, то побачив, що поруч зі мною стоїть Бі, а її личко, гладеньке і біле, обрамлене кучериками. Вона кинулася в мої обійми, від неї пахло реактивним пальним.

— А де преса? — запитала вона.

— В Айрон-сіті немає преси.

— Тобто все, через що вони пройшли, марне?

Ми знайшли Твіді й попрямували до машини. На в'їзді в місто утворився затор, тож нам довелося доволі довго чекати на дорозі поруч із покинутим ливарним цехом. Тисячі розбитих шибок і розтросчених вуличних ліхтарів, а довкола сутеніло. Бі сиділа в позі лотоса по центру на задньому сидінні. Вона видавалася дивовижно свіжою після подорожі через кілька часових поясів, великі ділянки суші, широчезні океанські простори, дні й ночі на великих і малих літаках, улітку і взимку, від Сурабаї до Айрон-сіті. А тепер ми сиділи й чекали, доки відтягнуть зламану автівку або опустять міст. Бі вважала, що не варто коментувати таку знайому іронію сучасних мандрів. Вона просто сиділа і слухала, як Твіді пояснювала мені, чому батьки не мають перейматися, коли діти самостійно здійснюють такі великі подорожі. Літаки і термінали — найбезпечніші місця як для дуже молодих, так і

для дуже старих людей. Вони там доглянуті, їм усміхаються, їхніми винахідливістю і сміливістю захоплюються. Ввічливо цікавляться, що їм треба, пропонують ковдри і солодощі.

— Кожній дитині варто дати можливість подорожувати на тисячі кілометрів наодинці, — казала Твіді, — заради самооцінки й незалежних суджень, і щоб у неї були із собою одяг і туалетне приладдя на свій вибір. Чим швидше ми піднімемо їх у повітря, тим краще. Це як з плаванням або катанням на ковзанах. Треба навчитися змалку. Я неймовірно пишаюся тим, що мені вдалося досягти цього з Бі. Я відправила її до Бостона літаком «Істерн», коли їй було дев'ять. Я сказала бабусі Браунер, щоб вона не зустрічала її з літака. Вибратися з аеропорту не менш важливо за сам переліт. Занадто багато батьків нехтують цією фазою в розвитку дитини. Бі зараз цілком при звичаїлася до обох узбереж. У десять вона вперше летіла величезним «Боїнгом» з пересадкою в О'Гара, ледве не запізнившись у Лос-Анджелесі. А за два тижні по тому вона вже летіла «Конкордом» до Лондона. Там на неї чекав Малкольм із пляшечкою шампанського.

Попереду загойдалися габаритні вогні, і черга машин зрушила з місця.

Якби не механічні ушкодження, зони турбулентності і теракти, — продовжувала Твіді, — подорож літаком зі швидкістю звуку можна було би вважати останнім притулком благодатного життя і цивілізованих манер, відомих людині.

Часом через Бі ми почувалися дещо напруженими — покарання, яке гості ненавмисно накладають на послужливих господарів. Здавалося, вона випромінює сяйво, як яскравий ліхтар в операційній. Ми побачили себе групою людей, що діє без плану, уникає прийняття рішень, почергове поводить себе безглуздо й емоційно нестабільно, залишає всюди вологі рушники, постійно губить найменшого члена родини. Будь-що нами зроблене, здавалося, потребувало пояснення. Особливо це бентежило мою дружину. Якщо Деніз була малим комісаром, що пиляла нас заради чистої совісті, то Бі стала мовчазним свідком, який ставить під сумнів саму сутність нашого життя. Я бачив, як Бабетта ошелешено вдивлялася у свої складені човником долоні.

Це цвірінькання йшло всього-на-всього від батареї опалення.

Бі з мовчазним презирством ставилася до дотепів, саркастичних жартів та інших сімейних справ. На рік старша від Деніз, вона була вищою, худішою, блідішою, водночас і земною, і ефірною, наче в душі вона була не авторкою мандрівних нарисів, як того хотіла, за словами матері, а просто мандрівницею, чистішою формою, тим, хто збирає враження, вивчає щільну анатомію відчуттів, але не переймається тим, щоб їх занотувати.

Витримана й уважна, вона привозила нам з джунглів гостинці, вирізьблені руками. Вона їздила на таксі до школи і на заняття танцями, трохи розмовляла китайською, якимось відправила телеграфом гроші своїй подрузі, що потрапила у скруту. Я захоплювався нею стримано і ніяково, відчуваючи незрозумілу загрозу, неначе вона була не моєю дитиною, а не по літах зрілою і впевненою у собі подругою когось із моїх дітей. Може, Мюррей не помилявся? Ми — крихка група, оточена ворожими фактами? Чи маю я просувати неуттво, забобони й упередженість, щоб захистити свою сім'ю від зовнішнього світу?

На Різдво Бі сиділа поруч із каміном у нашій зазвичай порожній вітальні, спостерігаючи за бірюзовими язичками полум'я. На ній було широке вбрання захисного кольору, яке, втім, виглядало недешевим. Я сидів у кріслі, тримаючи на колінах три-чотири коробки гостинців, від

яких звисали яскраві стрічки й розідрана обгортка. Поруч з кріслом на підлозі лежав мій примірник Mein Kampf із загнутими сторінками. Хтось тоді ж готував на кухні їжу, а хтось пішов нагору дослідити свої подарунки наодинці. По телевізору сказали: «Складний устрій шлунка дає змогу цій тварині годуватися листям».

— Мені не подобається те, що відбувається з мамою, — сказала Бі з награним горем у голосі. — Вона повсякчас виглядає такою заведеною. Наче переймається чимось, але не знає напевно, що саме її непокоїть. Звісно, це через Малкольма. Він має свої джунглі. А що є в неї? Величезна простора кухня з плитою, яка цілком пасує будь-якому тризірковому провінційному ресторану. Вона віддавала їй усю свою енергію, але заради чого? Це не кухня взагалі. Це її життя, її зрілі роки. Баб сподобалася б така кухня. Для неї це була б власне кухня. А для мами це якийсь дивакуватий символ подолання кризи, хіба що вона так її й не подолала.

— Твоя мати непевна, ким насправді є її чоловік.

— Не це головна проблема. Головна проблема в тому, що вона не знає, ким є вона. Малкольм живе в горах, живиться корою і зміями. Отакий він, Малкольм. Йому потрібні спека і вологість. Він має цілу купу ступенів із міжнародних відносин і економіки, але все, чого він хоче, — це сидіти під деревом і спостерігати, як тубільці обмазуються брудом з голови до ніг. Це так кумедно. А що розважає маму?

Риси обличчя Бі були мініатюрні, за винятком очей, які, здається, вміщували дві форми життя, основний зміст і його приховане значення. Вона говорила про те, як легко Бабетта з усім порається — господарськими справами, дітьми, потоком всесвітньої рутини, майже моїми словами, але в глибині її райдужки приховувалося вторинне морське життя. Що це означало, що вона насправді казала і чому здавалося, що вона очікує від мене належної відповіді? Вона прагнула спілкуватися цим вторинним способом, оптичними флюїдами. Вона би перевірила свої підозри, більше б дізналася про мене. Але які підозри вона виношувала і що вона хотіла дізнатися? Я почав хвилюватися. Щойно кімнату наповнив запах підгорілого тоста, я спробував поговорити з нею про життя семикласників.

— На кухні щось горить?

— Це підгорають тости Стеффі. Вона це час від часу робить.

— Я б могла приготувати щось на зразок *кімчі*.

— Щось із того часу, як ти жила в Кореї?

— Це маринована з червоним перцем капуста та багато чого іншого. Пекуче як вогонь. Але я не певна щодо складників. Їх важко буде знайти у Вашингтоні.

— У нас, напевно, буде ще щось, окрім тостів, — сказав я.

М'який докір їй ошчасливив. Я їй подобався найбільше, коли був безпристрасним, глузливым і уїдливым, мій вроджений талант, який, на її думку, я втратив через тривале спілкування з дітьми.

По телевізору сказали: «А зараз прикріпимо до метелика маленькі вусики».

Дві ночі по тому, коли був у ліжку, я почув голоси, надягнув халат і спустився у коридор, щоб дізнатися, що відбувається. Деніз стояла перед дверима у ванну кімнату.

— Стеффі знову приймає ванну.

— Уже пізно, — сказав я.

— Вона просто сидить у брудній воді.

— Це мій бруд, — почувся голос Стеффі по інший бік дверей.

— Бруд — усе одно бруд.

— Байдуже, це мій бруд і все.

— Це бруд, — сказала Деніз.

— Це мій бруд.

— Бруд є бруд.

— Але не коли він твій.

У кінці коридору виникла Бі у сріблясто-червоному кімоно. Просто стала там, далека і бліда. На мить, здається, площина наших дріб'язковості й ніяковості стала відчутно ширшою, як карикатура нашої самосвідомості. Деніз пробурмотіла щось різке на адресу Стеффі крізь дверну щілину і пішла до своєї кімнати.

Уранці я відвіз Бі до аеропорту. Поїздки до аеропорту роблять мене сумирним і похмурим. Ми слухали останні новини по радіо, дивовижно схвильований репортаж про вогнеборців, що врятували охоплений полум'ям диван з багатоквартирного будинку у Вотертауні, що долинав під невинний стукіт тикерного апарата на задньому плані. Я відчув, що Бі уважно і багатозначно на мене дивиться. Вона залізла з ногами на сидіння, зіперлася спиною об дверцята і охопила руками щільно притиснуті коліна. Її погляд виражав урочисте співчуття. Погляд, якому мені необов'язково було довіряти, і я вважав,

що в нього мало спільного з жалістю, любов'ю або сумом. Насправді я роздивився в ньому щось зовсім інше. Найніжнішу форму поблажливості, на яку тільки здатна підлітка.

Повертаючись з аеропорту, я з'їхав зі швидкісного шосе на дорогу вздовж річки і зупинив машину на узліссі. І пішов угору крутою стежкою. Там на старій штахетній огорожі висів знак:

СТАРЕ КЛАДОВИЩЕ Селище Блексміт

Невеличкі надгробки похилились і вкрилися віспинами, грибком і мохом, через що імена і дати стали майже нерозбірливі. Земля була твердою, де-не-де вкрита льодом. Я ходив між могилами, знявши рукавичку, щоб відчутти долонею шкарубкий мармур. Перед одним з надгробків із закопаної в ґрунт вузької вази стирчали три американські прапорці, єдина ознака, що в цьому сторіччі хтось приходив сюди до мене. Мені вдалося розгледіти декілька імен — величних звучних простих імен, що свідчили про сувору вдачу. Я стояв і слухав.

Сюди не долинав ані гуркіт машин, ані періодичний шум заводів з-за річки. Отже, принаймні в цьому все було як належить: місце для кладовища вибрали підхоже, тиша тут не відступала. Морозне повітря опікало шкіру. Я дихав глибоко, зупинившись в одному місці в очікуванні, що зможу відчутти спокій, який має спускатися на померлих, що побачу світло, яке спадає на простори цього елегантного пейзажу.

Я стояв і слухав. Від вітру з гілок осипався сніг. І його несло з лісу в поривчастому вихорі. Я підняв комірець і знову натягнув рукавички. Коли вітер ущух, я пішов серед могил, намагаючись прочитати імена і дати, поправляючи прапорці, щоб вони вільно майоріли. Потім став і слухав.

Сила мертвих у тому, що, як ми вважаємо, вони повсякчас за нами спостерігають. Вони постійно присутні. Чи існує енергетичний рівень, який становлять виключно померлі? Звісно, вони також і в землі, сплять непробудним сном, перетворюючись на порох. Можливо, ми є їхніми снами.

Хай будуть дні земні безцільні. Нехай змінюються пори року. Не треба змушувати події розвиватися за планом.

Сестра містера Тредвелла померла. Її звали Гледіс. Лікар сказав, що причина смерті — зтяжний страх, підсумок чотирьох діб, які вони з братом провели в ТРЦ «Мід-Вілледж», розгублені і налякані.

Чоловік із Глассборо загинув, коли заднє колесо його машини злетіло з осі. Характерна риса цієї моделі.

Заступник губернатора штату помер природною смертю (подробиці не розголошувалися) після тривалої хвороби. Ми всі розуміємо, що це означає.

Мешканець Меканіксвілля помер поблизу Токіо під час облоги аеропорту десятьма тисячами студентів у захисних шоломах.

Читаючи некрологи, я завжди звертаю увагу на вік покійного. Й автоматично співвідношу його зі своїм. Чотири роки попереду, — думаю я. Ще дев'ять років. Два роки — і я мрець. Ніколи не відчувається сила чисел так, як коли ми звертаємося до них у роздумах про годину нашої смерті. Іноді я торгуюся із самим собою. Чи задовольнило б мене шістдесят п'ять, вік, у якому помер Чингісхан? Сулейман Пишний дотягнув до сімдесяти шести. Звучить наче нормально, особливо враховуючи те, як я зараз почуваюся, але як це звучатиме, коли мені буде сімдесят три?

Важко уявити, що цих людей пригнічували думки про смерть. Гун Аттіла помер молодим. Лише на п'ятому десятку. Чи було йому шкода себе, чи нарікав він на долю, чи впадав у депресію? Він був каганом гунів, завойовником Європи, «бичем Божим». Мені хотілося вірити, що він лежав у наметі, закутаний звірячими шкурами, як у якійсь кіноепопеї, знятій на кошти кількох країн, і віддавав сміливі й жорстокі накази своїм помічникам і слугам. Ніякої слабкості духу. Жодного натяку на іронію людського буття, що ми найвища форма життя на землі, і все одно сумно, бо ми знаємо невідоме іншим тваринам — що неодмінно помремо. Аттіла не виглядав крізь отвір у наметі і не вказував на якогось кульгавого собаку, що підійшов до вогнища у сподіванні на недоїдки. Він не казав: «Життя цієї жалюгідної шолудивої тварюки краще за життя найвеличнішого з

правителів людських. Їй не відомо, що знаємо ми, вона не відчуває, що відчуваємо ми, її не охоплює сум, як він охоплює нас».

Мені хочеться вірити, що смерть його не лякала. Як личить тому, кого називають «бичем Божим», він прийняв смерть як наступну пригоду, підготовану життям, наче якісь скажені перегони по лісу. Він сконав на очах своїх вірних слуг, які обрізали собі волосся і спотворювали обличчя, віддаючи останню варварську шану, а камера тим часом від'їжджає з намету і переходить на нічне небо п'ятого сторіччя н. е., прозоре і незабруднене, у яскравому обрамленні мерехтливих світлів.

Бабетта підвела очі від яєчні й дерунів і сказала мені тихо, але виразно: «Життя гарне, Джеку».

— Чого ти це кажеш?

— Просто подумала, що треба це сказати.

— Тобі стало краще, коли ти це сказала?

— Мені сняться кошмари, — пробурмотіла вона.

Хто помре першим? Вона каже, що хотіла б померти першою, бо їй було б неймовірно самотньо і сумно без мене, особливо якщо діти будуть уже дорослі і роз'їдуться. Її переконання щодо цього непохитні. Вона щиро хоче випередити мене. Вона обговорює це питання з такою переконливою аргументацією, аж стає очевидним: вона вважає, у цій справі ми маємо право вибору. Вона також переконана, що поки діти залежні від нас і живуть у спільному домі, нічого подібного не станеться. Діти гарантують наше відносне довголіття. Ми в безпеці, доки вони поруч із нами. Та щойно вони виростуть і розбіжаться, вона хоче піти на небо першою. Наче їй уже нетерпляче. Вона побоюється, що я помру несподівано, потайки, вислизну від неї вночі. Це не означає, що вона не цінує життя; залишитися самою — ось що її лякає. Порожнеча, відчуття космічної темряви.

«Мастеркард», «Віза», «Американ Експрес».

Я кажу їй, що хочу померти першим. Я так призвичаївся до неї, що почуватимуся жахливо неповноцінним. Ми — два погляди однієї особи. Я б до кінця своїх днів намагався говорити з нею. Нікого немає, діра у просторі й часі. Вона стверджує, що моя смерть залишить по собі значно більшу діру в її житті, ніж її в моєму. Отакий у нас рівень дискусії. Відносний розмір дір, безодень і прогалін. Наші суперечки на цьому рівні неймовірно серйозні. Вона каже: якщо її смерть здатна

залишити велику діру в моєму житті, тоді моя смерть залишить у її житті прірву, величезну розвернену пащу. Я теж порівнюю це з безоднею і пустотою. І так триває далеко за північ. Усі ці аргументи зовсім не видаються безглуздими. Така благородна сила нашої теми.

Вона надягнула довге лискуче пальто з підкладкою — воно нагадує складений з окремих пластин панцир, створений для морського дна, — і вирушила викладати своєму класу правильну поставу. Стеффі безгучно ходила по дому з пластиковими пакетиками, якими вистеляла плетені кошики, розкидані довкола. Вона це робила раз-два на тиждень зі спокійним і сумлінним видом людини, якій не потрібні хвалебні оди за спасіння життів. Мюррей завітав поспілкуватися з дівчатами і Вайлдером, що він робив час від часу як частину дослідження того, що називав «спільнотою дітей». Він говорив про потойбічне белькотіння американської сім'ї. Він наче вважав нас групою провидців, яким відкриті особливі форми свідомості. Крізь будинок проходив величезний потік інформації, яка потребувала аналізу.

Він із трьома дітьми пішов нагору дивитися телевізор. Генріх увійшов на кухню, сів і міцно затиснув по виделці в кожній руці. Холодильник потужно здригнувся. Я клацнув вимикачем, і десь під рукомийником, різко смикнувшись двигуном — аж я відскочив на кілька кроків — подрібнювач перемолов лушпайки, цитрусову шкірку і тваринні жири на дрібні крихти, що не засмічують стічні труби. Я забрав з рук сина виделки і поклав їх до посудомийної машини.

— Ти вже випив каву?

— Ні, — відповів він.

— Баб любить випити горнятко, коли повертається із занять.

— Зроби їй натомість чаю.

— Вона не любить чай.

— Вона може звикнути до нього, правда?

— У них зовсім різний смак.

— Річ у звичці.

— Спочатку треба звикнути.

— Про це я і кажу. Завари їй чаю.

— Її заняття куди вимогливіші, ніж здається. Кава її заспокоює.

— Саме тому вона небезпечна, — сказав він.

— Вона безпечна.

— Усе, що заспокоює, є небезпечним. Якщо ти цього не розумієш, то я так само міг би і зі стіною поговорити.

— Мюррей також любить каву, — сказав я, відчуваючи в голосі переможну нотку.

— Ти помітив, що щойно зробив? Ти приніс до столу банку з кавою.

— Ну то й що?

— Це було необов'язково. Ти міг би залишити її біля плити, де стояв, а потім піти до столу і взяти ложечку.

— Ти кажеш, що мені необов'язково було нести банку з кавою?

— Ти ніс її до столу весь час правою рукою, тут поставив, щоб відкрити шухляду, яку не любиш відкривати лівою, потім узяв ложечку правою, переклав її до лівої руки, підняв банку з кавою правицею і повернувся до плити, де знову її поставив.

— Так люди і роблять.

— Це зайві рухи. Люди роблять неймовірно багато зайвих рухів. Придивися якось, як Баб робить салат.

— Люди не замислюються над кожним незначним рухом і жестом. Трохи зайвого не зашкодить.

— А коли йдеться про все життя?

— На чому можна заощадити, якщо нічого не марнувати?

— За все життя? Ти заощадиш величезну кількість часу й енергії, — сказав він.

— І що з ними робити?

— Використати, щоб прожити довше.

Правда в тому, що я не хочу померти першим. Якщо обирати між самотністю і смертю, щоб визначитися, мені вистачить частки секунди. Але й залишатися одному мені не хочеться. Усе, що я кажу Бабетті про діри і прогалини, є правдою. Її смерть залишить мене розбитим, прикутим до стільця і ліжка. Не дай нам померти! — хочеться крикнути щосили, звертаючись до того неба п'ятого сторіччя, що палає загадкою і спіральним світлом. Дай нам обом жити вічно, у хворобі і здоров'ї, у слабоумстві і дрижаках, беззубими, з плямами на печінці, напівсліпими, з галюцинаціями. Від кого це залежить? Хто там є? Хто ти такий?

Я дивився, як кава бульбашками піднімається центральною трубкою крізь отвори ситечка в невеличку запітнілу кулю.

Дивовижний і сумний винахід, такий алегоричний, дотепний, людський. Подібний до філософської дискусії, поданої у мирських речах, — воді, металі, коричневих какао-бобах. Ніби я ніколи до того не дивився на каву.

— Під час горіння пластикових меблів можна отруїтися ціанідами, — сказав Генріх, постукавши по кришці стола з жаростійкого пластику.

Він з'їв зимовий персик. Я налив Мюррею кави і разом із хлопцем пішов нагору до кімнати Деніз, де зараз стояв телевізор. Звук був зменшений, дівчат захопила палка бесіда з гостем. Мюррей виглядав задоволеним. Він сидів посеред кімнати на підлозі й робив нотатки, його пальто з дерев'яними гудзиками разом з капелюхом лежали поруч із ним на килимку. Кімната навколо кишла кишла знаками і повідомленнями для нього, археологією дитинства, речами, що оточували Деніз із трьох років: від мультяшних годинників до постерів з перевертнями. Вона з тих дітей, які захищають і ніжно ставляться до того, що супроводжує їх змалку. Це є частиною її стратегії у світі постійного переміщення — докласти всіх можливих зусиль, щоб відновити і зберегти порядок, підтримувати цінність речей як об'єктів спогадів, як того, що забезпечує її зв'язок з життям.

Нехай вас не вводять в оману. Я ставлюся серйозно до цих дітей. Неможливо возвеличувати свої посередні здібності з вивчення характеру і бачити в них щось захмарне. Усе при них, у всій красі, заряджені хвилі індивідуальності й буття. У світі дітей немає дилетантів.

Генріх стояв у кутку кімнати в ролі критичного спостерігача. Я передав Мюррею його каву і вже збирався йти, коли мені в око випадково впав телеекран. Я затримався у дверях, цього разу придивившись пильніше. Дійсно, я не помилився. Я цикнув на присутніх, щоб вони замовкли, і вони повернулися до мене, спантелечені й роздратовані. Потім, простеживши за моїм поглядом, усі витріщилися на непохитний телевізор, що стояв біля ліжка.

На екрані було обличчя Бабетти. Наші розтулені вуста завмерли у тривожній і глибокій, як ричання звіра, тиші. Нестяма, страх, здивування спливали по наших обличчях. Що б це значило? Що вона там робить, у чорно-білій офіційній рамці? Може, вона померла, зникла, стала безтілесною? Може, то її дух, її приховане єство, якесь

двомірне факсиміле, що випустила владна технологія, звільнила, щоб воно ковзало діапазонами хвиль, енергетичними рівнями, затримавшись, аби попроситися з нами з флуоресцентного екрана?

Дивне відчуття охопило мене, відчуття психічної дезорієнтації. Так, то було, безумовно, її обличчя, її волосся, її звичка кліпати двічі або тричі. Я бачив її лише годину тому, коли вона їла яєчно, але її зображення на екрані змусило мене згадувати її як якусь віддалену постать з минулого, як колишню дружину і матір, що не живе з дітьми, що блукає в імлі померлих. Якщо не померла вона, то, може, помер я? Двоскладний інфантильний крик — *ба-ба* — вирвався з глибин моєї душі.

Усе це вмістили в себе лічені секунди. Тільки тоді, коли час зрушив з місця, став звичайним, до нас повернулося відчуття того, що нас оточує — кімнати, будинку, реальності, в якій стояв телевізор, — тільки тоді ми зрозуміли, що відбувається.

Бабетта вела своє заняття в церковному підвалі, і це транслював місцевий кабельний канал. Чи то вона не знала, що там буде камера, чи то вирішила нам про це не розповідати через збентеження, любов, упередженість, чи то була якась інша причина, що змушує людину бажати приховати свій образ від очей тих, хто її добре знає.

Із майже вимкненим звуком ми не могли розібрати, що вона говорить. Та ніхто не завдав собі клопоту зробити голосніше. Мала значення сама картинка, обличчя в чорно-білому зображенні — живе, проте пласке, далеке, непроникне, позачасове. Це була вона і водночас не вона. Укоотре мені спало на думку, що Мюррей може щось знати. Хвилі та випромінювання. Щось просочується крізь сітку. Вона кидала світло на нас, вона оживала, безупинно утворюючи то одну форму, то іншу, коли рухалися м'язи її обличчя, коли вона всміхалася або говорила, поки екраном юрмилася безліч електронних цяток.

Бабетта нас прострілювала наскрізь. Її образ проектувався на наші тіла, проникав усередину і крізь нас. Бабетта, складена з електронів і фотонів або ще якихось частинок, створювала те сіре світло, що ми сприйняли за її обличчя.

Дитячі щоки палали від захоплення, проте я відчував певну тривогу. Я намагався переконати себе, що то лише телебачення — що б воно там не було і як не працювало — а не якась подорож з життя або

смерті, не якесь містичне розділення. Мюррей поглянув на мене, улесливо, як і завжди, усміхаючись.

Тільки Вайлдер зберігав спокій. Він дивився на матір, говорив до неї напівсловами, переважно вигаданими уривками, про значення яких можна було здогадатися. Коли камера від'їхала, щоб Бабетта могла показати, як правильно стояти або ходити, Вайлдер наблизився до телевізора і доторкнувся до її тіла, залишивши відбиток долоні на вкритому пилом екрані.

Тоді Деніз підповзла до телевізора і додала гучності. Нічого не відбулося. Звуку не було, як і голосу, — нічого. Вона повернулася до мене, знову на мить спантеличена.

Генріх підсунувся, покрутив регулятор туди-сюди, устроїв руку за телевізор, щоб налаштувати ручки на задній панелі. Коли він перемкнув канал, звук вибухнув, грубий і деренчливий. Повернувшись на кабельний канал, йому так і не вдалося увімкнути звук, і, спостерігаючи за тим, як Бабетта завершує заняття, ми перебували в якомусь дивному тривожному передчутті. Але щойно програма добігла кінця, дівчата знову розхвилювались і побігли вниз, щоб зустріти Бабетту на порозі і здивувати тим, що вони побачили.

Малюк залишився біля телевізора, у кількох сантиметрах від темного екрана. Він тихо і непевно плакав, повільно схлипуючи, іноді дещо голосніше, поки Мюррей робив свої нотатки.

II. Повітряно-токсичне явище

ПОВІТРЯНО-
ТОКСИЧНЕ
ЯВИЩЕ

Повітря після ночі снігопаду, що осяював сни, стало прозорим і нерухомим. Січневе світло набуло стійкої блакитності, різкості й упевненості. Черевики рипіли по утрамбованому снігу, й у високому небі літаки лишали по собі чіткі смуги. Переважно через погоду, але спочатку я цього не знав.

Я завернув на нашу вулицю і пройшов повз чоловіків, що, видихаючи пару, зігнулися над лопатами на під'їзних доріжках до своїх будинків. По гілці плигала білка так плавно й уповільнено, що, здавалося, їй підвладні власні закони фізики, відмінні від тих, яким ми навчилися довіряти. Десь на середині вулиці я помітив Генріха, який вмонтувався на вузькому карнизі віконця на горищі. Він був у своїй камуфляжній куртці й капелюсі — вбранні, що мало особливе багатозначне значення для нього, чотирнадцятирічного юнака, який щосили намагався вирости і водночас залишатися непримітним — ми знали всі його таємниці. Він дивився у бінокль на схід.

Я обійшов будинок і увійшов на кухню з чорного ходу. Уже у дверях відчувалися приємні вібрації пральної машини й сушарки. По голосу Бабетти я зрозумів, що вона розмовляла по телефону з батьком. Роздратованість, змішана з провинною і побоюванням. Я став за нею і доторкнувся холодними долонями до її щік. Маленькі пустощі, які я так люблю. Вона повісила слухавку.

— Чому він на даху?

— Генріх? Щось сталось у залізничному депо, — сказала вона. — Повідомили по радіо.

— Сказати, щоб він зліз?

— Навіщо?

— Він може впасти.

— Тільки йому це не кажи.

— Чому?

— Він вважає, що ти його недооцінюєш.

— Він на карнизі, — сказав я. — Я маю щось зробити.

— Чим дужче ти непокоїтимешся, тим ближче до краю він сяде.

— Я знаю, але все одно хочу, щоб він зліз.

— Спробуй умовити, — сказала вона. — Але намагайся бути уважним і дбайливим. Нехай розповість про себе. Не роби різких рухів.

Коли я видерся на горище, він уже повернувся всередину і стояв поруч із відчиненим вікном, як і раніше дивлячись у бінокль. Усюди лежали старі речі, що викликали гнітючі почуття і ятрили душу, утворюючи свій мікроклімат серед відкритих балок і підпірок, прокладок зі скловолокна.

— Що сталося?

— По радіо повідомили, що з рейок зійшла цистерна. Але з того, що я бачу, не думаю, що вона зійшла з рейок. Думаю, що вони зіткнулися і в ній чимось пробили діру. Там багато диму, і мені не подобається, як це виглядає.

— І як воно виглядає?

Він передав мені бінокль і відійшов на крок. Не ставши на карниз, я не міг розгледіти маневровий парк і цистерну чи цистерни, про які йшлося. Але дим було видно чітко, щільна чорна маса зависла в повітрі за річкою, більш-менш безформна.

— Ти бачив пожежні машини?

— Вони там усюди, — сказав він. — Але мені здається, вони не наближаються. Ця речовина, напевно, дуже токсична або вибухонебезпечна, або і те, і те.

— Дим сюди не піде.

— Звідки ти знаєш?

— Просто знаю. Не це головне — не стій на обмерзлому карнизі. Баб хвилюється.

— Ти думаєш, що, якщо ти мені скажеш, що вона хвилюється, мені стане соромно і я припиню. А якщо скажеш, що хвилюєшся ти, то я все одно робитиму.

— Зачини вікно, — сказав я.

Ми спустилися до кухні. Стеффі копирсалась у яскравій різнобарвній кореспонденції в пошуках купонів на знижку, лотерей і конкурсів. Це був останній день канікул у початковій і середній школі. Заняття в коледжі починалися за тиждень. Я наказав Генріху почистити стежку від снігу. Я дивився, як він незворушно стояв надворі, лише трохи повернувши голову, усією своєю постаттю виказуючи гостре

занепокоєння. Я не одразу зрозумів, що він дослухається до завивання сирен з-за річки.

За годину він повернувся на горище, цього разу з радіоприймачем і дорожньою мапою. Я видерся вузькими сходами нагору, узяв у нього бінокль і ще раз подивився. Дим і досі був там — дещо більше скупчення, насправді небосяжна маса, можливо, тепер трохи темніша, ніж раніше.

— По радіо його називають «периста хмарка», — сказав Генріх. — Та це не хмарка.

— А що це?

— Безформна маса, що збільшується з плином часу. Зловісно-чорна жива потвора з диму. Чому вони називають його хмаркою?

— Ефірний час дорого коштує. Вони не можуть вдаватися до тривалого і морочливого опису. Уже повідомили, яка там хімічна речовина?

— Вона називається «Ніюдин Дериват», або «Ніюдин Д». Про нього розповідали у фільмі про токсичні викиди, який нам показували в школі. Вони знімали щурів.

— На що він впливає?

— У фільмі чітко не казали, чим він шкідливий людині. Там переважно були щури, у яких утворювалися злоякісні пухлини.

— Це у фільмі. А що кажуть по радіо?

— Спочатку, кажуть, буде подразнення шкіри та спітнілі долоні. Але тепер, кажуть, нудота, блювання, задуха.

— Ми ж зараз говоримо про нудоту в людей? Не щурів?

— Не щурів, — підтвердив він.

Я повернув йому бінокль.

— Ні, дим сюди не піде.

— Звідки ти знаєш? — запитав він.

— Просто знаю. Сьогодні зовсім тихо і безвітряно. До того ж вітер о цій порі року якщо і дме, то в інший бік, не сюди.

— А якщо він поверне сюди?

— Не поверне.

— Лише сьогодні.

— Не поверне. Чого б це?

Він на мить замовчав, а потім байдужим голосом сказав: «Щойно перекрили частину магістралі».

— Звісно, чому б їм це не зробити.

— І навіщо?

— Про всяк випадок. Розумна передбачливість. Спосіб забезпечити кращий під'їзд пожежно-рятувальних та інших службових машин. Купа інших причин, що не мають нічого спільного з вітром і його напрямком.

Над верхівкою сходів виникла голова Бабетти. Вона сказала, що, за словами сусідки, з цистерни вилилося тридцять п'ять тисяч галонів. Людям наказали триматися подалі. Периста хмарка висить над місцем аварії. Потім вона додала, що дівчата скаржаться через спітнілі долоні.

— Уже внесли поправку, — сказав Генріх. — Скажи їм, що в них ще має вивертати нутрощі.

Над нами в напрямку аварії пролетів гвинтокрил. Голос по радіо сказав: «Тільки зараз жорсткий диск на один мегабайт у подарунок».

Голова Бабетти щезла з виду. Я дивився, як Генріх приліпив дорожню карту до двох балок. Потім я спустився на кухню, щоб сплатити рахунки, відчуваючи вихор атомоподібних кольорових плям десь праворуч і позаду мене.

Стеффі запитала:

— Із віконця на горищі можна побачити перисту хмарку?

— Це не хмарка.

— Але чи не доведеться нам залишити домівку?

— Звісно, ні.

— Звідки ти знаєш?

— Просто знаю.

— Пам'ятаєш, як ми не ходили до школи?

— То було всередині. Цього разу назовні.

Ми почули сирени поліцейських машин. Я помітив, як губи Стеффі утворюють послідовно: *вау, вау, вау, вау*. Помітивши, що я це побачив, вона ніяково всміхнулася, наче прокинулася від якогось приємного забуття.

Увійшла Деніз, витираючи долоні об джинси.

— Рідину засипають чимось за допомогою пневматичних снігоочисників, — сказала вона.

— Чим саме?

— Не знаю, але передбачається, що це знешкодить рідину, хоча незрозуміло, що вони робитимуть з наявною хмаркою.

— Вони слідкують, щоб вона не збільшувалася, — відповів я. — Коли будемо їсти?

— Не знаю, але якщо вона збільшиться, то дістанеться сюди з вітром чи без нього.

— Вона сюди не дістанеться, — наполягав я.

— Звідки ти знаєш?

— Просто не дістанеться.

Вона поглянула на долоні й пішла нагору. Задзвонив телефон. Бабетта ввійшла на кухню і зняла слухавку. Тримаючи її біля вуха, вона дивилася на мене. Я виписав два чеки, час від часу позираючи на неї, щоб побачити, чи досі вона дивиться на мене. Вона наче намагалася розгледіти на моєму обличчі прихований зміст повідомлення, почутого по телефону. Я стулив губи так, як, знаю, їй не подобається.

— Це Стовери, — сказала вона. — Вони зателефонували безпосередньо до метеорологічного центру біля Глассборо. Це вже не називають перистою хмаркою.

— Як же вони це називають?

— Загрозливою чорною хмарою.

— Це вже трохи точніше, тобто вони таки взялися до справи. Добре.

— Це не все, — сказала вона. — З Канади очікується рух повітряних мас.

— Повітряні маси завжди рухаються з Канади.

— Це правда, — погодилася вона. — Це не новина. А позаяк Канада на північ від нас, загрозливу хмару віднесе на південь, тож вона обійде нас на безпечній відстані.

— Коли ми будемо їсти? — запитав я.

Ми знову почули сирени, цього разу інші за звуком, гучніші — не поліція, не вогнеборці, не швидка допомога. Я зрозумів, що то були сирени повітряної тривоги, і, здавалося, вони завивали у Соєрсвіллі, невеличкому поселенні на північному сході.

Стеффі помила руки під краном на кухні й пішла нагору. Бабетта відкрила холодильник і почала витягати продукти. Коли вона проминала стіл, я схопив її за стегно з внутрішнього боку. Вона зіщулилася чарівливо, тримаючи в руці пакет із замороженою кукурудзою.

— Може, нам треба більше перейматися через загрозову хмару, — сказала вона. — Бо через дітей ми повторюємо, що нічого не буде. Не хочемо їх лякати.

— Нічого *не* буде.

— Я знаю, що нічого не буде, ти знаєш, що нічого не буде. Але ж хай там як, нам треба про це пам'ятати, так, про всяк випадок.

— Таке може трапитися з бідняками, які живуть у незахищених районах. Устрій суспільства такий, що бідні й неосвічені найбільше страждають від природних і антропогенних катастроф. Мешканці низовин потерпають від повеней, ті, хто живе в халупах, — від ураганів і торнадо. Я професор у коледжі. Чи доводилося тобі бачити, як професор коледжу гребе на човні вздовж своєї вулиці в одному з телерепортажів про повені? Ми мешкаємо в чистому і затишному містечку поблизу коледжу з химерною назвою. У місцях, подібних на Блексміт, такого не стається.

Вона вже сиділа в мене на колінах. Чеки, рахунки, анкети для конкурсів і купони лежали розкидані на столі.

— Чому ти хочеш вечеряти так рано? — сексуально прошепотіла вона.

— Я не обідав.

— Хочеш, засмажу курку з чилі?

— Прекрасна думка.

— А де Вайлдер? — запитала вона глухим голосом, коли мої руки ковзали по її грудях, а зуби намагалися розстебнути бюстгальтер під блузкою.

— Не знаю. Може, його викрав Мюррей.

— Я випрасувала твою мантію, — сказала вона.

— Чудово, чудово.

— Ти сплатив рахунок за телефон?

— Не можу його знайти.

Тепер ми вже обоє говорили глухими голосами. Її руки переплелися поверх моїх так, що я міг прочитати поради з приготування на коробці подрібненої кукурудзи в її лівій руці.

— Поміркуймо про загрозову хмару. Зовсім трохи, добре? Вона може бути небезпечною.

— Усе, що перевозять у цистернах, небезпечно. Але наслідки переважно виявляються з плином часу, і нам лише треба триматися

подаді.

— Тож не треба це залишати поза увагою, — сказала вона, підводячись, щоб стукнути кілька разів формочкою для льоду об край мийки, вибиваючи по два-три кубики.

Я стулив губи, щоб її подратувати. Потім укотре піднявся на горище. Там був Вайлдер, а також Генріх, який кинув на мене швидкий знайомий погляд, сповнений натренованого звинувачення.

— Тепер це вже не називають «перистою хмаркою», — сказав він, уникаючи зустрічі поглядами, наче не хотів бачити мого сум'яття.

— Я вже чув.

— Тепер це кличуть «чорна загрозлива хмара».

— Добре.

— Чому добре?

— Це значить, що вони більш-менш тверезо дивляться на речі. Ситуація під контролем.

Зі втомленим, проте рішучим виглядом я відчинив віконце, узяв бінокль і видерся на карниз. На мені був товстий светр і я почувався доволі затишно на холодному повітрі, але влаштувався так, щоб зіпертися всією своєю вагою на будівлю, ще й син витягнув руку й ухопився за мій пасок. Я відчув його підтримку у своїй маленькій місії, навіть обнадійливу впевненість, що я зможу додати помірної ваги зрілого і зваженого судження його простим спостереженням. Урешті-решт, це і є батьківська роль.

Я підніс бінокль до очей і пильно вдивився в сутінки. Під хмарою, утвореною випаровуванням хімічної речовини, панувала драматургія поспіху і безладу. Світло прожекторів заливало маневровий парк. Зграя гвинтокрилів зависла по периметру, додатково висвітлюючи місце події. Ці широкі промені перехрещувалися з кольоровим блиманням поліцейських машин. Цистерна міцно стояла на рейках, а з одного її краю, де, як і видавалося, була діра, струменів димок. Очевидно, її простромив зчпний пристрій іншої цистерни. Пожежні машини стояли на певній відстані, карети швидкої допомоги і поліцейські фургони — ще подаді. Я чув сирени, голоси, що лунали з гучномовців, потріскування радіоперешкод, які викликали викривлення звуків у морозному повітрі. Люди перебігали від однієї машини до іншої, готували обладнання, сновигали з порожніми ношами. Чоловіки в респіраторах і яскраво-жовтих костюмах з майлексу повільно ходили в

освітленій імлі з приладами для вимірювання смертності. Снігоочисники розпилювали рожеву речовину на цистерну і прилеглу територію. Цей густий туман вигнувся в повітрі, як грандіозний кондитерський виріб на концерті патріотичної музики. Такі снігоочисники використовуються на злітних смугах в аеропортах, а поліцейські фургони — для перевезення поранених під час заворушень. Дим плинув від червоних променів світла у темряву, а потім знову виникав у сценічно-білому світлі прожекторів. Чоловіки в костюмах з майлексу рухалися обережно, як астронавти на Місяці. Кожен крок був тривожним випробуванням, невідомим інстинкту. Небезпеки пожежі чи вибуху тут не було. Ця смерть проникала наскрізь, просочувалася в гени, являла себе в іще ненароджених тілах. Вони переставляли ноги, наче повзли трясовиною з місячного пилу, незграбні й хиткі, захоплені ідеєю сутності часу.

Я не без труднощів заліз назад.

— Що скажеш? — запитав він.

— Вона досі там висить. Наче пустила коріння.

— Отже, кажеш, не думаєш, що вона сюди зрушить.

— Я чую з твого голосу, що тобі відомо щось, чого я не знаю.

— Так що ти думаєш, рушить вона сюди чи ні?

— Ти хочеш, щоб я сказав, що вона не рушить сюди і за мільйон років. Тоді накинешся на мене з двома-трьома фактами. Давай уже, розкажи, що передали по радіо, доки я був назовні.

— Вона не спричиняє нудоту, блювання, задуху, як казали раніше.

— А що вона спричиняє?

— Прискорене серцебиття і відчуття *дежавю*.

— *Дежавю?*

— Вона впливає на хибну частину людської пам'яті або щось таке.

Але це не все. Вони вже не називають її загрозливою чорною хмарою.

— І як вони тепер її кличуть?

Він уважно на мене подивився:

— Повітряно-токсичне явище.

Ці слова він вимовив чітко, як погане передчуття, по складах, наче відчуваючи загрозу в термінології, створеній урядом. Він і далі пильнував за мною, намагаючись розгледіти на моєму обличчі якусь упевненість у тому, що справжня небезпека неможлива, —

впевненість, яку він миттєво відкине як нещирю. Його улюблений виверт.

— Ці назви неважливі. Важливим є місцезнаходження. Воно там, а ми тут.

— Велика повітряна маса рухається з Канади, — сказав він рівним голосом.

— Я вже чув.

— Це не значить, що від цього воно стає неважливим.

— Може, так, а може, ні. Залежно від обставин.

— Погода змінюється, — він майже викрикнув голосом, зарядженим смутним тремтінням, притаманним особам його віку.

— Я не просто професор коледжу. Я завідувач кафедри. Я не можу уявити, як тікаю від повітряно-токсичного явища. Це для тих, хто мешкає в будинках на колесах у порослих чагарником частинах округу, де є водойми для розведення малька.

Ми дивилися, як Вайлдер, задкуючи, спускається з горища сходами, вищими за інші в будинку. За вечерею Деніз повсякчас підводилася і, затиснувши рот долонею, швидко дріботіла незграбними кроками до туалету в коридорі. Ми припиняли жувати або підсолювати їжу, коли чули її невдалі спроби проблюватися. Генріх сказав їй, що вона демонструє застарілі симптоми. Вона, примружившись, незадоволено поглянула на нього. Це був період поглядів, швидких і прискіпливих, багатий взаємодіями, частина чутливої матриці, що зазвичай мені до душі. Спека, шум, вогні, погляди, слова, жести, особистості, приладдя. Розмовна щільність, яка робить сім'ю єдиним засобом знаних почуттів, у яких міститься щире повсякденне здивування.

Я спостерігав, як дівчата приховано презираються.

— Чи не зарано ми сьогодні вечеряємо? — запитала Деніз.

— Що ти називаєш зарано? — поставила зустрічне запитання її мати.

Деніз поглянула на Стеффі.

— Це не тому, що ми прагнемо якомога швидше звільнитися? — запитала вона.

— Чому ми маємо прагнути якомога швидше звільнитися?

— На випадок, якщо щось станеться, — сказала Стеффі.

— Що може статися? — поцікавилася Бабетта.

Дівчата знову глянули одна на одну — урочистий і тривалий обмін поглядами, що вказував на підтвердження якоїсь темної підозри. Знову завили сирени повітряної тривоги і цього разу так близько, що це нас усіх неприємно вразило, аж ми здригнулися й опустили очі долу, щоб не підтвердити поглядом: відбувається дещо незвичне. Звук линув від будівлі з червоної цегли нашої пожежної частини — сирени, які не вмикали років із десять, а то й більше. Звук скидався на пронизливий клекіт якоїсь істоти з мезозою, що відганяє супротивника зі своєї території. Якоїсь м'ясоїдної папуги з розмахом крил, як у ДС-9^[4]. Різке завивання наповнило дім такою тваринною агресією, що, здавалося, стіни порозлітаються навсібіч. Так близько до нас, так певно над нами. Дивовижно подумати, що цей акустичний монстр чаївся поруч стільки років.

Ми продовжили їсти, тихо й обережно, маленькими шматочками, ввічливо звертаючись одне до одного з проханнями щось передати. Наші міркування стали ретельними і стислими, розмах наших рухів — обмеженим, і ми намазували масло на хліб так, наче реставрували фреску. Але жахливий вереск усе одно не стихав. Ми і надалі уникали зорового контакту, намагалися не брязкати виделками і ложками. Здається, між нами теплилася боязка надія, що тільки так нас не помітять. Сирени наче повідомили про появу якогось контролювального механізму — який нам краще не провокувати своєю дратівливістю і розкиданою їжею.

І тільки тоді, коли в пульсування потужних сирен втрутився інший шум, ми вирішили, що варто перервати нашу маленьку інтермедію благопристойної істерії. Генріх підбіг до вхідних дверей і відчинив їх. Разом зі свіжістю і поновленою невідкладністю увірвалися всі об'єднані вечірні звуки. Уперше за кілька хвилин ми презирнулися, усвідомлюючи, що новий звук є голосом, підсиленим гучномовцем, але не могли розібрати, що саме він повідомляє. Генріх повернувся занадто зваженою і неприродною ходою, майже потайки. Здається, це означало, що його скувало важливістю того, що відбувається.

— Вони хочуть, щоб ми евакуювалися, — сказав він, відвівши погляд.

— По-твоєму, це лише їхня порада чи більше схоже на наказ, як ти думаєш? — запитала Бабетта.

— Це була машина голови пожежної служби з гучномовцем і їхала вона доволі швидко.

Я сказав:

— Інакше кажучи, було неможливо вловити тонкі нюанси інтонації.

— Голос горлав щосили.

— То через сирени, — послужливо сказала Бабетта.

— Казали щось схоже на «Всім евакуюватися зі своїх помешкань. Хмара смертельних хімікатів, хмара смертельних хімікатів».

Ми сиділи і дивилися на бісквітний торт і консервовані персики.

— Я впевнена, що часу в нас у досталь, — сказала Бабетта, — інакше вони б обов'язково наголосили, що треба поспішати. Цікаво, з якою швидкістю рухаються повітряні маси?

Стеффі читала купон на знижки на товари «Бєбі Люкс» і тихо плакала. Від цього Дєніз ожила. Вона пішла нагору зібрати якісь речі нам усім. Генріх, перестрибуючи через дві сходинки, помчав на горище за біноклем, дорожньою мапою і радіоприймачем. Бабетта пішла до комірчини й почала збирати консерви і банки зі знайомими життєствєрджувальними етикетками.

Стеффі допомагала прибирати зі столу.

За двадцять хвилин ми сиділи в машині. Голос із приймача сказав, що мешканцям західної частини міста треба прямувати до залишеного табору бойскаутів, де волонтери «Червоного Хрєста» роздаватимуть сїк і каву. Мешканцї східної частини мають їхати парковою дорогою до четвертої зони розміщення, де вони підуть до ресторану «Палац кунг-фу», будівлі з кількома крилами з пагодами, ставками з ліліями і живими оленями.

Ми були серед останніх у першій групі та приєдналися до потоку автотранспорту на головній дорозі, що вєла з міста, — це був огидний ряд уживаних машин, забїгайлївок, аптек з уцїнєними лїками і кїнотеатрами із чотирма залами. Очікуючи своєї черги, щоб виїхати на чотирисмугову дорогу, ми чули, як голос із гучномовця дєсь звєрху і позаду горлав у бїк темних будинків на вулиці, де повно сикоморів і високих парканів.

— Залиште свої помешкання. Швидше, швидше. Токсичне явище, хїмічна хмара.

Голос то ставав гучнішим, то стихав, то знову зростав, поки машина сновигала вулицями району. Токсичне явище, хімічна хмара. Коли слова ставали нерозбірливими, усе ще можна було вловити на відстані їхню модуляцію, повторювану послідовність звуків. Очевидно, небезпека приписує рупорам влади дотримуватися ритму, неначе розміреність є запорукою того зв'язку, що дає нам зберігати рівновагу, яка б жорстока і люта біда не звалилася на наші голови.

Коли ми нарешті повернули на дорогу, засніжило. Нам майже нічого було сказати одне одному, наш розум ще не пристосувався до реального стану речей, до безглуздя евакуації. Ми переважно роздивлялися людей в інших машинах, намагаючись прочитати на їхніх обличчях, яким мав би бути ступінь нашого страху. Транспорт ледь рухався, але ми сподівалися, що швидкість зросте за кілька кілометрів, де немає бар'єрного розділу, що дасть потоку, який рухається на захід, зайняти всі чотири смуги. Дві протилежні смуги були порожніми — це означало, що поліція вже зупинила рух. Обнадійливий знак. Під час масового відходу людей найбільше лякає, що вповноважені особи вже давно втекли, перекинувши всю відповідальність за безлад на наші плечі.

Сніг став густішим, машини то зрушували з місця, то зупинялися. У торговельному центрі товарів для домогосподарства проходив розпродаж модних меблів. У яскравому світлі чоловіки і жінки стояли поруч із величезною вітриною і зацікавлено на нас видивлялися. Через це ми почувалися блазнями, туристами, що роблять різні дурниці. Чому вони із задоволенням вибирають меблі, тоді як ми в паніці сидимо в машинах, що застрягли в довбаний снігопад? Вони знають те, що не знаємо ми. Під час кризи правдою видається все, що кажуть інші. Усі знають більше за вас.

Сирени повітряної тривоги досі вищали у двох-трьох містечках. Що можуть знати ці покупці, що так спокійно залишаються позаду, тоді як перед нами лежить відносно вільна дорога до порятунку? Я став тиснути на кнопки приймача. На станції Глассборо ми почули нову важливу інформацію. Людей, що вже були в приміщеннях, просили не виходити надвір. Нам самим залишалося здогадуватися, що це означало. На дорогах утворилися неймовірні затори? Чи, можливо, зі снігом падає Ніудин Д?

Я продовжував натискати кнопки, сподіваючись знайти якесь роз'яснення. Жінка, яка відрекомендувалася як редакторка з питань захисту споживачів, почала дискусію щодо медичних наслідків, які можуть статися у випадку особистого контакту з повітряно-токсичним явищем. Ми з Бабеттою насторожено презирнулися. Вона відразу заговорила до дівчат, а я тимчасом зменшив гучність, щоб вони не почули чогось і не уявили, що ще може чекати на них.

— Конвульсії, кома, викидень, — говорив енергійний і обізнаний голос.

Ми проїхали повз триповерховий мотель. В усіх кімнатах горіло світло, багацько людей витріщалося на нас із кожного вікна. Ми нагадували парад йолопів, відкритих не лише впливу хімічних опадів, а і презирливим поглядам інших. Чому вони не тут, не сидять у теплих пальтах за щітками склоочищувачів, які розгрібають мовчазний сніг? Захотілося якнайшвидше дістатися табору бойскаутів, продертися в головну будівлю, зачинити двері, завалитися на табірному тапчані із соком і кавою та чекати сигнал відбою тривоги.

Легкові машини почали підійматися зарослим травою схилом на узбіччі, утворивши третю смугу руху під небезпечним кутом. Позаяк ми були в раніше крайній правій смузі, нам нічого не залишалось, як спостерігати за тим, як нас хвацько обганяють на невеличкому узвишші під великим ухилом, відхиляючись від горизонталі.

Повільно ми під'їхали до шляхопроводу, яким ішли люди. Вони несли в руках коробки і валізи, загорнуті в ковдри речі — довга черга людей, які нахилились назустріч вихору зі снігу. Вони притискали до грудей домашніх улюбленців і малюків, літній чоловік ішов у піжамі, накинувши на себе ковдру, дві жінки несли на плечах скручений килим. Хтось їхав на велосипеді, хтось віз дітей у санчатах і візочках. Люди з візками із супермаркетів, люди в різноманітному об'ємному одязі, що визирали з глибоких каптурів. Одна сім'я повністю загорнулася в пластик, один великий клопоть прозорого поліетилену. Вони йшли під своїм щитом нога в ногу, чоловік і жінка з кожного боку, троє дітей між ними, усі на додачу загорнуті в лискучі плащі. Усе дійство виглядало добре відпрацьованим і самовдоволеним, наче вони чекали місяцями, аби продемонструвати своє вбрання. Люди досі виходили з-за високого насипу і тяглися шляхопроводом, а їхні плечі присипало снігом — сотні людей рухалися з певною приреченою

рішучістю. Сирени завищали по-новому. Стомлені люди не прискорили ходу, не озирнулися на нас, не підвели очі на нічне небо, видивляючись якусь ознаку надуті вітром хмари. Вони просто йшли по мосту крізь латки світла, в яких лютувала хурделиця. На відкритій місцевості, тримаючи дітей поблизу і несучи що було в їхніх силах, вони наче представляли стародавню долю народу, пов'язану через фатум і загибель із цілою історією народу, що кочував спустошеними землями. Цим людям було притаманне щось епічне, що змусило мене вперше замислитися над масштабом нашого скрутного становища.

По радіо передали: «Саме веселкова голограма надає цій кредитній картці ринкову привабливість».

Повільно проїжджаючи під шляхопроводом, ми чули шквал автомобільних клаксонів і благальне ридання «швидкої», яка потрапила в затор. За п'ятдесят метрів рух звужився до однієї смуги, і незабаром ми зрозуміли чому. Одну з машин занесло на схилі й вона влетіла в автівку на нашій смузі. Клаксони волали позаду і попереду. Просто над нами зависнув гвинтокрил, освітивши білим променем масу зваленого металу. На траві сиділи приголомшені люди, яких доглядали два бородаті парамедики. Дві людини були у крові. Кров була і на розбитому склі. Кров просочувалася крізь щойно випалий сніг. Краплі крові вкривали цяточками жовтувато-коричневу дамську сумочку. Місце дії з пораненими, медиками, димливою сталлю, залитою сильним і моторошним світлом, набуло красномовства формальної композиції. Ми мовчки їх проминули, відчуваючи дивне благоговіння і навіть піднесення від видовища розтрощених машин і загиблих людей.

Генріх, навівши бінокль, крізь заднє скло продовжував роздивлятися криваву сцену, що поступово зникала із поля зору. Він переказував нам у подробицях кількість і розташування тіл, сліди заносу, ушкодження транспорту. Коли трощу остаточно стало не видно, він почав переповідати все, що відбувалося відтоді, як під час вечері завили сирени повітряної тривоги. Він говорив із запалом і відчуттям захоплення від чогось насиченого і неочікуваного. Я думав, що ми всі перебували в однаковому настрої — пригнічені, занепокоєні, збентежені. Мені не спадало на думку, що одному з нас ці події здаватимуться надзвичайно захопливими. Я поглядав на нього у дзеркальце заднього виду. Він сидів, зсутулившись, у камуфляжній

куртці із застібками на липучках, поглинутий радісними міркуваннями про катастрофу. Він говорив про сніг, дорожній рух, втомлених пішоходів. Він робив припущення, скільки нам ще до залишеного табору, які примітивні умови нас там очікують. Я ніколи до цього не чув, щоб він так натхненно і безупинно про щось розповідав. Він майже втратив голову. Імовірно, він знав, що ми можемо померти. Чи не був це своєрідний піднесений кінецьсвітній настрій? Чи не намагався він знайти притулок від власних маленьких трагедій у жорстокій і неосяжній біді? Голос зрадницьки видавав його прагнення жахливих наслідків.

— Це м'яка чи сувора зима? — запитала Стеффі.

— Порівняно з чим? — уточнила Деніз.

— Не знаю.

Мені здалося, ніби Бабетта вкинула щось собі до рота. Я на мить відвів очі від дороги й уважно на неї подивився. Вона дивилася перед собою. Я вдавав, що знову уважно пильную за дорогою, а сам швидко повернувся ще раз, захопивши її зненацька, коли вона начебто проковтнула те, що було в роті.

— Що це? — запитав я.

— Веди машину, Джеку.

— Я бачив, як у тебе скоротилися м'язи горла. Ти щось проковтнула.

— Просто льодяник. Будь ласка, пильнуй за дорогою.

— Ти кладеш льодяник до рота й одразу ковтаєш, не розсмоктуючи?

— Що ковтаю? Він і досі в роті.

Вона підставила до мене обличчя, утворивши язиком невелику випуклість за щокою. Очевидний дилетантський блеф.

— Але ти щось проковтнула. Я бачив.

— То слина, я не знала, що з нею робити. Пильнуй за дорогою, добре?

Я відчув зацікавленість Деніз і вирішив не продовжувати тему. Не надто слухний час, щоб розпитувати її матір про медичні препарати, побічні ефекти й таке інше. Вайлдер спав, схилившись на руку Бабетти. Склоочищувачі залишали на склі спітнілі дуги. З радіоповідомлень ми дізналися, що на місце аварії з центру виявлення

хімічних речовин у віддаленому районі Нью-Мексико вислали собак, натренованих знаходити по запаху Ніудин Д.

Деніз запитала:

— Вони взагалі замислювалися, що буде із собаками, коли вони наблизяться на достатню відстань, щоб почути запах цієї речовини?

— Собакам нічого не буде, — відповіла Бабетта.

— Звідки ти знаєш?

— Бо вона впливає лише на людей і щурів.

— Я тобі не вірю.

— Запитай Джека.

— Запитай Генріха, — сказав я.

— Цілком імовірно, — відповів він, очевидно брешучи. — На щурах проводять досліді щодо захворювань, які можуть підхопити люди, отже ми можемо хворіти на те саме, що і щури. До того ж вони б не стали задіювати собак, якби вважали, що це для них небезпечно.

— Чому ні?

— Собаки ссавці.

— Як і щури, — сказала Деніз.

— Щури шкідники, — зауважила Бабетта.

— Чим є щури передусім, — сказав Генріх, — так це гризунами.

— А також і шкідниками.

— Таргани теж шкідники, — втрутилася Стеффі.

— Таргани — це комахи. Щоб перевірити, можна поррахувати кінцівки.

— А також шкідники.

— У таргана може бути рак? Ні, — сказала Деніз. — Це означає, що щури більш подібні до людей, ніж таргани, навіть попри те що всі вони шкідники, позаяк і щур, і людина може хворіти на рак, а тарган — ні.

— Інакше кажучи, — мовив Генріх, — вона хоче сказати, що дві істоти, які є ссавцями, мають більше спільного за дві істоти, що є просто шкідниками.

— Ви хочете мені сказати, — вигукнула Бабетта, — що щури не лише шкідники і гризуни, але й ссавці?

Хурделицю змінив мокрий сніг, а мокрий сніг перетворився на дощ.

Ми дісталися туди, де за бетонним бар'єром починалося шосе з упорядкованою розділовою смугою завширшки метрів двадцять і заввишки не більше бордюру. Але замість поліціанта, що спрямовує рух на дві додаткові смуги, ми побачили чоловіка в костюмі з майлексу, який махнув нам, щоб ми проїжджали. Одразу за ним виднілася могила з брухту, на яку перетворилися «Віннебаго»^[5] і снігоочисна машина. З величезної розтерзаної купи здіймався рудуватий димок. На невеликій відстані лежав розкиданий посуд з яскравого пластику. На місці не було жодних ознак жертв або свіжої крові, з чого ми виснували, що відтоді, як «дім на колесах» видерся на снігоочисник — найімовірніше тоді, коли авантюризм видавався доволі виправданим гріхом, — минув певний час. Вірогідно, густий сніг змусив засліпленого водія перескочити розділову смугу, не помітивши транспортний засіб на іншому боці.

— Я вже таке бачила, — сказала Стеффі.

— Що ти маєш на увазі? — запитав я.

— Це вже колись було. Один в один. Чоловік у жовтому костюмі й протигазі. Велика троця посеред снігу. Цілком і повністю, як зараз. Ми всі були в машині. Дощ дірявив сніг. Повністю.

Це ж Генріх розповідав, що під впливом хімічних відходів у людини може виникнути відчуття *дежавю*. Стеффі не було з нами, коли він це казав, проте вона могла почути про це по радіо на кухні, звідки вони, імовірно, дізналися про спітнілі долоні та блювання ще до того, як ті симптоми проявилися. Я мав сумніви, що Стеффі знала, що таке *дежавю*, але, можливо, вона чула від Бабетти. Однак *дежавю* вже не було нагальним симптомом отруєння Ніудином. Його змінили конвульсії, кома і викидень. Якщо Стеффі почула про *дежавю* по радіо, але пропустила подальше оновлення про значно загрозливіші наслідки, значить вона перебувала в тому стані, коли власний сугестивний апарат увів її в оману. Вони з Деніз запізнювалися весь вечір. Забарилися зі спітнілими долонями, потім з нудотою, потім знову з *дежавю*. Що б це значило? Чи дійсно Стеффі уявляє, що бачила цю автотроцю раніше, чи лише уявляє, що уявляла? Чи можна хибно сприймати ілюзію? Чи може бути справжнє *дежавю* і хибне? Цікаво, чи справді пітніли її долоні, чи вона лише уявляла відчуття вологості? І чи настільки вона підпала навіюванню, що може розвинути будь-який симптом, про який повідомляють по радіо?

Мені було шкода людей і прикро за ту дивну роль, яку ми виконуємо у своїх нещастях.

А якщо вона не чула радіо і не знає, що таке *дежавю*? Якщо справжні симптоми виявляються в неї через природні причини? Можливо, науковці не помилялися на самому початку, коли оголошували перші висновки, до того як їх переглянули. Що гірше — справжня хвороба чи створена у себе в голові, і чи має це значення? Я розмірковував над цими і супутніми питаннями. За кермом я відчував себе то викладачем, то студентом на усному іспиті з неоднозначними закручуватими питаннями, що впродовж кількох століть розважали середньовічних лобурів. Чи може у дев'ятирічної дівчини статися викидень лише за навіюванням? Чи має вона попередньо бути вагітною? Чи може в цьому разі сила навіювання діяти у зворотному боці — від викидня до вагітності, потім від менструації до овуляції? Що спочатку — менструація чи овуляція? Тут ідеться про прості симптоми чи про глибинні розлади? Що таке симптом — ознака чи явище? Що таке явище і звідки нам знати, що це не щось інше?

Я вимкнув приймач не через те, що той заважав думати, а щоб не думати взагалі. Машини вихляли і ковзали. Хтось викинув з бокового вікна обгортку жувальної гумки — і Бабетта вибухнула гнівною тирадою щодо бездумних людей, які засмічують автомагістралі й місцевість.

— Я скажу вам ще щось, що вже траплялось, — сказав Генріх. — У нас закінчується пальне.

Стрілка тремтіла біля нуля.

— Завжди є резерв, — сказала Бабетта.

— Звідки?

— Так зроблено бензобак. Щоб пальне не закінчилося.

— Не може *завжди* бути резерв. Якщо ти їхатимеш далі, пальне закінчиться.

— Ти ж не будеш їхати вічно.

— Звідки ти знаєш, коли зупинитися? — запитав він.

— Коли проминаєш заправну станцію, — відповів я, — і там вона і була, безлюдний і вмитий дощем майданчик з пихатими бензоколонками під яскравим розмаїттям прапорів. Я заїхав на неї, вискочив з машини, оббіг довкруг колонок, ховаючи голову за піднятим комірцем пальта. Вони не були замкнені, це означало,

працівники раптово втекли, залишивши все на місцях, загадково, як приладдя і вироби з кераміки в якомусь із сіл індіанської цивілізації, хліб у печі, стіл, накритий на трьох, таємниця, яка переслідуватиме не одне покоління. Я схопив шланг неетилованого бензину. Прапори лопотіли на вітру.

За кілька хвилин, уже на дорозі, ми побачили незвичайне і приголомшливе видовище. Воно з'явилося на небі попереду і ліворуч від нас, змусивши нас сповзти на сидіннях, нахилитися, щоб краще бачити, і вигукнути одне одному якісь напівфрази. Це була чорна загрозлива хмара, повітряно-токсичне явище, осяяне яскравими променями семи військових гвинтокрилів. Вони відстежували її рух, викликаний вітром, тримаючи в полі зору. В кожній машині голови нахилилися, водії тиснули клаксони, попереджаючи інших, обличчя притиснулися до бокових віконць з виразом надзвичайного здивування.

Чимала чорна маса сунула крізь ніч, наче якийсь корабель смерті зі скандинавської легенди в супроводі озброєних створінь із гвинтоподібними крилами. Ми не знали, як на це реагувати. Страшно було бачити цю потвору так близько, так низько, начинену хлоридами, бензолами, фенолами, вуглеводнями, чи хай який там у неї точний хімічний вміст. Проте видовище вражало, частина грандіозної великомасштабної події, як яскрава сцена у маневровому депо, або стомлені люди, що тяглися по засніженому шляхопроводу з дітьми, харчами, речами, трагічна армія знедолених. Наш страх доповнювало відчуття благоговійного трепету, на межі релігійного. Звісно, можна трепетати перед тим, що загрожує твоєму життю, сприймати це як певну космічну силу, значно більшу за тебе, могутнішу, створену стихійними і свавільними ритмами. Це була смерть, народжена в лабораторії, визначена і виміряна, проте зараз ми міркували про неї просто і примітивно, наче про якесь сезонне збочення природи, як-от повінь або торнадо, щось непідвладне людині. Наша безпорадність здавалася несумісною з думкою, що це створили людські руки.

На задньому сидінні діти виборювали право на бінокль.

Загалом хмара була неперевершеною. Її наче навмисно освітлювали прожекторами для нас, наче це частина світлозвукової вистави, невеличкі клапті туману для створення атмосфери, що пливають над височенною стіною замка, де було вбито короля. Але те,

свідками чого ми були, не було історією. Це був якийсь таємний гнійник, якесь нав'язне сном відчуття, що супроводжує тебе, коли ти прокинувся. Із гвинтокрилів, зависаючи, полетіли освітлювальні ракети, вершкові вибухи червоного і білого світла. Водії тиснули клаксони, а діти юрбилися біля вікон, задерши вгору обличчя, притиснувши рожеві долоні до скла.

Дорога завершила в інший бік від токсичної хмари, і рух транспорту став на певний час спокійним. На перехресті неподалік від скаутського табору до основного потоку доєдналися два шкільні автобуси з душевнохворими Блексмита. Ми впізнали водіїв, помітили у вікнах знайомі обличчя, людей, що ми звикли бачити, як вони сидять у шезлонгах за нещільною огороженою богадільні чи ходять по колу, постійно його звужуючи і пришвидшуючись, як маса, що обертається у змішувальному механізмі. Нас дивним чином охопили теплі почуття до них, полегшення, що вони доглянуті з турботою і професіоналізмом. Це мало означати, що структура залишається недоторканою.

Ми проїхали повз знак про найчастіше фотографовану комору в Америці.

Ціла година знадобилася, щоб звузити рух в односмуговий проїзд до табору. Чоловіки в костюмах з майлексу помахували ліхтариками і встановлювали світловідбивні щогли, скеровуючи нас до місця стоянки, спортивного майданчика та інших відкритих ділянок. Люди виходили з лісу, дехто з ліхтариками на головних уборах, дехто із сумками для покупок, з дітьми, домашніми улюбленцями. На пугівцях нас підкидало на ямках і кротовинах. Поруч із головною будівлею ми помітили групу чоловіків і жінок з планшетами і портативними раціями: службовці без майлексу, фахівці з нової науки про евакуацію. Стеффі, як і Вайлдер, забулась у переривчастому сні. Дощ скінчився. Люди вимкнули фари і нерішуче сиділи в машинах. Тривала дивна подорож добігла кінця. Ми чекали, коли нарешті прийде відчуття задоволення, поліпшиться настрій від спокійного завершення або хоч з'явиться заслужена втома, що обіцяє глибокий і непробудний сон. Проте люди продовжували сидіти в машинах, роздивляючись одне одного крізь зачинені вікна. Генріх їв шоколадний батончик. Ми слухали, як його зуби пережовують тягучу карамельну масу. Нарешті сім'я з п'яти вилізла з «датсун максіми». На них були рятувальні жилети, в руках — сигнальні шашки.

Навколо деяких чоловіків збиралися невеличкі юрби. Тут були джерела інформації і чуток. Один працював на хімічному заводі, другий щось підслухав, у третього родич був службовцем у державній установі. Правдиві, хибні й усі інші новини розповсюджувалися із цих щільних групок спільною спальнею.

Казали, що нас одразу вранці відпустять по домівках; що уряд щось приховує; що гвинтокрил увійшов у токсичну хмару і не вилетів з неї; що собак, прибулих із Нью-Мексико, скинули посеред ночі, відчайдушно ризикуючи, на парашутах на галявину; що в містечку Фармінгтон ніхто не житиме впродовж сорока років.

Чутки ширились у невпинному русі. Жодну з них не можна було назвати вірогіднішою за іншу. Позаяк людей виштовхнуло за межі реальності, ми позбулися необхідності визначати, що є істиною.

Деякі сім'ї самі вирішили заночувати в машинах, інші були змушені, бо в семи-восьми будівлях на території табору для них не було місця. Ми розташувались у великому бараку, одному з трьох подібних у таборі, там працював генератор, тож ми почувалися доволі зручно. «Червоний Хрест» надав розкладачки, переносні обігрівачі, сандвічі і каву. На додачу до верхнього світла були гасові лампи. У багатьох були приймачі, зайва їжа (якою вони могли поділитися з іншими), ковдри, складані стільці та зайвий одяг. У приміщенні було тісно і досі доволі холодно, але наявність медперсоналу і волонтерів нас заспокоювала, ми вірили, що діти в безпеці, і присутність інших товаришів по нещастю, молодих жінок з немовлятами, літніх і слабких людей, надавала нам стійкості й сили волі, їхнє безкорисливе бажання було виражене достатньо, щоб дати відчуття спільності. Це велике сіре приміщення, вологе, голе, забуте для історії якихось кілька годин тому, хай як дивно, але перетворилося на приємне місце, повне спраглої єдності та спілкування.

Шукачі новин переходили від однієї групки до іншої, затримуючись довше біля тих, де більше людей. Так само і я повільно рухався через барак. Як я дізнався, усього існувало дев'ять евакуаційних центрів, включно із «Палацом кунг-фу». З Айрон-сіті всіх людей не вивезли, як і з більшості інших прилеглих містечок. Подейкували, що губернатор залишив будинок законодавчих зборів і прямував сюди на службовому гвинтокрилі. Він, вочевидь, сяде десь

на бобовому полі за спорожнілим містом, щоб дати губернатору можливість зібратися духом, набути впевненого і рішучого вигляду, щоб з'явитися у мисливській куртці перед телекамерами на десять-п'ятнадцять хвилин і продемонструвати свою невразливість.

Яким же було моє здивування, коли я вповільнив ходу серед людей на краю однієї з найбільших груп і виявив, що в центрі подій був мій син, який говорив тим своїм недавно надбаним голосом, з ентузіазмом оповідаючи про неминучу біду. Він пояснював технічний бік повітряно-токсичного явища, хоча голос його майже наспівував пророцьке розкриття. Саму назву, «Ніудин Дериват», він промовляв, недоречно смакуючи і хворобливо насолоджуючись самим звуком. Люди уважно слухали цього юнака в польовій куртці й кепці з біноклем на грудях і фотоапаратом на поясі. Слухачів, безсумнівно, вражав його вік. Він говорить щиро і серйозно; у нього незаангажований погляд; він усвідомлює проблеми довкілля, він у курсі останніх досягнень у хімії.

Я чув, як він сказав: «Речовина, яку розбризкували поверх великого розливу на території депо, — імовірно, кальцинована сода. Але це був той випадок, коли замало і запізно. Ризикну припустити, що на світанку вони піднімуть у повітря кілька сільськогосподарських літаків і ще закидатимуть згори тією содою токсичну хмару, від чого вона почне розпадатися і врешті-решт розсіється на мільйон безпечних хмаринок. Кальцинована сода — загальноприйнята назва карбонату натрію, який використовують у виробництві скла, кераміки, мийних засобів і мила. З неї також роблять двовуглекислий натрій, це те, що багато хто з вас споживає у великій кількості після нічної гульні в місті».

Вражений від обізнаності й дотепності хлопця, натовп ставав щільнішим. Було дійсно незвично чути, як легко і невимушено він говорить до юрби незнайомців. Може так, навчившись визначати власну цінність із реакції інших, він знаходить себе? Може, у цьому безладі й сум'ятті, викликаному смертельною загрозою, він зуміє побачити своє місце у світі?

— Що найбільше хвилює кожного з вас — це, певно, чим саме насправді є цей Ніудин Д, про який нам постійно торочать. Гарне запитання. Ми вчили про нього в школі, бачили фільм, у якому шури корчилися в конвульсіях тощо. Тож, власне, усе насправді дуже просто.

Ніодин Д — це сполука, де поєднано цілу купу складників, що є побічними продуктами у виробництві інсектицидів. Первісна речовина вбиває тарганів, побічний продукт убиває все, що залишається. Так пожартував наш учитель.

Він клацнув пальцями і трохи вихнув лівою ногою.

— У вигляді порошку він не має кольору й запаху і дуже небезпечний, хоча, здається, ніхто не знає напевно, що він викликає у людей або їхніх нащадків. Його досліджують не один рік, але або не впевнені в його дії, або знають і мовчать. Деякі речі занадто жахливі, щоб їх розголошувати.

Він звів брови і почав комічно смикатися, висолопивши язик убік. Мене вразило, що з натовпу почувся сміх.

— Потрапивши на ґрунт, речовина зберігає свої властивості сорок років. Це довше за життя багатьох людей. За п'ять років ви помітите, як між віконними рамами з'являться різні грибки, так само і на одязі, і на їжі. За десять років сітки на вікнах вкриються іржею, а потім плямами і гниллю. Потім пошкодиться облицювання. Лопатиметься шибка і ранитиме домашніх улюбленців. За двадцять років вам, імовірно, доведеться герметично забарикадуватися на горищі, сидіти і чекати. Гадаю, що це буде всім нам гарний урок. Треба знати, із якими хімічними речовинами маємо справу.

Я не хотів, щоб він мене тут помітив. Він би зникнув і згадав своє колишнє життя похмурого і замкненого хлопчика. Нехай сяє, якщо це відбувається з ним у час нещастя, жаху і випадкової катастрофи. Тож я вислизнув повз чоловіка у зимових чоботах, загорнутих у поліетилен, і попрямував у дальній кут барака, де ми розбили свій табір.

Поруч із нами розмістилася чорношкіра сім'я Свідків Єгови. Чоловік і жінка з хлопчиком років дванадцяти. Батько із сином роздавали свої брошурки людям поблизу і, видавалося, не мали жодних проблем з пошуком охочих почитати і послухати.

Жінка-єговістка звернулася до Бабетти: «Це щось особливе, правда?»

— Мене вже нічим не здивуєш, — відповіла Бабетта.

— Хіба не в цьому істина?

— Було б дуже несподівано, коли б не було ніяких несподіванок.

— Так, ви правильно говорите.

— Або коли б несподіванки були маленькі. Оце була б несподіванка. Замість усього цього.

— Бог Єгова приберіг більшу несподіванку, — сказала жінка.

— Бог Єгова?

— Саме він.

Стеффі і Вайлдер спали на одній із розкладачок. Деніз сиділа на іншому боці, поглинута вивченням «Настільного медичного довідника». Біля стіни один на одному лежало кілька надувних матраців. До телефона термінового зв'язку стояла довга черга — люди телефонували родичам або намагалися додзвонитися до комутатора і запитати щось у прямому ефірі радіостанції. Саме на такі програми була налаштована переважна більшість приймачів. Бабетта сиділа на складаному стільці, перебираючи у парусиновій сумці снеки й інші харчі. Я помітив там банки й картонні коробки, що місяцями стояли в холодильнику або шафі.

— Думаю, це слушна нагода скоротити споживання жирного, — сказала вона.

— Чому саме зараз?

— Це час для дисципліни, ментального загартовування. Ми практично на межі.

— Цікаво, що ти розцінюєш можливу катастрофу для себе, своєї родини і тисяч інших людей як нагоду скоротити споживання жирних продуктів.

— Легко бути дисциплінованими там, де дисципліну підтримують, — сказала вона. — Якщо я зараз не з'їм свій йогурт, то, можливо, вже ніколи його не купуватиму. Хіба що зроблю виняток для зародків пшениці.

Торговельна марка видавалася іноземною. Я взяв банку із зародками пшениці і пильно роздивився етикетку.

— З Німеччини, — сказав я їй. — Їж.

У приміщенні дехто вже був у піжамах і капцях. В одного чоловіка через плече звисала рушниця. Дітлахи позалазили у спальні мішки. Бабетта показала жестом, щоб я нахилився ближче.

— Не будемо вмикати радіо, — прошепотіла вона. — Щоб дівчата нічого не почули. Вистачить із них цього *дежавю*. Нехай буде, як є.

— А якщо симптоми справжні?

— Як вони можуть бути справжніми?

— А чому б їм не бути справжніми?

— Вони в них виникають лише тоді, коли про них говорять по радіо, — прошепотіла вона.

— Хіба Стеффі чула про *дежавю* по радіо?

— Найімовірніше.

— Звідки ти знаєш? Ти була з нею поруч, коли про це говорили по радіо?

— Я не впевнена.

— Спробуй пригадати.

— Не пам'ятаю.

— Пригадай, ти казала їй, що таке *дежавю*?

Вона їла йогурт ложкою з картонної коробки, потім зробила паузу, глибоко замислившись.

— Це вже було, — нарешті сказала вона.

— Що вже було?

— Я вже їла йогурт, сидячи тут і розмовляючи про *дежавю*.

— Я не хочу про це чути.

— Йогурт на моїй ложці. Це було як спалах. Увесь набір відчуттів. Натуральний, з незбираного молока, знежирений.

Йогурт і досі був на ложці. Я дивився, як вона кладе ложку до рота, задумливо, намагаючись порівняти ілюзорну дію з відповідним оригіналом. Сидячи навпочіпки, я трохи підсунувся, щоб нахилитися ближче.

— Здається, Генріх виповзає зі своєї шкаралупи, — прошепотів я.

— Де він? Я його не бачила.

— Бачиш ту купку людей? Він у самій середині. Він розповідає їм, що йому відомо про токсичне явище.

— А що йому відомо?

— А таки багатенько, виявляється.

— Чому він нам не розповідав? — прошепотіла вона.

— Та, певно, ми йому набридли. Він вважає, що не варто намагатися бути забавним і милим перед близькими. Сини часто так поводяться. Ми для нього становимо інший бік виклику.

— Забавним і милим?

— Думаю, він завжди таким був. Питання полягало в тому, щоб знайти слухну нагоду продемонструвати свої таланти.

Вона підсунулася ближче, і тепер ми майже торкалися головами.

— Ти не вважаєш, що тобі треба туди піти? — запитала вона. — Нехай побачить тебе в натовпі. Покажи йому, що батько присутній під час його зоряної миті.

— Якщо він помітить мене у натовпі, це його лише засмутить.

— Чого?

— Бо я його батько.

— Отже, якщо ти туди підеш, то все зіпсуєш, збентеживши його і скувавши його стиль, через так звану проблему батьків-синів. А якщо ти не підеш, він ніколи не дізнається, що ти бачив його зоряний час, і вважатиме, що йому і надалі варто поводитися у твоїй присутності, як завжди, сваритися й оборонятися, а не вживатися у свій новий захопливий і розкутий образ.

— Це підміна понять.

— А якщо я піду? — прошепотіла вона.

— Він подумає, що це я тебе послав.

— Вважаєш, що це погано?

— Він вважатиме, що я використовую тебе, аби змусити його робити те, що хочу я.

— У цьому є частка істини, Джеку. Але хто тоді такі зведені батьки, якщо їх не можна задіяти задля маленьких сутічок між кривими родичами?

Я підсунувся ще ближче і зашепотів уже ледь чути.

— Просто льодяник «Рятувальне коло»^[6], — сказав я.

— Що?

— Просто слина, із якою ти не знала, що робити.

— То було просто «Рятувальне коло», — прошепотіла вона, утворивши великим і вказівним пальцями коло.

— Дай і мені.

— Він був останній.

— Який смак? *Швидко*.

— Вишневий.

Я зморщив губи і прицмокнув, ніби смоктав льодяник. Чорношкірий чоловік із брошурками підійшов до мене і присів навпочіпки. Ми обмінялися щирим і тривалим рукостисканням. Він так пильно роздивлявся мене, що склалося враження, ніби він подолав цей довгий утомливий шлях, зігнавши з нагрітого місця свою сім'ю, не

заради того, щоб урятуватися від хімічної аварії, а щоб знайти ту єдину людину, яка б зрозуміла, що він хоче сказати.

— Це відбувається всюди, згодні?

— Більш-менш, — відповів я.

— А що робить щодо цього уряд?

— Нічого.

— Це ви сказали, не я. Серед безлічі слів мови ви знайшли те єдине, яке може описати те, що відбувається. Мене це анітрохи не дивує. Але якщо подумати, що вони *можуть* зробити? Що має статися, те станеться. Жодному урядові світу не під силу зупинити це. Чи така людина, як ви, знає чисельність регулярної армії Індії?

— Один мільйон.

— Це ви сказали, не я. Один мільйон солдатів, і їм не під силу зупинити це. Чи відомо вам, чия регулярна армія найбільша?

— Або китайська, або російська, хоча варто згадати і в'єтнамську.

— Гаразд, скажіть мені, — сказав він. — Чи можуть в'єтнамці зупинити це?

— Ні.

— Це вже поруч, згодні? Люди це відчують. Ми нутром чуємо. Царство небесне наближається.

Він був сухорлявим чоловіком з ріденьким волоссям і щілиною між двома передніми зубами. Він невимушено сидів навпочіпки, його суглоби згиналися, наче змащені, і взагалі почувався він тут як риба у воді. Я звернув увагу, що вдягнутий він був у костюм з краваткою і кросівки.

— Хіба це не визначні дні? — запитав він.

Я пильно вдивлявся в його обличчя, намагаючись знайти натяк на правильну відповідь.

— Ви відчуваєте його наближення? Воно наближається? Чи *прагнете* ви його прищестя?

Говорячи, він пританцьовував на носачах свого взуття.

— Війни, голод, землетруси, виверження вулканів. Картина починає викристалізовуватися. Як по-вашому, чи є у світі така сила, що може це зупинити, коли воно вже набрало обертів?

— Ні.

— Це ви сказали, не я. Повені, торнадо, епідемії дивних незнайомих хвороб. Хіба це не знак? Хіба це не істина? Ви готові?

— Чи дійсно люди це чують нутром? — запитав я.

— Гарна звістка розлітається швидко.

— І про це говорять люди? Коли ви ходите від одних дверей до інших, у вас виникає враження, що вони цього хочуть?

— Це не питання, чи вони хочуть. Вони запитують, куди йти, щоб записатися. Вони просять забрати їх звідси. Люди запитують: чи змінюються пори року в царстві Божому? Вони запитують: чи є там збір за переїзд мосту і чи приймають там скляні пляшки? Інакше кажучи, вони ставляться до всього цього серйозно.

— Ви відчуваєте, як насувається буря.

— Раптовий початок. Влучно сказано. Я з першого погляду впізнав. Це чоловік, який усе розуміє.

— Кількість випадків землетрусів не збільшилася, згідно зі статистикою.

Він поблажливо всміхнувся. Я відчув, що справедливо заслужив на це, хоча і не розумів чому. Можливо, святенництвом було покликатися на статистику у світлі могутньої віри, страхів, бажань.

— Як ви плануєте провести своє воскресіння? — запитав він, неначе йшлося про наближення тривалих вихідних.

— Воно буде одне на всіх?

— Вам обирати: або серед нечестивих, або серед спасених. Нечестиві почнуть гнити, ходячи вулицями. Вони відчуватимуть, як їхні очі вислизають з очних западин. Їх легко впізнати за липучістю і втраченими кінцівками. Люди залишатимуть по собі сліди зі слизу. Уся показуха Армагеддону у гнитті. Спасенні впізнають одне одного за охайним виглядом і стриманою поведінкою. Якщо хтось не поводить себе зухвало, знай — то спасенна душа.

Серйозна людина, діловита і практична аж до самих підошов кросівок. Мене зацікавила його моторошна самовпевненість, свобода від сумнівів. Чи не є це суттю Армагеддону? Ніякої двозначності, ніяких сумнівів. Він готовий бігти в інший світ. Він змушував той світ просочуватися в мою свідомість, ті колосальні події, які були для нього діловитими, очевидними, обґрунтованими, неминучими, істинними. Я не відчував Армагеддон нутром, але мене непокоїла доля всіх тих, хто відчували, хто приготувалися до нього, щосили прагнучи, телефонуючи близьким і знімаючи гроші з банківських рахунків. Якщо цього хоче достатня кількість людей, чи має Армагеддон відбутися? 1

скільки це — «достатня кількість»? Чому ми спілкуємося одне з одним, сидячи навпочіпки, як аборигени?

Він простягнув мені брошуру під назвою «Двадцять найпоширеніших хибних уявлень про кінець світу». Я важко підвівся, відчуваючи запаморочення і біль у спині від сидіння. Біля входу жінка щось розповідала про шкідливий вплив токсичних речовин. Її кволий голос майже губився в барачному шарканні, у тому низькому гулі, що люди звично створюють у великому закритому приміщенні. Деніз відклала довідник і уважно на мене витріщилася. Це той погляд, який вона зазвичай приберігає для батька за останній втрачений ним плацдарм.

— Що не так? — запитав я.

— Ти не чув, що сказав голос?

— Незахищеність.

— Правильно, — різко сказала вона.

— Як це нас стосується?

— Не нас, — сказала вона. — Тебе.

— Чому мене?

— Хіба не ти виходив з машини, щоб залити пального в бак?

— Де було повітряне явище у той час?

— Просто попереду. Ти забув? Ти повернувся до машини і ми поїхали потроху, а потім воно було у світлі всіх прожекторів.

— Ти хочеш сказати, що, коли я вийшов з машини, хмара могла бути так близько, що я міг потрапити під дощ із неї?

— Це не твоя провина, — сказала вона роздратовано, — але ти перебував практично під хмарию десь дві з половиною хвилини.

Я пройшов уперед. Люди утворили дві черги. Від А до М та від Н до Я. Черги вели до розкладних столиків з мінікомп'ютером. Навколо товклися спеціалісти — чоловіки і жінки з бейджиками і нарукавними пов'язками різних кольорів для розрізнення. Я став позаду сім'ї в рятувальних жилетах. Вони виглядали бадьорими, щасливими і добре вимуштруваними. Товсті помаранчеві жилети не видавалися чимось недоречним тут, навіть попри те, що ми перебували на відносному суходолі, значно вище рівня моря, за багато кілометрів від найближчої загрозливої водойми. Жорстокі катаклізми здатні викликати будь-які неочікувані відхилення самою своєю раптовістю. Атмосфера позначалася вкрапленнями кольору і своєрідною вигадливістю.

Черги швидко просувалися. Коли я дістався столу з літерами А-М, чоловік, який сидів за ним, надрукував на клавіатурі дані: моє прізвище, вік, медичну картку тощо. Це був сухорлявий молодик, що, здається, ставився з підозрою до розмов, тема яких виходила за межі певних неуточнених директив. На лівому рукаві його куртки кольору хакі була зелена пов'язка зі словом СИМУВАК.

Я переповів обставини того, коли, як припускав, я міг бути незахищеним.

— Скільки часу ви були поза машиною?

— Дві з половиною хвилини, — сказав я. — Це вважається довго чи ні?

— Скільки б не було, якщо ви дійсно мали контакт з виділенням речовини, ми маємо справу з надзвичайною ситуацією.

— Чому ані дощ, ані вітер до цих пір не розсіяли хмару?

— Це не звичайна периста хмара. Це високоякісне явище. Вона складається з щільної концентрації побічних продуктів. Туди майже можна закинути гак і потягти у бік моря, звісно, це перебільшення, щоб ви зрозуміли.

— А як із людьми, що сиділи в машині? Я мав відчинити двері, щоб вийти, а потім повернутися.

— Є певні ступені ураження. Щодо них ризик мінімальний. А дві з половиною хвилини перебування просто під явищем змушують мене здригнутися. Безпосередній контакт зі шкірою і дихальними шляхами. Це ж Ніудин Д. Цілковито нове покоління токсичних відходів. Як кажуть, останнє слово в науці. Від однієї частки з мільйона мільйонів щур може заціпеніти назавжди.

Він оглянув мене з похмурою зверхністю ветерана бойових дій. Вочевидь, він не надто переймався людьми, самовдоволеність і надзахищеність життя яких не передбачає знайомства зі щурами із відмерлим мозком. Мені хотілося, щоб цей чоловік був на моєму боці. Він мав доступ до даних. Я приготувався до раболіпства і підлабузництва, аби він припинив шпиняти мене нищівними зауваженнями щодо мого ступеня ураження і шансів на виживання.

— У вас дуже цікава пов'язка. Що означає СИМУВАК? Звучить багатозначно.

— Скорочення для «симульована евакуація». Нова програма уряду, кошти на яку досі не вибили.

— Але ж ця евакуація не симульована. Вона справжня.

— Ми знаємо. Але думаємо, що можемо взяти її за модель.

— Щось типу тренування? Ви кажете, що побачили можливість скористатися справжньою ситуацією, аби відпрацювати симуляцію?

— Ми відпрацьовуємо її просто на вулицях.

— Як усе проходить? — запитав я.

— Інсерційна крива не така плавна, як би нам хотілося. Рівень вірогідності зашкалює. До того ж наші жертви виходять з ладу не там, де ми б хотіли, якби це було дійсно моделювання. Інакше кажучи, ми змушені мати справу з потерпілими там, де їх знаходимо. Ми не встигаємо обробляти комп'ютерні дані. Це сталося раптово, просто вилилося, у трьох вимірах, по всій окрузі. Треба вносити поправки через той факт, що все, що ми бачимо зараз, є насправді. Та все одно ще треба багато доопрацьовувати. Саме для цього і передбачені такі тренування.

— А що комп'ютери? Дані, що ви їх вносите в систему, вони справжні, чи просто тренувальна абищиця?

— Дивіться сюди, — сказав він.

Він доволі довго стукав по клавіатурі, а потім вивчав закодовані відповіді на моніторі — видалося, що він виділив на це значно більше часу, ніж на тих, хто був у черзі попереду мене. Я почав відчувати на собі пильні погляди. Я стояв, склавши руки на грудях, вдаючи із себе байдужого чоловіка, як того, хто відстояв у черзі в магазині металовиробів і чекає, коли дівчина на касі проб'є надміцну мотузку. Я не бачив іншого виходу, як нейтралізувати події, протидіяти передачі комп'ютеризованих позначок, що реєструють моє життя і смерть. Ні на кого не дивися, нічого не кажи, залишайся спокійним. Геніальність примітивного розуму — в тому, що він шляхетно і мило приховує людську безпорадність.

— Ви видаєте великі числа, — сказав він, вдивляючись в екран.

— Я був назовні лише дві з половиною хвилини. Це так багато в секундах?

— Це не лише те, що ви були там так багато секунд. Це повні дані вашого профілю. Я отримав доступ до вашого минулого. До мене тепер надходять числа в дужках із зірочками, що пульсують.

— Що це означає?

— Вам краще цього не знати.

Він жестом наказав мені замовкнути, наче на екрані з'явилося щось, що викликало в нього по-справжньому нездорову цікавість. Мене непокоїло, що він мав на увазі, коли сказав, що отримав доступ до мого минулого. Де саме воно зберігається? В якійсь державній або федеральній установі, страховій компанії, кредитній фірмі або медичному інформаційному центрі? Про яке минуле він говорив? Я розповів йому лише деякі загальні факти. Зріст, вагу, дитячі хвороби. Що йому ще відомо? Чи знає він про моїх дружин, моє захоплення Гітлером, про мої страхи і мрії?

Його худу шию і вуха, подібні на ручки глечика, добре доповнював кістлявий череп — невинний довоєнний образ сільського вбивці.

— Я що — помру?

— Не зовсім.

— Що ви маєте на увазі?

— Щоб це пояснити, одного слова мало.

— А скільки треба слів?

— Питання не в кількості слів. Це питання років. Ми знатимемо більше за п'ятнадцять років. А доки ми однозначно маємо справу з надзвичайною ситуацією.

— А що нам буде відомо за п'ятнадцять років?

— Якщо ви не помрете до того часу, ми знатимемо значно більше, ніж знаємо зараз. Тривалість дії Ніудину Д складає тридцять років. На той час ви будете на пів шляху.

— Я думав, що сорок років.

— Сорок років у ґрунті. Тридцять у людському тілі.

— Отже, щоб пережити цю речовину, я маю прожити вісімдесят з лишком. Тоді можна буде заспокоїтися.

— Виходячи з тих знань, які ми маємо зараз.

— Але загалом погодимось, що зараз нам відомо замало, щоб говорити про щось напевно.

— Дозвольте відповісти вам так: якби я був щуром, то не хотів би опинитися десь у радіусі трьохсот кілометрів від повітряного явища.

— А якби ви були людиною?

Він пильно поглянув на мене. Я стояв, склавши руки на грудях, пильнуючи поверх його голови за входом до барака. Якби я подивився на нього, то виказав би свою вразливість.

— Я б не став перейматися тим, чого не бачу або не відчуваю, — сказав він. — Я б жив собі далі. Одружився б, оселився, завів дітей. Вам ніщо не перешкоджає це зробити, відповідно до того, що нам відомо.

— Але ж ви сказали, що в нас надзвичайна ситуація.

— Я цього не казав. Це каже комп'ютер. Це каже вся система. Ми це звемо суцільним звірянням баз даних. Гледні Дж. А. К. Я вводжу прізвище, речовину, час ураження, а потім отримую доступ у комп'ютері до вашого минулого. Ваша генетика, особисті й медичні дані, психологічний портрет, відомості з поліції та лікарні. Інформація повертається із зірочками, що пульсують. Це не означає, що щось з вами станеться як таке, принаймні не сьогодні і не завтра. Це просто означає, що ви є сукупністю всіх особистих даних. Жодна людина від цього не втече.

— І суцільне звіряння не є моделюванням, як вказано на вашій пов'язці, що у вас на рукаві? Воно справжнє?

— Воно справжнє, — підтвердив він.

Я стояв зовсім нерухомо. Якби вони думали, що я вже мертвий, то могли б облишити мене. Думаю, я почувався так, ніби лікар підніс до світла рентгенівський знімок, на якому видно дірку у вигляді зірки в одному з моїх життєво важливих органів. Смерть увійшла. Вона в тобі. Тобі кажуть, що ти помираєш, але водночас смерть іще окремо від тебе, можеш поміркувати про неї на дозвіллі, буквально бачиш на рентгенівському знімку або комп'ютерному екрані жахливо чужинну логіку того, що відбувається. Саме тоді, коли смерть зображують графічно, так би мовити, показують по телевізору, починаєш відчувати моторошну відстань між собою і своїм станом. Започатковано нову мережу символів, цілком благоговійну технологію, виборену в богів. Тоді тобі здається, що ти чужий під час власного помирання.

Мені захотілося своєї професорської мантиї й темних окулярів.

Коли я повернувся в інший кінець барака, троє молодших дітей спали, Генріх робив якісь примітки на дорожній мапі, а Бабетта сиділа неподалік із Старим Тредвеллом і кількома сліпими. Вона читала їм зі стосика яскравих бульварних газет із супермаркету.

Мені треба було відволіктися. Я знайшов складаний стілець і встановив його біля стіни за спиною в Бабетти. Четверо сліпих, медсестра і троє зрячих утворили півколо, обернувшись обличчям до

читальниці. Іноді хтось зупинявся послухати статтю або дві, а потім ішов далі. Бабетта задіяла голос оповідачки, той самий щирий і жвавий, яким вона читала казки Вайлдеру або еротичні оповідання своєму чоловіку, лежачи в латунному ліжку високо над гудінням стрімкого транспортного руху.

Вона прочитала назву статті на першій шпальті. «Бонусні купони гарантують життя після смерті». Потім перейшла до вказаної сторінки.

«Науковці славетного Принстонського Інституту передових досліджень приголомшили світ, явивши безсумнівні й беззаперечні підтвердження існування життя після смерті. Дослідник у всесвітньо відомому Інституті скористався гіпнозом, щоб змусити сотні людей пригадати свій досвід з минулого життя, коли вони були будівельниками пірамід, студентами за обміном і представниками позаземної цивілізації».

Бабетта змінила голос, щоб прочитати пряму мову.

— «Лише за минулий рік, — заявляє гіпнотизер Лінг Ті Ван, який спеціалізується на реінкарнації, — я допоміг сотням осіб під гіпнозом повернутися до попереднього життя. Один з найдивовижніших випадків у моїй практиці — коли жінка змогла пригадати своє життя як мисливця-збирача в епоху мезоліту десять тисяч років тому. Неймовірно захопливо було слухати, як ця крихітна зіщулена літня громадянка в широких штанах з поліестеру описує своє життя в образі величезного чоловіка, який заправляв ватагою мисливців, що населяли торф'яне болото і полювали на вепрів із примітивними луками і стрілами. Вона називала ознаки тієї епохи, про які міг знати лише досвідчений археолог. Вона навіть промовила кілька фраз мовою тих часів, що неймовірно схожа на сучасну німецьку».

Голос Бабетти знову повернувся до тону, яким читають оповідання.

«Доктор Шив Чаттерджи, духовний наставник прибічників здорового способу життя і фізик високої енергії, нещодавно приголомшив телеглядачів у прямому ефірі, розповівши документально підтверджену історію про двох жінок, незнайомих одна з одною, що прийшли впродовж одного тижня для повернення в минуле і відкрили для себе, що були сестрами-близнючками в загубленому місті Атлантида п'ятдесят тисяч років тому. Обидві жінки описують місто перед його загадковим і катастрофічним зануренням у

море як чисте і з добре налагодженою системою самоуправління, де о будь-якій годині дня і ночі можна безпечно гуляти вулицями. Наразі вони працюють радницями з питань харчування в НАСА».

— «Ще більше вражає випадок з п'ятирічною Патті Вівер, яка надала доктору Чаттерджи переконливі докази, що в попередньому житті була таємним агентом КДБ, відповідальним за нерозкриті вбивства таких знаменитостей, як Говард Г'юз, Мерилін Монро й Елвіс Преслі. Відомий у шпигунських колах як Гадюка через смертельну отруту, що не залишає по собі слідів, яку він вколював у подушечку стоп своїх зіркових жертв, убивця згорів живцем під час трощі гвинтокрила в Москві за кілька годин до того, як маленька Патті Вівер народилася в містечку Поп'юла Мікенікс, що в штаті Айова. У неї не лише такі самі родимі плями, як у Гадюки, а і, здається, неабиякий хист до запам'ятовування російських слів і фраз».

— «Я повертав цей суб'єкт принаймні разів десять, — каже доктор Чаттерджи. — Щоб змусити її суперечити собі, я вдавався до найжорсткіших технічних прийомів. Та її історія надзвичайно складна. Це розповідь про те, як зі зла може народитися добро». Маленька Патті каже: «Тієї миті, коли я померла як Гадюка, я побачила сяйне коло світла. Мені здалося, що воно вітає мене, вабить до себе. Мене охопило якесь тепле духовне відчуття. Я просто пішла до нього. Мені зовсім не було сумно».

Бабетта імітувала доктора Чаттерджи та Патті Вівер. Її Чаттерджи м'яко і добродушно розмовляв англійською уривчастими фразами з індійською вимовою. Патті звучала в неї як дитина-герой в сучасному фільмі, єдина особа на екрані, не охоплена благоговійним трепетом перед калатальним явищем.

«У подальшому розвитку приголомшливих подій маленька Патті повідомила, що вбивство трьох суперзірок сталося через одну й ту саму причину. У час загибелі кожен і кожна таємно володіли Святою Туринською плащаницею, відомою своїми божественними лікувальними властивостями. Естрадні артисти Елвіс і Мерилін були в полоні алкогольно-наркотичного кошмару і потайки сподівалися повернути духовний і фізичний спокій, обтершись Святою плащаницею після процедури очищення пор у сауні. Різнобічний мільярдер Говард Г'юз страждав на синдром затримки кліпання — дивна хвороба, через яку той, просто кліпнувши, не міг розплющити

очі впродовж кількох годин. Він, вочевидь, сподівався задіяти чудодійну силу плащаниці, доки не втрутився Гадюка, швидко вколовши йому отруту-фантом. Далі під гіпнозом Патті Вівер розповіла, що КДБ уже дуже довго намагається заволодіти Туринською плащаницею заради Політбюро, знаменитого виконавчого комітету Комуністичної партії, члени якого надзвичайно швидко старіють і страждають від постійного болю. Заволодіння плащаницею, як подекують, є справжнім мотивом замаху на Папу Іоанна Павла II, скоєного у Ватикані, спроби, яка не вдалася лише через те, що Гадюка на той час уже загинув у жахливій трощі гвинтокрила і переродився на дівчинку з ластовинням в Айові».

«Безпрограшний бонусний купон, що додається нижче, гарантує вам доступ до десятка документально підтверджених випадків життя після смерті, вічного життя, відчуття минулого життя, посмертного життя у відкритому космосі, переселення душ і персоналізованого воскресіння за допомогою комп'ютерних методів, заснованих на потоці свідомості».

Я спостерігав за обличчями в півколі. Жодного з них стаття, здається, не вразила. Старий Тредвелл, запалюючи цигарку, геть роздратувався через тремтливую руку і ледве встиг збити полум'я, що майже лизнуло пальці. Цікавості до дискусії також не було. В цю історію безвільно вірили. Це був просто знайомий і по-своєму втішний набір тверджень, не менш справжніх за щоденну норму побутових подій. Навіть голос Бабетти не видав жодного натяку на скептицизм чи поблажливість. Звісно, я не мав права дивитися зверхньо на цих літніх слухачів, сліпих або зрячих. Я перебував у розслабленому і сприйнятливому стані, коли мала Патті вирушила в напрямку теплового манливого саява. Мені хотілося повірити принаймні в цю частину історії.

Бабетта прочитала рекламу. «Схуднення за три дні методом розщеплення частинок із Стенфордським лінійним пришвидшувачем».

Вона взяла іншу газету — історія з обкладинки стосувалася передбачень провідних ясновидців країни на наступний рік — та неквапно читала пункти.

«Ескадрильї НЛО вторгнуться в „Дісней Ворлд“ і на мис Канаверал. Подія матиме приголомшливий поворот, бо виявиться, що

це лише демонстрація божевілля війни, що призведе до угоди між США і Росією щодо заборони ядерних випробувань».

«Самотній привид Елвіса Преслі помітять на світанковій прогулянці поблизу „Грейсленда“, його музичного маєтку».

«Японський консорціум придбає „Борт №1“ і перетворить його на шикарний житловий будинок з можливістю дозаправки в польоті та ракетами класу „повітря-земля“».

«У туристському таборі посеред мальовничих пагорбів на північно-західному тихоокеанському узбережжі несподівано з'явиться снігова людина. Волохата, прямохідна людина-звір, заввишки два з половиною метри, можливо, загублена ланка еволюції, лагідно запросить туристів зібратися навколо себе, усім своїм видом показуючи, що несе мир».

«НЛО піднімуть загублене місто Атлантиду з підводної могили в Карибському морі за допомогою телекінетичних засобів і міцних кабелів з матеріалів, властивості яких невідомі людству. У підсумку з'явиться „місто миру“, де будуть повністю відсутні поняття „гроші“ й „паспорт“».

«Дух Ліндона Джонсона вийде на зв'язок з продюсерами Сі-Бі-Ес, щоб домовитися про інтерв'ю наживо з метою захисту своєї гідності від звинувачень, надрукованих у найновіших книгах».

«Убивця „Бітла“ Марк Девід Чепмен офіційно змінить ім'я та прізвище на Джон Леннон і розпочне нову кар'єру як автор текстів у роковому жанрі зі своєї камери, де відбуває строк за вбивство».

«Адепти культу авіатроц викрадуть реактивний авіалайнер і розіб'ються, спрямувавши літак на Білий дім на знак сліпої відданості таємничому ватажку, відомому лише як Дядько Боб. Президенту і першій леді пощастить врятуватися, діставши лиш незначні ушкодження, за свідченням близьких друзів подружжя».

«Померлий мультимільярдер Говард Г'юз загадково з'явиться в небі над Лас-Вегасом».

«Дивовижні препарати, які масово виробляють у фармацевтичних лабораторіях в умовах невагомості на борту НЛО, вилікують тривогу, ожиріння і перепади настрою».

«Зі своєї могили померла „жива легенда“ Джон Вейн налаштує телепатичний зв'язок із президентом Рейганом, щоб допомогти тому сформуванню зовнішньополітичний курс країни. Дужий актор,

угамований смертю, стане на захист обнадійливої політики миру і любові».

«Славетний убивця з шістдесятих Чарлз Менсон утече з в'язниці й кілька тижнів тероризуватиме країни Каліфорнії, доки після тривалих перемовин погодиться здатися наживо перед телевізійними камерами в штаб-квартирі „Міжнародного Творчого Управління“».

«Однієї вологої липневої ночі Місяць, єдиний супутник Землі, вибухне, що викличе спустошення приливами, селевими потоками й уламками. Але прибиральні команди НЛО допоможуть запобігти катастрофі світового масштабу, відзначивши початок ери миру і злагоди».

Я спостерігав за слухачами. Руки схрещені, голови трохи схилені. Передбачення не видавалися їм відчайдушними. Вони радо обмінювалися короткими, ніяк не пов'язаними, репліками, як під час рекламних пауз по телебаченню. Газетне майбутнє з його механізмом обнадійливого повороту до апокаліптичних подій, можливо, було вже не так і далеко від нашої теперішньої ситуації. Погляньте на нас, — думав я, — змушені залишити домівки, вислані в глупу ніч довгим потоком, переслідуювані токсичною хмарою, набиті як оселедці в тимчасовому притулку, неоднозначно приречені на смерть. Ми стали частиною медійного матеріалу про катастрофу для громадськості. Нечисленні слухачі — старі і сліпі — сприйняли передбачення ясновидців як події настільки можливі, що їх завчасно треба підлаштувати до наших потреб і бажань. Попри невпинне почуття великомасштабної руйнації ми продовжували зберігати надію.

Бабетта прочитала рекламу сонцезахисних окулярів для схуднення. Старі люди зацікавлено слухали. Я повернувся до нашого місця. Я хотів побути поруч із дітьми, поспостерігати, як вони сплять. Коли бачу сплячих дітей, то відчуваю себе набожною людиною, частиною духовної системи. Так я максимально наближаюся до Бога. Якщо існує мирський відповідник відвідування великого собору зі шпилем, мармуровими колонами і променями містичного світла, що скося падають крізь двоярусні готичні вікна, то це споглядання за дітьми, що міцно сплять у своїх ліжечках. Особливо за дівчатками.

Зараз майже все світло було вимкнене. Гамір у бараках затих. Люди облаштувалися на ніч. Генріх ще не спав, а сидів на підлозі повністю одягнений, притулившись до стіни спиною, і читав брошуру

«Червоного Хреста» про те, як правильно робити штучне дихання. Він у жодному разі не був тією дитиною, чия осяйна дрімота навіювала на мене мир. Він спав неспокійно, скреготав зубами і часто прокидався, іноді падав з ліжка, і його знаходили на світанку на паркеті, де він лежав, підібгавши під себе ноги, у позі зародка, тремтячи всім тілом.

— Скидається на те, що у них усе під контролем, — сказав я.

— У кого?

— У тих, хто за це відповідає.

— І хто за це відповідає?

— Не переймайся.

— Нас начебто відкинуло назад у часі, — сказав він. — Ось ми і в кам'яному віці, володіємо всіма цінними знаннями, накопиченими століттями прогресу, проте як ми можемо полегшити життя тим, хто живе в кам'яному віці? Хіба ми можемо зробити холодильник? Чи можемо бодай пояснити, як він працює? Що таке електрика? Що таке світло? Ці речі супроводжують нас щоденно все життя, та який зиск із цього, якщо ми раптом усвідомимо, що нас занесло в минуле, а ми не можемо навіть пояснити основні принципи, не кажучи вже про те, щоб якось поліпшити якість їхнього життя. Назви хоч одну річ, яку ти можеш зробити. От ти можеш зробити простий дерев'яний сірник, який займеться, якщо черкнути об камінь? Ми вважаємо себе великими і сучасними. Висадки на Місяць, штучні серця. Але що буде, коли тебе закине в часове викривлення і ти зустрінешся віч-на-віч з давніми греками? Греки винайшли тригонометрію, робили препарування і розтин тіла. Що ти скажеш такого давньому греку, щоб той не відповів: «Знайшов чим здивувати»? Зможеш розповісти йому про атом? Атом — грецьке слово. Греки знали, що найважливіші процеси у Всесвіті не побачити людським оком. Хвилі, випромінювання, мікрочастинки.

— З нами все гаразд.

— Ми сидимо в цьому величезному запліснявілому приміщенні. Нас начебто закинуло в минуле.

— У нас є тепло, у нас є світло.

— Це речі з кам'яного віку. Вони теж мали і тепло, і світло. Вони мали вогонь. Вони терли кремій об кремій і викресали іскри. Ти можеш викресати іскри за допомогою кременю? Чи впізнаєш ти кремій, якщо його побачиш? Якщо людина з кам'яного віку запитає

тебе, що таке нуклеотид, чи зможеш ти їй пояснити? Як роблять копіювальний папір? Що таке скло? Якщо ти вранці прокинешся у Середньовіччі, а там лютує епідемія, як ти зможеш її зупинити, знаючи те, що тобі відомо про розвиток медицини та хвороб? Ми вже на порозі двадцять першого століття, ти прочитав сотні книг і журналів, подивився сотні телепрограм про науку і медицину. Чи можеш ти повідомити цим людям щось невелике, проте вирішальне, що може врятувати півтора мільйона життів?

— Я б їм сказав: «Кип'ятіть воду».

— Звісно. А як щодо: «Мийте за вухами». Майже така ж корисна порада.

— Я все одно думаю, що з нами все гаразд. Не було жодного попередження. У нас є їжа, у нас є радіо.

— А що таке радіо? За яким принципом воно працює? Ану, спробуй пояснити. Ти сидиш у центрі кола давніх людей. Вони користуються знаряддями з каміння. Вони їдять личинки жуків. Поясни, що таке радіо.

— Тут немає нічого таємничого. Потужні передавачі посилають сигнал. Він проходить крізь повітря, щоб його сприйняв приймач.

— Проходить крізь повітря? Що, як птах? Чому б не сказати, що він магічний? Він проходить крізь повітря магічними хвилями. Що таке нуклеотид? Ти не знаєш? А вони є тими цеглинками, з яких будується життя. Який зиск зі знань, якщо вони просто ширяють у повітрі? Вони переходять із комп'ютера на комп'ютер. Вони змінюються і збільшуються щодня і щосекунди. Проте насправді ніхто нічого не знає.

— Ти знаєш. Ти знаєш про Ніудин Д. Я бачив тебе там з людьми.

— То одноразове дивацтво, — відповів він мені.

Він продовжив читати. Я вирішив вийти на свіже повітря. Надворі кілька груп людей скупчилися біля вогнищ, розведених у двістілітрових бочках. З автофургона з відкритим бортом чоловік торгував газованкою і сандвічами. Поруч стояли припарковані шкільні автобуси, мотоцикли та невеличкі фургони, що звалися «реанімобілі». Я трохи пройшовся. Дехто спав у машинах, хтось напнув намети. Лісом когось шукали — промені світла гойдалися між дерев, тихі голоси вигукували імена. Я проминув машину, де було багацько повій із Айрон-сіті. Усередині горіло світло, у вікнах виднілися жіночі

обличчя. Вони були схожі на касирок із супермаркету — біляві, з подвійним підборіддям, покірливі. З боку водія чоловік зіперся на передні дверцята і говорив крізь невеликий отвір у віконці, а його подих парував. По радіо сказали: «Ф'ючерси на свинину впали в ціні, що викликало загальне зниження цього ринку».

Я зрозумів, що чоловіком, який розмовляв з повіями, був Мюррей Джей Сискінд. Я наблизився, зачекав, доки він завершить речення, а потім покликав його.

Він зняв праву рукавичку і потиснув мені руку. У машині підняли скло.

— Я думав, що на час канікул ви у Нью-Йорку.

— Я повернувся раніше, щоб переглянути фільми з автотрощами. Альфонс влаштував тиждень перегляду, щоб підготуватися до семінару. Я їхав автобусом з Айрон-сіті, коли завили сирени. У водія вибір був невеликий, тому він приєднався до машин, що рухалися сюди.

— Де ви облаштувалися на ніч?

— Усіх пасажирів автобуса поселили в одній із прибудов. До мене дійшли чутки про нафарбованих жінок, і я вийшов на розвідку. Одна з них одягнена в леопардову піжаму під пальто. Вона мені показала. Інша каже, що в неї промежина на застібці. Як ви думаєте, що вона має на увазі? Мене трохи непокоять усі ці спалахи хвороб, пов'язаних зі способом життя. Я повсякчас ношу із собою наднадійний рифлений презерватив. Підходить на будь-який розмір. Проте я маю сумніви, що його вистачить, щоб захиститися від інтелекту і пристосовності сучасного вірусу.

— Здається, ці жінки не дуже зайняті, — сказав я.

— Не думаю, що ця катастрофа з тих, які призводять до сексуальної розбещеності. Можливо, зрештою, один-два хлопці потайки прокрадуться, але розгнуданих орд сьогодні чекати не варто.

— Гадаю, людям потрібен час, щоб пройти певні стадії.

— Це очевидно, — погодився він.

Я розповів йому, що провів дві з половиною хвилини під впливом токсичної хмари. Потім підсумував розмову, яку мав із чоловіком з пов'язкою СИМУВАК.

— Невеличка доза Ніодину, яку я вдихнув, посіяла смерть у моєму тілі. Тепер уже офіційно, згідно з комп'ютером. У мені смерть. І

питання полягає лише в тому, зможу я її пережити чи ні. Вона має свою тривалість життя. Тридцять років. Навіть якщо вона не вб'є мене безпосередньо, то, імовірно, переживе мене в моєму тілі. Я можу загинути в авіатрощі, але Ніудин Д процвітатиме навіть тоді, коли мої рештки знайдуть свій останній притулок.

— Така природа сучасної смерті, — сказав Мюррей. — Вона має своє, незалежне від нас, життя. Вона зростає у престижі й розмірах. Вона сягла розмаху, якого ніколи не було. Ми вивчаємо її об'єктивно. Ми можемо передбачити її появу, відстежити її шлях у нашому тілі. Ми можемо зробити її знімки в поперечному розрізі, записати її вібрації і хвилі. Ніколи раніше ми не були так близько до неї, так добре ознайомлені з її звичками і поведінкою. Ми знаємо її досконально. Але вона постійно зростає, набуває широти і розмаху — нові вилазки, нові проходи і засоби. Чим більше ми про неї дізнаємося, тим більше вона зростає. Може, це якийсь закон фізики? Коли ми досягаємо нових знань або методів, смерть їм одразу відповідає новим різновидом, новим штамом. Смерть пристосовується, як вірусний збудник. Може, це закон природи? Або мої власні упередження? Я відчуваю, що померлі ніколи не були так близько до нас. Я відчуваю, що ми населяємо той самий простір, що й померлі. Пригадайте Лао-Цзи. «Між живим і мертвим не існує відмінності. Вони є одним життєвим початком». Він сказав це за шість століть до Різдва Христового. І він знову правий, можливо, як ніколи.

Він поклав руки мені на плечі і сумовито подивився в очі. Простими словами передав мені, як йому шкода, що все так трапилось. Мюррей заговорив про можливість комп'ютерної помилки. Таке буває з комп'ютерами, — казав він. Статична електрика килима може спричинити помилку. Якась пушинка або волосинка у схемі. Але він у це не вірив, як і я. Проте говорив він переконливо, а його очі спалахували стихійними емоціями, широким і глибоким почуттям. Я почувався дивно втішеним. Його співчуття відповідало ситуації — виразні жаль і горе. Погані новини майже були варті того.

— Відтоді як мені виповнилося двадцять, я завжди мав страх, справжній жах. Тепер він матеріалізувався. Я наче заплутався в сітках, глибоко застряг. Недивно, що вони кличуть це повітряно-токсичним явищем. Так, це явище, правильно. Воно відмічає завершення життя без подій. Це лише початок. Поживемо — побачимо.

Ведучий токшоу промовив: «Ви в ефірі». В бочках з-під солярки догоряли вогнища. Продавець сандвічів зачинив свій фургон.

— У вашій групі були випадки *дежавю*?

— У дружини і дочки, — сказав я.

— Є теорія щодо *дежавю*.

— Я не хочу про це чути.

— З чого ми взяли, що ці речі вже відбувалися? Просто. Вони дійсно вже відбувалися раніше, у наших головах, як видіння з майбутнього. Позаяк це екстрасенсорне передбачення, ми не можемо вкласти його в рамки нашої свідомості, бо такою є її структура. Це, по суті, надприродне явище. Ми зазираємо в майбутнє, але не навчені, як обробити побачене. Тож воно залишається прихованим доти, доки передбачення не здійснюється, доки ми не зустрічаємося з ним віч-на-віч. Тепер ми можемо його пригадати, відчувати як щось знайоме.

— Чому стільки людей відчують його саме зараз?

— Тому що смерть ширяє у повітрі, — сказав Мюррей лагідним голосом. — Вона звільняє те, що до цього стримувала пам'ять. Вона наближає нас до особистого, якого ми не знали. Більшість із нас, імовірно, бачили власну смерть, але не знають, як підняти це на фактичну поверхню. Можливо, коли ми помremo, першими нашими словами будуть такі: «Мені знайоме це відчуття. Я вже тут був».

Він знову поклав руки мені на плечі, його очі вдивлялися з поновленою і зворушливою журбою. Ми почули, як повії когось покликали.

— Як би я хотів втратити інтерес до себе, — сказав Мюррей.

— Як думаєте, це можливо?

— Ні. Найкращі вже намагалися.

— Мабуть, це так.

— Це очевидно.

— Шкода, що я нічого не можу вдіяти. Якби я зміг якось перехитрити проблему.

— Працюйте наполегливіше над вашим Гітлером, — сказав він.

Я поглянув на нього. Що йому відомо?

Скло в машині трохи опустилося і крізь щілину одна з жінок сказала Мюррею: «Гаразд, я згодна за двадцять п'ять».

— А ви це узгодили зі своїм представником? — запитав він.

Вона опустила скло і витріщилася на Мюррея. У неї був тупий вираз обличчя найжаченої бігудями жінки з вечірніх новин, чий будинок поховав під собою селевий потік.

— Ви знаєте, про кого я, — сказав Мюррей. — Приятель, що відповідає за задоволення ваших емоційних потреб в обмін на сто відсотків вашого заробітку. Приятель, якому ви дозволяєте себе відлупцювати за погану поведінку.

— Боббі? Він залишився в Айрон-сіті, подалі від хмари. Він не любить наражатися на небезпеку без зайвої потреби.

Жінки розсміялися, шість голів затряслися від реготу. Це був сміх посвячених, дещо перебільшений, що мав на меті позначити невидимий зв'язок цих осіб, такий, який решті було нелегко вловити.

Друге віконце відчинилося на сантиметр і з нього з'явилися яскраві губи.

— Боббі з тих сутенерів, у яких працює голова.

Знову сміх. Ми були непевні, то щодо Боббі, нас або них самих. Скло піднялося.

— Це не моя справа, — сказав я, — але що вона бажає зробити з вами за двадцять п'ять доларів?

— Прийом Гаймліха.

Я вдивлявся в ту частину його обличчя, що між капелюхом і бородою. Здавалося, він глибоко поринув у думки, витріщившись на машину. Вікна запотіли, жіночі голови закутав сигаретний дим.

— Звісно, нам треба знайти вертикальне місце, — сказав він неухважно.

— Ви ж не думаєте, що вона запхне шматок їжі в дихальні шляхи? Він подивився на мене, злегка вражений.

— Що? Ні, ні, це не обов'язково. Їй буде достатньо правдоподібно вдавати, що вона вдавилася і задихається. Дихати глибоко, коли я штовхатиму її таз. Безпорадно зм'якнуту спиною у моїх рятівних обіймах.

Він зняв рукавичку і потиснув мені на прощання руку. Потім підійшов до машини, щоб з'ясувати подробиці із жінкою, про яку йшлося. Я побачив, як він постукав у задні дверцята. За мить їх відчинили, і він утиснувся на пасажирське сидіння. Я підійшов до однієї з бочок. Троє чоловіків і одна жінка стояли біля вогнища, обмінюючись чутками.

Три олені, які жили в «Палаці кунг-фу», померли. Під час аварійного приземлення на торговельний центр загинув губернатор, а пілот і другий пілот зазнали серйозних ушкоджень. На території депо загинули двоє чоловіків, їхні костюми з майлексу були в крихітних дірочках, пропалених кислотою. Зграї німецьких вівчарок, вимуштруваних винюхувати Ніудин, скинули свої парашути і їх ось-ось мали випустити у район зараження. В окрузі помітне скупчення НЛЮ. Дуже поширилися випадки мародерства людьми в пластикових накидках. Двох із них застрелили. Під час гасіння пожежі, що виникла через конфлікт на расовому підґрунті, загинуло шість нацгвардійців. Надходять повідомлення про викидні й передчасні пологи. Є свідки, які стверджують, що бачили інші стовпи хмар.

Люди, що переповідали ці уривки неперевіреної інформації з певною часткою благоговійного остраху, схрестивши на грудях руки, пританцьовували від холоду на носачах. Їх лякало, що чутки можуть бути правдивими, та водночас їх вражала драматургія подій. Токсичне явище дало волю уяві. Одні розказували небувальщину, інші зачаровано слухали. Найбільше уваги перепадало яскравим, живим чуткам, історіям, від яких аж серце хололо. Ми не стали вірити цим пліткам більше або менше, ніж раніше, але зріс рівень їхнього сприйняття. Ми почали дивуватися власній здібності виробляти благоговійний трепет.

Німецькі вівчарки. Я приніс із собою до барака ці заспокійливі новини. Міцні м'язи, густа і темна шерсть, люта морда і довгий звислий язик. Я уявляв, як вони нишпорять безлюдними вулицями і важко ступають нашорошившись. Здатні почути звуки, неловимі нашому вуху, здатні відчуті зміни в інформаційному потоці. Я бачу їх у нашому домі, як вони винюхують прикомірок, великі вуха стирчать, як шпилі, від них пахне теплом, хутром і зарядом енергії.

У бараках майже всі сплять. Я йду вздовж тьмяної стіни. Купа тіл розкинулася відпочиваючи, забувшись у важкому сні, і, здається, дихання крізь ніс у них було одне на всіх. Фігури ворущаться, доки я обережно ступаю серед десятка притулених один до одного спальних мішків, а за мною широко розплющеними очима спостерігає хлопчик-азіат. Яскраві кольорові вогники промиготіли за моїм правим вухом. Я почув, як злили воду в туалеті.

Бабетта скрутилася калачиком на надувному матраці, накрившись своїм пальтом. Мій син спав на стільці, поклавши голову на груди, як підхмелений пасажир у приміському потязі. Я переніс складаний стілець до розкладачки, де спали молодші діти. Потім сів, нахилившись уперед, щоб спостерігати, як вони сплять.

Голови у різні боки, кінцівки звисають із розкладачок. На цих ніжних теплих обличчях вигравала така цілковита і чиста довіра, аж не хотілося їй думати, що вони можуть помилятися. Має бути щось десь, велике, величне і беззаперечне, що може підтвердити цю осяйну надію і беззастережну віру. Мене охопило почуття відчайдушної набожності. Космічне за походженням, сповнене прагнень і повчань. Воно говорило про великі відстані, жахливі, але приховані сили. Ці фігурки сплячих дітей нагадували фігури з реклами товариства розенкрейцерів, вони наче притягували потужний промінь яскравого світла з-за меж сторінок. Стеффі трохи повернулася, а потім щось пробурмотіла вві сні. Видавалося важливим зрозуміти, що саме вона промовляла. У моєму теперішньому стані, отримавши смертельний відбиток нідинової хмари, я був готовий шукати всюди будь-які знаки і натяки, якусь подобу втіхи. Я підтягнув стілець ближче. Її припухле від сну обличчя могло виконувати єдину функцію захисту очей, цих чудових, великих, здатних передбачати недобре, лихе, схильних до зміни кольорових фаз і стрімкої готовності, до сприйняття чужого горя. Я сидів і дивився на неї. Незабаром вона знову заговорила. Цього разу чіткими складами, не напівсонним бурмотінням, а мовою, не дуже схожою на земні. Я щосили намагався розібрати. Я був переконаний, що вона щось каже, намагаючись із уривків скласти щось стале. Я слідкував за її обличчям і чекав. Минуло десять хвилин. Вона дуже виразно вимовила два слова, знайомих і невловимих водночас, які, здається, мали ритуальне значення, були частиною заклинання або несамовитих наспівів.

Тойота Селіка.

Доволі довго я не міг зрозуміти, що це марка автомобіля. Ця істина вразила мене ще більше. З її вуст це звучало так прекрасно і загадково, наче щось вкрите золотом з неясними обрисами дива. Слова звучали як ім'я давньої небесної сили, викарбувані клинописом на кам'яній плиті. Я відчув, наче над нами щось ширяє. Але як таке може бути? Проста марка автомобіля, звичайна машина. Як ці майже

безглузді слова, що в неспокійному сні пробурмотіла дитина, змусили мене побачити якесь значення, відчутти присутність? Вона лише повторювала почуте по телебаченню. «Тойота Королла», «Тойота Селіка», «Тойота Крессида». Наднаціональні назви, згенеровані комп'ютером, більш-менш зручні для вимови. Частина шуму, що його увібрав мозок дитини, ділянки скупчення невловимих радіоперешкод, розташованих занадто глибоко для дослідження. Хай там яке їхнє джерело, ці слова вразили мене силою миті прекрасної трансцендентності.

У цьому я покладаюся на своїх дітей.

Я посидів ще трохи, спостерігаючи за Деніз, потім за Вайлдером, почувачись самовідданим і великодушним. На підлозі лежав вільний надувний матрац, але мені захотілося розділити ложе з Бабеттою, тож я вмостився поруч із нею, дрімотним пагорбом. Її руки, ноги й обличчя вкривало пальто, назовні лишився лише жмуток волосся. Мене відразу накрило хвилиною забуття, я заблукав глибинними лабіринтами свідомості, мовчазними і позбавленими сновидінь.

Здається, лише за кілька хвилин по тому навкруги здійнявся шум і почалося сум'яття. Я розплющив очі від того, що Деніз гамселила мої руки і плечі. Побачивши, що я прокинувся, вона почала колошматити матір. Навколо нас усі одягалися і збирали речі. Головним джерелом шуму були сирени реанімобілей, що стояли назовні. Голос із гучномовця давав нам інструкції. На відстані я чув, як б'ють у дзвони, а потім серію автомобільних клаксонів, перші з яких скидалися на впізнаване мукання охопленої панікою череди, чий жахливий стогін зростав пропорційно до кількості автомобілів усіх марок і розмірів, які намагалися якнайшвидше вискочити на алею.

Зрештою, я сів. Обоє дівчат намагалися збудити Бабетту. Приміщення швидко порожніло. Я помітив, що Генріх пильнує за мною, загадково вишкірившись. Підсилений голос промовив: «Зміна вітру, зміна вітру. Хмара змінила напрямок руху. Токсично, токсично, наближається».

Бабетта, вдоволено позіхнувши, повернулася на інший бік.

— Ще п'ять хвилин, — сказала вона. Дівчата кинулися гамселити її по голові й руках.

Я підвівся й роззирнувся у пошуках убиральні. Вайлдер уже був одягнений і вичікувально їв печиво. Голос знову залунав, як завчений речитатив, що лине з динаміків супермаркету серед прилавоків з парфумами й мелодії дзвіночків: «Токсично, токсично. Пройдіть до свого транспорту, пройдіть до свого транспорту».

Деніз, яка вчепилася матері у зап'ясток, жбурнула її руку на матрац.

— Навіщо йому повторювати двічі? Ми зрозуміли з першого разу. Йому просто хочеться почути свій голос.

Вони таки поставили Бабетту рачки. Я рвонув до туалету, захопивши зубну пасту, але щітку не знайшов. Я вичавив трохи пасти на вказівний палець і потер ним по зубах. Коли я повернувся, усі вже одягнулись і були готові рушати до виходу. Жінка з пов'язкою на руці у дверях видала нам маски, білі хірургічні маски з марлі, які закривали ніс і рот. Ми взяли шість і вийшли надвір.

Ще було темно. Ішов сильний дощ. Перед нашими очима розкинулася панорама безладу. Легковики, що застрягли в багнюці, легковики, що заглухли, легковики, що виповзали однією смугою виїзної дороги, легковики, що ризикнули вибиратися коротким шляхом навпростець через ліс, легковики, застрягли між дерев, валунів та інших машин. Сирени завивали і затихали на відстані, клаксоні ревли у відчаї і на знак протесту. Деякі люди бігли, на деревах зависали зірвані вітром намети, цілі родини кидали свої машини і прямували пішки до виїзної дороги. З глибини лісу ми чули ревіння двигунів мотоциклів, голоси, що зривалися на незв'язний крик. Це нагадувало падіння колоніальної столиці під навалюю самовідданих повстанців. Велика бурхлива драма з елементами приниження і провини.

Ми надягли маски і крізь зливу побігли до машини. Десь за десять метрів від нас група чоловіків спокійно всілася в «лендровер». Худорляві з витягнутими квадратними головами, схожі на інструкторів з ведення війни в джунглях. Вони поїхали навпростець крізь густий підлісок, не тільки подалі від ґрунтовки, але й від інших машин, що спробували зрізати лісом. На їхньому бампері була наліпка — «КОНТРОЛЮЄШ ЗБРОЮ — КОНТРОЛЮЄШ РОЗУМ». У схожих ситуаціях хочеться триматися поруч із людьми з ультраправих угруповань. Вони набили руку в справі виживання. Мені непросто було триматися за ними, наш невеличкий автофургон сильно підкидало

у сплетінні кущів, укосах і невидимому камінні. Не минуло й п'яти хвилин, як «лендровер» зник з очей.

Зливу змінив дощ зі снігом, а потім тільки сніг.

На певній відстані праворуч я побачив низку фар і проїхав метрів п'ятнадцять яром у тому напрямку, а машина накренилася, як спортивні сани під час проходження траси. Здавалося, що ми аж ніяк не наближаємося до світла фар. Бабетта ввімкнула радіо і нам повідомили, що евакуйовані зі скаутського табору мають прямувати до Айрон-сіті, де вживають заходів щодо забезпечення їжею і житлом. Ми почули, як заревли клаксони, і подумали, що так люди відреагували на радіоповідомлення, але вони не стихали і лунали швидко і наполегливо в унісон, поширюючи в буремній ночі жахливе відчуття тваринного страху і тривоги.

Потім ми почули шум гвинтів. Крізь голі дерева ми побачили її, неосяжну токсичну хмару, освітлену вогнями тепер уже вісімнадцяти «вертушок» — неосяжну, майже поза межами розуміння, поза межами легенд і чуток — роздута, схожа на слимака, маса пливла над головами. Здається, вона сама породжувала в собі внутрішні бурі. Було чути потріскування і сичання, виднілися яскраві спалахи, довгі петлі хімічного полум'я. Клаксони машин ревли і стогнали. Гвинтокрили здригалися, як велетенські електричні прилади. Ми сиділи в машині серед засніженого лісу і мовчали. Велика хмара, за межами своєї турбулентної серцевини, сяяла срібним світлом прожекторів. Вона повзла вночі жахливим слимаком, а «вертушки», здається, даремно метушилися по краях. Своїм приголомшливим розміром, темною, громіздкою загрозою, літальними апаратами супроводження хмара скидалася на національну рекламну кампанію смерті, багатомільйонну кампанію за активної підтримки радіо і преси з розміщенням на афішах і нав'язливими роликами по телебаченню. За яскравим спалахом вибухнув розряд високої напруги. Гудіння клаксонів стало ще гучнішим.

Я в шоці зрозумів, що технічно вже помер. Із жахливими подробицями пригадалася розмова зі спеціалістом з СИМУВАКу. Я відчув себе хворим на декількох рівнях.

Нічого не залишалось, крім як спробувати доправити сім'ю до безпечного місця. Я і далі проштовхувався до світла фар і горлання клаксонів. Вайлдер спав, ширяючи в рівномірних просторах. Я тиснув

на газ, смикав щосили кермо, наче боровся з машиною на руках, оминаючи стіну побілілих сосен.

Крізь маску Генріх промовив:

— Ти коли-небудь по-справжньому дивилася собі в очі?

— Що ти маєш на увазі? — запитала Деніз, миттєво пожвавившись, наче ми нудилися на веранді літнім полуднем.

— У свої власні очі. Ти ж знаєш, із чого складається око?

— Ти про райдужку, зіницю?

— Це розрекламовані частини. А як щодо склоподібного тіла? Як щодо кришталіка? Кришталік — хитра штука. Скільки людей взагалі знають, що мають кришталіки? Вони вважають, що кришталік — це такий прозорий камінець.

— А як щодо вуха? — сказала Деніз приглушеним голосом.

— Якщо для тебе око — загадка, то вухо взагалі не варто згадувати. Лише скажи «завитка», як на тебе витріщатся: «Що це за чувак?» Хоча це цілий світ усередині нас.

— Усім начхати, — сказала вона.

— Як люди можуть жити ціле життя, не знаючи назви частин свого тіла?

— А як щодо залоз? — запитала вона.

— Залози тварин можна їсти. Араби їдять залози.

— Французи їдять залози, — промовила Бабетта крізь марлю. — Араби їдять очі, якщо ви про очі.

— Яку частину ока? — поцікавилася Деніз.

— З усім гамузом. Баранячі очі.

— Вії вони не їдять, — сказав Генріх.

— Хіба в баранів бувають вії? — приєдналася Стеффі.

— Запитай у батька, — відповіла Бабетта.

Машина вскочила в струмок, про існування якого я не здогадувався, доки у нього не потрапив. Із великими зусиллями мені вдалося видертися на інший бік. Густих сніг валив у височині у світлі прожекторів. Приглушена розмова тривала далі. Я відмітив для себе, що наше скрутне становище декого з нас не надто обходить. Мені хотілося, щоб вони звернули увагу на токсичне явище. Мені хотілося, щоб вони оцінили мої відчайдушні намагання довести нас до алеї. Я подумав, що, може, варто розповісти їм про комп'ютерні підрахунки, про вплив фактору часу на смерть, яку переносили мої хромосоми і

кров. Жаль до себе почав переповнювати мені душу. Я спробував розслабитися і насолодитися цим відчуттям.

— Я дам п'ять доларів будь-кому в машині, — сказав крізь захисну маску Генріх, — якщо скажете мені, де більше загинуло людей — під час будівництва єгипетських пірамід чи Великої китайської стіни, і треба зазначити, скільки загинуло в кожному з місць із похибкою в п'ятдесят осіб.

Я поїхав за трьома снігоходами навпростець по відкритому полю. Видавалося, що вони отримували справжнє задоволення. Токсичне явище досі було в полі зору, а із його середини невеличкими дугами вилітали хімічні індикатори. Ми проминули сім'ї, які йшли пішки, далі побачили низку спарованих червоних вогнів, що вихляли в темряві. Коли ми виїхали на узлісся, нас зустріли сонні погляди з інших машин. Ми дісталися до алеї за півтори години, ще пів години, щоб дістатися до «конюшини», де ми повернули до Ай-рон-сіті. Саме на цій розв'язці ми зустрілися з групою, що була в «Палаці кунг-фу». Обмінялися гудінням клаксонів, діти помахали одне одному. Наче вози, що зійшлися на стежці Санта-Фе. Хмара досі висіла в дзеркалі заднього виду.

«Крилон», «Раст-Олеум», «Червоний диявол».

Ми дісталися Айрон-сіті на світанку. На всіх в'їздах у місто були контрольні-пропускні пункти. Патрульні та працівники «Червоного Хреста» роздавали роздруковані на ксероксі вказівки стосовно евакуаційних центрів. За пів години ми із сорока іншими родинами опинились у занедбаному спортзалі, де містилася секція карате, нагорі в чотириповерховій будівлі на центральній вулиці. Ані ліжок, ані стільців там не було. Стеффі відмовилася знімати маску.

До дев'ятої ранку нас забезпечили надувними матрацами, харчами і кавою. Крізь запилене скло ми розгледіли групу школярів у тюрбанах, членів місцевої сикхської громади, що стояли на вулиці з написаним від руки плакатом: «АЙРОН-СІТІ ВІТАЄ ЕВАКУЙОВАНИХ З РАЙОНУ ЗАРАЖЕННЯ». Нам заборонили виходити з будівлі.

На стіні секції висіли ілюстрації завбільшки з афішу із зображенням шести ударних поверхонь людської долоні.

Опівдні містом поширилися чутки. З армійських гвинтокрилів на стробах спускають спеціалістів, щоб ті підсадили мікроорганізми в

серцевину токсичної хмари. Ці організми є генетичною рекомбінацією з природженим апетитом до певних токсичних реагентів, наявних у Ніюдині Д. Вони буквально поглинають клубливу хмару, з'їдають її, розламують, розкладають.

Приголомшливе нововведення, таке подібне за своєю суттю до того, про що можна прочитати в «Нешнал Інквайрер» або «Стар», викликало в нас невелику втому, ілюзорне перенасичення, як після гулянки зі шкідливою їжею. Я пройшовся приміщенням, як тоді у бараках бойскаутського табору, переходячи від одного осередку обговорень до іншого. Здається, ніхто не знав, як саме група мікроорганізмів може поглинути токсичну речовину, щоб звільнити небо від такої щільної і величезної хмари. Ніхто не знав, що буде з токсичними відходами після того як їх з'їдять, чи то з організмами, щойно вони завершать свою роботу.

Куди не кинь оком, діти вдавали із себе каратистів, наслідуючи різні пози. Коли я повернувся до своїх, Бабетта сиділа на самоті в шарфі та в'язаній шапочці.

— Не до вподоби мені ці останні чутки, — сказала вона.

— Надто неправдоподібно? Вважаєш, купка мікроорганізмів не має жодної можливості прогризти собі шлях крізь токсичне явище?

— Я вважаю, що можливість є завжди. Я не маю жодних сумнівів щодо існування цих крихітних організмів, розміщених у картонних коробках з прозорими пластиковими віконцями, як у кулькових ручках. Оце мене непокоїть.

— Саме існування організмів, зроблених на замовлення.

— Сама ідея, саме існування, дивна винахідливість. З одного боку, це викликає в мене відверте захоплення. Лише уявити, що є люди, які створюють такі дива. Мікроби, які поїдають хмари чи щось подібне. Не припиняю дивуватися. Зараз тільки щось мікроскопічне за розміром може змусити відкрити від подиву рот. Але з цим я можу змиритися. А лякає мене те, чи все вони прорахували.

— У тебе погане передчуття? — запитав я.

— Я відчуваю, що вони впливають на ту частину моєї природи, яка пов'язана із забобонами. Кожен крок уперед гірший за попередній, бо він лякає мене ще сильніше.

— Що саме тебе лякає?

— Небо, земля, я не знаю.

— Чим величніші наукові досягнення, тим примітивнішим є страх.

— Чому так? — запитала вона.

О третій по обіді Стеффі так і не зняла захисну маску. Вона гуляла вздовж стін, самі блідо-зелені очі, пильні, проникливі й таємничі. Вона спостерігала за людьми, наче ті цього не помічали, наче маска приховувала її очі, а не залишала їх відкритими. Люди думали, що то в неї така гра. Вони підморгували їй, казали «привіт». Я був певен, що знадобиться щонайменше ще один день, поки вона нарешті відчує, що тут досить безпечно, щоб зняти захисний засіб. Вона дуже серйозно сприймала попередження, тлумачачи небезпеку як такий стан, якому бракує пояснень і точності, щоб умістити в якісь певні часові та просторові рамки. Я знав, що треба просто зачекати, доки вона не забуде підсилений гучномовцем голос, сирени, нічну подорож крізь ліс. Тим часом маска, виокремлюючи очі, підсилювала її чутливість до проявів стресу і тривоги. Маска ніби наблизилася до справжніх життєвих проблем, загострила її відчуття.

О сьомій вечора у приміщенні почав неквапливо сновигати чоловік з крихітним телевізором у руках, мимохідь розмовляючи. Він був середнього віку, може, трохи старіший, з ясними очима, стрункий, одягнений у хутряну шапку зі спущеними вухами. Телевізор він тримав високо вгорі подалі від себе, і за час своєї промови кілька разів повернувся, не зупиняючись, щоб показати нам усім порожній екран.

— Немає жодної станції, — звертався він до нас. — Жодного слова, жодної картинки. На каналі Глассборо нам приділили фактично п'ятдесят два слова. Жодних зйомок, жодного репортажу. Невже подібне відбувається так часто, що всім байдуже? Хіба люди не знають, через що нам довелося пройти? Ми були налякані до смерті. Ми й зараз налякані. Ми кинули наші домівки, ми їхали крізь заметіль, ми бачили хмару. Ця смертельна примара була просто над нами. Хіба можливо, що така подія не заслуговує на детальне висвітлення? Пів хвилини, двадцять секунд? Чи не намагаються переконати нас, що це несуттєво, що це якась дрібниця? Невже вони такі бездушні? Невже вони так пересичені різними витіканнями, забрудненнями й отруйними викидами? Чи, може, вони вважають, що це все просто телешоу? «Уже і так забагато телешоу, навіщо більше?» Хіба вони не розуміють, що це все насправді? Хіба вулиці не мають кишма кишіти

операторами, звукорежисерами і репортерами? Хіба ми не маємо кричати їм із вікон: «Дайте нам спокою, ми вже досить натерпілися, забирайтеся геть з усім своїм мерзеним знаряддям вторгнення». Невже їм треба двісті загиблих, рідкісні кадри лиха, щоб їхні юрби ринулися до місця події на гвинтокрилах або корпоративних лімузинах? Що такого має статися, аби вони штрикали свої мікрофони нам в обличчя і переслідували нас до сходів наших домівок, напинали наметове містечко на газоні перед домом, влаштовували свій звичний медійний цирк? Чи не заслужили ми право нехтувати їхніми ідіотськими запитаннями? Подивіться, у яких ми умовах. Ми в карантині. Ми наче середньовічні прокажені. Вони не випустять нас звідси. Вони залишають їжу під дверима і крадькома тікають туди, де безпечно. Це найжахливіший період у нашому житті. Під загрозою все, що ми любимо і заради чого живемо. Але ми дивимося навсебіч і не бачимо ніякої реакції офіційних органів масової інформації. Повітряно-токсичне явище — дуже лячна штука. Наш страх неможливо виміряти. Навіть попри те що досі немає великої кількості жертв, хіба ми не заслуговуємо на якусь увагу за наші страждання, наші людські тривоги, наш жах? Хіба страх уже не новини?

Овації. Тривалий вибух схвалення й оплесків. Промовець ще раз неквапливо повертається до глядачів, демонструючи свій телевізорчик. Завершивши своє обертання, він опинився віч-на-віч зі мною, на відстані не більше за чверть метра. Його обвітрене обличчя змінилося, з'явилося легке збентеження і шок від щойно збагнутого незначного факту.

— Я це вже бачив, — урешті-решт сказав він.

— Що вже бачили?

— Як ви стояли там, а я тут. Наче стрибок у четвертий вимір. Ваші риси надзвичайно чіткі й різкі. Світле волосся, збляклі очі, рожевуватий ніс, непоказні рот і підборіддя, спітніле обличчя, звичайні щелепи, сутулі плечі, великі руки і ноги. Це вже відбувалося раніше. Пара, що свистить у трубах. Маленькі волосинки, що стирчать із ваших пор. Цей вираз на вашому обличчі, який ні з чим не сплутати.

— Який вираз?

— Зацькований, мертвотно-блідий, розгублений.

Минуло дев'ять днів, і лише тоді нам повідомили, що ми можемо повертатися додому.

III. Диларама

Диларама

У супермаркеті повно людей похилого віку, які наче заблукали серед блискучих живоплотів. Ті замалі, щоб дотягнутися до горішніх полиць; ті закрили прохід візком; ті незграбні й повільні; ті забудькуваті; ті розгублені; ті сновигають, бурмочучи собі щось під ніс і підозріло озираючись, як пацієнти в коридорах психлікарні.

Я штовхав візок перед собою. У ньому сидів Вайлдер на відкидному сидінні, намагаючись ухопити предмети, чиї форма або яскравість приваблювали його систему сенсорного аналізу. В супермаркеті нещодавно з'явилися два нові відділи — м'ясний і пекарський, і запах свіжих, щойно з печі, хліба і тістечок у поєднанні з виглядом заплямованого кров'ю чоловіка, що колошматив смужки свіжої телятини, дуже розхвилював нас усіх.

«Дристан Ультра^[7]», «Дристан Ультра».

Іншим явищем, що нас схвилювало, був сніг. Сильний сніг, який передбачали опівдні або ввечері. Це привело юрби тих, хто боявся, що невдовзі дороги вщент позамітає; тих, хто був застарим, щоб самому ходити по снігу й ожеледиці; тих, хто думав, що через хурделицю вони залишаться відрізнаними від усього світу у своїх домівках на кілька днів, а то й навіть тижнів. Особливо тривожно сприйняли новини про насування лиха люди похилого віку, які чули прогноз погоди по телебаченню з вуст стриманих чоловіків, що стояли поруч із цифровими радіолокаційними мапами або імпульсними знімками планети. Охоплені шаленою панікою, вони стрімголов кинулися до супермаркету, щоб запастися до приходу холодних атмосферних мас. Обережно, сніг, — попереджали диктори. Снігова тривога. Снігоочисники. Сніг, мокрий сніг, сніг із дощем. На заході снігопад уже розпочався. Він насувається на схід. Вони вчепилися в цю новину, як у череп пігмея. Снігові зливи. Снігова заметіль. Снігове попередження. Снігові шквали. Снігова буря. Глибокі снігові замети. Нагромадження снігу, спустошення. Люди похилого віку панічно скуповували продукти. Коли телебачення не сповнювало їхні душі люттю, воно лякало їх до напівсмерті. Вони перешіптувалися у черзі до каси. Попередження для подорожніх, нульова видимість. Коли

снігопад їх заскочить? Якою буде товща снігу? Як довго він триватиме? Старі стали потайними, виверткими, навчилися виловлювати найостанніші, найгірші новини поміж інших, навчилися поєднувати хитрість із поспіхом, намагалися встигнути до того, як їх запитають про обсяг їхніх покупок. Накопичувачі воєнного часу. Жадібні, злочинні.

У відділі продуктів загального споживання я побачив Мюррея з тефлоновою пательнею. Я зупинився і якийсь час спостерігав за ним. Він розмовляв із трьома-чотирма людьми, час від часу роблячи паузи, щоб намалювати якісь карлочки в нотатнику на пружині. Йому вдавалося писати, незграбно затиснувши сковорідку під пахвою.

Вайлдер покликав Мюррея пронизливим вереском, наче з верхівки дерева, і я підкотив до нього візок.

— Як ся має ваша чудова жіночка?

— Добре, — відповів я.

— Цей малий уже говорить?

— Час від часу. Коли вважає за доречне.

— Пам'ятаєте, як колись допомогли мені в одній справі? У боротьбі за правоволодіння Елвісом Преслі?

— Звісно. Я прийшов на заняття і прочитав лекцію.

— Як виявилось, через трагічні обставини, я би переміг у будь-якому разі.

— Що сталося?

— Кодзакиса, мого супротивника, уже немає серед живих.

— Що ви маєте на увазі?

— Це означає, що він помер.

— Помер?

— Накрило хвилиною поблизу Малібю. Під час канікул. Я дізнався годину тому. Й одразу пішов сюди.

Я миттєво відчув щільну текстуру довілля. Автоматичні двері відчинялися і зачинялися, уривчасто дихаючи. Кольори і запахи здавалися різкішими. Плавна хода виокремилася поміж десятка інших звуків, поміж субліторального гудіння систем технічного забезпечення, поміж шелесту сторінок, коли покупці поспіхом переглядали свій гороскоп у газетках біля виходу, поміж шепоту літніх жінок з припудреними обличчями, поміж невпинного деренчання

незакріпленого люка під колесами машин одразу на виході. Плавна хода. Я чітко її чув, сумне онімиле човгання у кожному проході.

— Як справи у дівчат? — запитав Мюррей.

— Добре.

— Повернулися до школи?

— Так.

— Страшне вже позаду.

— Так. Стеффі вже не носить захисну маску.

— Хочу купити трохи нью-йоркської вирізки, — сказав він, указавши на м'ясника.

Фраза здалася знайомою, та що це означає?

— М'ясо без упаковки, свіжий хліб, — вів він далі. — Екзотичні фрукти, рідкісні сорти сиру. Продукти з двадцяти країн. Це наче стоїш на перехресті давнього світу, на перському базарі або в місті, що раптово виникло на березі Тигру. Як ваші справи, Джеку?

Як у мене справи — що він має на увазі?

— Бідолашний Кодзакис, накрило хвилею, — сказав я. — Такого велетня.

— Так, саме так.

— У мене немає слів.

— Він насправді був здоровенним.

— Надзвичайно.

— Мені теж бракує слів. Хіба що — краще він, ніж я.

— Він, мабуть, важив сто тридцять — сто тридцять п'ять кілограмів.

— Легко.

— Як думаєте, сто тридцять, сто тридцять п'ять?

— Сто тридцять п'ять, цілком.

— Помер. Такий великий чоловік.

— Що поробиш?

— Я думав, що це я великий.

— Він був на іншому рівні. Ви великий на своєму рівні.

— Я його майже не знав. Я взагалі його не знав.

— Краще не знати їх, коли вони помирають. Краще вони, ніж ми.

— Бути таким здорованем. І раптом померти.

— Згинути без сліду. Щезнути в морській безодні.

— Я так чітко його бачу.

— Це дещо дивно, хіба ні, — сказав він, — що ми можемо бачити померлих.

Я повіз Вайлдера вздовж фруктових рядів. Фрукти виблискували вологими жорсткими боками. Було в цьому щось сором'язливе. Вони мали вигляд дбайливого предмета спостереження, як чотирикольникові фрукти в посібнику з фотографії. Ми завернули праворуч біля пластикових бутлів із джерельною водою і попрямували до каси. Мені подобалося бути з Вайлдером. Світ був низкою скороминущих задовольень. Він брав, що хотів, а потім миттєво забував у гонитві за наступною насолодою. Саме цій забудькуватості я і заздрив, і водночас захоплювався нею.

Жінка за касою закидала його безліччю запитань, сама відповідаючи на них дитячим голосом.

Деякі будинки в місті були дещо занедбані. Лавочки в парку потребували ремонту, розбиті вулиці — заміни асфальту. Ознаки часу. Але супермаркети не змінювалися, хіба що на краще. Повно провізії, яскраве світло, музика. Це було найважливіше, так нам здавалося. Усе було чудово і так буде надалі, навіть краще, якщо супермаркет не загнеться.

На початку вечора я відвіз Бабетту на її заняття з правильної постави. Ми зупинилися на шляхопроводі над алеєю і вийшли помилуватися заходом сонця. Відтоді як сталося повітряно-токсичне явище, вечірні заграви були майже нестерпно прекрасними. Може, це і не було якось пов'язано. Якщо особливі властивості Ніюдину Деривату (на додачу до радіоактивних стоків, забруднювачів, отруйних і психотропних речовин) і спричинили естетичний стрибок від і без того вже чудових заграв до безкраїх веж фантастичних небесних пейзажів кольору червіні з відтінком страху, це було неможливо довести.

— У що ще ми можемо вірити? — сказала Бабетта. — Чим ми можемо це пояснити?

— Не знаю.

— Ми не на краю океану чи пустелі. У нас повинні бути невибагливі зимові заграви. Але поглянь на це небо у вогні. Воно таке прекрасне і разюче. Зазвичай заграви тривали п'ять хвилин. Тепер вони тривають годину.

— Чому так?

— Чому так? — запитала вона і собі.

Із цього п'ятачка на шляхопроводі відкривався широкий вид на захід. Люди почали приходити сюди від самого початку нових вечірніх заgrav, паркували машини, стояли на пронизливому вітру, нервово спілкувалися і дивилися. Цього разу тут уже було чотири машини, і, певно, ці не останні. Шляхопровід перетворився на оглядовий майданчик. Поліція не дуже квапилася встановлювати заборону на паркування. Ситуація скидалася на паралімпійські ігри, коли всі обмеження здаються несуттєвими.

Пізніше я поїхав за нею до парафіяльної церкви. Деніз і Вайлдер теж захотіли проїхатися. Бабетта у джинсах і гетрах мала чудовий і бентежний вигляд. Гетри додають у манеру триматися дещо напіввійськове, щось від древнього воїнства. Коли вона відкидала сніг, то ще надягала на голову хутряну пов'язку. Мені тоді спадало на думку п'яте сторіччя нашої ери. Люди, що стоять навколо багать у таборі і неголосно розмовляють тюркськими і монгольськими діалектами. Прозоре небо. Безстрашна взірцева смерть гуна Аттіли.

— Як пройшло заняття? — запитала Деніз.

— Вони проходять так добре, що мені хочуть довірити викладання іншого курсу.

— Якого?

— Джек не повірить.

— Якого? — запитав я.

— Їжа та напої. Назва курсу «Їжа та напої: Головні параметри». Що, маю визнати, дещо безглуздіше, ніж можна було очікувати.

— І чому ти можеш навчити? — запитала Деніз.

— Отож-бо. Тема практично невичерпна. Їжте щось легке у теплу погоду. Пийте багато рідини.

— Але це й так усі знають.

— Знання змінюються щодня. Людям подобається, коли їхні переконання підкріплюються. Не лягайте після споживання важкої їжі. Не пийте спиртне натщесерце. Якщо збираєтеся плавати, зачекайте принаймні годину після прийому їжі. Для дорослих світ значно складніший, ніж для дітей. Ми зростали, нічого не знаючи про ці мінливі факти і погляди. Вони з'явилися зненацька. Людям потрібно, щоб якась авторитетна особа запевнила їх, що так вчиняти добре, а так ні, принаймні зараз. Я була першою, кого їм вдалося знайти, ось і все.

Наелектризована пушинка пристала до екрана телевізора.

У ліжку ми лежали мовчки, моя голова між її грудьми, наче в очікуванні безжального удару. Я твердо вирішив нічого не розповідати їй про комп'ютерний вирок. Я знав, що вона буде прибитою горем, коли дізнається, що моя смерть майже напевно випередить її. Її тіло стало для мене притулком моєї рішучості, мого мовчання. Уночі я просувався до її грудей, тикаючи носом у призначене місце, як пошарпаний підводний човен у ремонтний док. Я черпав мужність з її грудей, її теплих вуст, її спритних рук, її пучок, що легко ковзали по моїй спині. Чим легшим був дотик, тим рішуче я переконувався, що вона не має знати. Тільки її власна безрозсудність була здатна зламати мою волю.

Якось я ледве не попросив її вдягнути гетри перед тим, як кохатись. Але це прохання, найімовірніше, було більше пов'язане з пристрасним натхненням, аніж із сексуальним збоченням, і я подумав, що Бабетта може щось запідозрити.

Я попросив свого вчителя німецької збільшити час занять на пів години. Здавалося, що мені як ніколи терміново необхідно вивчити мову. У його кімнаті було холодно. Він носив штормовий одяг і, видавалося, поступово пересував дедалі більше меблів до вікон.

Ми сиділи один проти одного у напівтемряві. Я досяг чудових успіхів зі словниковим запасом і граматичними правилами. Я б легко склав письмовий іспит на високі оцінки. Але я й надалі мав великі проблеми з вимовою. Данлоп ніби і не звертав на це уваги. Він знову і знову продовжував демонструвати свою дикцію, і дрібки сухої слини летіли мені в обличчя.

Ми перейшли до трьох занять на тиждень. Він, здається, позбувся своєї відстороненої манери і став більш залученим до процесу. Меблі, газети, картонні коробки, клапти поліетилену і далі нагромаджувалися вздовж стін і біля вікон — усе, що йому вдавалося знайти в ярах. Він зазирає мені до рота, коли я практикував вимову. Одного разу він засунув туди праву руку, щоб підлаштувати мій язик. Це була дивна і жахлива мить, нав'язливий прояв інтимності. Жодна людина до цього не торкалася мого язика.

Німецькі вівчарки і досі патрулювали місто в супроводі чоловіків у захисних костюмах з майлексу. Ми вітали собак, звикли до них, підгодовували їх і пестили, але ніяк не могли змиритись із виглядом людей у костюмах і підбитих чоботях зі шлангом, приєднаним до протигаза. Ми пов'язували це вбрання із джерелом наших бід і страху.

За вечерею Деніз спитала:

— Чому вони не можуть носити нормальний одяг?

— Вони мають так вдягатися під час виконання обов'язків, — сказала Бабетта. — Це не означає, що нам щось загрожує. Собаки почують найслабші сліди токсичної речовини навіть на околицях міста.

— Це те, у чому нас намагаються переконати, — сказав Генріх. — Якщо оприлюднять справжні висновки, судових позовів буде на мільярди доларів. Не враховуючи публічні протести, паніку, сутички й масові заворушення.

Здавалося, така перспектива його дуже тішила.

— Це вже дещо занадто, не думаєш? — сказала Бабетта.

— Те, що я кажу, чи те, що відбудеться?

— І те, і те. Немає підстави вважати, що опубліковані висновки неправдиві.

— Ти справді в це віриш? — запитав він.

— А чому я маю не вірити?

— Якщо б оприлюднили справжні висновки будь-якого з цих розслідувань, це зруйнувало б усю промисловість.

— Яких розслідувань?

— Тих, що проводяться по всій країні.

— Так отож, — сказала вона. — Щодня в новинах повідомляють про нове токсичне витікання. Канцерогенні розчинники з цистерн, миш'як із димоходів, радіоактивна вода з атомних станцій. Хіба це серйозно, якщо воно трапляється повсякчас? Хіба визначення «серйозна подія» не засновано на тому факті, що це не повсякденний випадок?

Двійко дівчат спостерігали за Генріхом, очікуючи на швидку і гостру, як скальпель, відповідь.

— Облиш ці витікання, — сказав він. — Ці витікання — то ніщо.

Такого повороту від нього ніхто з нас не очікував. Бабетта уважно за ним слідкувала. Він рівно навпіл розрізав листок салату на тарілці.

— Я б не казала, що це ніщо, — нарешті вимовила вона обережно. — Це невеличкі щоденні просочування, їх можна контролювати. Але не можна казати, що це ніщо. Ми маємо пильнувати за ними.

— Чим швидше ми забудемо про ці витікання, тим швидше ми зможемо зайнятися справжньою проблемою.

— А яка справжня проблема? — запитав я.

Він відповів із набитим салатом і огірком ротом.

— Справжньою проблемою є випромінювання, що оточує нас щодня. Ваші радіоприймачі, телевізор, мікрохвильовка, електричні дроти відразу за дверима, радарна пастка на любителів швидкості на шосе. Нас роками запевняли, що ці незначні дози цілком безпечні.

— А тепер? — запитала Бабетта.

Ми слідкували, як він за допомогою ложки з картопляного пюре виліпив якусь подобу вулкана. Він дуже обережно налив підливу в

кратер. Потім узявся до справи, звільняючи відбивну від жиру, жил та інших недоліків. Мені спало на думку, що приймання їжі — єдина досяжна форма професіоналізму для більшості людей.

— Це велике нове занепокоєння, — сказав він. — Облишмо витікання і радіоактивні опади. Усюди в нашому власному домі нас оточує те, що рано чи пізно нас дістане. Це електромагнітні поля. Хто з присутніх мені повірить, якщо я скажу, що рівень самогубств серед людей, які мешкають поблизу ліній високої напруги, перевершує історичний рекорд? Що змушує цих людей почуватися такими нещасними і пригніченими? Сам тільки вигляд огидних дротів і стовпів? Чи, можливо, щось відбувається з їхніми клітинами головного мозку від постійного впливу променів?

Він занурив шматок м'яса в підливу з вулканічної западини, а потім поклав його до рота. Але не розпочав жувати, доки не згріб частину пюре з нижнього схилу і не додав його до м'яса. Здається, усі напружено спостерігали за тим, чи впорається він з підливою до того, як картопля розвалиться.

— Облиште головний біль й утому, — сказав він, пережовуючи. — Як щодо нервових розладів, проявів насильства в родині? Є наукові висновки. Звідки, як думаєте, з'являються всі ці діти з деформаціями? Радіо і телебачення — ось звідки.

Дівчата захоплено дивилися на нього. Я хотів з ним посперечатися. Я хотів запитати його, чому мені варто вірити цим науковим висновкам, а не результатам, за якими нам не загрожує небезпека зараження Ніудином. Та що я міг сказати, враховуючи моє становище? Я хотів йому сказати, що статистичні дані, на які він спирається, за своєю суттю непереконаливі й хибні. Я хотів сказати, що з віком він навчиться сприймати всі подібні катастрофічні висновки незворушно, переросте свій обмежувальний буквалізм, зуміє розвинути дух допитливого і скептичного пошуку, стане мудрішим і розсудливішим, зістариться, згасне і помре.

Натомість я тільки сказав:

— Жахливі дані стали окремою індустрією. Різноманітні фірми змагаються в тому, хто нас сильніше налякає.

— У мене для вас новини, — сказав він. — Коли мозок білого щура перебуває під впливом радіочастотного випромінювання, він вивільняє іони кальцію. Чи знає хто-небудь за столом, що це означає?

Деніз поглянула на матір.

— Це те, чому зараз навчають у школі? — запитала Бабетта. — А де поділося цивільне право, як законопроект перетворюється на закон? Квадрат гіпотенузи дорівнює сумі квадратів двох сторін. Я досі пам'ятаю вивчені теореми. Битва при Банкер-Гіллі^[8] насправді відбувалася на Брідз-Гіллі. Ось іще — Латвія, Естонія і Литва.

— Хто затонув — «Монітор» чи «Меррімак»^[9]? — запитав я.

— Цього не знаю, та ще пам'ятаю «Тіпекано і Тайлер теж»^[10].

— А це що таке? — запитала Стеффі.

— Був такий індіанець, що брав участь у президентських перегонах. Ось іще. Хто винайшов механічну жатку і як вона змінила американське сільське господарство?

— Я намагаюся пригадати три типи гірських порід, — сказав я. — Вулканічний, осадовий і ще якийсь.

— А як щодо логарифмів? Які там були причини економічних проблем, що зрештою привели до Великого краху^[11]? Ось іще. Хто виграв дебати між Лінкольном і Дагласом^[12]? Уважно. Це не так очевидно, як здається.

— Антрацитний і бітумний, — сказав я. — Рівнобедрений і нерівносторонній.

Загадкові слова нахлинули на мене потоком перемішаних образів зі шкільного життя.

— Ось іще. Англи, сакси і юти.

У містечку досі скаржилися на *дежавю*. Через це запустили безкоштовну гарячу лінію. На ній цілодобово чергували консультанти, що спілкувалися з людьми, які непокоїлися через повернення пережитого. Можливо, *дежавю* та інші розлади розуму й тіла були довготривалими наслідками повітряно-токсичного явища. Але з плином часу такі речі стали тлумачити як ознаки глибоко прихованої відчуженості, яку ми починали відчувати. Не було іншого великого міста, де постраждали сильніше за нас, щоб ми могли побачити нашу дилему в іншому, заспокійливому світлі. Іншого великого міста, яке можна було би звинуватити за те, що ми почувалися жертвами. Іншого великого міста для ненависті й страху. Жодного захеканого метацентру, який міг би поглинути наше горе, відволікти нас від неослабного

відчуття часу — часу як фактору саме нашої загибелі, наших хромосомних порушень, істеричного розмноження тканини.

— Баб, — прошепотів я між її грудьми тією ніччю в ліжку.

Хоча ми вищою мірою невибагливі для містечка, брак провідної зорі у вигляді мегаполіса залишає нам у хвилини усамітнення журливе відчуття.

Так сталося, що наступного вечора я знайшов «Дилар». Бурштинова пляшечка з легкого пластику. Вона була прикріплена липкою стрічкою до низу кожуха батареї у ванній кімнаті. Я знайшов її, коли батарея почала стукати, і зняв кожух, щоб ретельно і поступово оглянути засувку, намагаючись приховати від себе почуття власної безпорадності.

Я відразу пішов шукати Деніз. Вона дивилася телевизор у ліжку. Коли я розповів їй про свою знахідку, ми вдвох тихенько пішли до ванної й роздивилися пляшечку. Слово «Дилар» легко було розгледіти крізь прозору стрічку. Ніхто з нас не торкався її — таким великим було наше здивування від знахідки медичного препарату, прихованого таким штибом. Ми роздивлялися маленькі пігулки з урочистим занепокоєнням. Потім змовницьки Perezирнулися.

Не прохопившись жодним словом, ми встановили на місце кожух батареї, не торкаючись пляшечки, і пішли до кімнати Деніз. Долинав голос із краю ліжка: «Тимчасом ми пропонуємо швидкий і привабливий лимонний гарнір, що смакуватиме з будь-якими морепродуктами».

Деніз сіла на ліжку, дивлячись повз мене на телевизор, плакати і сувеніри. Її очі звузилися, а вираз обличчя став замислений і похмурий.

— Ми нічого не скажемо Баб.

— Добре, — погодився я.

— Вона просто скаже, що не пам'ятає, навіщо його туди поклала.

— Що таке цей «Дилар»? Оце цікаво. Є лише три-чотири місця в окрузі, де вона могла б отримати рецепт. Фармацевт міг би нам пояснити, для чого цей препарат. Я поїду туди одразу ж уранці.

— Я вже там була, — сказала вона.

— Коли?

— Напередодні Різдва. Я обійшла три аптеки і поговорила з індусами, що стоять за прилавками.

— Думаю, вони пакистанці.

— Яка різниця?

— Що вони розповіли про «Дилар»?

— Ніколи про нього не чули.

— Ти просила подивитися в довіднику? Вони повинні мати списки найновіших ліків. Додатки, оновлена інформація.

— Вони дивилися. Його немає в жодному списку.

— Значить не внесли, — сказав я.

— Ми маємо зателефонувати лікарю.

— Я зателефоную йому зараз. Подзвоню додому.

— Здивуй його, — сказала вона з нотками зловтіхи в голосі.

— Якщо він удома, його не захистить автовідповідач, секретарка, медсестра або молодий добродушний лікар, що приймає в сусідньому кабінеті, чия роль обмежена лікуванням тих, кому відмовив визначний спеціаліст. Щойно тебе перекинули від старшого лікаря до молодшого, це означає, що ти зі своєю хворобою другорядний.

— Зателефонуй йому додому, — сказала вона. — Розбуди його. Вимани інформацію, нехай розповість що нам треба.

Телефон був тільки на кухні. Я легко проскочив до коридору, зазирнувши в нашу спальню, щоби переконатися, що Бабетта досі там, прасує блузку і слухає по радіо прямий ефір, де відповідають на дзвінки в студію, — така собі розвага, до якої вона останнім часом приохотилася. Я пройшов на кухню, знайшов прізвище лікаря в телефонній книзі й набрав його домашній номер.

Його прізвище було Гукстраттен. Воно звучало дещо по-німецьки. Я якось зустрічав його — сутулий чоловік з обвислим обличчям і низьким голосом. Деніз сказала, щоби я виманив у нього інформацію, але єдиний спосіб це зробити — перейти в площину чесності й відвертості. Якщо я видам себе за незнайому людину, яка намагається довідатися про «Дилар», він або повісить слухавку, або скаже прийти на прийом.

Він підняв слухавку на четвертий чи п'ятий гудок. Я назвався і сказав, що занепокоєний через Бабетту. Занепокоєний так, що телефоную йому додому — визнаю, що вчинок дещо необачний, але сподіваюся, що він мене зрозуміє. Я сказав, що щиро вважаю, що саме препарат, виписаний ним, є причиною проблеми.

— У чому проблема?

— Провали пам'яті.

— Ви зателефонували лікарю додому, щоб поговорити про провали в пам'яті. Якщо кожен з провалами пам'яті телефонуватиме лікарю додому, що ми матимемо? Ланцюгова реакція буде кошмарною.

Я сказав йому, що провали стають дедалі частішими.

— Частішими. Я знаю вашу дружину. Це жінка, що якось увечері прийшла до мене з дитиною, яка постійно плакала. «Моя дитина плаче». Вона прийшла до лікаря, що працює в приватній клініці, і попросила вилікувати її дитину від плачу. Тепер я беру слухавку, а тут її чоловік. Ви телефонуйте лікарю додому після десятої ночі й кажете: «Провали пам'яті». Чому б не розповісти, що в неї гази? Зателефонуйте мені додому, коли в неї будуть гази?

— Вони дедалі частіші й триваліші, лікарю. Це, напевно, через препарат.

— Який препарат?

— «Дилар».

— Ніколи про нього не чув.

— Маленька біла пігулка. У бурштиновій пляшечці.

— Ви описуєте пігулку — маленька, біла — й очікуєте, що лікар відповість вам відразу, удома, після десятої ночі. А чому ви не кажете, що вона кругла? Це вирішальний факт у нашому випадку.

— Це не занесені до списку ліки.

— Я ніколи їх не бачив. І точно ніколи не прописував їх вашій дружині. Вона наразі має дуже міцне здоров'я, наскільки в моїх силах стверджувати такі речі, хоча мені, як будь-якій людині, властиво помилятися.

Звучало, як застереження на випадок службової недбалості. Можливо, це надруковано на картці, яку він зачитав, як слідчий повідомляє підозрюваному про його конституційні права. Я подякував йому, повісив слухавку і зателефонував додому своєму лікарю. Він зняв слухавку на сьомому гудку, сказав, що, на його думку, Дилар — це острів у Перській затоці, одне з ключових у плані виживання Заходу нафтоосховище. На тлі жінка розповідала прогноз погоди.

Я піднявся нагору і заспокоїв Деніз. Сказав, що візьму пігулку з пляшечки і зроблю аналіз у хімічному відділенні нашого коледжу. Я хотів почути, що вона це вже зробила. Але вона лише похмуро кивнула, і я спустився в коридор, по дорозі зазирнувши до кімнати

Генріха, щоб сказати «на добраніч». Він підтягувався в прикомірку на поперечині, затиснутій у дверній проймі.

— Де ти це взяв?

— У Меркатора.

— Хто це?

— Той старшокласник, із яким я подружився. Йому майже дев'ятнадцять, а він досі в школі. Щоб ти розумів.

— Зрозумів що?

— Який він великий. Він жме від грудей неймовірну вагу.

— Чому ти підтягуєшся? Що дає підтягування?

— А навіщо взагалі займатися? Може, я просто хочу накачати тіло, щоб компенсувати інші недоліки.

— Які недоліки?

— У мене з'явилися залисини, бодай це.

— Немає в тебе залисин. Запитай у Баб, якщо мені не віриш. У неї на таке гостре око.

— Мати порадила мені звернутись до дерматолога.

— Не думаю, що на цій стадії це необхідно.

— Я вже сходив.

— Що він сказав?

— Вона. Мати сказала, щоб я звернувся до жінки.

— І що вона сказала?

— Вона сказала що в мене є щільна донорська ділянка.

— Що це таке?

— Вона може взяти волосся з інших ділянок голови і пересадити хірургічним шляхом куди треба. Та врешті-решт, яка різниця. Я можу бути і лисим. Легко уявляю себе повністю лисим. Є діти мого віку з раком. Їхнє волосся випадає від хіміотерапії. Чим я кращий?

Він стояв у прикомірку, дивлячись на мене. Я вирішив змінити тему.

— Якщо ти справді вважаєш, що підтягування корисне, чому б тобі не вийти з прикомірка і підтягуватися обличчям туди? Навіщо стояти в цьому темному затхлому закутку?

— Якщо тобі це здається дивним, тобі варто подивитися, що робить Меркатор.

— Що ж він робить?

— Він тренується, щоб побити світовий рекорд з тривалості сидіння в клітці, повній отруйних змій, з «Книги рекордів Гіннесса». Він їздить до Глассборо тричі на тиждень, там є зоомагазин з екзотичними тваринами. Власник дозволяє йому годувати мамбу й африканську гадюку. Щоб він звикав. Північноамериканську гримучу змію не варто і згадувати. Африканська гадюка — найотруйніша змія в усьому світі.

— Щоразу, як бачу сюжет про людину, яка четвертий тиждень сидить у клітці, повній змій, я ловлю себе на тому, що подумки бажаю, аби ті його вжалили.

— Я теж, — сказав Генріх.

— Чому так?

— Він же сам запрошується.

— Це правда. Більшість із нас намагаються уникати небезпеки. За кого вони себе мають?

— Вони запрошуються. Отже, нехай отримують.

Я замовкнув на секунду, смакуючи рідкісну мить взаєморозуміння.

— Що він іще робить?

— Він довго сидить на одному місці, щоб його сечовий міхур пристосувався. Скоротив прийоми їжі до двох на день. Спить сидячи, по дві години за раз. Він хоче натренуватися, щоб прокидатися поступово, без різких рухів, щоб не стривожити мамбу.

— Доволі дивні прагнення.

— Мамби дуже чутливі.

— Та якщо це робить його щасливим.

— Він думає, що він щасливий, але це лише нервова клітина в його мозку, яка має забагато або замало стимулювання.

Опівночі я підвівся з ліжка та пройшов до малої кімнати наприкінці коридору подивитися, як сплять Стеффі і Вайлдер. За цим заняттям я провів нерухомо майже годину, відчуваючи невимовний прилив сил.

Я дуже здивувався, коли, повернувшись до нашої спальні, застав Бабетту біля вікна. Вона вдивлялася в сталеву ніч. Бабетта нічим не видала, що помітила мою відсутність, і, здалося, не почула, коли я знову заліз до ліжка, накрившись ковдрою з головою.

Газету нам доставляє середнього віку іранець на «ніссані сентра». Мені якось ніяково від вигляду машини — вона чекає з увімкненими фарами на світанку, доки чоловік приносить газету на ганок. Запевняю себе, що вже в тому віці, коли всі загрози сумнівні. У світі повно залишених натяків. У банальному я знаходжу неочікувані теми і глибину.

Я сидів за столом у своєму кабінеті, витріщившись на білу пігулку. Вона була дещо подібна на летючу тарілку — обтічна форма з малесеньким отвором з одного боку. Лише після ретельного і пильного обстеження я зміг його углядіти.

Пігулка не схожа на крейду, як аспірин, проте й не така лискуча, як капсула. Якось дивно тримати її в долоні — незвично ніжна на дотик, та водночас створює враження синтетичної, нерозчинної, мудрової розробки.

Я пішов до невеликої будівлі під куполом, відомої як Обсерваторія, і віддав пігулку Вінні Річардс, молодій дослідниці з нейрохімії, яка мала блискучу репутацію. Це була висока незграбна і непримітна жінка, щоки якої спалахували, коли хтось жартував. Деякі з нью-йоркських емігрантів любили зазирнути до її кімнатки й укинути якийсь гострий однорядковий дотеп, щоб побачити, як її обличчя миттєво стає червоним.

Я спостерігав, як вона за захаращеним паперами столом хвилини зо дві чи три повільно крутила пігулку між великим і вказівним пальцями. Вона лизнула її і знизала плечима.

— Однозначно на смак не дуже.

— Скільки потрібно часу на аналіз складу?

— На мене зараз чекає мозок дельфіна, але зайдіть за дві доби.

У коледжі добре знали Вінні через її здібність непомітно пересуватися з місця на місце. Ніхто не розумів, як це їй вдається і навіщо це їй взагалі. Можливо, вона соромилася своєї незграбної статури, недоладного вигляду і чудної розмашистої ходи. Можливо, в неї була фобія великих відкритих місць, хоча місця в коледжі переважно затишні і вигадливі. Імовірно, світ людей і речей так тиснув

на неї, бив навідріг із силою грубого голого тіла — змушував, по суті, заливатися рум'янцем — що їй здавалося, що легше взагалі уникати частих контактів. Можливо, їй набридло, що її називали геніальною. Будь-що я мав певні проблеми, з'ясовуючи її місцезнаходження впродовж решти тижня. Її не бачили ані на газоні, ані на доріжках, а коли я зазірав у її кімнатку, та була порожня.

Удома Деніз взяла за правило не порушувати тему «Дилару». Вона не хотіла тиснути на мене, навіть відводила очі, наче обмін багатозначними поглядами міг видати нашу з нею таємницю. І Бабетта, здається, на все дивилася багатозначно. Посеред розмови вона раптово поверталася і надовго завмирала, наче скульптура, задивившись на снігопад, вечірню зорю або припарковані машини. Ці споглядання починали мене непокоїти. Вона завжди була налаштована на контакт зі збадьорливим відчуттям старанності, вірою в осяжне і справжнє. Це особисте споглядання було формою відчуженості не тільки від тих, хто її оточував, тобто нас, а і від самих речей, які вона так нескінченно споглядала.

Ми сиділи за столом, коли старші діти вже поснідали і розійшлися.

— Ти бачив нову собаку Стоверів?

— Ні, — відповів я.

— Вони кажуть, що це прибулець із космосу. Тільки вони не жартують. Я була в них учора. Тварина *насправді* дивна.

— Тебе щось турбує?

— Зі мною все гаразд, — відповіла вона.

— Може, поділишся? Ми ділимося одне з одним усім. Так було завжди.

— Джеку, що мене може турбувати?

— Ти подовгу дивишся у вікно. Ти дещо змінилася. Ти дивишся на речі по-іншому і реагуєш не так як раніше.

— Саме це робить їхній собака. Він сидить, витріщившись у вікно. Але не в будь-яке. Він піднімається нагору до горища, кладе лапи на підвіконня, щоб визирати з найвищого віконця. Вони думають, що він чекає на вказівки.

— Деніз убила б мене, якби дізналася, що я зараз скажу.

— Що?

— Я знайшов «Дилар».

— Який «Дилар»?
— Він був прикріплений клейкою стрічкою до кожуха батареї.
— Навіщо мені щось кріпити до кожуха батареї?
— Саме це, як передбачала Деніз, ти і скажеш.
— Вона зазвичай не помиляється.
— Я розмовляв з Гукстраттеном, твоїм лікарем.
— Я в чудовій формі, справді.
— Саме це він і сказав.
— Знаєш, що мені хочеться зробити через ці холодні й сірі, як свинець, дні?
— Що?
— Залізти в ліжку з привабливим чоловіком. Я посаджу Вайлдера в ігровий тунель. А ти йди поголися і почисти зуби. Зустрічаємося в спальні за десять хвилин.

Того дня по обіді я помітив, як Вінні Річардс вислизнула з Обсерваторії через бічні двері й розмашистою ходою кинулася через газончик до нової будівлі. Я швидко вискочив зі свого кабінету і помчав за нею. Вона йшла широким кроком, тримаючись біля самих стін. Я наче став свідком важливої події: помітив тварину, що належить до загроженого виду, або якусь незвичайну істоту, як еті, чи бігфут. Було холодно і досі висіли свинцеві хмари. Я зрозумів, що якщо не прискорюся, мені її не наздогнати. Вона швидко завершила за ріг факультетської будівлі, і я, побоюючись, що ось-ось її загублю, додав швидкості. Біг дав мені дивні відчуття. Я не бігав багато років і не впізнавав своє тіло в цьому новому форматі, не впізнавав світ під ногами, нерівну і тверду поверхню. Я завернув за ріг і побіг хутчіше, усвідомлюючи, як трясеться тіло. Угору, вниз, життя, смерть. Мантия майоріла десь позаду.

Я наздогнав її в безлюдному коридорі одноповерхової будівлі, що пропахла рідинами для бальзамування. Вона стала біля стіни у світло-зеленому халаті й тенісних кросівках. Я так захекався, що не міг говорити і просто підняв праву руку, бажаючи зачекати. Вінні підвела мене до столу в маленькій кімнаті з безліччю мізків у скляних посудинах. Стіл, захарашений записниками і лабораторними приладами, мав прибудовану раковину. Вона подала мені води в

паперовому стаканчику. Я намагався не пов'язувати смак води з-під крана з виглядом мізків і запахом консервантів і дезінфекції.

— Ви що, ховаєтеся від мене? — запитав я. — Я залишав записки, повідомлення на автовідповідачі.

— Ані від вас, Джеку, ані від когось іншого.

— Тоді чому вас так важко було знайти?

— Хіба це не притаманне двадцятому століттю?

— Що?

— Люди намагаються заховатися, навіть коли їх ніхто не шукає.

— Ви насправді так вважаєте?

— Це ж очевидно, — відповіла вона.

— Що стосовно пігулки?

— Дуже цікава технологія. Як називається препарат?

— «Дилар».

— Ніколи про такий не чула, — сказала вона.

— Що ви можете про нього сказати? Тільки без складної термінології. Я ще не обідав.

Я побачив, як вона зашарілася.

— Це не пігулка у звичному для нас сенсі, — сказала вона. — Це система доставки медпрепарату. Вона не розсмоктується миттєво і не звільняє нараз складники. Медична речовина в «Диларі» міститься в полімерній оболонці. Вода з вашого шлунково-кишкового тракту з ретельно розрахованою швидкістю просочується крізь цю мембрану.

— Що робить вода?

— Вона розчиняє речовину в оболонці. Повільно, поступово, повністю. Тоді медпрепарат виходить із полімерної оболонки пігулки крізь єдиний маленький отвір. Також з ретельно розрахованою швидкістю.

— Я не відразу розгледів той отвір.

— Це тому, що він зроблений лазером. Він не просто крихітний, а й надзвичайно точний за розміром.

— Лазери, полімери.

— Я не фахівець у жодному, Джеку, але маю визнати, це дивовижна мініатюрна система.

— Навіщо вся ця точність?

— На мою думку, дозування регулює ефект, як з іншими пілюлями і капсулами. Ліки надходять зі встановленою швидкістю впродовж

тривалого терміну. Так унеможлиблюється класичний сценарій надлишку і потім нестачі дозування. За потужним вприскуванням ліків не буде тоненьких струменців. Ніяких розладів шлунка, нудоти, позивів до блювання, м'язових судом тощо. Ця система ефективна.

— Я вражений. Навіть ошелешений. Та що буде з полімерною пігулкою після того, як з неї викачано всю речовину?

— Вона самознищиться. Миттєво вибухає під впливом власного масового тяжіння. Ми увійшли в царину фізики. Щойно оболонка зменшиться до мікроскопічних частинок, вона, не завдаючи шкоди, виводиться з організму перевіреним способом.

— Фантастика. А тепер скажіть мені призначення цього препарату. Що таке «Дилар»? Яка там хімічно активна речовина?

— Не знаю, — сказала вона.

— Звісно, ви знаєте. Ви ж геніальна науковиця. Це кожен скаже.

— Що вони ще можуть сказати? Я займаюся нейрохімією. Ніхто на ній не розуміється.

— Інші вчені трохи розуміються. Принаймні повинні. За їхніми словами, ви геніальна.

— Ми всі геніальні. Хіба в цьому немає домовленості? Ви називаєте мене геніальною, я називаю геніальним вас Це форма общинного его.

— Мене ніхто так не називає. Мене називають спритним. Кажуть, я заграбастав щось значне. Я заповнив нішу, про існування якої ніхто не здогадувався.

— Для геніальності теж існують ніші. Тепер моя черга, ось і все. До того ж у мене забавна статура, ходжу я теж смішно. Якби мене не називали геніальною, довелось б казати мені образливі слова. Було б жахливо для всіх.

Вона притиснула до грудей якісь теки.

— Джеку, все, що я можу сказати вам напевно, — в складі «Дилару» якась психофармацевтична речовина. Імовірно, він розроблений для взаємодії з важкодоступними ділянками кори головного мозку. Роззирніться. Мозок є у багатьох. В акул, китів, дельфінів, великих мавп. Жоден з них навіть і близько не стоїть із мозком людини. Людський мозок — не моя парафія. Я маю лише поверхові практичні знання про нього, але їх вистачить, щоб я пишалася тим, що я американка. Наш мозок містить трильйон

нейронів і кожен з них має по десять тисяч маленьких дендритів. Система багатостороннього зв'язку викликає благоговійне захоплення. Це наче галактика, яку тримаєш на долоні, тільки куди складніша і загадковіша.

— Чому ви пишаєтеся тим, що ви американка?

— Мозок немовляти розвивається, реагуючи на подразники. А ми й досі серед лідерів у світі серед подразників.

Я ковтнув води.

— На жаль, більше я не знаю, — сказала вона. — Точний тип медичного препарату встановити мені не вдається. Можу сказати одне: у продаж він не надходить.

— Але я знайшов його у флаконі за звичайним рецептом.

— Мені байдуже, де ви його знайшли. Я цілком впевнена, що розпізнала би складники відомих психотропних препаратів. Це до них не належить.

Вона почала коситися на двері яскравими полохливими очима. Я почув шум у коридорі. Голоси, сновигання. Я побачив, як Вінні позадувала до чорного ходу. Мені закортіло ще раз побачити, як спалахнуть її щоки. Вона прибрала руку за спину і відкрила клямку на дверях, швидко повернулася і вибігла в сірий полудень. Я намагався вигадати щось смішне наостанок.

Я сів на ліжко зі своїми конспектами з німецької граматики. Бабетта лежала на своїй половині, витріщившись на приймач-годинник, і слухала відповіді на дзвінки слухачів у прямому ефірі. Я почув, як якась жінка сказала: «1997 року я поглянула в дзеркало і побачила, на кого почала перетворюватися. Я не могла чи не хотіла підводитися з ліжка. Постаті рухалися десь на межі мого бачення, наче у прискореному кіно. Мені почали дзвонити з ракетної бази „Першинг“. Я відчула потребу поспілкуватися з кимось, хто мав подібний досвід. Мені треба було записатися до якоїсь програми підтримки».

Я перехилився через тіло дружини і вимкнув радіо. Вона і далі дивилася вперед. Я ніжно поцілував її в маківку.

— Мюррей каже, що в тебе важливе волосся.

Вона всміхнулася кволо і виснажено. Я відклав конспекти й обережно перевернув її так, що, коли я говорив, вона дивилася прямо у стелю.

— Настав час для серйозної розмови. Ти це знаєш, я це знаю. Ти маєш мені розповісти все про «Дилар». Якщо не заради мене, то бодай заради нашої маленької дівчинки. Вона дуже занепокоєна, надзвичайно. І цього разу тобі не викрутитися. Ми приперли тебе до стінки. Я і Деніз. Я знайшов заховану пляшечку, узяв пігулку, відніс її для аналізу фахівцеві. Ці маленькі білі кружальця — грандіозний витвір. Лазерні технології, найновіші синтетичні матеріали. «Дилар» — це не менш дотепний винахід, ніж мікроорганізми, що поїдають токсичну хмару. Хто б міг подумати, що існуватиме маленька біла пігулка, що працює, як гідравлічний насос у тілі людини, щоб забезпечити лікування безпечно й ефективно, а потім самознищується? Я вражений красою цього винаходу. Ми знаємо ще дещо, чого тобі не заперечити. Нам відомо, що «Дилар» не можна знайти у відкритому продажу. Сам цей факт виправдовує наші вимоги, щоб ти все пояснила. Тобі насправді майже нічого додати. Просто скажи, що це за препарат. Як ти добре знаєш, я не з тих, хто докучливо чіпляється до людей. Але Деніз зовсім інша. Я роблю, що в моїх силах, щоб стримати її. Якщо ти

не розповіси мені те, що мене цікавить, я буду змушений спустити на тебе нашу маленьку дівчинку. Вона накидеться на тебе з усім, що має. Вона не буде гаяти час, чекаючи, щоб ти визнала свою провину. Деніз надає перевагу лобовій атаці. Вона тебе просто втопче в землю. Ти знаєш, що я не жартую, Бабетто.

Минуло близько п'яти хвилин. Вона лежала і дивилася в стелю.

— Просто дай мені пояснити це по-своєму, — сказала вона своїм тихим голосом.

— Будеш лікер?

— Ні, дякую.

— Не поспішай, — сказав я. — У нас попереду ціла ніч. Якщо ти щось хочеш чи тобі щось треба, просто скажи. Просто попроси. Я буду поруч, доки буде треба.

Зависла ще одна пауза.

— Я не знаю точно, коли це почалося. Може, півтора року тому. Я думала, що проходжу крізь нову фазу, яка стане поворотним моментом у моєму житті.

— Поворотним пунктом, — сказав я, — або водорозділом.

— Щось схоже на період стабільності, думала я. Середній вік. Щось схоже на це. Думала, цей стан мине, і я забуду про нього. Але він не минав. Почало здаватися, що він ніколи не мине.

— Який стан?

— Зараз це не має значення.

— Останнім часом ти якась пригнічена. Я ніколи тебе такою не бачив. А це головне в Бабетті — вона життєрадісна людина, не сумує і не скаржиться на долю.

— Дай мені сказати, Джеку.

— Гарзд.

— Ти мене знаєш. Я вірю, що все можна виправити. За умови правильного ставлення і належних зусиль людина може змінити шкідливе положення, зменшуючи його до найдрібніших частинок. Можна складати переліки, вигадувати категорії, будувати діаграми та графіки. Саме так мені вдається навчати своїх учнів, як правильно стояти, сидіти і ходити, навіть попри те що всі вважають ці речі надто очевидними, розпливчастими й узагальненими, щоб розкласти на складники. Я не дуже винахідлива особа, але знаю, як розбивати речі на категорії, сортувати і класифікувати. Ми можемо аналізувати

поставу, ми можемо аналізувати, що їдять, п'ють і навіть як дихають. Я думаю, що тільки так і можна пізнавати світ.

— Я зараз поруч, — сказав я. — Якщо тобі щось треба, тільки скажи.

— Коли я зрозуміла, що моя недуга не збирається минати, то вирішила розібратися з нею ретельніше, розклавши її на частини. Спочатку мені треба було дізнатися, чи складається вона взагалі з частин. Я ходила до бібліотек і книгарень, читала світські й наукові журнали, дивилася кабельне телебачення, складала переліки, будувала діаграми, малювала різнокольорові схеми, телефонувала авторам технічної літератури і науковцям, спілкувалася зі святим сикхом в Айрон-сіті і навіть вивчала окультизм, ховаючи книжки на горищі, щоб ви з Деніз не знайшли і не переймались.

— І все це за моєю спиною. Головне в Бабетті — що вона говорить зі мною відверто і нічого не приховує.

— Ця історія не про твоє розчарування через моє мовчання. Це про мій біль і мої спроби покласти цьому край.

— Я зроблю гарячий шоколад. Будеш?

— Зажди. Зараз вирішальна частина. Попри всі зусилля, увесь пошук, вивчення і приховування, це мені аж ніяк не допомогло. Недуга не відступала. Вона нависала над моїм життям, не давала мені дихнути. Потім, одного дня, я читала містеру Тредвеллу з «Нешнал Ігземінер». Мені в око впало оголошення. Що там було дослівно, неважливо. Потрібні добровольці для секретного дослідження. Це все, що ти маєш знати.

— Я думав, що на брехні спеціалізувалися мої колишні дружини. Милі ошуканки. Збуджені, з придикуванням у голосі та високими вилицями, двомовні.

— Я відгукнулася на оголошення і пройшла співбесіду в маленькій фірмі, що займається дослідженнями в психобіології. Ти знаєш, що це таке?

— Ні.

— Ти знаєш, яким складним є мозок людини?

— Трохи уявляю.

— Ні, не уявляєш. Назвемо компанію «Грей Рісерч», хоча це не справжня назва. Назвемо представника фірми містер Грей. Містер Грей

— це збірний образ. У кінцевому підсумку я зустрічалася з трьома-чотирма, може, більше, представниками цієї фірми.

— Це одна з тих довгих і приземкуватих невиразних будівель із цегли за огорожею під струмом і низькими чагарниковими насадженнями?

— Я ніколи не була в їхньому головному офісі. Неважливо чому. Головне, що я проходила тест за тестом. Психологічні, на емоційну стійкість, на рухливу реакцію, на мозкову діяльність. Містер Грей сказав, що є три фіналісти — і я одна з них.

— Фіналісти чого?

— Ми мали бути піддослідними в розробці надзвичайно експериментального і надтаємного препарату під кодовою назвою «Дилар», над яким він працює багато років. Він відкрив у мозку людини рецептор динара і йому залишалося зробити останні штрихи щодо самої пігулки. Але він також розповів мені, що проведення випробувань над людьми небезпечно. Я можу померти. Я можу жити, але мозок буде мертвим. Ліва сторона мозку може померти, а права житиме далі. Це значить, що ліва частина мого тіла житиме, а права відіме. Жахливі перспективи. Я могла б ходити боком, а не вперед. Я могла б не відрізняти слова від реальності, і якби хтось вигукнув «летить куля», я б кинулася на землю, шукаючи укриття. Містер Грей хотів, щоб я знала, чим ризикую. Я мала написати розписку і підписати документи, що звільняють фірму від відповідальності. У фірми були свої юристи і священники.

— Вони пустили тебе вперед, ніби піддослідного кролика.

— Ні. Вони сказали, що це надто ризиковано — з правової точки зору, етичної тощо. Вони почали розробляти комп'ютерні молекули і комп'ютерні мізки. Я категорично від цього відмовилася. Я стільки пройшла, наблизилася майже впритул. Я хочу, щоб ти спробував зрозуміти, що сталося потім. Якщо я вже маю тобі все розповісти, то маю включити також і цей огидний закуточок людської душі. Ти кажеш, Бабетта говорить усе відверто і нічого не приховує.

— Це головне в Бабетті.

— Добре. Я розповім відверто і нічого не приховуватиму. Ми з містером Греєм уклали приватну угоду. Облишмо юристів, священників, психобіологів. Ми вирішили проводити дослідни

власноруч. Я вилікуюся від своєї недуги, він здобуде визнання за дивовижне відкриття в медицині.

— Що ж у ньому огидного?

— Необачний вчинок з мого боку. Це був єдиний спосіб змусити містера Грея дозволити мені вживання препарату. Моя остання надія, крайній захід. Спочатку я запропонувала йому свій розум, а потім своє тіло.

Я відчув, як по спині піднімається тепло і поширюється на плечі. Бабетта дивилася просто вгору. Я зіперся на лікоть і роздивлявся риси її обличчя. Коли зрештою я заговорив, мій голос звучав розважливо і допитливо — голос чоловіка, який щиро намагається зрозуміти якусь позачасову загадку роду людського.

— Як ти запропонувала своє тіло збірному образу, що складається з трьох чи більше людей? Це ж об'єднана особа. Він подібний до поліцейського фоторобота — брови однієї людини, ніс іншої. Сконцентруймося на статевих органах. Про скільки комплектів ідеться?

— Тільки один, Джеку. Головної особи, керівника проекту.

— Тож ми більше не говоримо про містера Грея, який є збірним образом.

— Тепер він є однією людиною. Ми винайняли брудний тісний номер у motelі. Неважливо де і коли. Там був телевізор під стелею. Це все, що я пам'ятаю. Брудний, жалюгідний номер. Я була неймовірно пригнічена. Але налаштована дуже, дуже рішуче.

— Ти називаєш це необачністю, неначе наша мова не революціонувала до більшої відвертості й чіткості. Називай речі своїми іменами, кажи прямо, віддай їм належне. Ти увійшла в кімнату motelю, вражена її невиразністю, функціоналізмом і поганим смаком меблювання. Пройшла босоніж по жаростійкому килиму. Містер Грей ходив кімнатою і відчиняв усі двері в пошуках дзеркала в повний зріст. Він дивився, як ти роздягалася. Ви лягли на ліжко, обійнялися. Потім він увійшов у тебе.

— Не вживай це слово. Ти знаєш, як я ставлюся до такого слововживання.

— Він здійснив так званий вхід. Інакше кажучи, він увів себе. Хвилину тому він був у повному вбранні й клав ключі від орендованої машини на туалетний столик. А вже наступної був усередині тебе.

— Ніхто не був ні в кого всередині. Яке безглузде слововживання. Я зробила те, що мала зробити. Я була байдужою. Діяла відчужено. То була капіталістична транзакція. Ти дорожиш дружиною, що все тобі розповідає. Я роблю все, щоб такою бути.

— Гаразд, я лише намагаюся зрозуміти. Скільки разів ви були в цьому motelі?

— Більш-менш на постійній основі кілька місяців. Така була угода.

Я відчув, як потилицею повзе жар. Я пильно дивився на неї. Її очі стали зажуреними. Я відкинувся на спину і витріщився на стелю. Увімкнувся радіоприймач. Вона тихо заплакала.

— Є желе з банановими шматочками, — сказав я. — Стеффі зробила.

— Вона гарна дівчинка.

— Хочеш принесу?

— Ні, дякую.

— Чому увімкнулося радіо?

— Зламався автоматичний таймер. Завтра віднесу до майстерні.

— Я сам.

— Не варто, — сказала вона. — Мені неважко. Я сама віднесу.

— Тобі сподобалося з ним кохатися?

— Я лише запам'ятала телевізор під стелею, націлений просто на нас.

— Як у нього з почуттям гумору? Я знаю, жінкам подобаються чоловіки, які жартують про секс. На жаль, я не з них, і після всього, не думаю, що взагалі навчуся.

— Краще тобі знати його як містер Грей. І все. Він ані високий, ані низький, не молодий і не старий. Він не сміється, не плаче. Це заради твого ж добра.

— У мене є питання. Чому «Грей Рісерч» не проводить дослідів на тваринах? Тварини, напевно, кращі за комп'ютери в деяких аспектах.

— У цьому вся суть. Жодна тварина не має такої недуги. Це суто людське. Багато що лякає тварин, каже містер Грей. Та їхній розум не такий складний, щоб пристосуватися до цього специфічного психічного стану.

Лише зараз я вперше почав здогадуватися, про що вона весь час торочить. У мене все похололо. Я відчув усередині якусь порожнечу. Я

підвівся з горизонтального положення, зіпершись на лікоть, і поглянув на неї. Вона знову заплакала.

— Ти маєш розповісти мені, Бабетта. Ти стільки мені відкрила, провела через таке. Я маю знати. Що це за недуга?

Чим довше вона ридала, тим менше сумнівів залишалося в мене щодо того, що вона скаже. У мене спалахнуло бажання вдягнутися і піти з дому, зняти десь кімнату, доки все це розсіється. Бабетта підвела на мене очі, сповнені безпорадного смутку, і я побачив її обличчя — зажурене і бліде. Ми дивилися одне на одного, зіпершись на лікті, як скульптури філософів, що відпочивають у класичній академії. Радіо саме вимкнулося.

— Я боюсь померти, — сказала вона. — Я весь час про це думаю. Нічого не можу з цим поробити.

— Не кажи мені. Це жахливо.

— Я нічого не можу вдіяти. Що я можу зробити?

— Я не хочу знати. Залиш на тоді, коли ми будемо старими. Ти досі молода, багато тренуєшся. Твій страх не має підґрунтя.

— Він мене переслідує, Джеку. Я не можу викинути його з голови. Я розумію, що з мого боку дивно, що я так свідомо і так постійно відчуваю страх. Що я можу зробити? Він завжди зі мною. Ось чому я одразу помітила оголошення містера Грея в газетці, яку читала вголос. Заголовок влучив у самісіньке серце. «Страх смерті» — така була назва. Я думаю про це повсякчас. Ти розчарований, я бачу.

— Розчарований?

— Ти думав, що недуга буде специфічнішою. Було б краще. Та хіба ти будеш шукати місяцями засіб від звичайного легкого нездужання?

Я намагався її переконати, що вона помиляється.

— Чому ти така впевнена, що боїшся саме смерті? Смерть — річ доволі невизначена. Ніхто не знає, що таке смерть, що відчуваєш, коли вона приходить, яка вона на вигляд. Можливо, у тебе особиста проблема, що впливля на поверхню у вигляді чогось універсально значущого.

— Яка проблема?

— Щось, що ти приховуєш від себе. Можливо, свою вагу.

— Вагу я втратила. Може, мій зріст?

— Я знаю, що ти втратила вагу. Я це і мав на увазі. Здоров'я з тебе майже точиться. Від тебе тхне здоров'ям. Це підтверджує і Гукстраттен, твій лікар. Має бути щось інше, глибинна проблема.

— Що може бути глибиннішим за смерть?

Я намагався переконати її, що все не так серйозно, як вона думає.

— Баб, кожна людина боїться померти. Чому ти маєш бути іншою? Ти ж сама сказала перед цим, що це людська недуга. Кожну людину від семи років починають непокоїти думки про смерть.

— Якоюсь мірою померти бояться всі. Я свій страх не приховую. Я не знаю, як чи чому це зі мною сталося. Але не може бути, що я така одна, інакше чому «Грей Рісерч» витрачає мільйони на пігулку?

— Це я і кажу. Ти не одна така. Таких сотні тисяч. Хіба не легше від цього? Ти подібна до жінки, якій телефонують з ракетної бази. Вона хоче знайти інших, чиї власні психотичні переживання допоможуть їй почуватися не такою самотньою.

— Але містер Грей сказав, що я надзвичайно чутлива до страху смерті. Він дав мені набір тестів. Ось чому він так прагнув використати мене.

— Оце і видалося мені дивним. Ти так довго приховувала свій страх. Якщо ти здатна приховувати таке від чоловіка і дітей, можливо, воно і не таке вже серйозне.

— Ця історія не про брехливу дружину. Ти не можеш обійти суть моєї розповіді, Джеку. Вона надто важлива.

Мій голос був спокійний. Я говорив до неї, як один із тих філософів, що насолоджується вільним часом, міг би вести розмову з молодим членом академії, чия наукова робота вельми перспективна і місцями винятково блискуча, але, ймовірно, надто залежна від ерудиції старшого колеги.

— Баб, я один із тих у цій сім'ї, хто одержимий смертю. Так було завжди.

— Ти ніколи цього не казав.

— Щоб захистити тебе від тривоги. Щоб ти була жвавою, життєрадісною і щасливою. Ти маєш бути щасливою, а я — приреченим дурнем. Саме цього я не можу тобі пробачити — ти кажеш, що ти зовсім не така, якою я про тебе думав. Мені від цього боляче, я спустошений.

— Я завжди думала, що ти з тих, хто спокійно *міркує* про смерть. Ти міг прогулюватися і міркувати. Ні разу, як ми обговорювали, хто помре першим, ти не прохопився, що боїшся.

— Як і ти. «Щойно діти виростуть». Із твоїх вуст це звучало наче подорож до Іспанії.

— Я справді хочу померти першою, — сказала вона, — але це не значить, що мені не страшно. Мені неймовірно страшно. Мені постійно страшно.

— Я боюся більшу частину життя.

— Що ти хочеш від мене почути? Що твій страх старший і мудріший за мій?

— Я прокидаюся в поту. У холодному смертельному поту.

— Я жую гумку, бо страх стискає горло.

— А я не маю тіла. Я лише розум або єство, самотній у безмежному просторі.

— А я ціпенію, — сказала вона.

— У мене немає сил поворухнутися. Мені бракує сили волі, рішучості.

— Я уявляла, як помирає моя мати. Потім вона померла.

— Я думаю про смерть кожної людини. Не тільки про свою. Мене охоплюють жахливі фантазії.

— Я почувалася такою винною. Я думала, що її смерть пов'язана з моїми думками. Я відчуваю те саме і стосовно моєї смерті. Чим більше я про це думаю, тим швидше вона прийде.

— Як це дивно. Нас тримають у полоні ці глибинні тривалі страхи стосовно нас і людей, яких любимо. Водночас ми ходимо, розмовляємо з людьми, їмо і п'ємо. Ми здатні виконувати щоденну рутину. Почуття глибокі і справжні. Хіба вони не мають нас паралізувати? Як нам вдається пережити їх, принаймні до цих пір? Ми водимо машину, ми навчаємо учнів. Як так, що ніхто не помічає, як сильно ми були налякані вчора ввечері, сьогодні вранці? Може, це те, що ми приховуємо одне від одного за взаємною угодою? Чи, може, не знаючи того, ми маємо одну таємницю на двох? Ховаємо під однаковою маскою.

— А якщо смерть — це лише звук?

— Електричний шум.

— Ти чуєш його повсякчас. Він звучить звідусіль. Який жах!

— Однорідний, білий.

— Іноді він накочується на мене, — сказала вона. — Іноді він закрадається мені в голову, міліметр за міліметром. Я намагаюся поговорити з ним. «Смерте, не сьогодні».

— Я лежу в темряві і дивлюся на годинник. Завжди непарні числа. Тридцять сім хвилин по першій. П'ятдесят дев'ять хвилин по третій.

— Смерть пов'язана з непарними числами. Так мені сказав сикх, святий чоловік з Айрон-сіті.

— Ти моя міць, моя життєва сила. Як я можу тебе переконати, що це жахлива помилка? Я спостерігаю, як ти купаєш Вайлдера, прасуєш мою мантию. Ці глибокі і прості задоволення тепер для мене втрачені. Хіба ти не бачиш жахливість свого вчинку?

— Іноді я відчуваю, наче мене вдарили, — сказала вона. — Я майже фізично хочу відхилитися.

— Хіба заради цього я одружився з Бабеттою? Щоб вона приховувала від мене правду, приховувала від мене щось, ставала учасницею сексуальної змови за мій рахунок? Усі ці змови ставлять на меті щось одне, — сказав похмуро я.

Ми довго міцно тримали одне одного, наші тіла зчепилися в обіймах, що включали елементи кохання, журби, ніжності, сексу і боротьби. Як тонко ми змінювали емоції, знаходили відтінки, використовуючи ледве вловимі рухи рук і чресел та найменший подих, щоб досягнути угоди щодо наших страхів, якнайшвидше завершити наше суперництво, спрямувати наші потаємні бажання проти хаосу в наших душах.

Етилований, неетилований, неетилований найвищого ґатунку.

Ми лежали голі після кохання, спітнілі й сяючі. Я натягнув на нас ковдри. Якийсь час ми розмовляли пошепки крізь напівдрімоту. Саме ввімкнулося радіо.

— Я з тобою, — сказав я. — Якщо тобі щось треба, як важко це б не було, тільки скажи, і я зроблю.

— Ковток води.

— Звісно.

— Я піду з тобою, — сказала вона.

— Не вставай, відпочинь.

— Я не хочу залишатися сама.

Ми накинули халати і пішли за водою до ванної кімнати. Вона пила воду, поки я відливав. Повертаючись до спальні, я обійняв її рукою, і ми йшли, напівнасувшись одне на одного, як підлітки на пляжі. Я зачекав на краю ліжка, доки вона охайно заправить простирадла, покладе на місце подушки. Вона миттєво скрутилася калачиком, налаштувавшись заснути, але ще залишалося дещо, що я хотів прояснити, те, що я хотів сказати.

— Що саме досягли співробітники «Грей Рісерч»?

— Вони ізолювали частину мозку, пов'язану зі страхом смерті. «Дилар» прискорює заспокоєння цього сектору.

— Неймовірно.

— Це не тільки потужний транквілізатор. Цей препарат по-особливому взаємодіє з нейромедіаторами головного мозку, що пов'язані зі страхом смерті. Кожна емоція або почуття має власні нейромедіатори. Містер Грей знайшов страх смерті, а потім почав працювати над пошуком хімічної речовини, яка б викликала в мозку появу власних інгібіторів.

— Вражає і лякає.

— Усе, що відбувається в житті, є наслідком стрімкого руху молекул десь у мозку.

— Генріхові теорії про мозок — вони всі правдиві. Ми є сукупністю наших хімічних імпульсів. Не кажи мені цього. Навіть думати про це нестерпно.

— Вони можуть відстежити все, що ти кажеш, робиш і відчуваєш, по кількості молекул у певній ділянці.

— Що відбувається з добром і злом у цій системі? Пристрастю, заздрістю і ненавистю? Чи перетворюються вони на клубок нейронів? Ти мені зараз розповідаєш, що вся традиція людських слабкостей добігає кінця, що всі ці боягузтво, садизм, розтління — безглузді терміни? Нас що, просять ностальгувати за ними? А як щодо смертоносної люті? Репутація вбивці раніше надавала лячного масштабу. Його злочин був великомасштабний. Що буде, якщо його розібрати на клітини і молекули? Мій син грає в шахи з убивцею. Він мені все це розповідав. Я не хотів слухати.

— Тепер я можу заснути?

— Зачекай. Якщо «Дилар» прискорює заспокоєння, чому останнім часом ти була такою сумною і вдивлялася в порожнечу?

— Усе просто. Препарат не діє.

На цих словах її голос затремтів. Вона натягла теплу ковдру на голову. Мені залишилося тільки спостерігати за цією горбистою місцевістю. Чоловік з токшоу сказав: «Я отримував змішані сигнали щодо своєї сексуальності». Я погладив її голову і тіло крізь стьобану підковдру.

— Можеш пояснити, Баб? Я з тобою. Я хочу допомогти.

— Містер Грей дав мені шістдесят пігулок у двох пляшечках. Сказав, що цього більше ніж достатньо. Одна пігулка раз на три доби. Медична речовина виділяється так повільно і точно, що дія однієї пігулки не перекриває дію наступної. Перша пляшечка закінчилася десь наприкінці листопада, на початку грудня.

— Деніз її знайшла.

— Правда?

— Відтоді вона стежила за тобою.

— Де я її залишила?

— У смітті на кухні.

— Як я могла? Я така необережна.

— А що друга? — запитав я.

— Другу пляшечку знайшов ти.

— Я знаю. Я запитую, скільки пігулок ти прийняла.

— З цієї пляшечки я на сьогодні прийняла двадцять п'ять пігулок.

Усього п'ятдесят п'ять. Залишилося п'ять.

— Залишилося чотири. Одну я відніс на аналіз.

— Ти мені казав про це?

— Так. І що, твій стан якось змінився?

Вона висунула маківку з-під ковдри.

— Спочатку здавалося, що так. Найбільші сподівання були на самому початку. Відтоді жодних покращень. Я дедалі більше впадаю у відчай. Дай мені поспати, Джеку.

— Пам'ятаєш, як ми якось вечеряли у Мюррея? Повертаючись додому, ми говорили про провали пам'яті. Ти сказала, що не впевнена, приймаєш ти ліки чи ні. Ти сказала, що не можеш пригадати. Ти, звісно, брехала.

— Мабуть, — підтвердила вона.

— Але загалом про провали пам'яті ти не брехала. Ми з Деніз припустили, що твоя забудькуватість є побічним ефектом того

препарату, який ти приймаєш.

З-під ковдри з'явилася вся голова.

— Цілковита нісенітниця, — сказала вона. — То був не побічний ефект препарату. То був побічний ефект моєї недуги. Містер Грей казав, що провали пам'яті — це відчайдушна спроба спротиву моему страху смерті. Це як війна нейронів. Я можу забувати безліч речей, але в мене не виходить, коли йдеться про смерть. Тепер і містер Грей зазнав невдачі.

— Він це знає?

— Я залишила йому повідомлення на автовідповідачі.

— Що він сказав, коли передзвонив?

— Він надіслав мені поштою плівку, яку я взяла послухати до Стоверів. Він сказав, що йому буквально шкода, що б це не означало. Він також сказав, що, зрештою, я не та людина. Він певен, що одного дня, незабаром, препарат спрацює, з кимось іншим, колись. Він сказав, що помилився, обравши мене. Це було надто навмання. Він надто погарячкував.

Була північ, ми обоє виснажені, але зайшли так далеко, сказали так багато, що я знав: ми не можемо просто так зупинитися. Я глибоко вдихнув. Потім ліг на спину, дивлячись у стелю. Бабетта перекилилася через мене, щоб вимкнути лампу. Потім вона натиснула на кнопку приймача, і голоси зникли. Тисячі інших ночей завершувалися більш-менш подібним чином. Я відчув, як її тіло опустилося на ліжку.

— Є дещо, що я пообіцяв тобі не розповідати.

— Це може зачекати до ранку? — запитала вона.

— Гіпотетично я приречений померти. Не завтра і не післязавтра. Але процес іде.

Я розповів їй решту — про те, як опинився в зоні впливу Ніюдину Д, говорив стримано, монотонно, короткими оповідними реченнями. Я розповів їй про спеціаліста-комп'ютерника, про те, як він увів інформацію про моє минуле, щоб дізнатися невтішний підсумок суцільного звір'яння. Ми є сукупністю наших даних, — сказав я їй, — так само, як і сукупністю наших хімічних імпульсів. Я намагався пояснити, яких зусиль мені коштувало приховати ці новини від неї. Та після її одкровенень, здається, це не та таємниця, яку варто приховувати.

— Отже, ми більше не говоримо про страх і навислу загрозу, — сказав я. — Сам по собі це важкий і невтішний факт.

Вона повільно з'явилася з-під ковдри. І, ридаючи, залізла на мене. Я відчув, як її нігті вчепилися мені в плечі та шию. Теплі сльози впали на мої губи. Вона почала бити мене в груди, ухопила мою ліву долоню і встромила зуби між великим і вказівним пальцями. Її схлипування стало хриплим, у ньому почулося розпачливе напруження. Вона охопила долонями мою голову, ніжно і водночас несамовито розгойдувала її з боку в бік на подушці — цю дію я ніяк не міг пов'язати з будь-якими її вчинками, з будь-якою її поведінкою.

Пізніше, коли, звалившись з мого тіла, вона забулася неспокійним сном, я й далі лежав горілиць і дивився в темряву. Увімкнулося радіо. Я відкинув ковдру і пішов до ванної кімнати. На запиленій полиці поруч із дверима лежало прес-пап'є Деніз з пейзажами. Я підставив долоні й зап'ястки під воду. А потім хлюпнув собі в обличчя холодною водою. Єдиним рушником поблизу виявилася маленька рожева ганчірка з візерунком у вигляді хрестиків-ноликів. Я, не кваплячись, ретельно обтерся. Потім відхилив кожух батареї від стіни і понишпорив під нею рукою. Пляшечка «Дилару» зникла.

Я пройшов другий медогляд від часу токсичного явища. Роздруківка не містила ніяких лячних цифр. Смерть досі була надто глибоко, щоб її углядіти. Мій лікар Сундар Чакраварті запитав мене про несподівано часті медогляди. У минулому я завжди боявся щось дізнатися.

Я відповів, що і надалі боюся. Він широко всміхнувся, очікуючи на пояснювальний дотеп. Я похитав головою і пішов до дверей.

По дорозі додому я поїхав по Елм-стрит, маючи намір заскочити до супермаркету. На вулиці було повно машин екстрених служб. Попереду я помітив розкидані навколо тіла. Чоловік із пов'язкою на рукаві свиснув у сюрчок і став перед моїм авто. Я вгледів інших чоловіків у костюмах з майлексу. Через дорогу перебігли санітари з ношами. Коли чоловік із сюрчком наблизився, я розібрав літери на пов'язці: СИМУВАК.

— Повертайте назад, — сказав він. — Дорога перекрита.

— Народ, а ви точно впевнені, що готові до моделювання ситуації? Може, варто дочекатися ще якогось великого витікання? Дочекайтеся свого часу.

— Від'їжджайте, повертайте назад. Ви в зоні ураження.

— Що це означає?

— Це означає, що ви мертві, — сказав він.

Я виїхав з вулиці заднім ходом і припаркувався. Потім неквапливо повернувся пішки на Елм-стрит, удаючи, що маю тут бути. Я тримався поближче до магазинів, намагаючись розчинитися серед технічного персоналу, представників поліції, людей у формі. Довкола стояли автобуси, поліцейські машини і «швидкі». Люди з електричним обладнанням начебто намагалися визначити рівень радіації або токсичні опади. Незабаром я наблизився до добровольців, що виконували роль потерпілих. Їх було десь зо два десятки, хто розкинув руки і ноги, хто лежав горілиць, хто спирався на бордюр, хто сидів з одурманеним поглядом на бруківці.

Я здригнувся, побачивши серед них свою доньку. Вона лежала посеред вулиці на спині, відкинувши руку в один бік, а голову

схиливши в інший. Я не міг на це дивитися. Невже вона себе так бачить у дев'ятирічному віці — уже як жертву, ретельно намагаючись удосконалити свою майстерність? Як природно вона виглядає, як глибоко вона пройнялася думкою про стрімку катастрофу. Невже таким вона бачить майбутнє?

Я підійшов і присів поруч із нею.

— Стеффі? Невже це ти?

Вона розплющила очі.

— Ти не можеш тут перебувати, якщо ти не жертва, — сказала вона.

— Я просто хочу переконатися, що з тобою все гаразд.

— У мене будуть проблеми, якщо вони тебе побачать.

— Тут холодно. Ти захворієш. Баб знає, що ти тут?

— Я записалася в школі годину тому.

— Вони мали принаймні видати ковдри, — сказав я.

Вона заплющила очі. Я ще деякий час розмовляв з нею, але вона не відповідала. В її мовчанні не було жодного натяку на роздратованість або байдужість. Тільки сумлінність. Вона побожно вірила в роль жертви.

Я повернувся на тротуар. Чоловічий голос, підсилений гучномовцем, вибухнув десь з іншого боку вулиці зсередини супермаркету.

— Я хочу привітати вас усіх від імені «Розширеного керування катастрофами», приватної консультаційної фірми, що розробляє і керує моделюванням евакуацій. Проведення цієї навчальної катастрофи узгоджено з двадцятьма двома відомствами штату. Першої, сподіваюся, з багатьох. Чим більше ми проведемо подібних репетицій, тим безпечніше почуватимемося під час справжнього лиха. Так влаштоване життя, згодні? Ви берете із собою на роботу парасольку сімнадцять днів поспіль — ані краплі дощу. Щойно ви залишаєте її вдома, потрапляєте під рекордну зливу. І так завжди, правда ж. Це той механізм, який ми сподіваємося задіяти разом з іншими. Ну що ж, перейдемо до справи. Після трьох довгих гудків сирени тисячі відібраних евакуйованих залишають домівки і робочі місця, сядуть у свої машини і попрямують у спеціально обладнані сховища на випадок екстрених ситуацій. Керівники дорожньо-диспетчерської служби відразу помчать до своїх комп'ютеризованих станцій. Оновлені

вказівки передаватимуться через систему оповіщення СИМУВАК. У зоні впливу токсичної хмари будуть розгорнуті спеціальні сили для забору проб повітря. У зоні харчування спеціалісти впродовж трьох днів перевірятимуть молоко і деякі продукти. Ми сьогодні не моделюємо якість окреме витікання — цього разу ми маємо справу з універсальним витіканням чи то розливом. Це може бути радіоактивна пара, хімічна хмарина, імла невідомого походження. Найголовніше — вивести людей, забрати їх із зони ураження. Ми багато чому навчилися після тієї ночі загрозової хмари. Проте не існує іншого варіанта — тільки планове моделювання. Якщо раптово втрутиться реальність у вигляді автотроці або падіння жертви з нош, важливо пам'ятати, що наша місія тут — не лікування поламаних кісток або гасіння пожежі. Наша мета — моделювання. Втручання можуть коштувати життя в умовах справжньої екстреної ситуації. Якщо ми зараз навчимося працювати, уникаючи втручань, ми зможемо уникнути їх пізніше, коли важитиме кожна хвилина. Ну гаразд. Після двох меланхолійних завивань сирени вуличні старости перевіряють кожний будинок, щоб виявити тих, кого могли забути через недогляд. Пташок, рибок, людей похилого віку, людей на візках, інвалідів, лежачих хворих тощо. Жертви, залишилося п'ять хвилин. До уваги рятувальників: пам'ятайте, це не моделювання вибуху. Жертви виснажені, але не травмовані. Прибережіть свою ніжну чутливу турботливість для ядерного вибуху в червні. Чотири хвилини — і час пішов. Жертви, обм'якніть. І пам'ятайте: ви тут не для того, щоб верещати і дуркувати. Нам потрібні стримані жертви. Це не Нью-Йорк і не Лос-Анджелес. Легких стогонів буде достатньо.

Я вирішив, що не хочу цього бачити, повернувся до машини і попрямував додому. Коли я пригальмував перед нашим будинком, сирени видали першу серію з трьох гудків. Генріх сидів на ганку у світловідбивному жилеті й камуфляжному капелюсі. Поруч сидів старший за нього хлопець, міцної статури, м'язистий, з невизначеним кольором шкіри. З нашої вулиці, схоже, ніхто не евакуювався. Генріх переглядав свою планшетку.

- Що відбувається?
- Я вуличний староста, — сказав він.
- Ти знаєш, що Стеффі жертва?
- Вона казала, що може спробувати.

— Чому мені ніхто не розповів?
— Її підберуть і віднесуть до «швидкої». Що не так?
— Я не знаю.
— Якщо вона хоче, нехай спробує.
— Вона, здається, добре вжилася в роль.
— Одного дня це може врятувати їй життя, — сказав він.
— Як може вдавання із себе пораненої або мертвої врятувати життя?

— Якщо вона зробить це зараз, їй, можливо, це не знадобиться пізніше. Чим більше ти щось тренуєш, тим меншою є вірогідність того, що це станеться насправді.

— Так сказав консультант.
— Це хитрий трюк, але він працює.
— Хто це?
— Орест Меркатор. Він допомагатиме мені перевірити забутих.
— Ти той самий, хто збирається просидіти в клітці, повній отруйних змій. Можеш пояснити навіщо?

— Я маю намір побити рекорд, — відповів Орест.
— Чому ти хочеш загинути заради рекорду?
— Чому загинути? Хто каже про загибель?
— Тебе оточуватимуть рідкісні смертельні рептилії.
— Вони найкращі у своїй справі. Я хочу бути найкращим у своїй.
— І що для цього треба?
— Просидіти в клітці шістдесят сім днів. Саме стільки треба для рекорду.

— Ти розумієш, що ризикуєш життям заради кількох рядків у книженції?

Він пронизливо подивився на Генріха, очевидно, вважаючи того відповідальним за цей ідіотський допит.

— Вони тебе вкусять, — вів я далі.
— Не вкусять.
— Звідки ти знаєш?
— Просто знаю.
— Це справжні змії, Оресте. Досить одного укусу.
— Одного досить, якщо вкусять. Але вони не вкусять.
— Це справжні змії. Ти справжній. Людей повсякчас кусають. Отрута смертельна.

— Людей кусають. Та мене не вкусять.

Я несподівано сказав:

— Укусять, укусять. Ці змії не знають, що ти вважаєш смерть немислимою. Вони не знають, що ти молодий і сильний та думаєш, що смерть може дістати будь-кого, крім тебе. Тебе вкусять — і ти помреш.

Я зупинився, збентежений пристрастю своєї аргументації. Мене здивував його погляд — він роздивлявся мене з певною цікавістю, із якоюсь мимовільною повагою. Імовірно, моя неналежна й агресивна настирливість влучила в ціль, розкривши йому очі на серйозність його намірів, сповнила його передчуттям неминучої долі.

— Якщо вони захочуть укусити, вони вкусять, — сказав він. — Принаймні я вріжу дуба одразу. Ці змії найкращі, найшвидші. Африканська гадюка вкусить мене — і я помру за лічені секунди.

— Куди ти поспішаєш? Тобі лише дев'ятнадцять. Є сотні інших способів померти, куди кращих за змії.

Що це за ім'я — Орест? Я роздивлявся риси його обличчя. Він міг бути латиноамериканцем, вихідцем із Близького Сходу, Центральної Азії, смаглявим східноєвропейцем або світлошкірим афроамериканцем. Чи є в нього акцент? Не певен. Може, він полінезієць, корінний мешканець Північної Америки чи єврей-сефард? Важко дізнатися те, про що не прийнято питати.

Він запитав у мене:

— Яку вагу ви жмете від грудей?

— Не знаю. Не дуже велику.

— Ви коли-небудь били людину в обличчя?

— Може, колись, давним-давно, ковзним ударом.

— Я шукаю того, кому можна дати по обличчю. Кулаком, без рукавички. Щосили. Відчути, що воно таке.

Генріх глузливо вишкірився, як типовий стукач з гангстерських фільмів. Знову завили сирени — два меланхолійні гудки. Я ввійшов у дім, поки хлопці перевіряли номери будинків. Бабетта годувала Вайлдера на кухні.

— Він у світловідбивному жилеті, — сказав я.

— Це на випадок імлі, щоб не збила машина зі втікачами.

— Не думаю, що хтось тікатиме. Як ти?

— Краще, — відповіла вона.

— Я теж.

— Думаю, що піклування про Вайлдера надає мені сили.

— Я тебе розумію. Мені завжди добре, коли я з Вайлдером. Може, це через те, що він ні на чому не зациклюється? Він егоїстичний, але водночас нежадібний, егоїстичний, однак нічим не стриманий і природний. Є щось дивовижне в тому, як він кидає один предмет, щоб ухопити інший. Мене дратує, коли діти не можуть повністю оцінити особливі миті чи події. Вони дають їм вислизнути, хоча їх варто зберігати та смакувати. Але коли це робить Вайлдер, я бачу в цьому справжню геніальність.

— Може, воно і так, але в ньому є ще щось таке, що мене надихає. Щось більше, величніше, що я й сама не можу собі пояснити.

— Нагадай мені запитати Мюррея, — сказав я.

Вона встромила ложку супу в дитячий рот і кумедно кривилася, щоб він повторював її гримаси, додаючи: «Так, так, так, так, так, так, так».

— Я ще одне хотів запитати. Куди подівся «Дилар»?

— Забудь про нього, Джеку. Це «золото дурнів», чи як воно там зветься.

— Жорстока ілюзія, я знаю. Але я б хотів зберігати пігулки в надійному місці, бодай як речовий доказ існування «Дилару». Якщо ліва півкуля твого мозку вирішить відмерти, я хочу мати можливість притягнути відповідальних до суду. Там залишалось чотири пігулки. Де вони?

— Ти хочеш сказати, що за кожухом батареї їх немає?

— Саме так.

— Я їх не брала, чесно.

— А може бути так, що ти викинула їх у мить гніву або відчаю? Мені вони потрібні тільки для підтвердження історичної правди. Як плівки Білого дому — вони зберігаються в архіві.

— Ти не проходив попереднього випробування, — сказала вона. — Навіть вживання однієї пігулки може виявитися небезпечним.

— Я не збираюся їх вживати.

— Ні, збираєшся.

— Нас терпляче умовляють залишити зону вживання. Де містер Грей? Може, я хочу засудити його заради принципу.

— Ми уклали угоду, він і я.

— По вівторках і п'ятницях. Мотель «Грейв'ю».

— Я не це мала на увазі. Я обіцяла нікому не розкривати його справжнє ім'я. Враховуючи твої наміри, моя обіцянка подвоюється. Це насамперед заради тебе, а не заради нього. Я не скажу, Джеку. Нехай наше життя триває, як раніше. Пообіцяймо одне одному, що ми докладемо до цього всіх зусиль. Так, так, так, так, так.

Я під'їхав до початкової школи і припаркувався по інший бік вулиці від головного входу. За двадцять хвилин зі школи ринула юрба — близько трьохсот дїтлахів — галаслива, радісна, часом божевільна. Вони вигукували дотепні образи, доречно демонструючи ерудицію непристойностей, гупали одне одного ранцями і в'язаними шапочками. Я сидів за кермом і вдивлявся в масу облич, відчуваючи себе чи то наркодилером, чи то збоченцем.

Угледівши Деніз, я натиснув на клаксон, і вона підійшла до машини. Я вперше забирав її зі школи, і вона, обходячи машину спереду, нагородила мене настороженим і холодним поглядом — поглядом, який натякав, що вона не в тому гуморі, щоби повідомляти їй про рішення роз'їхатися або розлучитися. Я поїхав додому вздовж річки. Вона ретельно вивчала мій профіль.

— Це через «Дилар», — сказав я. — Ці ліки не мають нічого спільного з провалами пам'яті у Баб. Насправді навпаки. Вона приймає «Дилар», щоб поліпшити пам'ять.

— Я тобі не вірю.

— Чому?

— Бо інакше ти б не приїздив до школи, щоб мені це повідомити. Бо ми вже дізналися, що його не отримаєш навіть за рецептом. Бо я розмовляла з її лікарем, і він ніколи не чув про «Дилар».

— Ти телефонувала йому додому?

— На роботу.

— «Дилар» — дещо специфічний препарат для звичайного терапевта.

— Моя мати наркозалежна?

— Ти ж розумієш, що це не так, — сказав я.

— Ні.

— Ми хотіли б дізнатися, що ти зробила з пляшечкою. Там залишалось кілька пігулок.

— Звідки ти знаєш, що це я їх узяла?

— Я це знаю і ти це знаєш.

— Якщо мені розкажуть, чим насправді є «Дилар», може, тоді ми знайдемо спільну мову.

— Ти дечого не знаєш, — сказав я. — Твоя мати більше не приймає ліки. Якою б не була причина тримати пляшечку в себе, вона вже не є вагомою.

Ми повернули на захід і тепер їхали крізь студмістечко. Я мимоволі витягнув з кишені піджака темні окуляри і надягнув їх.

— Тоді я її викину, — заявила вона.

За кілька наступних днів я використав усе різноманіття аргументів, від хитросплетіння деяких аж дух перехоплювало. Я навіть заручився підтримкою Бабетти, щоби переконати Деніз, що пляшечка має зберігатися в руках дорослих. Але воля дівчини була найвищою мірою непохитною. Її життя як суб'єкта права раніше залежало від перемовин і угод інших людей, тож тепер вона була рішуче налаштована дотримуватися таких суворих правил, що унеможлиблювали будь-яку домовленість чи компроміс. Вона триматиме пляшечку при собі, доки ми не розкриємо їй таємницю цього препарату.

Можливо, воно й на краще. Зрештою, препарат може бути небезпечним. І я не з тих, хто вірить у легкі розв'язання проблеми, коли можна щось проковтнути і миттєво звільнити душу від древнього страху. Але я не міг позбутися думок про пігулку у формі блюдця. Чи вона взагалі діє? Може, вона діє на одних і не діє на інших? Легка форма ніюдинової загрози. Ось пігулка перекочується зі спинки язика вниз до мого шлунка. Ядро препарату розчиняється, вивільняючи добродійну хімічну речовину в мою кровоносну систему, заповнюючи частину мозку, що відповідає за страх смерті. Пігулка непомітно самознищується невловимим внутрішнім вибухом, полімерним розривом, обережним, точним і дбайливим.

Технологія з людським обличчям.

Вайлдер сидів на високому дитячому стільці перед плитою і спостерігав, як закипає вода в маленькій емальованій каструлі. Він видавався зачарованим процесом. Цікаво, чи не вловив він якийсь дивовижний зв'язок між тим, що раніше знав як окремі речі. Кухня зазвичай багата на такі події, можливо, для мене не менш ніж для нього.

Стеффі увійшла зі словами: «Я єдина людина з тих, кого знаю, хто любить середу». Здається, її зацікавила зосередженість Вайлдера. Вона підійшла і стала поруч із ним, намагаючись зрозуміти, що його так приваблює в збуреній воді. Вона нахилилася над каструлькою, видивляючись яйце.

В голові у мене залунала мелодія з реклами «Рей-Бен Вейферер».

— Як пройшла евакуація?

— Багато людей так і не з'явилися. Ми довго чекали, стогнучи.

— Вони з'являться, коли все буде по-справжньому, — сказав я.

— Тоді буде надто пізно.

Від яскравого прохолодного світла сяяли предмети на кухні. Був будній ранок і Стеффі вже вдяглася перед виходом до школи, але затрималася біля плити і, переводячи погляд то на Вайлдера, то на каструльку, намагалася вловити лінії, які поєднували його цікавість із дивом, що її викликала.

— Баб каже, тобі прийшов лист.

— Мати хоче, щоб я провідала її на Великдень.

— Гаразд. Ти хочеш поїхати? Звісно, хочеш. Ти любиш матір. Вона зараз у Мехіко, так?

— Хто мене відвезе?

— Я відвезу тебе до аеропорту, а мати зустріне і забере по інший бік. Усе просто. Бі так щоразу робить. Тобі ж подобається Бі.

Думка про масштабність завдання, переліт до іншої країни з майже надзвуковою швидкістю на висоті дев'ять тисяч метрів, самою, у згорбленому футлярі з титану і сталі, миттєво змусила її замовкнути. Ми спостерігали за тим, як кипить вода.

— Я знову записалася в жертви. Це буде перед самим Великоднем. Тож я, мабуть, залишуся вдома.

— Ще одна евакуація? Через що цього разу?

— Дивний сморід.

— Ти про якусь хімічну речовину із заводу по той бік річки?

— Гадаю, так.

— І які твої обов'язки як жертви смороду?

— Нам ще не розповіли.

— Я впевнений, що один раз вони тобі пробачать. Я напишу записку, — сказав я.

Мої перший і четвертий шлюби були з Даною Бريدлав, матір'ю Стеффі. Перший був вельми вдалий і це надихнуло нас спробувати ще раз, щойно випала обопільно зручна нагода. Коли ми так і вчинили, після меланхолійних епох Джанет Сейворі і Твіді Браунер, справи поступово пішли шкереберть. Але вже після зачаття Стефані Роуз під засипаним зірками нічним небом у Барбадосі. Дана поїхала туди дати хабаря держслужбовцю.

Вона майже нічого не розповідала мені про свою роботу на розвідку. Я знав, що вона рецензувала белетристику для ЦРУ, переважно великі серйозні романи з кодовою структурою. Ця робота дратувала і виснажувала її, залишаючи обмаль часу, щоб насолодитися їжею, сексом або розмовою. Вона розмовляла з кимось іспанською по телефону, була гіперактивною матір'ю і сяяла, як химерна блискавка. Великі романи приходили поштою один за одним.

Дивно, як я раз за разом потрапляв до компанії людей, пов'язаних із розвідкою. Дана підробляла шпигункою. Твіді була з видатного давнього роду, усі покоління якого присвятили чимало часу шпигунству і контррозвідці, а вона сама нині була в шлюбі з оперативним працівником високого рангу, спеціалістом із джунглів. Джанет, до того як пішла в ашрам, була аналітикинею з іноземної валюти і займалася дослідницькою роботою для таємної групи передових теоретиків, пов'язаних із якимсь підозрілим «мозковим центром». Вона лише розповіла мені, що вони ніколи не зустрічаються в одному місці більше одного разу.

Якась частина мого обожнювання Бабетти, імовірно, полягала у відчутті справжнього полегшення. Вона не оберігала таємниці, принаймні доти, доки її страхи смерті не довели її до божевілля

прихованих пошуків і еротичного обману. Я подумав про містера Грея та його обвислий член. Образ був туманний, незакінчений. Цей чоловік буквально був сірим (відповідно до свого імені), а контури його фігури миготіли.

Вода перейшла до стадії клетоту. Стеффі зняла малого з його сідала. Я зіштовхнувся з Бабеттою на шляху до вхідних дверей. Ми перекинулися простим, але щирим запитанням, що ставили одне одному два-три рази на день від часу диларових одкровенень: «Як ти?» Запитуючи або чуючи, що тебе запитують, ми обоє почувалися краще. Я помчав сходами за окулярами.

По телевізору йшла благодійна вікторина на підтримку хворих на рак.

В їдальні в Сентенарі-голлі я спостерігав, як Мюррей обнюхує своє столове приладдя. Обличчя нью-йоркських емігрантів мали специфічну нездорову блідість, особливо це стосувалося Лашера і Траппи. Це була блідість одержимості, сильних пристрастей, що стримувалися в тісних просторах. Мюррей казав, що в Елліота Лашера *лице з фільмів у жанрі нуар*: риси чітко окреслені, а волосся надушене якимсь олійним екстрактом. І тут я зробив для себе цікаве відкриття, що ці чоловіки відчували ностальгію за чорно-білим, у їхніх жаданнях переважали ахроматичні цінності, особисті надмірності післявоєнної сірості.

Альфонс Стомпанато сів за стіл, випромінюючи агресію і загрозу. Мені здалося, що він дивиться на мене: очільник однієї кафедри вимірює ауру очільника іншої. На його мантиї красувалася нашивка з емблемою «Бруклін Доджерз».

Лашер зіжмакав паперову серветку і жбурнув її в чоловіка, що сидів за два столи від них. Потім витріщився на Траппу.

— Хто справив на твоє життя найбільший вплив? — проричав він вороже.

— Річард Відмарк у «Поцілунку смерті». Коли Річард зіштовхнув літню жінку в інвалідному візку вниз сходами, це стало для мене особистим проривом. Це допомогло розв'язати купу суперечок. Я імітував садистський сміх Річарда Відмарка і користувався ним з десяток років. Він допоміг мені пережити кілька важких в емоційному плані періодів. Річард Відмарк у ролі Томмі Удо в фільмі Генрі Гетавея «Поцілунок смерті» — пам'ятаєш той моторошний сміх? Обличчя, як у

гієни. Мерзенне хихотіння. Він прояснив мені купу життєвих речей. Допоміг стати особистістю.

— А ти колись плював у пляшку з газованкою, щоб не ділитися з іншими дітьми?

— Це відбувалося мимоволі. Хлопці, бувало, плювали навіть на свої бутерброди. Погравши у пристінок, ми купували щось пожувати і попиту. І тут починалася злива плювків. Хлопці плювали на вершкові помадки, на російську шарлотку.

— Скільки тобі було, коли ти вперше зрозумів, що твій батько мудило?

— Дванадцять з половиною, — відповів Граппа. — Я сидів на балконі у «Лоуз Фейрмонт» і дивився «Нічну сутичку» Фріца Ланга з Барбарою Стенвік у ролі Мей Дойл, Полом Дагласом у ролі Джеррі Д'Амато і великим Робертом Раяном у ролі Ерла Пфайфера. За участю Джозефа Керрола Неша, Кіта Ендса і молоді Мерилін Монро. Знятий за тридцять два дні. Чорно-білий.

— Було, що в тебе вставав, коли стоматологиня-гігієністка терлася об твою руку, зчищаючи тобі зубний камінь?

— Так часто, що й не пригадаю, скільки разів.

— Відкушуючи омертвілу шкіру з великого пальця, ти її з'їдаєш чи випльовуєш?

— Трохи пожую, а потім швидко зіштовхую з кінчика язика.

— А буває, що ти заплющуєш очі, — запитав Лашер, — коли їдеш по швидкісній трасі?

— Я заплющував очі на цілі вісім секунд на Північній 95-й. Вісім секунд — це мій найкращий час. Я заплющував очі до шести секунд на звивистих сільських дорогах, та це лише за швидкості п'ятдесят — п'ятдесят п'ять кілометрів на годину. На багатосмуговій трасі я зазвичай набираю до ста десяти до того, як заплющую очі. Це треба робити на прямій. Я заплющував очі до п'яти секунд на прямій із пасажирами в машині. Головне дочекатися, доки вони задрімають.

Обличчя в Граппи кругле, вологе і стурбоване. Скидається на обличчя ображеного хлопчика-цяці. Я дивився, як він підкурив цигарку, загасив сірник і кинув його Мюррею в салат.

— А ти, як був хлопчиком, відчував насолоду, — запитав Лашер, — уявляючи себе мертвим?

— Чому лише хлопчаком, — відповів Граппа. — І досі відчуваю. Коли я чимось засмучений, то уявляю, як усі мої друзі, родичі і колеги збираються біля моєї домовини. Їм неймовірно шкода, шкода, що могли бути уважнішими до мене за життя. Я особливо сумлінно працюю на підтримку жалю до себе. Не можна його облишити тільки тому, що ти став дорослим. Жаль до себе — це те, у чому діти неперевершені, що, імовірно, є свідченням того, що він природний і важливий. Уявляти себе мертвим — значить відтворювати найганебнішу, найпідлішу, найприємнішу форму дитячого жалю до себе. Якими зажуреними, сповненими каяття і провини виглядають усі ці люди, що стоять перед твоєю пишною бронзовою труною. Вони навіть не можуть дивитися в очі одне одному, бо знають, що смерть цього порядного і чутливого чоловіка сталася внаслідок змови, до якої всі вони причетні. Труна осипана квітами і прикрашена ворсистою тканиною рожевого або персикового кольору. У яких неймовірних суперечливих хвилях жалю до себе і самоповаги ти можеш борсатися, коли бачиш, як тебе укладають у темному костюмі з краваткою, засмаглою, підтягнутого і свіжого — так кажуть про президентів після повернення з відпочинку. Але існує куди інфантильніша і приємніша за нарікання на долю причина, що пояснює, чому я так регулярно намагаюся уявити себе померлим, класним чуваком у центрі зажуреного натовпу, що шморгає і ридає. Це мій спосіб покарати тих, хто думає, що їхнє життя важливіше за моє.

— Нам треба призначити офіційний День померлих, — сказав Мюррею Лашер, — як у мексиканців.

— У нас уже є. Називається Тиждень Суперкубка^[13].

Я не хотів цього слухати. Для міркувань я мав власне помирання, позбавлене будь-яких фантазій. Річ не в тім, що зауваження Граппи здалися мені необґрунтованими. Його відчуття змови зачепило мене за живе. Оце ми пробачаємо на смертному ложі, а не відсутність любові або пожадливість. Ми пробачаємо їм їхню здібність відчужитися, плести за нашими спинами інтриги та, власне, звести нас у могилу.

Я побачив, як Альфонс по-ведмежому випростав плечі, нагадуючи про свою присутність. Я зрозумів це як знак, що він збирається щось сказати. Я хотів знятися з місця, несподівано рвонути до дверей, утекти.

— У Нью-Йорку, — сказав він, дивлячись просто на мене, — люди запитують, чи є у вас гарний інтерніст? Ось у чому полягає справжня сила — у внутрішніх органах. Печінці, нирках, шлунку, кишках, підшлунковій залозі. Ліки для нутрощів — це магічне зілля. Цілком незалежно від самого лікувального процесу ти виходиш від гарного терапевта, набравшись сил і харизми. Люди шукають гарних юристів з питань податків, планувальників нерухомості, наркоторговців. Але хто по-справжньому цінний, так це терапевт. «Хто твій інтерніст?» — буває почуєш із викликом у голосі. Саме запитання дає зрозуміти, якщо прізвище твого інтерніста незнайоме, ти, напевно, помреш від грибоподібної пухлини підшлункової залози. Це означає, що ти почуватимешся неповноцінним і приреченим не тому, що твої нутрощі кровоточать, а тому, що ти не знаєш, до кого звернутися, як налагодити зв'язки, як жити в цьому світі. Військово-промисловий комплекс — то таке. Справжня сила через такі маленькі труднощі та страхи перебуває в руках таких людей, як ми.

Я похапцем проковтнув свій десерт і вислизнув з-за столу. Я зачекав на Мюррея надворі. Коли він з'явився, я схопив його трохи вище ліктя, і ми пішли по студмістечку, як двоє літніх європейців, схиливши за розмовою голови.

— Як ви можете це слухати? — запитав я. — Смерть і хвороби. У них що, завжди такі розмови?

— Коли я працював спортивним репортером, ми в дорозі збиралися разом з іншими колегами. У готельних номерах, літаках, таксі, ресторанах. Тема для розмови була одна — секс і смерть.

— Це дві теми.

— Ваша правда, Джеку.

— Мені була ненависною думка, що вони нерозв'язно переплетені.

— Просто в дорозі все переплетено. Усе і нічого, коли точніше.

Ми пройшли повз невеличкі кучугури підталого снігу.

— Як ваші справи з семінаром про автотрощі?

— Ми переглянули сотні моментів аварій. Легковик із легковиком. Легковик із вантажівкою. Вантажівка з автобусом. Мотоцикл із легковиком. Легковик із гвинтокрилом. Вантажівка з вантажівкою. Мої студенти вважають ці фільми пророчими. Такими, що позначають

прагнення технології до самогубства. Потяг до самогубства, стрімкий ривок до самогубства.

— І що ви їм кажете?

— Це переважно малобюджетні фільми, телефільми, фільми для сільських відкритих кінотеатрів. Я кажу студентам, щоб вони не шукали там ознак апокаліпсису. Я розглядаю ці автотрощі як частину багатолітньої традиції американського оптимізму. Це позитивні події, сповнені старої настанови «я зможу». Кожна наступна аварія краща за попередню. Помітно, що постійно вдосконалюються інструменти і навички, ускладнюються завдання. Режисер каже: «Я хочу, щоб ця безбортова вантажівка зробила в повітрі подвійне сальто, а потім вибухнула, утворивши помаранчеву вогняну кулю діаметром десять метрів, яку оператор використає для освітлення сцени». Я кажу студентам, якщо вони хочуть залучити сюди технологію, вони мають врахувати це, цю схильність до грандіозних подій заради досягнення мрії.

— Мрії? І що на це кажуть студенти?

— Те саме, що і ви. «Мрії?» Уся ця кров, скло, вищання шин. А як щодо цілковитого марнотратства, відчуття того, що цивілізація в занепаді?

— І як воно? — долучився до запитання я.

— Я кажу їм: те, що ви бачите, — це не занепад, це простодушність. Фільм тікає від заплутаного клубка людських пристрастей, щоб показати нам щось стихійне, вогняне, гучне і відверте. Це консервативне виконання бажань, прагнення наївності. Ми знову прагнемо бути невігадливими. Ми хочемо розвернути в інший бік потік досвіду, суєтності й пов'язаних з нею відповідальностей. Мої студенти кажуть: «Погляньте на ці понівечені тіла, відірвані кінцівки. Що це за простодушність?»

— І що ви на це відповідаєте?

— Я кажу, що не варто розглядати автотрощу в кіно як акт насилля. Це святкування. Поновлене підтвердження традиційних цінностей і поглядів. Я поєдную автотрощі зі святами, як-от День подяки або Четверте липня. Ми не оплакуємо загиблих і не радіємо через диво. Це дні мирського оптимізму, самопрославлення. Ми вдосконалюємося, процвітатимемо, покращимося. Подивіться будь-яку автотрощу в будь-якому американському фільмі. Це палка мить, як

старий трюк у повітрі, коли ходять по крилах під час польоту. Ті, хто організують зйомки цих аварій, здатні вловити безтурботність, нічим не обтяжене задоволення, до чого не здатні дотягнути автотроці в закордонних фільмах.

— Погляд, що ігнорує насилля.

— Саме так. Погляд повз насилля, Джеку. Наповнена чудова атмосфера простодушності й веселощів.

Ми з Бабеттою штовхали широким проходом блискотливі візки. Ми проминули одну сім'ю, яка обирала товар за допомогою мови жестів. Мені й надалі ввижались кольорові вогні.

— Як ти? — запитала вона.

— Чудово. Почуваюся добре. А ти як?

— Чому б тобі не пройти обстеження? Хіба ти не почувався би краще, дізнавшись, що в тебе нічого немає?

— Я вже двічі обстежився. Нічого не виявили.

— Що каже лікар Чакраварті?

— А що він може сказати?

— Він так красиво розмовляє англійською. Я люблю його слухати.

— Не так сильно, як він любить говорити.

— Що ти маєш на увазі? Ти хочеш сказати, що він хапається за будь-яку нагоду поговорити? Він лікар, він має говорити. Якщо замислитися, то насправді ти йому і платиш за те, щоб він говорив. Чи ти хочеш сказати, що він хизується своєю красивою англійською? Бо він тебе в пух і прах розіб'є?

— Нам потрібен скломийний засіб «Глас Плюс».

— Не залишай мене саму, — сказала вона.

— Я лише зазирну до п'ятого проходу.

— Я не хочу бути сама, Джеку. Думаю, ти це знаєш.

— Не хвилюйся, ми обов'язково пройдемо через це, — сказав я. — Може, навіть станемо сильнішими, ніж будь-коли. Ми рішуче налаштовані на краще. Бабетта не невротичка. Вона сильна, здорова, дружелюбна, позитивна. Вона ні перед чим не прогинається. Ось якою є Бабетта.

Ми стояли поруч у проходах і в черзі до каси. Бабетта купила три «жовті» газетки для наступного сеансу читання старому Тредвеллу. Ми читали їх разом, очікуючи нашої черги. Потім разом пішли до машини, завантажили покупки і сиділи дуже щільно одне до одного, коли я віз нас додому.

— За винятком моїх очей, — сказав я.

— Ти про що?

— Чакраварті вважає, що мені треба відвідати очного лікаря.
— Знову кольорові плями?
— Так.
— Припини носити темні окуляри.
— Я не можу викладати гітлерознавство без них.
— Чому?
— Без них не можу і все.
— Вони безглузді, від них немає користі.
— Я зробив кар'єру, — сказав я. — Можливо, я не розумію всіх чинників, але це достатня причина не втручатись.

Кризові центри з проблеми *дежавю* закрилися. Поступово припинила діяльність і гаряча лінія. Люди, здавалося, ось-ось усе забудуть. І я навряд чи міг їх у цьому звинувачувати, навіть попри те, що почувався певною мірою залишеним сам на сам зі своїми митарствами.

Я віддано відвідував заняття німецької. Я почав відпрацьовувати з учителем те, що я міг сказати, запрошуючи делегатів на конференцію, присвячену Гітлеру, до якої залишалось кілька тижнів. Вікна були повністю заставлені меблями й уламками. Говард Данлоп сидів посеред кімнати і його обличчя розпливалось у запиленому світлі шістдесятиватної лампи. У мене виникла підозра, що я був єдиною людиною, із ким він спілкувався. Також почав підозрювати, що я йому потрібен більше, ніж він мені. Бентежлива і жахлива думка.

На занапащеному столику поруч із дверима лежала книга німецькою мовою. З чорних літер виділеного зловісного шрифту складалася назва — *Das Aegyptische Todtenbuch*.

— Що це? — запитав я.
— «Єгипетська книга мертвих», — прошепотів він. — Бестселер у Німеччині.

Час від часу, коли Деніз не було вдома, я заходив до її кімнати. Піднімав і клав на місце речі, дивився за шторою, зазиравав у висунену шухляду комода, шарив ногою під ліжком. Неуважно проглядав.

Бабетта слухала своє шоу по радіо.

Я почав викидати речі. Речі, що лежали зверху і знизу в моїй шафі, речі в коробках у підвалі й на горищі. Я викинув листування; старі книжки в паперовій обкладинці; журнали, які зберігав, щоб почитати у вільний час; незаточені олівці. Я викинув кеди, спортивні

шкарпетки, рукавички з розідраними пальцями, старі паски і краватки. Я надибав стоси студентських доповідей, зламані трубки від складаних парусинових стільців. Я викинув це все. Я викинув усі аерозольні балончики без ковпачків.

Газовий лічильник видавав якийсь дивний звук.

Того вечора по телевізору я побачив сюжет про те, як поліція виносила мішок для трупів із чийогось задвірка в Бейкерсвіллі. Репортер сказав, що наразі знайдено два тіла, але є підозра, що це не останні із там захованих. Можливо, їх значно більше. Можливо, двадцять, тридцять трупів — ніхто не може сказати напевно. Він обвів рукою навколо. Задвірок був чималий.

Репортер, чоловік середнього віку, говорив чітким і твердим голосом, але водночас із певною інтимністю, тим самим натякаючи на регулярні контакти зі своєю аудиторією, на спільні інтереси й обопільну довіру. Копатимуть усю ніч, — сказав він, — і телеканал повернеться на сцену злочину, щойно події набудуть нового розвитку. З його вуст це прозвучало як обіцянка коханця.

Три вечори по тому я зайшов до Генріхової кімнати, де тимчасово стояв телевізор. Він сидів на підлозі у світ-шоті з капюшоном і дивився наживо репортаж з того самого місця. На залитому світлом задвірку чоловіки серед земляних куп кайлами й лопатами длубали ґрунт. На близькому плані під дрібним сніжком стояв репортер з непокритою головою в дублянці й розповідав про нові подробиці. Поліція має достовірну інформацію, копачі працюють наполегливо і майстерно, роботи тривають три доби. Але нових тіл досі не знайшли.

Усеохопне відчуття несправдженого очікування. Над місцем злочину зависли смуток і порожнеча. Пригніченість і похмура зневіра. Ми й самі їх відчували, мій син і я, мовчки спостерігаючи за розвитком подій. Вони були навкруги, вони насичували повітря в кімнаті, де пульсували потоки електронів. Спочатку здавалося, що репортер наче вибачається. Та чим довше він виправдовувався за відсутність масових поховань, тим жалюгіднішим ставав, жестикулюючи в бік копачів, хитаючи головою, майже готовий благати нашого співчуття і розуміння.

Я не зміг стримати розчарування.

У темряві розум працює, як ненажерлива машина, єдина річ у всесвіті, що не спить. Я намагався розібрати, де тут стіни і комод у кутку. Відчуття давнє і беззахисне. Малий, кволий, смертний, самотній. Паніка, бог лісів і глушини, напівцап. Я повернув голову праворуч, пам'ятаючи про годинник-радіо. Я спостерігав, як змінюється час, як цифрові хвилини переходять від непарних до парних. У темряві вони світилися зеленим.

Невдовзі я розбудив Бабетту. На мене накотилася тепла хвиля від її тіла, коли вона підсунулася до мене. Хвиля задоволення. Суміш забуття і сну. Де я, хто я, що мені наснилося?

— Нам треба поговорити, — сказав я.

Вона щось пробурмотіла, наче відганяючи якусь завислу над нею примару. Коли я простягнув руку до світильника, вона вдарила мене навідліг по руці. Увімкнулося світло. Вона посунулася назад до приймача і зі стогоном накрилася з головою.

— Тобі не втекти. Є тема, яку ми маємо обговорити. Я хочу вийти на містера Грея. Я хочу знати справжню назву «Грей Рісерч».

У відповідь я лиш почув її стогін «ні».

— Я дію розсудливо. У мене є відчуття перспективи. Жодних великих надій або сподівань. Я тільки хочу перевірити, спробувати. Я не вірю в магичні предмети. Я тільки кажу: «Дозволь спробувати, я маю з'ясувати». Я лежу кілька годин майже паралізований. Я обливаюся потом. Доторкнися до моїх грудей, Бабетто.

— Ще п'ять хвилинок. Мені треба поспати.

— Доторкнися. Дай руку. Подивися, який я мокрий.

— Ми всі пітніємо, — сказала вона. — Що таке піт?

— Він тече рікою.

— Варто прийняти ліки. Облиш це, Джеку.

— Усе, про що я прошу, — це кілька хвилин віч-на-віч із містером Греєм, щоб дізнатися, чи я підходжу.

— Він подумає, що ти хочеш його вбити.

— Але це божевілля. Я що, божевільний? Як я його вб'ю?

— Він дізнається, що я розповіла тобі про мотель.

— З мотелем покінчено. Я не можу це змінити. Хіба я вб'ю єдину у світі людину, що може позбавити мене болю? Спробуй під пахвами, якщо не віриш.

— Він подумає, що ти чоловік, який мріє про помсту.

— Мотель, щиро кажучи, невелика біда. Хіба мені полегшає, якщо я його вб'ю? Йому необов'язково знати, хто я такий. Я вигадую собі інше прізвище, придумаю свою історію. Допоможи мені, будь ласка.

— Не кажи мені, що пітнієш. Що таке піт? Я дала слово цьому чоловікові.

Уранці ми сиділи за кухонним столом. Сушарка одягу гуділа в передпокої. Я дослухався, як гудзики і застібки стукотять об поверхню барабана.

— Я вже знаю, що йому скажу. Опишу все докладно і неупереджено. Ніякої філософії або теології. Я звернуся до прагматика, що в ньому живе. Він, напевно, буде вражений тим фактом, що я, по суті, приречений померти. Щиро кажучи, це важко перевершити. Моя потреба неймовірно гостра. Я думаю, він не залишиться байдужим. До того ж він захоче ще раз провести дослід на живому суб'єкті. Така в цих людей натура.

— Звідки мені знати, що ти його не вб'єш?

— Ти моя дружина. Хіба я вбивця?

— Ти чоловік, Джеку. Нам усім відомо, як чоловіки божеволіють від люті. У цьому чоловіки неперевершені. Божевільні й жорстокі ревнивці. Убивча лють. Якщо людина в чомусь неперевершена, то природно, що вона шукає можливості це довести. Якби я була в цьому неперевершена, то неодмінно б це зробила. На щастя, я не така. Тож замість сповнюватися вбивчою люттяю я читаю сліпим. Інакше кажучи, я знаю свою межу. Я здатна погоджуватися на менше.

— Що я зробив, щоб таке заслужити? Це на тебе не схоже. Сарказм, глузування.

— Облиш уже, — сказала вона. — «Дилар» — то була моя помилка. Я не дам тобі її повторити.

Ми слухали, як стукають і скреготять гудзики і язички застібок. Мені був час іти до коледжу. Голос згори зауважив: «Каліфорнійський аналітичний центр заявив, що наступна світова війна може розпочатися через сіль».

Усю другу половину дня я простояв біля вікна свого кабінету, спостерігаючи за Обсерваторією. Уже сутеніло, коли біля бічних дверей з'явилася Вінні Річардс, позирнула в обидва боки, а тоді поховчи побігла доріжкою вздовж схилу. Я вискочив з кабінету і помчав униз сходами. За кілька секунд я був надворі і біг брукованою стежкою. Майже одразу я відчув дивне піднесення, щось подібне до підбадьорливого збудження від повернення втраченого задоволення. Я побачив, як вона завернула за ріг, заклавши віраж до того, як зникнути за господарською будівлею. Я біг щосили, вирвавшись на волю, вриваючись у вітер; біг із розхристаною грудною кліткою, задерши голову, потужно розмахуючи руками. Вона знову виникла на краю бібліотеки, сторожка і скритна постать, ковзаючи під арковими вікнами, майже розчинившись у сутінках. Поруч зі сходами вона раптово пришвидшилася, майже з місця рвонувши, як ракета. Навіть попри те що цей спритний і блискучий маневр значно ускладнив моє становище, я просто не міг його не оцінити. Я вирішив зрізати шлях поза бібліотекою і перехопити її на довгому прямому підході до хімічних лабораторій. Кілька секунд я біг поруч із гравцями команди з лакросу, що поверталися з поля після тренування. Ми бігли нога в ногу, і гравці розмахували ключками у своєрідному ритуалі, вигукуючи щось незрозуміле. Коли я добіг до широкої доріжки, то захекався. Вінні ніде не було видно. Я перетнув факультетську парковку, проминув надсучасну каплицю й оббіг будівлю адміністрації. Вітер уже було чутно, він скрипів високими оголеними гілками. Я побіг на схід, передумав, зупинився і роззирнувся, зняв окуляри і придивився. Мені хотілося бігти, я прагнув бігти. Я ладен був бігти скільки завгодно, бігти всю ніч, бігти, забувши, чому я біжу. За мить я побачив постать, що поспішала вгору пагорбом на межі студмістечка. Це мала бути вона. Я знову зірвався бігти, усвідомлюючи, що вона занадто далеко і зникне по той бік пагорба і не спливе на поверхню ще кілька тижнів. У свій завершальний ривок угору я вклав останні сили, помчавши по бетону, траві, потім гравію, у грудях палали легені, важкість ніг, здається, втілювала саме земне тяжіння, найпритаманніший і найкрасномовніший вирок — закон тіл, що падають.

Яким же було моє здивування, коли, майже видершись на верхівку пагорба, я побачив, що вона зупинилася. Одягнена в набиту

утеплювачем куртку з гортексу, вона дивилася на захід. Я повільно пішов до неї. Оминувши ряд приватних будників, я побачив те, що змусило її перервати біг. Край землі тремтів у темнуватій імлі. На ній лежало сонце, яке, наче корабель, потопало у вогняному морі. Ще одна постмодерністська вечірня заграва, багата на романтичну образність. Навіщо навіть намагатися це описувати? Досить сказати, що все в нашому полі зору, здається, існувало з єдиною метою — зібрати світло цієї події. Хоч ця заграва і не була сильніша за інші. Траплялися куди насиченіші кольори, куди глибші відчуття розмаху для опису.

— Привіт, Джеку. Не знала, що ви так ходите.

— Зазвичай я їду до шляхопроводу над шосе.

— Хіба це не щось?

— Так, це прекрасно, згоден.

— Змушує замислитися. Так, справді.

— І про що ви думаєте?

— Про що *можна* думати перед такою красою? Це мене лякає, я це визнаю.

— Ця заграва не з тих, що лякає найбільше.

— Мене вона лякає. Ну ж бо, лише погляньте.

— А ви бачили заграву минулого вівторка? Потужна і приголомшлива заграва. Як на мене, ця посередня. Можливо, вони починають втрачати силу.

— Сподіваюся, що ні, — сказала вона. — Мені їх бракуватиме.

— Це може свідчити про те, що частка токсичного осаду в повітрі зменшується.

— Є прихильники думки, що заграви викликає не токсичний осад із хмари, а осад мікроорганізмів, що її з'їли.

Ми спостерігали за сплеском червоного світла, подібного на пульсацію серця в документалці по кольоровому телевізору.

— Пам'ятаєте про схожу на блюдце пігулку?

— Звісно, — відповіла вона. — Супервигвір інженерії.

— Я дізнався про її призначення. Вона створена, щоб вирішити давню проблему — страх смерті. Вона заохочує мозок виробляти інгібітори страху смерті.

— Але ми все одно помираємо.

— Усі помирають, так.

— Ми просто не будемо боятися, — сказала вона.

— Це точно.

— Гадаю, це цікаво.

— «Дилар» створила таємна дослідницька група. Мені здається, що дехто з них — психобіологи. Ви раптом не чули про групу, що таємно працює зі страхом смерті?

— Я би про це почула останньою. Мене навіть не знайдеш. Коли мене врешті-решт знаходять, то тільки щоб сказати щось дійсно важливе.

— Що може бути важливішим за це?

— Ви говорите про плітки, чутки. Це непевна річ, Джеку. Хто ці люди, де їхня база?

— Саме тому я вас і переслідую. Я думав, що вам про це щось відомо. Я навіть не знаю, хто такий психобіолог.

— Це свого роду узагальнене поняття, міжпредметне. Справжню роботу виконують не вони.

— Отже, вам мені нічого сказати?

Щось у моєму голосі змусило її повернутися і подивитися на мене. Вінні було ледве за тридцять, але вона мала здоровий глузд і гостре око на напівприховані нещастя, із яких складається життя. Її вузьке обличчя частково приховували розтріпані каштанові завитки, а очі були яскраві й схвильовані. Довгий ніс і запалі щоки надавали їй схожості з великою довгоногою чаплею. Рот маленький і правильний. Її усмішка перебувала в постійній суперечці з якимось суворим внутрішнім осудом звабливості гумору. Мюррей якось розповідав мені, що він було запав на неї, сприйнявши її фізичну незграбність за ознаку неабияких розумових здібностей, що розвиваються надзвичайно швидко, і мені здається, я розумів, що він мав на увазі. Вона діяла методом проб і помилок, хапаючись за все навколо, часом спустошуючи те, що її оточувало.

— Не знаю, чим вас особисто приваблює цей препарат, — сказала вона, — але, на мою думку, втрачати відчуття смерті, навіть страху смерті, є помилкою. Хіба смерть не є тією межею, що нам так потрібна? Хіба не вона надає життю такий дорогоцінний смак, відчуття значимості? Варто запитати себе, чи збереглися б краса і значення власних вчинків без усвідомлення впродовж життя, що на тебе чекає фінішна пряма, межа або кордон.

Я бачив, як світло скупчується в закруглених верхівках високих хмар. «Клоретс», «Веламінтс», «Фрідент»^[14].

— Люди вважають мене дивачкою, — сказала вона. — Так, дійсно, я маю дивну теорію про людський страх. Уявіть себе, Джеку, ніби ви закоренілий домосід, малорухомий чоловік, і раптом опиняєтеся в густому лісі. Краєм ока ви щось помічаєте. Ще до того як дізнатися, що воно таке, ви знаєте, що воно дуже велике і не відповідає вашому звичному сприйняттю. Хиба у зображенні світу. Або воно, або ви тут зайві. Ось воно з'являється перед вами на повний зріст. Це ведмідь — грізлі — величезний, з лискучим бурим хутром, з його оголених ікл стікає слиз. Джеку, ви ніколи не бачили велику тварину в природних умовах. Від видовища цього чудовиська по тілу наче пробиває електричний струм, від чого ви зовсім інакше себе відчуваєте — свіже усвідомлення себе, себе в умовах незнайомої і лячної ситуації. Ви бачите себе в новому яскравому світлі. Ви по-новому себе відкриваєте. Вам стає ясно, що вас неминуче роздеруть на шматки. Звір на задніх лапах надав вам можливість побачити, хто ви насправді, наче вперше, поза знайомим оточенням, сам на сам, виразний, цілісний. Цей складний процес назовемо страхом.

— Страх є самоусвідомленням, зведеним до найвищого ступеня.

— Саме так, Джеку.

— А смерть? — запитав я.

— Я, я, я. Якщо розглядати смерть не такою незнайомою і невідомою, ваше відчуття себе стосовно смерті зменшиться, так само зменшиться і страх.

— Що я маю зробити, щоб смерть видавалася не такою незнайомою? Із чого розпочати?

— Цього не знаю.

— Може, мені варто ризикувати життям, проїжджаючи на шаленій швидкості круті повороти? Чи я маю зайнятися скелелазінням на вихідних?

— Я не знаю, — сказала вона. — На жаль, не знаю.

— Може, мені варто виміряти висоту фасаду дев'яностоповерхової будівлі, одягнувши страхувальний ремінь? Що я маю зробити, Вінні? Може, мені треба просидіти в клітці, повній африканських змій, як найкращий друг мого сина? Це те, що люди зараз роблять.

— Я думаю, що вам варто зробити, Джеку, так це забути про медичну речовину в тій пігулці. Її там немає. Це очевидно.

Вона не помилялася. Вони всі не помилялися. Живи далі своїм життям, виховуй дітей, навчай студентів. Намагайся не згадувати про ту розміту перешкодами постать у мотелі «Грейв'ю», що мацала немитими руками мою дружину.

— Мені досі сумно, Вінні, але ви прикрасили мій смуток раніше невідомою яскравістю і глибиною.

Вона, зашарівшись, відвернулася.

Я сказав:

— Ви більше, ніж друг до першої біди, ви справжній ворог.

Вона повернулася, її обличчя палало.

Я сказав:

— Блискучі люди ніколи не переймаються людськими долями, які руйнують, бо вони блискучі.

Я помітив, як вона залилася рум'янцем. Обома руками натягла в'язану шапочку на вуха. Ми востаннє кинули погляд на небо і почали спускатися з пагорба.

ЧИ НЕ ЗАБУЛИ ВИ: 1) виписати чек компанії «Вейвформ Дайнемікс»? 2) вказати на чеку номер вашого рахунку? 3) підписати чек? 4) надіслати платіж у повному обсязі, бо ми не приймаємо оплату частинами? 5) вкласти у конверт оригінал платіжного документа, а не копію? 6) вкласти документ так, щоб у прозорому віконці було видно адресу? 7) відрізати зелену частину документа вздовж крапкової лінії та зберігати для звітності? 8) зазначити правильну адресу і ваш індекс? 9) повідомити нам, якщо плануєте переїзд, принаймні за три тижні до цього? 10) надійно заклеїти конверт? 11) наклеїти на конверт марку, бо пошта не доставляє листи без поштового збору? 12) відправити конверт принаймні за три дні до дати, зазначеної в синьому квадраті?

ЗДОРОВ'Я НА КАБЕЛЬНОМУ, ПОГОДА НА КАБЕЛЬНОМУ, НОВИНИ НА КАБЕЛЬНОМУ, ПРИРОДА НА КАБЕЛЬНОМУ ТБ.

Нікому не хотілося готувати цього вечора. Ми всі сіли в машину і поїхали у придорожній торговельний комплекс на нічийній землі десь за містом. Нескінченна неоновіа вивіска. Я зупинився біля закладу, що спеціалізується на курятині й шоколадних тістечках. Ми вирішили їсти в машині. Машина відповідала всім нашим потребам. Нам хотілося просто поїсти, а не витріщатися на інших. Ми хотіли набити наші шлунки й покінчити з цим якнайшвидше. Нам не потрібні були світло і простір. І нам, звісно, не треба було сидіти одне проти одного за столом під час їжі й плести хитромудру і складну перехресну мережу сигналів і кодів. Нас влаштовувало, що ми їстимемо і дивитимемося в одному напрямку. ледве бачачи далі власних долонь. У цьому було щось аскетичне. Деніз принесла їжу в машину і роздала паперові серветки. Ми почали їсти. Ми їли, не знімаючи верхнього одягу, у шапках і теплих куртках, мовчки, роздираючи курятину руками й зубами. Ми були надзвичайно зосереджені, усі думки непереможно зводилися до одного. Мене здивувало, як неймовірно я зголоднів. Я жував і ковтав, ледве бачачи щось далі долонь. Отак голод зменшує світ. Це край всесвіту їжі, за яким нічого не видно. Стеффі віддерла з грудинки хрустку шкіру і дала Генріху. Вона не їла шкіру. Бабетта

висмоктувала кістку. Генріх виміняв у Деніз крильце, маленьке за велике. На його думку, маленькі крильця смачніші. Усі віддавали кістки Бабетті, щоб вона їх обгризла і висмоктала. Я відганяв з уяви образ містера Грея, який розлігся голий на ліжку в motelі, нечітка картинка, розпливчата по краях. Ми послали Деніз за добавкою і мовчки чекали, доки вона повернеться. Потім знову накиннулися на їжу, напівшелешені масштабом нашого задоволення.

Стеффі тихо промовила:

— Чому астронавти не падають?

Виникла пауза, наче загублена у вічності мить.

Деніз припинила їсти, щоб відповісти:

— Вони легші за повітря.

Ми всі припинили їсти. Зависла напружена тиша.

— Там немає повітря, — врешті-решт сказав Генріх. — Вони не можуть бути легшими за те, чого там немає. Космос — це вакуум, за винятком важких молекул.

— Я думала, що в космосі холодно, — сказала Бабетта. — Якщо повітря немає, як може бути холодно? Із чого утворюються тепло і холод? З повітря, я думала, чи чогось подібного. Якщо немає повітря, холоду не має бути. Як день без нічого.

— Як може бути нічого? — запитала Деніз. — Щось та має бути.

— Щось і так є, — сказав роздратовано Генріх. — Є важкі молекули.

— Такий день, коли не знаєш, чи варто вдягати светр, — сказала Бабетта.

Знову запала мовчанка. Ми очікували, щоб стало зрозуміло, чи завершилася розмова. Потім знову взялися їсти. Ми мовчки обмінювалися небажаними шматками, сували руки в коробки за хвилястою смаженою картоплею. Вайлдеру подобалася м'яка біла картопля, і той, хто таку витягував, неодмінно передавав йому. Деніз роздала кетчуп у невеличких водянистих пакетиках. Машина зсередини пропахла жиром й облизнаними пальцями. Ми вимінювали шматки і вгризалися в них.

Стеффі спитала впівголоса:

— А в космосі дуже холодно?

Ми всі вкотре завмерли. Потім Генріх сказав:

— Це залежить від того, як високо ти забрався. Чим вище, тим холодніше.

— Хвилиночку, — сказала Бабетта. — Чим вище, тим ближче до сонця. Тож має ставати тепліше.

— Із чого ти взяла, що сонце високо?

— А як сонце може бути низько? Щоб побачити сонце, треба задерти голову вгору.

— А вночі?

— Вночі воно на іншому боці Землі. Але люди все одно дивляться вгору.

— Уся суть теорії сера Альберта Ейнштейна, — сказав він, — у тому, що як сонце може бути вгорі, якщо ти стоїш на сонці?

— Сонце — це велика розплавлена куля, — сказала вона. — Неможливо стояти на сонці.

— Він просто сказав «якщо». По суті, не буває вгорі чи внизу, спеки чи холоду, дня чи ночі.

— А що буває?

— Важкі молекули. Уся суть космосу — це дати молекулам можливість охолонути після того, як вони вистрілюють з поверхні гігантських зірок.

— Якщо немає спеки і холоду, як молекули можуть охолонути?

— Спека і холод — це тільки слова. Сприймай їх як слова. Нам потрібні слова. Ми не можемо просто бурчати.

— Латиною це називається «королла» — сонячний віночок, — сказала Деніз Стеффі в окремому обговоренні. — Ми бачили його нещодавно ввечері, коли передавали прогноз погоди.

— Я думала, що «королла» — це машина, — сказала Стеффі.

— Усе є машиною, — сказав Генріх. — Про гігантські зірки треба розуміти, що глибоко в їхньому центрі відбуваються справжні ядерні вибухи. Взагалі не варто і згадувати про російські міжпланетні балістичні ракети, які мають так приголомшувати. Ми говоримо про вибухи у сто мільйонів разів сильніші.

Запала тривала пауза. Ніхто не прохопився жодним словом. Ми продовжили їсти саме стільки, щоб вистачило відкусити і прожувати єдиний шматок.

— Найімовірніше, російські екстрасенси відповідальні за таку божевільну погоду, — сказала Бабетта.

— Яку божевільну погоду? — запитав я.

Генріх сказав:

— У нас є екстрасенси, то і в них, мабуть, є екстрасенси. Вони хочуть знищити наші зернові, впливаючи на погоду.

— Погода нормальна.

— Для цієї пори року, — вставила швидко своє слівце Деніз.

Це був тиждень, коли поліціант побачив, як з НЛО скинули тіло. Це сталося, коли він звично патрулював окраїни Глассборо. Вимоклий під дощем труп невстановленого чоловіка знайшли пізніше того вечора в повному вбранні. Розтин виявив, що смерть настала внаслідок множинних переломів і відмови серця — імовірно, як результат страшного удару. Під гіпнозом поліціант Джеррі Ті Вокер розповів у подробицях незбагненне видовище об'єкта, охопленого яскравим неоновим світлом, подібного до величезної дзиги, що зависнув над полем на висоті двадцять п'ять метрів. Офіцер Вокер, ветеран В'єтнаму, сказав, що химерна сцена нагадала йому, як екіпажі гвинтокрилів викидали на землю тих, кого підозрювали у зв'язках із в'єтконівцями. Найімовірно: коли на його очах відкрився люк і з нього стрімголов понеслося до землі тіло, Вокер відчув моторошне повідомлення, яке фізично передалося йому в мозок. Поліцейські гіпнотизери планують посилити свої сеанси, щоб спробувати розкрити зміст цього послання.

НЛО спостерігали по всій окрузі. Від містечка до містечка, здається, простяглася променистою змією наелектризована лінія ментальної енергії. Неважливо, віриш ти цьому чи ні. Це викликало хвилю збудження і тремтіння. З неба пролунає чи то голос, чи то звук — і нас піднесуть і врятують від смерті. Люди, ризикуючи, їхали на край міста, де дехто повертав назад, а дехто вирішував випробувати долю і проїхати далі, до віддалених районів, які, здавалося в ті минулі дні, існують під чарами, благословенним очікуванням. Повітря ставало м'яким і ніжним. Сусідський собака гавкав усю ніч.

На парковці ресторану швидкої їжі ми доїдали наші шоколадні тістечка. Крихти прилипали до подушечок долонь. Ми вдихали крихти, ми облизували пальці. Коли бенкет наблизився до завершення, фізичний розмах нашої свідомості почав збільшуватися. Харчові кордони почали відступати під наступом значно ширшого світу. Ми вже бачили далі своїх долонь. Ми почали дивитися у вікна, на машини

і сяйво вогнів. Ми почали роздивлятися людей, що виходили з ресторану, чоловіків, жінок і дітей, що йшли з пакунками їжі, схилившись назустріч вітру. Трійка тіл на задньому сидінні почала проявляти нетерплячість. Їм захотілося бути вдома, а не тут. Вони хотіли кліпнути й опинитися у своїх кімнатах, посеред своїх речей, а не сидіти у забитій машині на незахищеній від вітру бетонній рівнині. Подорож додому — це завжди випробування. Я завів машину, знаючи, що масова непосидючість стане частково загрозливою за якихось кілька секунд. Ми відчували, як ця мить наближається, Бабетта і я. На задньому сидінні вирувала похмура загроза. Вони накинуться на нас, використовуючи класичну стратегію сварки між собою. Але яка причина їхнього нападу? Те, що не можемо їх пошвидше довести додому? Те, що ми доросліші, більші й урівноваженіші за них? Чи, може, вони накинуться на нас через наш статус покровителів — покровителів, що рано чи пізно втратять свою силу? Чи, може, просто накинуться на нас через те, ким ми є, через наші голоси, риси, жести, нашу ходу і сміх, колір очей, волосся, пігментацію шкіри, наші хромосоми та клітини?

Начебто граючи на випередження, наче вона не розуміє всього того, що передбачає їхня загроза, Бабетта делікатно запитала:

— Чому ці НЛО бачать переважно на півночі штату? Найчастіше їх помічають на півночі штату. Людей викрадають і затягують на борт. Фермери знаходять випалені сліди посадки летючих тарілок. Жінка, за її словами, народжує дитя з НЛО. Завжди на півночі штату.

— Бо там гори, — сказала Деніз. — Космічні кораблі можуть заховатися від радарів чи чого іншого.

— А чому гори на півночі? — запитала Стеффі.

— Гори завжди на півночі, — відповіла їй Деніз. — Так сніг тоне, як має бути, навесні, і стікає схилами до водосховищ поруч із містами, які саме з цієї причини будують у нижній частині штату.

Я на мить замислився: можливо, вона має рацію. Мені б таке і на думку не спало. Чи, може, так воно і є? Чи це цілковите божевілля? У північній частині деяких штатів мають бути великі міста. Чи вони трохи на північ від кордону штатів у південній частині, що лежать північніше? Її слова не можуть бути правдою, і водночас мені не вдалося відразу їх спростувати. Я не міг назвати ані міста, ані гори. У південній частині деяких штатів мають бути гори. Чи вони мали

схильність розташовуватися нижче кордонів у північних частинах штатів, що лежать південніше? Я намагався пригадати столиці штатів і їхніх губернаторів. Як може північ бути нижче півдня? Можливо, саме це мене і збентежило? Чи не є це вирішальним чинником того, що теорія Деніз хибна? Чи, може, така вона — моторошна правда?

По радіо повідомили: «Надлишок солі, фосфору, магнію».

Пізніше ввечері ми з Бабеттою сиділи і пили какао. На кухонному столі серед купонів, довжелезних чеків із супермаркету і каталогів товарів поштою лежала листівка від Мері-Еліс, моєї старшої. Вона була вінцем мого першого шлюбу з Даною Бридлав, шпигункою, а отже повнокровоною сестрою Стеффі, хоча між ними пролягли десять років і два шлюби. Мері-Еліс дев'ятнадцять і вона живе на Гаваях, де працює з китами.

Бабетта підняла газетку, що хтось залишив на столі.

— Мишачий писк, за даними вимірювання, лунає з частотою сорок тисяч коливань на секунду. Хірурги використовують високочастотні плівки із записом їхнього писку задля знищення пухлин у тілі людини. Ти можеш у це повірити?

— Так.

— Я теж.

Вона поклала газетку. І за якусь мить стривожено запитала:

— Як ти почуваєшся, Джеку?

— Зі мною все гаразд. Почуваюся чудово. Чесно. А ти?

— Краще б я не розповідала тобі про свою недугу.

— Чому?

— Тоді б ти не розповів мені, що помреш першим. Більше за все на світі я хочу дві речі. Щоб ти не помер першим, Джеку. І щоб Вайлдер завжди залишався таким, як зараз.

Ми з Мюрреєм йшли через студмістечко по-нашому — на європейський лад, неквапливо, задумливо, схиливши голови за розмовою. Час від часу один з нас хапав другого вище ліктя, жест близькості й фізичної підтримки. Іншим часом ми йшли дещо окремо один від одного, Мюррей склавши руки в замок за спиною, а Гледні, як чернець, на череві, жест якогось неспокою.

— Як ваші успіхи в німецькій?

— Я досі погано говорю. Важко даються слова. Ми з Говардом зараз працюємо над вступним словом до конференції.

— Ви звете його Говардом?

— Позаочі. В обличчя я його ніяк не називаю, як і він мене. Такі в нас стосунки. Ви взагалі його бачите? Ви, зрештою, живете з ним під одним дахом.

— Мимохідь. Інших мешканців це цілком задовольняє. Нам іноді здається, що його не існує.

— З ним щось не так. Але не можу сказати, що саме.

— Він тілесного кольору, — сказав Мюррей.

— І то правда. Але не це мене непокоїть.

— М'які руки.

— Це вас непокоїть?

— М'які руки в чоловіка змушують мене зупинитися на пів слові. М'яка шкіра загалом, як у дитини. Не думаю, що він голиться.

— Що ще? — запитав я.

— Часточки засохлої слини в кутиках рота.

— Ваша правда, — сказав я збуджено. — Суха слина. Я відчуваю, як вона влучає мені в обличчя, коли він нахиляється до мене, щоб проартикулювати. Що ще?

— Ще те, як він стоїть над душею.

— Це все ви помітили мимохідь. Неймовірно. Що ще? — вимагав я.

— І ще тверда постава, що, здається, суперечить його човганню.

— Так, він не ворухить руками під час ходи. Що ще, що ще?

— І щось іще, щось вище, десь за межами цього всього, щось химерне і жахливе.

— Саме так. Та що ж воно таке? Щось, що я ніяк не можу визначити.

— У нього якась дивна аура, певний настрій, відчуття, присутність, еманация.

— Але що саме? — запитав я, здивований тим, як глибоко й особисто я перейнявся цим, і на межі мого зору затанцювали кольорові цятки.

Ми пройшли тридцять кроків, як раптом Мюррей почав кивати. Увесь цей час я не відводив очей від його обличчя. Він кивав, переходячи вулицю, і далі кивав без упину, коли ми проминали музичну бібліотеку. Я йшов із ним у ногу, вчепившись у лікоть, дивлячись йому в очі, чекаючи, доки він заговорить, геть забувши, що мені з ним зовсім не по дорозі, а він усе кивав і кивав, коли ми підійшли до входу до «Вілмот Грандж» — відреставрованої будівлі XIX століття на межі студмістечка.

— Але що саме? — повторив я. — Що саме?

Лише за чотири дні по тому він зателефонував мені на домашній номер, о першій ночі, щоби прошепотіти послужливо мені до вуха: «Він подібний на людину, яка вважає мертві тіла еротичними».

Я прийшов на ще одне, останнє заняття. Стіни й вікна зовсім зникли, захаращені різними речами, що тепер, здається, випирали майже до середини кімнати. Переді мною чоловік з непроникним обличчям і заплющеними очима повторював корисні туристичні фрази. «Де я?» «Ви можете мені допомогти?» «Зараз ніч і я заблукав». Я ледве стримував себе, щоб не піти звідси. Мюррей назавжди прикріпив до цього чоловіка правдоподібний ярлик. Те, що здавалося невловимим в особі Говарда Данлопа, тепер стало чітко визначеним. Те, що видавалося дивним і напівмоторошним, тепер стало хворобливим. Огидна хтивість вирвалася з його тіла і, здається, ширяла всіма закутками забарикадованої кімнати.

Щиро кажучи, занять мені бракуватиме. Мені також бракуватиме собак, німецьких вівчарок. Одного дня вони всі раптом зникли. Їх потребували в іншому місці чи відіслали назад у пустелю продовжувати відточувати свої навички. Однак люди в костюмах з майлексу і надалі залишалися, ходили з приладами для вимірювання і

взяття проб, роз'їжджали містечком по шість-вісім чоловіків у схожих на товстий короткий відрубок машинах, які нагадували іграшки «Лего».

Я стояв біля ліжка Вайлдера, спостерігаючи, як він спить. Голос за сусідніми дверима промовив: «За чотириста тисяч доларів на „Набіско Дайна Шор“»^[15].

Саме цією ніччю вщент згоріла психіатрична лікарня. Ми з Генріхом сіли в машину і поїхали подивитися. На місці пожежі були інші дорослі з дітьми. Вочевидь татусі й сини за таких обставин шукали братерства. Вогонь допомагав їм зблизитися, зав'язати розмову. Можна захоплюватися обладнанням, обговорити й покритикувати роботу пожежників. Мужність вогнеборства, суто чоловічий характер вогню, як можна сказати, якнайкраще відповідає лаконічній розмові, яку без зайвих незручностей і збентеження ведуть татусі з синами.

— Подібні пожежі в старих будівлях виникають переважно в електричній проводці, — сказав Генріх. — Через несправну проводку. Таку фразу обов'язково почувеш, якщо тинятимешся в натовпі.

— Переважно люди гинуть не від вогню, — сказав я. — Вони помирають, задихаючись від диму.

— Це ще одна з поширених фраз, — сказав він.

Полум'я вирувало в мансардних вікнах. Ми стояли на іншому боці вулиці, спостерігаючи, як відвалилася частина даху і високий димохід повільно склався і впав. Машини з насосами прибували одна за одною з інших містечок, важко спускалися люди в гумових чоботях і старомодних капелюхах. Розгортали пожежні рукави і підтягували до будівлі, а в мерехтливому вогні над дахом виникла постать у решітці розсувної драбини. Ми бачили, як почав руйнуватися портик, як нахилилася дальня колона. По газону йшла жінка в охопленій вогнем нічній сорочці. Ми здивовано роззявили роти і стояли майже в захваті. Як ми могли зрозуміти, ця тендітна сивоволоса жінка в обрамленні з полум'яного повітря була божевільна, і мрії та незгоди були для неї такими чужими, що вогонь навколо її голови видавався майже несуттєвим. Ніхто не прохопився жодним словом. Серед жару і шуму, коли вибухали і падали дерев'яні балки, вона принесла з собою тишу. Як потужно і по-справжньому! Яка неймовірна сила божевілля! До неї кинувся брандмейстер, потім трохи відступив, збентежений, неначе вона виявилася не тією особою, яку він очікував тут зустріти. Вона

впала білим спалахом, наче розбилося блюдце. Навколо неї четверо чоловіків намагалися збити полум'я шоломами і кашкетами.

Величезними зусиллями полум'я вдавалося стримувати, ця робота видавалася такою давньою і забутою, як будівництво храму, і чоловіків підганяв уперед дух величного колективного братерства. У кабіні однієї з пожежних машин сидів далматинець.

— Забавно, що можна дивитися на це нескінченно, — сказав Генріх. — Наче на вогонь у каміні.

— Маєш на увазі, що різні види вогню тебе однаково приваблюють?

— Я просто кажу, що на це можна дивитися нескінченно.

— Вогонь завжди зачаровував людину. Ти це хотів сказати?

— Це перша пожежа, яку я побачив. Дай мені шанс, — сказав він.

Татусі й сини юрбилися на тротуарі, вказуючи то на одну, то на іншу частину напівзруйнованої будівлі. Мюррей, чий пансіонат був за якихось кілька метрів від пожежі, нишком підійшов до нас і мовчки потиснув руки. Вилітали шибки. Ми побачили, як ще один димок зіслизнув крізь дах, і кілька цеглин від нього покотилися по газону. Мюррей ще раз потиснув нам руки і зник.

Незабаром ми відчули їдкий запах. Можливо, зайнявся ізоляційний матеріал — полістиролова обшивка труб і проводки або одна з десятка інших речовин. Повітря наповнилося різким і гірким смородом, який перебивав запах диму й обвугленого каменю. Це зіпсувало настрій тим, хто стояв на тротуарі. Дехто закрив обличчя носовичками, інші швидко з відразою залишили місце події. Хай яка б там була причина смороду, мені здалося, що люди почуваються зрадженими. Давня, масштабна і жахлива драма опинилася під загрозою зриву через якесь неприродне, незначне і мерзенне втручання. Наші очі почало пекти. Натовп розколовся. Нас наче змусили визнати існування іншого виду смерті. Перший був справжній, інший — синтетичний. Сморід гнав нас геть, але він приховував щось куди гірше — відчуття того, що смерть приходить двома способами, іноді одночасно, і те, як смерть входить крізь рот і ніс, яка вона на запах, якимось чином може вплинути на твою душу.

Ми поспішили до наших машин, думаючи не лише про безхатніх, божевільних, загиблих, а також тепер і про себе. Ось що зробив запах

згорілого матеріалу. Він ускладнив наш смуток, наблизив до таємниці нашого остаточного кінця.

Удома я приготував нам обом тепле молоко. Мене здивувало, що він його п'є. Він ухопив чашку обома руками, говорив про шум великої пожежі, гуркіт горіння, підсиленого повітрям, як реактивною тягою. Я вже майже очікував, що він подякує мені за чудову пожежу. Ми сиділи і пили молоко. Трохи пізніше він пішов до прикомірка підтягуватися.

Я засидівся допізна, розмірковуючи про містера Грея. Із сірим тілом, нечітким і розмитим. Картинка тремтіла і коливалася, краї його тіла спалахували від випадкового спотворення. Останнім часом я часто про нього думав. Іноді як про збірний образ. Чотири або більше сіруватих постатей, залучених до інноваційних пошуків, — науковців, провидців. Їхні хвилясті тіла проходять одне крізь одне, змішуються, сполучаються, зливаються. Чимось подібні до іншопланетян. Розумніші за решту нас, безкорисливі, безстатеві, рішуче налаштовані врятувати нас від страху за допомогою інженерії. Але коли тіла зливалися, я залишався сам на сам з єдиною постаттю, керівником проєкту, нечітким сірим звабником, що рухається брижами по мотельному номеру. До ліжка, до змови. Я бачив, як на своїй половині напівлежить моя дружина, її спокусливі округлі форми, оголена у вічному очікуванні. Я бачив її його очима. Залежну, покірну, емоційну заручницю. Я відчував його панування і контроль. Перевагу його становища. Він заволодів моїм розумом, цей чоловік, якого я ніколи не бачив, цей напівобраз, найменша крапля мозкового світла. Його холодні руки охоплюють рожево-білі груди. Як палко і жваво, яка насолода доторкнутися до них, усипаних рудуватим ластовинням довкруг сосків. Звуки були справжньою мукою. Чув їхню дзюркотливу прелюдію, любовне базікання, шарудіння тіл.

Чув ляпasi і ляскіт, прицмокування вологих ротів, те, як прогинаються під тілами пружини. Перерва і бурмотливі припасування. Потім морок укутав ліжко з сірим простирадлом, коло повільно замикалося.

«Панасонік».

Котра була година, коли я розплющив очі, відчуваючи, що хтось або щось лежить поруч? Чи була то непарна година? Кімната була м'яка і павутинна. Я випростав ноги, кліпнувши, повільно сфокусував зір на знайомому об'єкті. Це був Вайлдер, що стояв за пів метра від ліжка і розглядав моє обличчя. Обопільне споглядання тривало доволі довго. Його велика кругла голова, прикріплена до приземкуватого тільця з коротенькими кінцівками, надавала йому подібності до примітивістської глиняної статуетки якогось домашнього божества невідомого культового походження. Мені здалося, що він хоче мені щось показати. Коли я вислизнув з ліжка, він вийшов з кімнати у своїх стьобаних черевичках. Я пішов за ним до коридору, а потім до вікна, що виходило на задвірок. Босоніж і без халата, я відчув, як холод пронизує гонконзький поліестер піжами. Вайлдер стояв і дивився у вікно, і його підборіддя ледве доходило до підвіконня. Можна було подумати, що я все життя ходив у перекошеній піжамі — гудзики застебнуті неправильно, звисла ширінька розкрита. Невже світанок? Це що, ворони кричуть на деревах?

На задвірку хтось сидів. У старому плетеному кріслі, тримаючи прямо спину, сидів чоловік із білим волосся, незворушна постать, наче втілення моторошного самовладання. Спочатку заспаний і ошелешений, я не знав, як розцінити побачене. Здавалося, була потреба в значно ретельнішому тлумаченні, ніж я міг одразу запропонувати. Я лише подумав, що його *помістили* туди не випадково. Потім поступово закрався страх, відчутний і приголомшливий, кулак, що знову і знову стискався у грудях. Хто він такий, що тут відбувається? Я зрозумів, що Вайлдера вже немає поруч. Я встиг до дверей його кімнати саме тієї миті, коли голова малюка занурилася в подушку. Коли я підійшов до ліжка, він уже спав. Я не знав, що робити. Мені було холодно, я, напевно, зблід. Мені ледве стало сил повернутися до вікна, хапаючись то за дверну ручку, то за поруччя, наче щоб нагадати собі, що все навкруги справжнє і дійсно відбувається. Чоловік досі сидів там, вдивляючись на кущі в огорожі. Я бачив його в профіль у непевному світлі, нерухомого і проникливого.

Чи був він таким старим, як мені спершу здалося, чи його сиве волосся — лише символ, частина його алегоричної сили? Звісно, так воно і є. Він, мабуть, і є Смерть або посильний Смерті, майстер із порожніми западинами очей епохи чуми, епохи інквізиції, нескінченних війн, бедламів і лепрозоріїв. Він, мабуть, автор напутніх слів, який кине на мене лише ковзний погляд — вихований, іронічний — коли промовить своє влучне і витончене напуття до моєї далекої подорожі. Я довго дивився, очікуючи, що він ось-ось підніме руку. Його незворушність тримала в покорі. Я сам відчував, як щосекунди сивію. Що означає посивіти? Як воно — зустріти Смерть віч-на-віч, коли вона прийшла по тебе? Страх пройняв мене до кісток. Мене кидало то в жар, то в холод, я то був сухий, то обливався потом, то був ніби і я, і хтось інший. Кулак стиснувся у грудях. Я повернувся до сходів і присів на верхню сходинку, дивлячись собі на долоні. Ще стільки залишилося. Кожне слово і річ — це бісерина в яскравому намисті творця. Моя власна долоня, нічим не примітна, помережена сіткою виразних ліній і витків, мапа життя, що сама по собі може стати об'єктом чийогось дослідження і здивування на багато років. Космологія проти порожнечі.

Я підвівся і повернувся до вікна. Він досі сидів там. Я пішов заховатися у ванній. Я опустив кришку унітаза і сів на неї, роздумуючи, що робити далі. Я не хотів, щоб він заходив до будинку.

Деякий час я міряв підлогу кроками. Я лив холодну воду на долоні і зап'ястки, плескав в обличчя. Я почувався то легким, то важким, то заціпенілим, то нашорошеним. З полиці біля дверей я взяв мальовниче прес-пап'є. Усередині пластикового диска плавало об'ємне зображення Великого каньйону. Коли я повертав його у світлі, кольори то наближалися, то віддалялися. Флуктуаційні площини. Мені подобалася ця фраза. Вона видавалася справжньою музикою існування. Якби тільки можна було вважати смерть як просто іншу поверхню, яку ти певний час населяєш. Іще одну грань космічного розуму. Наближення до краю маршруту «Світлого ангела».

Я вдався до нагальних справ. Якщо я не хочу, щоб він увійшов до будинку, передусім треба вийти надвір самому. Спочатку я маю зазирнути до менших дітей. Я тихо прокрався кімнатами на неслухняних босих ногах. Подивився, кому поправити ковдру, кому витягти затиснуту в теплій дитячій долоні іграшку, водночас

почуваючись, ніби заблукав на мить у якомусь серіалі. Усюди були тиша і спокій. Чи не сприймають вони смерть когось із батьків лише як іншу форму розлучення?

Я зазирнув до Генріха. Він зайняв лівий верхній кут ліжка, його тіло туго стиснулося подібно до іграшки-сюрпризу, що несподівано розгинається від дотику. Я стояв, киваючи, у дверній проймі.

Я зазирнув до Бабетти. Вона повернулася на кілька рівнів назад, стала знову дівчинкою, фігуркою, що біжить уві сні. Я поцілував її маківку, вдихнувши тепле затхле повітря, що йде від сну. Серед стосів книг і журналів я помітив свій примірник *Mein Kampf*. Увімкнулося радіо. Я мерщій кинувся з кімнати, побоюючись, що чийсь вхідний дзвінок, чийсь крик душі стане останнім, що я почую на цьому світі.

Я спустився на кухню. Визирнув у вікно. Він був там у плетеному кріслі на вологій траві. Я відчинив внутрішні двері, а потім вхідні. Вийшов надвір, притиснувши до живота *Mein Kampf*. Коли вхідні двері зі стуком зачинилися, голова чоловіка різко смикнулася, і він випростав ноги. Він підвівся і повернувся до мене. Почуття моторошної і непереборної незворушності миттєво зникло, а з ним і аура всезнайства, те відчуття, що він прийшов повідомити давню і жахливу таємницю. Інша постать почала з'являтися з містичної першої, почала набувати реального вигляду, ставати чіткою у підбадьорливому світлі сукупністю рухів, ліній і ознак, ставати силуетом, живою людиною, чиї характерні фізичні риси видавалися дедалі знайомішими, коли я, дещо здивований, спостерігав, як вони оживають.

Не Смерть стояла переді мною, а лиш Вернон Дікі, мій тесть.

— Я, мабуть, заснув? — запитав він.

— Що ви тут робите?

— Не хотів вас будити.

— Ми мали знати про ваш приїзд?

— Я сам не знав ще вчора. Сів і приїхав. За чотирнадцять годин.

— Бабетта зрадіє, коли вас побачить.

— Ще б пак.

Ми ввійшли в дім. Я поставив на плиту кавоварку. Вернон сидів за столом у своїй пошарпаній джинсовій куртці і бавився кришкою старої запальнички «Зіппо». Він виглядав дамським улесником на схилі своєї кар'єри. Його сріблясте волосся стало тьмяним, набуло

жовтуватого відтінку, і тепер він зачісував його в «качиний хвостик». На щоках була приблизно чотириденна щетина. Його хронічний кашель був різким і тріскучим, що натякало на безвідповідальність. Бабетта не так переймалася його станом, як тим, що він отримував таке сардонічне задоволення від свого бухикання і спазмів, наче в цих жахливих звуках було щось фатально привабливе. Він і досі носив військовий ремінь з ковбойською пряжкою.

— А що, в біса, такого? Ось і я. Велика справа.

— Чим ви зараз займаєтеся?

— Де вкриваю дах гонтом, де захищаю від іржі. Халтурю, хоч і не маю основної роботи, аби поза нею халтурити. Ото самі халтурки й лишилися.

Я помітив, які у нього руки. Пошрамовані, побиті, порізані, у тріщини назавжди в'їлися мастило і бруд. Він роззирнувся навколо, намагаючись знайти, що в кімнаті вимагає заміни або ремонту. Ці недоліки часто давали привід поораторствувати. Завдяки їм Вернон міг поговорити про сальники і шайби, заливання фундаменту, шпатлювання і шпарування. Часом він намагався закидати мене такими термінами, як свердло із заскочникком або лучкова пила. Він вбачав мою розгубленість у таких питаннях ознакою якоїсь глибокої некомпетентності чи тупості. На його думку, на таких питаннях тримається світ. Не знати або бути байдужим до них означало зраду фундаментальних принципів, зраду статі, роду людського. Що може бути нікчемнішим за людину, яка не здатна полагодити кран, що протікає, — фундаментально нікчемним, мертвим для історії, для того, що передають її гени? І я не те щоб із цим не погоджувався.

— Я якось сказав Бабетті. «Найменше твій батько схожий на вдівця».

— І що вона на це відповіла?

— Вона вважає, що ви самі собі становите небезпеку. «Він засне з цигаркою. Помре від пожежі в ліжку з розшукуваною жінкою поруч. Офіційно зниклою особою. Якоюсь бідолашною багато разів розлученою заблудою, особу якої не встановити».

Вернон важко забухикав, відзначаючи прозорливість Бабетти. Він майже випльовував легені. Я чув, як тягучий слиз хльостає у нього в грудях. Я налив йому каву і зачекав.

— Отже, ти в курсі щодо мене, Джеку, є одна жінка, що хоче пошлюбитися з моєю дупою. Вона ходить до церкви в будинку на колесах. Тільки Бабетті не кажи.

— Це останнє, що б я зробив.

— Вона себе так накрутить. Почне телефонувати по зниженому тарифу.

— Вона вважає вас занадто бунтівним для шлюбу.

— Уся штука сьогоднішніх шлюбів — задля невеличких додаткових послуг узагалі не треба навіть виходити з дому. У затишних куточках американської домівки можна отримати що заманеться. У такі часи ми живемо, погано це чи гарно. Жінки роблять усе. Їм так це подобається. Тобі навіть не варто зайвий раз натякати. Раніше єдиним приступним способом в американській родині був перевірений акт у місіонерській позі. Тепер є варіанти. Я тобі скажу, зараз такого набачишся. Але що дивує в наші часи — це те, що чим більше варіантів у тебе вдома, тим більше повій зустрічаєш на вулиці. Як ти можеш це пояснити, Джеку? Ти ж професор. Про що це свідчить?

— Не знаю.

— Дружини надягають їстівні трусики. Вони знають, що сказати і коли. Тим часом повії стоять на вулиці в будь-яку погоду, і вдень, і вночі. На кого вони чекають? На туристів? Бізнесменів? Чоловіків, одержимих жіночим тілом? Наче осатаніли. Здається, я десь читав, що японці їздять до Сингапуру. Чоловіків у літаках як оселдців у бочці. Диваки!

— Ви серйозно думаєте одружитися?

— Я маю бути геть божевільним, щоб одружитися з жінкою, яка ходить молитися в будинок на колесах.

Вернон хитрував — за байдужим виразом обличчя приховувалася готовність до дії, прозорливий розум і практичність, які лише чекали на слушну нагоду. Саме це так непокоїло Бабетту. Вона помічала, як він зі своїм непроникним обличчям спритно підкочував до жінок у громадських місцях із якимсь підступним запитанням. Вона відмовлялася ходити з ним до ресторану, побоюючись його безцеремонних експромтів відвертого змісту перед офіціантками, технічно бездоганно виконаних театральних реплік убік і зауважень, вимовлених голосом опівнічного ветерана радіоефіру. Через нього

вона сиділа як на голках у кабінках, оббитих ледерином, відчуваючи, як накочуються хвилі гніву або збентеження.

Вона якраз увійшла в тренувальному костюмі, готова до ранкового бігу стадіонними сходишками. Вона побачила за столом батька, і її тіло, здається, утратило свою рушійну силу. У неї підкосилися ноги, і вона так і стояла на напівзігнутих. Здивування позбавило Бабетту всього, окрім здібності стояти, роззявивши рота. Вона була наче ілюстрацією роззявленості, неповторним ідеалом, не менш нестямною і стривоженою за мене, коли я побачив його в кріслі на подвір'ї, незворушного, як смерть. Я помітив, як її обличчя до країв заповнило заціпеніле здивування.

— А ми мали знати про твій приїзд? — запитала вона. — Чому ти не зателефонував? Ти ніколи не телефонуєш.

— Ось і я. Велика справа. Не чую сурм.

Вона так і стояла на напівзігнутих ногах, намагаючись усвідомити реальність його несподіваної появи, жилистої постаті й потяганого вигляду. Якою епічною силою, імовірно, він їй видавався, коли матеріалізувався в такий спосіб на її кухні, родич, батько з усім запасом прожитих років, повна жива історія спогадів і зв'язків, приїхав нагадати їй, хто вона така, зняти з неї маску, ухопитися за її безладне життя без попередження.

— Я б хоч приготувалася до приїзду. Ти жахливо виглядаєш. Де ти спатимеш?

— А де я спав минулого разу?

Вони вдвох позирнули на мене у спробі пригадати.

Коли ми спочатку приготували сніданок, а потім з'їли, коли зійшли діти й обачливо наблизилися до Вернона, щоб той поцілував і скуйовдив їхнє волосся, коли минуло кілька годин і Бабетта звикла до видовища неквапливої постаті в латаних джинсах, я почав помічати, із яким задоволенням вона пурхає біля нього, догоджаючи дрібницями й уважно слухаючи. Захоплення містилося у звичних жестах і автоматичних рухах. Час від часу їй доводилося нагадувати Вернону, які страви він любив, як їх треба було готувати та присмачувати, які анекдоти він розповідав найкраще, які постаті з минулого були просто бевзнями, а які комічними героями. Уривчасті факти з іншого життя просто-таки лилися з неї. Змінилася модуляція її голосу, вона перейшла на сільський лад. Змінилися слова, значення. Тепер це була

та дівчина, що допомагала батьку шліфувати і полірувати старий дуб, піднімати з дощатої підлоги важкі батареї. Його робота теслею, його захоплення мотоциклами, його татуювання на біцепсі.

— Ти стаєш схожим на жердину, тату. Доїж картоплю. На плиті є ще.

І Вернон казав мені:

— Її мати готувала найгіршу смажену картоплю, яку ти взагалі міг спробувати. Як картопля в національному парку.

А потім повернувся до неї і сказав:

— Джек знає, що мені не до вподоби ті парки. Вони не зворушать тобі душу.

Ми переселили Генріха униз на канапу, а його кімнату віддали Вернону. Нас дратувало, коли ми знаходили його на кухні о сьомій ранку, о шостій, чи іншої години, коли за вікном ледь сіріло, а я або Бабетта спускалися заварити каву. Складалося враження, що він прагне нас перехитрити, тиснучи на нашу провину, щоб показати нам: байдуже, як мало ми спимо, він усе одно спить менше.

— Я тобі так скажу, Джеку. Ти старієш і починаєш розуміти, що готовий до чогось, але не знаєш, до чого саме. Ти завжди готуєшся. Ти зачісуєш волосся, стоїш біля вікна і дивишся вдалину. У мене таке відчуття, що якась маленька метушлива особа весь час крутиться навколо мене. Ось чому я застрибнув у машину і без зупинки проїхав сюди всю відстань.

— Щоб розвіяти чари, — сказав я. — Щоб утекти від повсякденних справ. Ці справи, коли їх довести до крайнощів, Верне, можуть бути смертоносними. У мене є товариш, який каже, що саме через це люди й беруть відпустки. Не заради відпочинку, пошуку гострих відчуттів або подорожей у невідомі краї. Усе задля того, щоб утекти від смерті, що ховається в повсякденних справах.

— Він що, єврей?

— Яка різниця?

— У вас ринва провисає, — сказав він мені. — Ти ж знаєш, як її полагодити?

Вернон любив вештатися надворі, видивляючись сміттярів, телефонних майстрів, поштових кур'єрів, післяобідніх газетярів, аби поговорити про технічний бік проблем і шляхи їхнього розв'язання. Про різні спеціальні методи. Про маршрути, часові проміжки,

обладнання. Дізнаватися, як що працює за межами його навичок, допомагало йому тримати руку на пульсі всіх подій.

Він полюбляв з незворушним обличчям дражнити наших дітей. Вони неохоче відповідали на його добродушне кепкування. Вони ставилися з недовірою до всіх родичів. Родичі залишалися для них делікатною темою, частиною темного заплутаного минулого, розділених життів, спогадів, які можуть виштовхнути на поверхню одне слово чи ім'я.

Він полюбляв курити у своєму роздовбаному «гетчбеку».

Бабетта спостерігала за ним з вікна, спромігшись виражати майже одночасно і любов, і тривогу, і роздратування, і відчай, і надію, і сум. Варто було Вернену поворухнутися, як це викликало в неї цілу низку надзвичайних емоцій.

Він любив змішуватися з натовпом у торговельних центрах.

— Я розраховую на тебе, Джеку, ти маєш мені сказати.

— Сказати що?

— Ти єдина людина серед моїх знайомих, достатньо освічена, щоб дати відповідь.

— Яку?

— Чи були люди такі ж тупі, коли не існувало телебачення?

Якось уночі я почув голос і подумав, що це він стогне уві сні. Я вдягнув халат, вийшов у коридор і зрозумів, що звук іде від телевізора в кімнаті Деніз. Я ввійшов і вимкнув його. Деніз спала в купі з ковдр, книжок і одягу. У несвідомому пориві я нечутно підійшов до відкритої комірки, потягнув за шнурок лампи і зазирнув усередину, сподіваючись знайти пігулки «Дилару». Я причинив, як міг, за собою двері, залишивши пів тіла у комірці, а другу половину назовні. Я побачив цілу гору вдягачки, взуття, іграшок, ігор та інших речей. Нишпорячи, я час від часу відчував ледь вловимі аромати дитинства. Пластилін, кросівки, олівцева стружка. Пляшечка може бути в залишеному черевіку, у кишені старої зібганої сорочки в кутку. Я почув, як вона поворухнулася. Я заляк, затамувавши дух.

— Що ти робиш? — запитала вона.

— Не бійся, це я.

— Я знаю, хто це.

Я продовжував оглядати комірку, думаючи, що так матиму менш винуватий вигляд.

— І я знаю, що ти шукаєш.

— Деніз, нещодавно я дуже налякався. Я думав, що має трапитися щось жахливе. На щастя, я помилився. Але наслідки досі відчутні. Мені потрібен «Дилар», він може допомогти мені впоратися з однією проблемою.

Я продовжував обшук.

— Що за проблема?

— Хіба тобі мало знати, що проблема існує? Інакше мене б тут не було. Хіба ти не хочеш бути моїм другом?

— Я й так твій друг. Я просто не хочу, щоб мене дурили.

— Ніхто нікого не дурить. Просто мені потрібні ліки. Там залишилося чотири пігулки. Я їх прийму і на цьому кінець.

Чим буденнішим буде мій голос, тим більше шансів до неї достукатися.

— Ти їх не станеш приймати. Ти віддаси їх матері.

— Хочу прояснити одне питання, — сказав я голосом державного урядовця. — Твоя мати — не наркоманка. «Дилар» — медичний препарат іншого виду.

— Що ж він тоді? Просто скажи мені, що він таке.

Щось у її голосі або в моєму серці, або в безглуздості ситуації дало мені замислитися про можливість відповісти на її запитання. Прорив у науці. Чому просто не сказати їй? Вона розважлива, здатна визначати зміст серйозних речей. Я зрозумів, що ми з Бабеттою весь час були бовдурами, коли приховували від неї правду. Дівчина сприйме правду, краще знатиме нас, любитиме нас сильніше через наші слабкості та страх.

Я підійшов і сів на край ліжка. Вона пильно дивилася на мене. Я розповів їй головне, поминувши сльози, пристрасті, жах, огиду, вплив на мене Ніюдину Д, сексуальну угоду Бабетти з містером Греєм, нашу суперечку щодо того, хто більше боїться смерті. Я зосередив увагу на самому медичному препараті, розповів їй усе, що знав про його дію в шлунково-кишковому тракті й мозку.

Перше, що вона згадала, були побічні ефекти. Усі ліки мають побічні ефекти. Препарат, що може усунути страх смерті, напевно, має жахливі побічні ефекти, особливо якщо він і досі на стадії випробувань. Звісно, вона мала рацію. Бабетта говорила про цілковиту

смерть, смерть мозку, смерть лівої півкулі, частковий параліч, інші жорстокі й химерні стани тіла і розуму.

Я сказав Деніз, що сила навіювання може бути сильнішою за побічні ефекти.

— Пам'ятаєш, як ви чули по радіо, що загрозна хмара спричиняє спітніння долонь? Ваші долоні ставали спітнілими, правда? Сила навіювання змушує деяких людей почуватися хворими, а інших — здоровими. Може, не так неважливо, чи є «Дилар» сильнодієвим. Якщо я вірю, що він мені допоможе, то він допоможе.

— До певної міри.

— Ідеться про смерть, — прошепотів я. — По суті, зовсім не важливо, що в цих пігулках. Там може бути цукор або спеція. Я палко прагну, щоб наді мною пожартували, щоб мене обдурили.

— Хіба це не здається дещо безглуздим?

— Саме це, Деніз, відбувається з людьми, які доведені до відчаю.

Запала тиша. Я чекав, що вона запитає мене, чи є цей відчай неминучим, якщо одного дня їй доведеться відчувати той самий страх, пройти крізь те саме випробування.

Натомість вона сказала: «Сильнодієвий чи ні — неважливо. Я викинула пляшечку».

— Ні, не може бути. Куди?

— У подрібнювач сміття.

— Я тобі не вірю. Коли це було?

— Десь тиждень тому. Я думала, що Баб може знайти її під час обшуку, тож вирішила її позбутися. Ніхто не хотів мені розповісти, що воно таке, правда? Тож я вкинула її разом з бляшанками і пляшками та іншим сміттям. Потім усе подрібнила.

— Як уживану автівку.

— Ніхто не хотів мені розповісти. Це все, що вам треба було зробити. Я була поруч увесь час.

— Усе гаразд. Не переймайся. Так навіть легше.

— А лише треба було сказати десь вісім слів.

— Я чудово обійдуся без нього.

— Це не вперше, коли мене намагаються надурити.

— Ти все одно мій друг, — сказав я.

Я поцілував її в голову і пішов до дверей. Я зрозумів, що надзвичайно голодний, і спустився, аби щось поїсти. На кухні горіло

світло. За столом у повному вбранні сидів Вернон, курив і кашляв. Попіл його цигарки завдовжки сантиметри два уже почав згинатися. У нього була така звичка — курити, доки попіл не почне відвалюватися. Бабетта вважала, що він це робив, аби викликати в інших відчуття напруги і тривожного очікування. Це теж частина притаманної йому безвідповідальної поведінки.

— Саме та людина, яку я хотів побачити.

— Верне, зараз північ. Ви взагалі спите?

— Ходімо пройдемося до машини, — сказав він.

— Серйозно?

— У нас тут ситуація, яку ми маємо владнати по-тихому. У домі повно жінок. Чи я помиляюся?

— Ми тут самі. Про що саме ви хочете поговорити?

— Вони чують крізь сон, — сказав він.

Ми вийшли через задні двері, щоб не розбудити Генріха. Я йшов за Верноном стежкою вздовж будинку, потім сходами вниз до виїзду. У темряві стояла його невелика машина. Він забрався за кермо, а я заслизнув поруч із ним, підібравши халат і почувуючись в обмеженому просторі, наче в пастці. Сморід в машині скидався на якесь небезпечне випаровування десь у глибині автомайстерні, суміш відпрацьованого металу, займистого дрантя і паленої гуми. Оббивка салону була розірвана. У тьмяному сяйві вуличного ліхтаря я бачив, що з панелі приладів і кріплення вгорі звисають дроти.

— Я хочу віддати тобі це, Джеку.

— Що?

— Він у мене вже багато років. Тепер я хочу віддати його тобі. Хто знає, чи ми ще колись побачимося. Хай йому грець. Начхати. Велика справа.

— Ви віддаєте мені цю машину? Вона мені не треба. Машина жахлива.

— За все твоє життя чоловіка в сучасному світі чи була в тебе вогнепальна зброя?

— Ні, — відповів я.

— Я так і думав. Я сказав собі: це останній чоловік в Америці, який не має чим себе захистити.

Він заліз рукою у дірку в задньому сидінні і витяг звідти невеликий темний предмет. Він тримав його в правій долоні.

— Візьми це, Джеку.

— Що це?

— Візьми в руку. Відчуй його вагу. Він заряджений.

Він передав його мені. Я, як бовдур, знову повторив:

«Що це?» Я не міг повірити, що тримаю пістолет. Я витріщився на нього, намагаючись розгадати, що спонукало Вернона на таке. Може, зрештою, він таки і є темним посланцем Смерті? Заряджена зброя. Як швидко вона мене змінила: рука заніміла, навіть попри те що я лише дивився на цю річ, не бажаючи її назвати. Можливо, Вернон хотів спонукати мене подумати, запровадити в моє життя свіже бачення, схему, поставність? Мені захотілося якнайшвидше її повернути.

— Це така маленька штукенція, але стріляє справжніми кулями, що такому чоловіку, як ти, тільки і треба від вогнепальної зброї. Не хвилюйся, Джеку. Її не можна відслідкувати.

— Навіщо комусь її відслідковувати?

— Мені здається, що, коли надумав подарувати комусь заряджений пістолет, треба надати і детальний звіт. Це автоматичний «Цумвальт» двадцять п'ятого калібру. Німецького виробництва. У нього не така убивча сила, як у зброї з великим стволом, але ж ти не збираєшся зустрітися сам на сам з носорогом, чи як?

— Саме так. З ким я маю зустрітися сам на сам? Навіщо мені потрібна ця штука?

— Не кажи «штука». Поважай його, Джеку. Це якісна зброя. Практична, неважка, її легко заховати. Познайомся з нею поближче. Це лише питання часу, коли ти захочеш нею скористатися.

— Коли я захочу скористатися?

— Хіба ми з тобою живемо на різних планетах? Яке зараз століття? Подумай, як легко я забрався до твого задвірка. Я зламаю вікно — і ось я в домі. На моєму місці міг би бути професійний зломщик, утікач-шахрай, один із тих волоцюг з кучою борідкою. Мандрівний убивця, що блукає світом. Маніяк, що вбиває по вихідних, а по буднях працює клерком. На твій вибір.

— Можливо, там, де ви живете, зброя і потрібна. Заберіть її. Нам вона не треба.

— У мене самого бойовий «магнум», я його завжди тримаю біля ліжка. Не хочу тобі навіть розповідати, що за лихо він здатний скоїти з

розташуванням людських органів.

Він хитро позирнув на мене. Я знову подивився на пістолет. Мені спало на думку, що це ідеальний засіб для вимірювання людської дієздатності в сучасному світі. Я підкинув його на долоні, понюхав сталеве дуло. Що значить для людини, окрім відчуття дієздатності, добробуту і власної важливості, мати при собі смертоносну зброю, гарно нею володіти, бути готовим і бажати її використати? Приховану смертоносну зброю. Твоя таємниця, твоє друге життя, друге «я», мрія, чари, змова, марення.

Німецького виробництва.

— Не кажи Бабетті. Вона дуже розлютиться, якщо дізнається, що ти ховаєш вогнепальну зброю.

— Вона мені не потрібна. Заберіть її.

— Тож не кидай її абиде. Якщо потрапить дітям до рук, то одразу буде халепа. Думай головою. Придумай, куди її покласти, щоб у слухну годину вона завжди була під рукою. Заздалегідь окресли для себе сектор обстрілу. Якщо це випадок з проникненням, де злодій потрапить у дім, як він добереться до цінних речей? Якщо психічнохворий, звідки він може на тебе напасти? Психи непередбачувані, бо не знають самі, що від себе очікувати. Їх можна чекати звідусіль, з дерева, з гілки. Подумай про те, щоб тримати на підвіконні бите скло. Навчись миттєво падати на підлогу.

— Ми не хочемо, щоб у нашому маленькому містечку хтось мав пістолет.

— Подумай головою бодай раз у житті, — сказав він мені в темній автівці. — Що ти хочеш чи не хочеш, не має жодного значення.

Уранці наступного дня бригада робітників приїхала полагодити дорожнє покриття. Вернон одразу опинився надворі, спостерігаючи, як роздовбують і знімають старий асфальт, а потім не відходив, доки вони розрівнювали нове покриття, яке ще диміло. Коли робітники поїхали, його візит, здається, добіг кінця, вичерпавши свою інерцію. Місце, де стояв Вернон, перетворювалося на порожнечу. Він роздивлявся нас із завбачливої відстані, наче ми якісь незнайомці із затаєною образою. Навколо наших спроб налагодити спілкування накопичувалася невизначена втома.

На тротуарі Бабетта обійняла його і заплакала. Перед від'їздом він поголився, вимив машину і пов'язав на шиї синю хустку. Бабетта,

здається, ніяк не могла наридатися. Вона зазирнула йому в очі і знову заплакала. Вона плакала, не випускаючи його зі своїх обіймів. Вона передала йому пінопластову коробку із сандвічами, курятиною і кавою, і плакала, коли він поставив її на продавленому сидінні з розідраною оббивкою.

— Вона гарна дівчина, — сказав він мені похмуро.

Усівшись за кермом, він провів пальцями крізь зачіску «качиний хвіст» і подивився на себе в дзеркальце заднього виду. Потім закашлявся, востаннє продемонструвавши нам, як хльостає слиз. Бабетта зайшлася слізьми по-новому. Притулившись до віконця з іншого боку, ми спостерігали, як він, згорбившись, зайняв зручну позу для їзди, недбало вмовившись між сидінням і дверцятами та звисивши у віконце ліву руку.

— Не хвилюйтеся щодо мене, — сказав він. — Незначна кульгавість — то таке. Люди мого віку кульгають. У певному віці накульгувати — то звична справа. Не переймайтеся через кашель. Кашляти корисно. Ти ганяєш цю гидоту з місця на місце. Вона не може тобі зашкодити, доки не застигне в одному місці й не залишиться там на роки. Тож кашляти нормально. І безсоння теж. Безсоння — це нормально. Що мені дасть сон? Ти досягаєш віку, коли кожна хвилина сну означає втрачену хвилину, за яку можеш зробити щось корисне. Покашляти або пошкутильгати. Й забудьте ви тих жінок. Жінки — це нормально. Ми беремо напрокат відеокасету і займаємося сексом. Це проганяє кров до серця. Облиште цигарки. Люблю нагадувати собі, що принаймні щось минає для мене безкарно. Нехай мормони кидають курити. Вони помруть від якоїсь іншої зарази. Гроші — не проблема. У мене всі витрати розраховані. Пенсія — нуль, заощадження — нуль, акції і цінні папери — нуль. Отже, не варто цим і перейматися. Я про все подбав. Не хвилюйтеся через зуби. Із зубами все гаразд. Чим хиткіші вони, тим більше їх можна розхитувати язиком. Є чим зайняти язик. Не переймайтеся, що трясуться руки. Час від часу з усіма таке буває. Тим паче це лише ліва рука. Щоб було весело, уявляйте, що трясеться не ваша рука. Не переймайтеся через раптову і незбагнену втрату ваги. Який сенс їсти те, чого не бачиш? Не хвилюйтеся через очі. Зір не стане гіршим за той, що маю зараз. Про розум зовсім не згадуйте. Розум слабне раніше за тіло. Так наче і має бути. Тож не хвилюйтеся за мій розум. З ним усе гаразд. Хвилюватися варто через

машину. Кермо зовсім перекошене. Тричі мінялися гальма. Капот повсякчас відкривається на вибоїнах.

І навіть жоден м'яз не затремтів. Бабетту остання частина розсмішила. Та, що про машину. Я стояв вражений, спостерігаючи, як вона ходить дрібними колами, тримаючись за живіт, човгаючи на напівзігнутих ногах, усі її страхи й побоювання забрав із собою його лукавий голос.

Настав час павуків. Павуки у верхніх кутках кімнат. Кокони, загорнуті в павутиння. Сріблясті тремтливі нитки, що видавалися простою грою світла, швидкоплинного, як новина, як думка, народжена самим світлом. Голос нагорі промовив: «А тепер погляньте на це. Джоані намагається вибити ударом з *бусідо* колінну чашечку Ральфа. Вона влучає, Ральф падає, і вона тікає».

Деніз прохопилася слівцем із Бабеттою, що Стеффі регулярно оглядає свої груди на наявність пухлини. Бабетта передала це мені.

Ми з Мюрреєм збільшили довжину наших високдумних прогулянок. Одного дня в місті він почав дещо збентежено висловлювати своє захоплення діагональним паркуванням. Скошені ряди машин містили якусь чарівність, якісь місцеві відтінки. Така форма паркування була невід'ємною частиною американського міського ландшафту, навіть попри машини іноземного виробництва. Таке розміщення було не тільки практичним, але й запобігало конфронтації, мотиву сексуального домагання, неминучого за умови паркування переднім бампером до заднього на переповнених вулицях великого міста.

Мюррей каже, що сумувати можна навіть за тим місцем, де перебуваєш зараз.

Двоповерховий світ звичайної центральної вулиці. Стримана, розсудлива, комерційна на свій неспішний, довоєнний лад, зі слідами зразків довоєнної архітектури, що вижили на верхніх поверхах, у мідних карнизах і вікнах з олив'яною решіткою, у фризі, схожому на амфору над входом до дешевої крамниці.

Це змусило мене пригадати «Закон руїн».

Я розповів Мюррею, що Альберт Шпеєр хотів звести будівлі, які б руйнувалися велично, дивовижно, як руїни Давнього Риму. Ані тобі іржавого громаддя, ані покорчених сталевих нетрів. Він знав, що Гітлер підтримає будь-що, здатне вразити нащадків. Він зробив креслення однієї з будівель Рейху зі спеціальних матеріалів, що дозволяло б їй романтично кришитися, — зобразив зруйновані стіни, уламки колон, увитих гліцинією. Руйнування, вбудоване у

створення, — сказав я, — яке демонструє певну ностальгію за принципом жаги до влади або спробу викликати жадання майбутніх поколінь.

Мюррей сказав: «Я не довіряю чужій ностальгії, я довіряю лише своїй. Ностальгія — це продукт незадоволення і гніву. Це залагодження невдоволення між теперішнім і минулим. Чим сильніша ностальгія, тим ближче ти підступаєш до насильства. Війна — це форма, якої набуває ностальгія, коли людей змушують вихвалити свою країну».

Проміжок вологої погоди. Я відкрив холодильник і зазирнув у морозильну камеру. Від пластикової обгортки харчів, зручної упаковки недоїдених продуктів, від пакетів із застібкою з печінкою і реберцями, від усього цього, вкритого яскравими кришталіками льоду, ішов дивний тріскотливий звук. Холодне сухе шипіння. Звук такий, наче відбувається розщеплення якогось елемента і виділяються пари фреона. Химерні статичні розряди, наполегливі, але майже підсвідомі, змусили мені замислитися про душі, які зимують, певну форму сплячого життя, що наближається до порога сприйняття.

Ніде нікого не було. Я перетнув кухню, відкрив ящик подрібнювана і зазирнув до сміттевого мішка. Липкий куб покорчених бляшанок, вішаків, кісток та інших відходів. Пляшки були розбиті, картонні коробки сплющені. Продукти не втратили кольорів ані за яскравістю, ані за насиченістю. Жир, сік і в'язка слизиста маса просотувалася крізь шари спресованої речовини рослинного походження. Я почувався археологом, що збирається ретельно дослідити знайдені уламки знярядь і різноманітний печерний непотріб. Відтоді як Деніз укинула «Дилар» до подрібнювала, минуло близько десяти днів. Саме ту партію сміття майже напевно винесли надвір і вже забрали. Навіть якщо й ні, пігулки безумовно знищив плунжер подрібнювана.

Ці факти були корисними в моїх намаганнях переконати себе, що я просто гаю час, нишпорячи у відходах.

Я відігнув манжети мішка, відкрив клямку і витягнув його. Вивільнений сморід ударив мені в ніс із приголомшливою силою. Це після нас? Він справді належить нам? Невже це ми його створили? Я виніс мішок до гаража і спорожнив його. Спресована маса скидалася на іронічну сучасну скульптуру, масивна, приземиста, глузлива. Я

вдарив її держакон грабель, а потім розклав сміття по бетонній підлозі. Я перебрав його фрагмент за фрагментом, одну безформну масу за іншою, дивуючись тому, що відчуваю провину, почуваюся людиною, що втручається в чиесь приватне життя, розкриваю інтимні, а можливо, і ганебні таємниці. Важко було уникнути збентеження від вигляду деяких речей, що вони прирекли на знищення цим «Джаггернаутом». Та чому ж я почуваюся домашнім шпигуном? Хіба сміття — така вже особиста річ? Чи сяє воно в серцевині особистим вогнем з ознаками чиеїсь прихованої натури, натяками на таємні прагнення, на принизливі вади? Які там ще схильності, фетиші, згубні звички, відхилення? Які вчинки, скоєні на самоті, поведінкові звички? Я знайшов малюнки кольоровим олівцем із зображенням фігури з великими грудьми і чоловічими геніталіями. Там був довгий шматок мотузки із зав'язаними вузликами й петельками. Спочатку я не вбачав у них жодних закономірностей. Але, придивившись, я, здається, зміг виявити заплутані відношення розміру петельок, виду вузликів (одинарний чи подвійний) і проміжків між вузликами з петельками і вузликами без петельок. Якийсь різновид окультної геометрії або символічна гірлянда нав'язливих ідей. Я знайшов бананову шкірку з тампоном усередині. Чи не є це темною зворотною стороною споживацької свідомості? Я натрапив на жахливий згусток волосся, мила, вушних паличок, розчавлених тарганів, кілець від пластикових ковпачків, ватних дисків, вимазаних гноєм і смальцем, обтріпаних шматків зубної нитки, залишків стержнів для кулькових ручок і зубочисток, на яких досі виднілися рештки їжі. Серед цього ще були порізані на клапті труси зі слідами губної помади, імовірно, сувенір з мотелю «Грейв'ю».

Але жодних ознак розбитого бурштинового флакона чи решток тих пігулок блюдцеподібної форми. Та це неважливо. Я витримаю все, що доведеться, і без хімічної речовини. Бабетта казала, що «Дилар» — це «золото дурнів». Вона була права, і так само Вінні, і так само Деніз. Вони мої друзі, і правда за ними.

Я вирішив пройти ще одне обстеження. Отримавши результати, я пішов на прийом до лікаря Чакраварті в його невеличкому кабінеті в медичній будівлі. Він сидів і вивчав роздруківку, простягнувши довгі руки на столі й трохи хитаючи головою — чоловік з одутлим обличчям і темними колами під очима.

— Це знову ви, містере Гледні. Ми бачимо вас доволі часто останнім часом. Як чудово знайти пацієнта, що так серйозно ставиться до свого статусу.

— Якого статусу?

— Свого статусу пацієнта. Люди схильні забувати, що вони є пацієнтами. Щойно вийшли з кабінету лікаря або з лікарні, як одразу це вилітає з їхньої голови. Але ви постійно є пацієнтами, подобається це вам чи ні. Я — лікар, ви — мій пацієнт. Лікар не перестає бути лікарем наприкінці робочого дня, так само і пацієнт. Люди очікують, що лікар займатиметься своєю справою з найвищим ступенем серйозності, майстерності й досвіду. А що пацієнт? Чи професійно він ставиться до свого статусу?

Говорячи це своїм ретельним висповідом, він не зводив очей з роздруківки.

— Скажімо так, не дуже мені подобається ваш калій, — вів далі він. — Погляньте сюди. Число у квадратних дужках з комп'ютеризованими зірочками.

— Що це означає?

— На цій стадії вам це ні до чого.

— А яким у мене був рівень калію минулого разу?

— Насправді рівень був нормальним. Можливо, це підвищення хибне. Ми маємо справу з кров'ю загалом. Існує проблема гелевого бар'єру. Ви розумієте, що це означає?

— Ні.

— Зараз немає часу пояснювати. Бувають справжні підвищення і хибні. Це все, що вам варто знати.

— А наскільки піднявся мій калій?

— Рівень зашкалює.

— Що це може означати?

— Може нічого, а може справді велику проблему.

— Наскільки?

— Ми зараз вдаємося до марнослів'я, — сказав він.

— Усе, що я намагаюся збагнути, — чи є такі показники калію ознакою якогось захворювання, що тільки починає виявлятися, якогось захворювання, пов'язаного, можливо, зі споживанням чогось у їжу, перебуванням у зоні зараження, ненавмисним вдиханням парів чи якоїсь речовини з повітря або дощу?

— А ви насправді мали контакт з подібною речовиною?

— Ні, — сказав я.

— Ви впевнені?

— Абсолютно. А що, ці числа свідчать про можливий вплив?

— Якщо ви не перебували в зоні зараження, тоді навряд чи вони про це свідчать.

— Згоден, — сказав я.

— Скажіть мені одну річ, містере Гледні, як на духу. Як ви почуваетесь?

— Наскільки мені відомо, я відчуваюся дуже добре. Відмінно. Умовно кажучи, я вже давно не відчувався так добре.

— Що ви маєте на увазі під словами «умовно кажучи»?

— Враховуючи той факт, що я старішаю.

Він пильно на мене подивився. Здавалося, він намагається збентежити мене поглядом. Потім щось черкнув у моїй картці. Я, мабуть, мав вигляд дитини, яку викликали до директора школи через низку прогулів без поважної причини.

Я спитав:

— Як нам дізнатися, це підвищення справжнє або хибне?

— Я випишу вам направлення до Глассборо для подальшого обстеження. Вас так влаштовує? Там є найновітніший заклад під назвою «Ферми осінніх жнив». У них нове обладнання, яке аж виблискує. Ви не пошкодуєте, самі побачите. Воно дійсно блищить, я вам кажу.

— Гаразд. Але хіба рівень калію — це єдине, чим ми маємо перейматися?

— Чим менше ви знаєте, тим краще. Їдьте до Глассборо. Скажіть їм, щоб копнули глибше. Щоб зазирали під кожний камінець. Передайте, що ви маєте повернутися до мене із запечатаними результатами. Я проаналізую їх до найдрібнішої деталі. Я обов'язково розкладу все по поличках. Я вас запевняю, у «Фермах осінніх жнив» є власні професійні доробки, найточніше обладнання. Найкращі лаборанти з країн третього світу, найпередовіші процедури.

На його обличчі зависла усмішка, подібна до персика на гілці.

— Разом, як лікар і пацієнт, ми зможемо зробити те, що жодному з нас не під силу окремо. Запобіганню не приділяють належної уваги.

Як кажуть, хворобі легше запобігти. Це прислів'я чи афоризм? Певно, професор нам пояснить.

— Мені треба це обміркувати.

— У будь-якому разі запобігання — це важлива річ, правда ж? Я щойно прогортав свіжий примірник «Американського трунаря». Доволі жахлива картина. Галузі ледве вдається впоратися з розміщенням такої величезної кількості померлих.

Бабетта мала рацію — він говорив чудовою англійською. Я повернувся додому і почав викидати непотрібні речі. Я викинув рибальські блешні, непридатні тенісні м'ячики, порвані дорожні сумки. Я облазив горище, шукаючи старі меблі, непотрібні абажури, покручені ширми, вигнуті карнизи. Я викинув рамки для картин, взуттєві копила, підставку для парасольок, стінні кронштейни, дитячі стільчики і ліжечка, складані столики, щоб їсти під час перегляду телевізора, крісла-мішки, зламані програвачі. Я викинув паперові застілки для полицок, збляклий поштовий папір, рукописи своїх статей, їхні ж гранки, журнали, де друкувалися ці статті. Чим більше речей я викидав, тим більше знаходив. Будинок скидався на сепійний лабіринт старих виснажених речей. Речі набули масштабності, надмірної ваги, зв'язків і смертності. Я маніакально переходив із кімнати до кімнати, жбурляючи речі в картонні коробки. Пластмасові фени, спалені тостери, вишивки зі «Стар Треку». Знадобилося значно більше години, щоб виставити коробки на тротуарі. Мені ніхто не допомагав. Я не потребував допомоги чи компанії, чи людського розуміння. Я просто прагнув винести весь цей непотріб з дому. Я сидів на самоті на сходах ганку в очікуванні, коли навколо мене запанує атмосфера полегшення і спокою.

Жінка, що проходила повз, сказала: «Деконгестант, антигістамінне, супресант кашлю^[16], знеболювальне».

Бабетта ніяк не могла наслухатися свого токшоу по радіо. «Я ненавиджу своє обличчя, — сказала там якась жінка. — Ця проблема не залишає мене багато років. З усіх можливих облич, як подивитися, я маю найгірше. Але як мені на нього не дивитися? Навіть якщо прибрати всі дзеркала, я все одно знайду можливість його побачити. Як мені на нього не дивитися, з одного боку? Але ж, з другого боку, я його ненавиджу. Інакше кажучи, я таки дивлюся на нього. Бо, зрештою, чиє це обличчя? Що мені робити? Забути, що воно є? Вдавати, що воно не моє, чиєсь чуже? Я тому телефоную, Меле, щоб знайти таких самих нещасних, хто має проблеми зі сприйняттям свого обличчя. Є кілька запитань для початку. Як ви виглядали до народження? Як ви виглядатимете в посмертному житті, без огляду на расу та колір шкіри?»

Бабетта тепер майже завжди ходила в тренувальному костюмі. Він був простого сірого кольору, широкий і обвислий. Вона в ньому готувала, відвозила дітей до школи, ходила до магазинів господарських і канцелярських товарів. Деякий час я розмірковував про це і вирішив, що в цьому немає чогось надзвичайно дивного, чогось, що має викликати хвилювання, тож немає підстав вважати, що вона занурюється в апатію і відчай.

— Як ти відчуваєшся? — запитав я. — Скажи правду.

— Яку правду? Я проводжу більше часу з Вайлдером. Вайлдер допомагає мені впоратися з труднощами.

— Я залежу від тебе, хочу, щоби повернулася колишня здорова і життєрадісна Бабетта. Мені це потрібно не менш, ніж тобі, якщо не більше.

— Що значить потрібно? Нам усім потрібно. Чим твоя потреба особлива?

— Ти відчуваєшся загалом, як і раніше?

— Ти маєш на увазі, чи нудить мене від смерті? Страх не залишає мене, Джеку.

— Ми маємо бути активними.

— Активність допомагає, але Вайлдер допомагає краще.

— Може, це я собі придумав, — сказав я, — але тобі не здається, що він став менше розмовляти?

— Розмов і так доста. Що значить розмовляти? Я не хочу, щоб він розмовляв. Чим менше він розмовляє, тим краще.

— Деніз хвилюється через тебе.

— Хто?

— Деніз.

— Розмови — це радіо, — сказала вона.

Деніз не дозволяла матері бігати, доки вона не пообіцяє накласти кілька шарів сонцезахисного гелю. Дівчина виходила за нею з будинку, щоб хлюпнути останню порцію лосьйону Бабетті на потилицю, а потім, стоячи навшпінках, рівномірно втирати його в шкіру. Вона намагалася охопити кожну відкриту ділянку. Брови, повіки. Вони палко сперечалися, чи треба все це. Деніз казала, що сонце небезпечно для людей зі світлою шкірою. Мати заявляла, що вся ця справа була рекламою для хвороби.

— До того ж я займаюсь бігом, — сказала вона. — А це, за визначенням, означає, що я менш схильна до згубного впливу сонячного випромінювання, ніж людина, яка стоїть або йде.

Деніз обернулася до мене, сплеснувши руками, усім своїм виглядом благаючи напоумити цю жінку.

— Найнебезпечніші промені — прямі — сказала Бабетта. — Тобто чим швидше особа пересувається, тим вірогідніше вона отримає лише частковий удар, ковзні або відбиті промені.

Деніз відкрила рота і зігнула коліна. Правду кажучи, я не був певен, що її мати помилялася.

— Це все корпоративні зв'язки, — підсумувала Бабетта. — Сонцезахисний засіб, маркетинг, страх, хвороба. Одне неможливе без іншого.

Я відвіз Генріха та його товариша, приборкувача змії Ореста Меркатора, до придорожнього торговельного центру. Була четверта година дня, час, коли тренувальний графік Ореста передбачав основний прийом їжі. На його прохання ми пішли до «Каса Маріо Вінсента» — будівлі блокгауза з оглядовими щілинами, який скидався на частину якоїсь прибережної захисної системи.

Я ловив себе на думці, що думаю про Ореста та його змії, і мені кортіло продовжити нашу розмову.

Ми всілися у червоній як кров кабінці. Орест схопив своїми волохатими ручищами прикрашене китицями меню. Його плечі здавалися ширшими, ніж завжди, і серйозна голова частково в них занурилася.

— Як там твоя підготовка? — запитав я.

— Я дещо її уповільнив. Не хочу досягнути піку форми занадто швидко. Я знаю, як подбати про своє тіло.

— Генріх розповідав мені, що ти спиш сидячи, щоб приготуватися до клітки.

— Я досконало це відпрацював. А зараз я займаюся зовсім іншим.

— Наприклад?

— Закидаюся вуглеводами.

— Саме тому ми сюди і приїхали, — сказав Генріх.

— Я збільшую норму щодня.

— Це через великі затрати енергії, яку він спалюватиме в клітці, пильнуючи, напружуючись, коли мамба підповзатиме тощо.

Ми замовили пасту і воду.

— Скажи мені, Оресте, чи не тривожить тебе те, що часу залишається дедалі менше?

— Тривожить? Я просто хочу залізти в клітку. І чим швидше, тим краще. Така вже натура Ореста Меркатора.

— І ти не нервуєшся? Не думаєш про те, що може статися?

— Він завжди налаштований оптимістично, — сказав Генріх. — Це притаманно сучасним спортсменам. Не зациклюватися на поганому.

— Тоді скажи мені таке: що є поганим? Що у твоєму розумінні є поганим?

— Ось моя точка зору: без змії я ніхто. Це єдине, що може бути поганим. Погано — це якщо нічого не вийде, якщо гуманізм суспільства не дасть мені увійти в клітку. Як я можу стати найкращим у чомусь, якщо мені не дозволять це зробити?

Мені подобалося спостерігати за тим, як Орест їсть. Він втягував їжу за принципами аеродинаміки. Різниця в тиску, швидкість втягування. Він їв мовчки і цілеспрямовано, зосереджено, набиваючи

пастою черево, і з кожною грудкою крохмалю, що зникала за спинкою його язика, здається, дедалі більше зростав у власних очах.

— Ти ж розумієш, що тебе можуть укусити. Ми говорили про це минулого разу. А ти думаєш про те, що буде, коли гострі ікла вп'ються тобі в зап'ясток? Ти думаєш про те, як помиратимеш? Оце я хочу знати. Чи лякає тебе смерть? Чи не переслідує вона тебе в думках? Я відкрию тобі всі свої карти, Оресте. Чи не боїшся ти померти? Чи ти відчуваєш страх? Ти тремтиш чи пітнієш від страху? Чи не здається тобі, що на кімнату падає коса тінь, коли ти думаєш про клітку, змій, їхні ікла?

— Знаєте, що я на днях прочитав? Зараз помирає більше людей, ніж за всі попередні разом узяті епохи світової історії. І що, якщо їх стане на одного більше? Тож краще я помру, намагаючись вписати ім'я Ореста Меркатора в книгу рекордів.

Я позирнув на свого сина і сказав:

— Це він так намагається нам сказати, що зараз за добу вмирає більше людей, ніж за проміжок від початку історії людства по сьогодні?

— Він каже, що померлих сьогодні більше, ніж за сукупно взятий попередній час.

— Що значить померлих? Дай визначення.

— Він каже про людей, які зараз мертві.

— Що ти маєш на увазі, кажучи «зараз мертві»? Усі, хто є мертвими, і є зараз мертві.

— Він каже про людей у могилах. Смерть яких підтверджена. Тих, кого можна порохувати.

Я напружено слухав, намагаючись зрозуміти, що вони мають на увазі. Оресту принесли другу тарілку пасти.

— Але ж люди іноді залишаються в могилах на кілька сотень років. Чи не хоче він сказати, що в могилах більше мерців, ніж будь-де?

— Залежить від того, що ти маєш на увазі, кажучи «будь-де».

— Я не знаю, що маю на увазі. Ще є потопельники. Чи розірвані на шматки.

— Зараз померлих більше, ніж будь-коли. Це все, що він каже.

Я затримав на ньому погляд трохи довше. Потім повернувся до Ореста.

— Ти навмисно зазираєш смерті в очі. Ти налаштований вчинити саме те, чого люди впродовж свого життя намагаються уникнути, — померти. Мені цікаво чому.

— Мій тренер каже: «Дихай, не забивай думками голову». Він каже: «Будь змією — і ти пізнаєш незворушність змії».

— У нього тепер є тренер, — пояснив Генріх.

— Він мусульманин-суніт, — сказав Орест.

— В Айрон-сіті поблизу аеропорту мешкає кілька сунітів.

— Суніти переважно корейці. Хіба що за винятком мого, я думаю, він араб.

Я перепитав:

— Може, ти мав на увазі, що муніти^[17] переважно корейці?

— Він суніт, — сказав Орест.

— Але саме муніти переважно корейці. Хоча, звісно, це не так. Лише керівництво.

Вони замислилися про це. Я спостерігав, як Орест їсть. Я дивився, як він наштрикував спагеті й закидав собі в стравохід. Серйозна голова була непорушна, вхідний отвір для їжі, що залітала від механічних рухів виделки. Які цілеспрямовані дії, яке чітке дотримання плану! Якщо кожен з нас є центром свого існування, то Орест, здається, мав намір збільшити його, охопивши все. Може, це те, що роблять спортсмени, — розширюють своє єство? Можливо, ми просто заздriamo їм через їхню відвагу, що має мало спільного зі спортом. Налаштовуючись на небезпеку, вони в якомусь глибшому сенсі уникають її, вони, наче перебуваючи під крилом ангела, здатні здійснити стрибок і звільнитися від повсякденного помирання. Та чи є Орест спортсменом? Він же лише сидітиме — сидітиме шістдесят сім днів у скляній клітці в очікуванні, коли його вкусять на очах свідків.

— Ти не зможеш захиститися, — сказав я. — І не лише це, ти ж іще перебуватимеш у клітці з найслизкішими, найжахливішими і найвідразливішими створіннями на Землі — зміями. Люди бачать їх у нічних кошмарах. Холоднокровні хребетні, що звиваються, ковзають і відкладають яйця. Люди через них звертаються до психіатрів. Змії займають особливе слизисте місце в нашій колективній підсвідомості. А ти за власним бажанням хочеш потрапити до закритого приміщення з тридцятьма-сорокома найотруйнішими зміями на Землі.

— Чому слизисті? Вони не слизисті.

— Загальновідомий слиз — це міф, — сказав Генріх. — Він перебуватиме в клітці з габонськими гадюками з п'яти-сантиметровими іклами. Можливо, з дюжиною мамб. Мамби, виявляється, — найшвидші наземні змії у світі. Чи не здається, що слиз дещо не в тему?

— Саме це я і хочу сказати. Ікла. Укус змії. П'ятдесят тисяч людей помирають щороку від зміїних укусів. Учора казали по телебаченню.

— Учора все було по телебаченню, — сказав Орест.

Захоплива відповідь. Думаю, ним я теж захоплювався. Він створював собі величне ество, прагнучи потрапити в заголовки бульварної преси. Він тренується, не шкодуючи себе, говорить про себе в третій особі, закидається вуглеводами. Його тренер завжди поруч, його друзів притягує аура натхненного ризику. Коли настане час, він набереться життєвих сил.

— Тренер навчає його дихати, як у старі часи, по-сунітськи. Змія — це одна істота. У людині можуть співіснувати тисячі.

— Вона може бути змією, — сказав Орест.

— Людей охоплює цікавість, — сказав Генріх. — Неначе щось починає вимальовуватися. Наче він справді збирається це зробити. Наче тепер вони йому вірять. Повний набір.

Якщо ество є смерть, як воно може бути сильнішим за смерть?

Я попросив чек. Недоречні згадки про містера Грея. Розмитий образ у сірих шортах і шкарпетках. Я витягнув з гаманця кілька банкнот і сильно потер між пальцями на випадок, якщо зайві злиплися. У мотельному дзеркалі відбивалася моя дружина на повний зріст, білотіла, грудаста, з рожевими колінами і короткими пальцями на ногах, одягнена лише в гетри м'ятого кольору, наче другокурсниця, що очолює чирлідерок під час оргії.

Повернувшись додому, я знайшов її в спальні за прасуванням.

— Що ти робиш? — запитав я.

— Слухаю радіо. Хоч воно щойно вимкнулося.

— Якщо ти думаєш, що ми покінчили з містером Греєм, то саме час його згадати.

— Ми збираємося говорити про містера Грея як збірний образ чи про містера Грея як приватну особу? Це зовсім різні речі.

— Звісно, різні. Деніз викинула пігулки в подрібнювач.

— Чи це означає, що ми завершили зі збірним образом?

— Я не знаю, що це означає.

— Чи це означає, що тепер ти перемкнув свою чоловічу увагу на окрему особу в motelі?

— Я цього не казав.

— Тобі і не варто цього казати. Ти чоловік. Чоловік вирушає стежкою вбивчої люті. Це біологічна стежка. Стежка звичайної тупої сліпої чоловічої біології.

— Дуже кучеряво як для прасування носовичків.

— Джеку, коли ти помреш, я впаду на підлогу і там і залишуся. Врешті-решт, можливо, мене знайдуть, жінку, позбавлену мови і жестів, що повзає навколішках у темряві. Але доти я не допомагатиму тобі знайти цього чоловіка або його медпрепарат.

— Одвічна мудрість тих, хто прасує і шиє.

— Запитай самого себе, що ти хочеш більше: позбутися свого давнього страху чи помститися через свою дитинячу і дурнувату травмовану чоловічу гордість.

Я пішов у коридор, щоб допомогти Стеффі закінчити з пакуванням. Спортивний коментатор промовив: «Вони не освистують, вони кричать: „Брюс, Брюс!“» Деніз із Вайлдером були біля Стеффі. З атмосфери завуальованості я виснував, що Деніз давала конфіденційні поради щодо відвідин далеких родичів. Літак Стеффі вилітав з Бостона і робив дві посадки між Айрон-сіті та Мехіко, але їй не треба буде пересаджуватися на інший літак, тож ситуація видавалася доволі здійсненою.

— Звідки мені знати, що я впізнаю матір?

— Ти бачила її торік, — сказав я. — Вона тобі сподобалася.

— А якщо вона відмовиться відправляти мене назад?

— За цю думку ми маємо подякувати Деніз, так? Дякую, Деніз. Не хвилюйся. Вона тебе поверне.

— А якщо ні? — сказала Деніз. — Ти знаєш, так буває.

— Це не той випадок.

— Тобі доведеться її викрасти, щоб повернути.

— Це не знадобиться.

— А якщо знадобиться? — запитала Стеффі.

— То ти зробиш це? — продовжила думку Деніз.

— Цього не буде ніколи в житті.

— Так трапляється повсякчас, — сказала вона. — Один із батьків забирає дитину, а другий наймає викрадачів, щоб її повернути.

— Що мені робити, — запитала Стеффі, — якщо вона мене залишить?

— Йому доведеться посилати людей в Мехіко. Це єдине, що він може зробити.

— Та чи зробить він це? — запитала вона.

— Твоя мати знає, що вона не може тебе залишити, — сказав я. — Вона весь час подорожує. Про це не варто навіть і говорити.

— Не хвилюйся, — сказала їй Деніз. — Що б він тобі зараз не казав, коли настане час, він тебе поверне.

Стеффі свердлила мене проникливим зацікавленим поглядом. Я сказав їй, що сам поїду до Мехіко і зроблю все, що треба, аби її повернути. Вона перевела погляд на Деніз.

— Краще когось найняти, — порадила старша дівчина. — Тоді це буде той, хто це вже робив раніше.

Увійшла Бабетта і підхопила Вайлдера.

— Ось ти де, — сказала вона. — Ми поїдемо зі Стеффі до аеропорту. Так, поїдемо. Так, так.

— Брюс, Брюс.

Наступного дня була евакуація через отруйний сморід. Машини СИМУВАКу були всюди. Люди в костюмах із майлексу патрулювали вулиці, у багатьох із них були прилади для вимірювання рівня шкоди здоров'ю. Консультаційна фірма, що розробила евакуацію, помістила невелику групу добровольців, відібраних за допомогою комп'ютерних тестів, у поліцейський фургон на супермаркетній парковці. Пів години люди намагалися викликати блювання. Це записали на відеокасету і відіслали кудись для аналізу.

Три дні по тому справжній отруйний сморід принесло з іншого боку річки. Місто, здається, охопила пауза й обачна задума. Машини рухалися повільніше, водії стали надзвичайно ввічливими. Не було жодних ознак якихось дій з боку місцевої влади, ані маршрутних таксі, ані машин «швидкої», пофарбованих в основні кольори. Люди намагалися уникати прямих поглядів. У носі пекло від подразнення, у роті відчувався присмак міді. Із часом бажання не вживати ніяких заходів, здається, лише посилювалося і надійно закріпилося. Були такі, хто взагалі заперечував, що відчувають будь-який запах. Таке завжди

буває із запахами. Були такі, хто не вбачав у бездіяльності ніякої іронії долі. Вони раніше брали участь у навчальних вправах СИМУВАКу, але тепер не мали жодного бажання кудись тікати. Були такі, кому було цікаво, що викликало сморід; такі, хто виглядали занепокоєними; такі, хто казали, що відсутність технічного персоналу означає, що немає причин тривожитися. Очі почали сльозитися.

За три години після того, як ми вперше відчули запах, випаровування раптом здійнялося вгору, звільнивши нас від подальших порожніх міркувань.

Час від часу мої думки поверталися до автоматичного «Цумвальта», захованого в спальні.

Настав час завислих комах. Білих будинків із гусінню, що звисала з піддашків. Білого каміння на під'їзних доріжках. Прогулюючись увечері просто посеред вулиці, можна почути, як жінки розмовляють по телефону. Потепління призводить до появи голосів у темряві. Жінки розмовляють про своїх синів-підлітків. Які дорослі, як швидко ростуть. Аж лячно! Як багато вони їдять. Як майже закривають собою пройми дверей. Цими днями навколо повно черв'яків. Вони сидять у траві, липнуть до стін, висять у повітрі, звисають з дерев і піддашків, прилипають до москітних сіток. Жінки телефонують в інші міста бабусям і дідусям майже дорослих онуків. Старі люди в светрах ручної в'язки, що живуть на фіксовані доходи, сяють від задоволення, тримаючи в руці телефон «Тримлайн»^[18].

Що з ними станеться, коли закінчиться ця реклама?

Мені самому якось зателефонували ввечері. Оператор сказав:

— Якась Матір Деві хоче поговорити з Джеком Гледні за його рахунок. Ви погоджуєтеся?

— Привіт, Джанет. Що тобі треба?

— Просто сказати «Привіт». Запитати, як ти почувашся. Ми сто років не розмовляли.

— Не розмовляли?

— Свамі хоче знати, чи збирається наш син приїхати влітку до ашрама.

— Наш син?

— Твій, мій і його. Свамі вважає дітей своїх послідовників своїми дітьми.

— Я відправив дочку до Мехіко минулого тижня. Коли вона повернеться, я буду готовий поговорити про сина.

— Свамі каже, що Монтана буде корисною для хлопчика. Він підросте, погладшає. У нього зараз такий ніжний вік.

— Чому ти телефонуєш? Серйозно.

— Просто привітатися, Джеку. Ми тут завжди вітаємось одне з одним.

— Цей твій свамі — з тих дивакуватих з білосніжною борідкою? Які так кумедно виглядають?

— Ми тут серйозні люди. Цикл історії складається всього з чотирьох епох. Ми перебуваємо в останній. На дивацтва часу не лишається.

Її тонкий пискливий голос відбивався до мене від порожньої кулі на геосинхронній орбіті.

— Якщо Генріх забажає відвідати вас цим літом, я не заперечуватиму. Нехай поїздить верхи, половить форель. Але я не хочу, щоб його залучали до чогось особистого і напруженого, як релігія. Тут уже була розмова про викрадення дітей. Усі роздратовані.

— Остання епоха — це Епоха темряви.

— Чудово. А тепер скажи, чого ти хочеш.

— Нічого. У мене все є. Душевний спокій, мета, справжні друзі. Я просто хочу привітатися з тобою. Я кажу тобі «привіт», Джеку. Сумую за тобою. Сумую за твоїм голосом. Просто хочу трохи поспілкуватися, провести хвилину-другу за дружніми спогадами.

Я повісив слухавку і пішов на прогулянку. Жінки в освітлених будинках говорили по телефону. Цікаво, чи виблискують очі у свамі? Чи зможе він відповісти на ті запитання хлопця, на які не зміг відповісти я, переконати його там, де я лише викликав суперечки і дебати? Наскільки останньою є Епоха темряви? Чи означає вона повне знищення, ніч, яка поглине все, що існує довкола, тим самим вилікувавши мене від страху самотнього помирання? Я прислухався до того, що говорять жінки. До кожного звуку, до кожної душі.

Коли я повернувся додому, Бабетта у своєму тренувальному костюмі стояла поруч з вікном і пильно дивилася в ніч.

Почали прибувати делегати на конференцію, присвячену Гітлеру. Близько дев'яноста дослідників Гітлера проведуть три дні конференції, відвідуючи лекції, виступаючи на публічних дискусіях і дивлячись фільми. Вони вештатимуться територією студмістечка з іменами, написаними готичним шрифтом на ламінованих картках, прикріплених до вилог їхніх піджаків. Вони переповідатимуть плітки про Гітлера і

поширюватимуть звичні сенсаційні чутки про його останні дні у *führerbunker*.

Було цікаво спостерігати, як сильно вони всі схожі, попри широке розмаїття національного і регіонального походження. Вони були життєрадісні й енергійні, схильні бризкати слиною під час сміху, схильні до застарілого одягу, невибагливості й пунктуальності. Здавалося, вони всі ласунчики.

Я привітав їх у надсучасній капличці. Я звернувся до них німецькою із заздалегідь підготовленим текстом хвилин на п'ять. Я говорив переважно про матір Гітлера, його брата і собаку. Його собаку звали Вульф. Це слово майже однаково звучить як англійською, так і німецькою. Більшість слів з моєї промови були подібними або майже подібними в обох мовах. Я просидів не один день за словником, складаючи список таких слів. Мої висловлювання неминуче носили незв'язаний і дивний характер. Я багаторазово покликався на Вульфа, багаторазово на матір і брата, кілька разів на взуття і шкарпетки, кілька разів на джаз, пиво і бейсбол. Звісно, було і про самого Гітлера. Я часто вимовляв його ім'я у сподіванні, що за цим залишиться непоміченою непевність моїх граматичних конструкцій.

Решту часу я намагався уникати німців, що входили до складу групи. Навіть у своїй чорній мантиї і темних окулярах, зі своїм іменем нацистським шрифтом над серцем, я почувався німцем, простим смертним у їхній присутності, коли чув, як вони вимовляють гортанні звуки, слова, наче залпи важкої артилерії. Вони розповідали анекдоти про Гітлера і грали в карти. Усе, на що я був спроможний, — хіба що навмання бовкнути якимсь односкладовим слівцем або зайтися пустопорожнім сміхом. Багато часу я ховався у своєму кабінеті.

Щоразу, як я згадував про пістолет, схоронений під купою спіднього, як тропічна комаха, мене наче пронизувало голкою. Чи було це від задоволення, чи від страху, я не був певен. Я знав, що таке переважно буває в дитинстві — глибоке хвилювання від того, що в тебе є таємниця.

Який же хитрий механізм — пістолет. Зокрема цей, такий малий. Підступна і дуже особиста річ, таємна історія людини, що ним володіє. Я згадав, як я почувався кілька днів тому, намагаючись знайти «Дилар». Наче особа, що шпигує за сімейним сміттям. Чи не занурювався я сам мало-помалу в таємне життя? Чи думав я, що то

була моя остання фортеця на шляху руйнації, насланої на мене ненавмисно якоюсь силою або антисилою, законом, владою, безладом, що визначає такі речі? Вочевидь, я починаю розуміти своїх колишніх дружин і їхні зв'язки з розвідкою.

Гітлерознавці збиралися разом, блукали, ненажерливо їли, реготали, вишкірюючи свої величезні зуби. Я сидів за столом у темному кабінеті й міркував про таємниці. Може, таємниці є тунелем до царства мрій, де можна контролювати перебіг подій?

Увечері я помчав до аеропорту зустріти дочку з літака. Вона була в мексиканському одязі, схвильована і щаслива. Вона розповіла, що люди, які надсилають книжки для рецензії її матері, ніколи не дають їй спокою. Дана щодня отримує товсті романи, пише на них рецензії, які знімає на мікроплівку і надсилає в секретний архів. Вона скаржитися на розхитані нерви і періоди глибокого духовного виснаження. Вона розповіла Стеффі, що подумує «вийти з тіні» і повернутися до нормального життя.

Уранці я помчав до Глассборо, щоб пройти подальше обстеження за порадою свого лікаря на «Фермах осінніх жнив». Серйозність такої події прямо пропорційна обсягу виділень з організму, які вимагають від вас для аналізу. Я віз із собою кілька пляшечок із сумною кількістю відходів або виділень. Окремо в бардачку їхав лиховісний пластиковий медальйон, який я благоговійно вклав у три пакети, один в один, й успішно зав'язав. Там був мазок найсвятіших відходів, те, що чергові лаборанти безумовно розглядатимуть зі змішаним відчуттям шаноби, трепету і жаху, що ми почали пов'язувати з екзотичними світовими релігіями.

Але спочатку я мав відшукати, де міститься сам заклад. Виявилось, що це однопверхова функціональна будівля з недопаленої цегли з яскравим освітленням і плитковою підлогою. Чому таке місце назвали «Фермами осінніх жнив»? Чи не була це спроба врівноважити безсердечність блискучої точності їхнього обладнання? Можливо, вигадлива назва має нас обдурити, щоб ми вважали, що живемо в епоху, де онкологія ще невідома? Діагноз яких захворювань можна очікувати в установі, що називається «Ферми осінніх жнив»? Кашлюк, круп? Легка форма грипу? Знайомі мешканцям старих фермерських будинків фізичні недуги, що вимагають лікарняного режиму, глибокого

масажу грудної клітки із заспокійливим бальзамом «Вікс ВейпоРаб»? Може, нам читатимуть щось із «Девіда Копперфільда»?

У мене були тривожні передчуття. У мене забрали зразки і всадовили за пульт комп'ютера. Відповідаючи на запитання на екрані, я поступово надрукував на клавіатурі історію свого життя і смерті, кожна відповідь витягувала на світ подальші запитання в невмолимій прогресії множини і підмножини. Я збрехав тричі. Мені дали широкий халат і браслет з посвідченням особи. Вузькими коридорами мене відправили зважитися, обмірятися, здати кров, зробити енцефалограму, зафіксувати кров'яний потік, що проходить крізь серце. Мене сканували і зондували в різних кабінетах, кожен із яких виявлявся трішки меншим за попередній, з різкішою яскравістю ламп і меншою кількістю побутових меблів. Щоразу новий лаборант. Щоразу безликі, як і я, пацієнти в подібних до лабіринту коридорах сновигають в однаковому вбранні з кабінету до кабінету. Ніхто не вітався. Мене прикріпили до пристрою, що скидався на дитячу гойдалку, перевернули мене догори дригом і тримали так хвилину. З приладу неподалік вилізла роздруківка. Мене підвели до бігової доріжки і наказали бігти, бігти. На моїх стегнах закріпили датчики, до грудей під'єднали електроди. Мене помістили до блоку для отримання оптичного зображення, щось подібне на комп'ютеризований сканер. Хтось сидів за пультом і друкував, передаючи повідомлення машині, яка зробить моє тіло прозорим. Я чув магнетичні вітри, бачив спалахи північного сяйва. Люди перетинали коридор, наче заблуклі душі, тримаючи свою сечу в блідих мензурках. Я стояв у кабінеті завбільшки з прикомірок. Мені наказали тримати палець перед обличчям і заплющити ліве око. Панель ковзнула і зачинилася, спалахнуло біле світло. Мені намагалися допомогти, врятувати мене.

Наприкінці, знову одягнений, я сів за письмовий стіл навпроти нервового молодика в білому халаті. Він вивчав мою картку, бурмочучи щось про те, що він тут новенький. Ця несподіванка мене зовсім не засмутила. Здається, я навіть відчув полегшення.

— Як довго чекати на результати?

— Результати отримані, — відповів він.

— Я думав, ми зібралися задля обговорення загальних тем. Загальнолюдських. Задля того, що не можуть визначити машини. За два-три дні прийшли б точні числа.

— Числа вже готові.

— Не певен, що я до цього готовий. Яюсь неспокійно на душі від блиску всіх цих пристроїв. Мені легко уявити цілковито здорову людину, що занедужає, лише пройшовши таке обстеження.

— Чому людина має занедужати? Це найточніші пристрої для обстеження, які є у світі. Для аналізу отриманих даних ми маємо найдосконаліші комп'ютери. Це обладнання рятує життя. Повірте мені, я бачив це на власні очі. Наше обладнання працює краще за найновітніші рентгенівські апарати або тривимірні томографи. Ми здатні бачити глибше і точніше.

З кожним словом його впевненість зростала. Цей чоловік з лагідними очима і жахливим кольором обличчя нагадував мені хлопців із супермаркету, що стоять біля каси і складають продукти в пакети.

— Зазвичай ми починаємо так, — сказав він, — я запитую на основі отриманої роздруківки, а потім ви по змозі відповідаєте. Коли ми завершимо, я віддам вам цю роздруківку в запечатаному конверті, і ви підете з нею до свого лікаря за платною консультацією.

— Добре.

— Добре. Зазвичай ми на початку запитуємо, як ви почуваетесь.

— На основі роздруківки?

— Просто, як ви почуваетесь? — запитав він лагідним голосом.

— Як на мене, спираючись на факти, я почувуюся відносно здоровим і очікую підтвердження.

— Потім ми зазвичай переходимо до втоми. Чи відчували ви останнім часом втоми?

— І що зазвичай відповідають?

— Популярним варіантом є незначне стомлення.

— Можу повторити саме це, і повірте, як на мене, це правдивий і точний опис.

Він видався задоволеним відповіддю і щось впевнено накреслив на аркуші перед ним.

— Що з апетитом? — запитав він.

— Щодо цього не можу сказати щось напевно.

— Більш-менш те саме я можу сказати, спираючись на роздруківку.

— Інакше кажучи, ви би сказали, що часом я відчуваю апетитне підсилення, а часом ні.

— Ви стверджуєте чи запитуєте?

— Це залежить від того, що кажуть цифри.

— Тоді ми дійшли згоди.

— Добре.

— Добре, — сказав він. — А як ви спите? Ми зазвичай цікавимося про сон перед тим, як запитуємо пацієнта, чи не бажає він каву без кофеїну або чаю. Ми подаємо без цукру.

— Чи багато людей скаржаться на проблеми зі сном?

— Тільки на останніх стадіях.

— На останніх стадіях сну? Це ви про те, що вони прокидаються рано-вранці й не можуть заснути?

— На останніх стадіях життя.

— Саме це я і подумав. Добре. Єдине, на що можу поскаржитися, — це дещо низький поріг пожвавлення сновидінь.

— Добре.

— Я стаю трохи неспокійним. А хто не стане?

— Ворочаєтеся з боку на бік?

— Ворочаюся, — підтвердив я.

— Добре.

— Добре.

Він щось занотував. Здавалося, що все іде чудово. Мені від цього дещо відлягло від серця. Я відмовився від запропонованого чаю, чим, здається, його порадував. Ми впевнено просувалися вперед.

— А зараз ми запитуємо про куріння.

— Це легко. Відповідь — ні. І це не тому, що я кинув п'ять або десять років тому. Я взагалі ніколи не курив. Навіть підлітком. Ніколи не пробував. Ніколи не відчував потреби.

— Це завжди плюс.

Я відчув надзвичайний приплив упевненості й вдячності.

— Ми впевнено просуваємося вперед, так?

— Дехто любить тягнути час, — відповів він. — Починає цікавитися своїм станом. Це стає чимось подібним до хобі.

— Кому потрібен нікотин? Та не тільки це, я майже не п'ю каву і, звісно, ніколи з кофеїном. Ніколи не розумів, що люди знаходять у штучному стимулюванні. Я п'янію від простої прогулянки лісом.

— Без кофеїну — це завжди на користь.

Так — думав я, — винагороди мене за мою чесноту. Дай мені жити.

— Є ще молоко, — сказав я. — Людям не подобаються кофеїн і цукор. Їм подавай молоко. Усі ці жирні кислоти. Не торкався молока відтоді, як був дитиною. Не торкався густих вершків. Їм просту їжу. Майже не вживаю міцний алкоголь. Ніколи не розумів, із чого вся ця буча. Вода — ось мій напій. Склянка води — ось чому має довіряти людина.

Я чекав, коли він скаже, що я подовжую собі життя.

— Якщо вже згадали про воду, — сказав він, — вам коли-небудь доводилося стикатися з промисловими забруднювачами?

— З чим?

— Токсичною речовиною у повітрі або воді.

— Це те, про що ви зазвичай запитуєте після цигарок?

— Це незаплановане запитання.

— Ви маєте на увазі, чи працюю я з такою речовиною, як азбест? Це неможливо. Я викладач. Займаюся викладанням усе своє життя. Усе моє життя проходить у студмістечку. Звідки там азбест?

— Ви чули про Ніудин Дериват?

— А що з цього приводу говорить роздруківка?

— У вашій крові є його сліди.

— Як це можливо, якщо я ніколи про нього не чув?

— Електромагнітне сканування показує, що він є. Я дивлюся на цифри у квадратних дужках з маленькими зірочками.

— Ви хочете сказати, що роздруківка показує перші неточні ознаки ледве вловимого стану, викликаного мінімально припустимим контактом з витіканням отрути?

І чого це я говорю такими пишномовними фразами?

— Електромагнітне сканування вказує на це дуже чітко, — сказав він.

Що сталося з нашою мовчазною домовленістю швидко просуватися за програмою без часовитратного і дискусійного копирсання?

— Що стається з тими, у кого в крові знаходять сліди цієї речовини?

— У них утворюється хмарний згусток, — сказав він.

— Але мені здавалося, що ніхто напевно не знає, як Ніудин Д впливає на людину. На щурів — так.

— Ви щойно мені казали, що ніколи про нього не чули. Звідки ви знаєте, на кого він впливає, а на кого ні?

Він мене спіймав. Я відчував, що мене намагаються обдурити, замовляють мені зуби, тримають за ідіота.

— Щодня ми дізнаємося щось нове, — сказав він. — Ми маємо дещо суперечливі дані, які свідчать, що контакт із цією речовиною неодмінно призводить до утворення згустка.

Його впевненість аж зашкалювала.

— Добре. Перейдемо до наступного запитання. Я трохи поспішаю.

— Я саме маю передати вам запечатаний конверт.

— Що далі, фізичні вправи? Відповідь «ні». Ненавиджу їх, відмовляюся робити.

— Добре. Я передаю вам конверт.

— Просто цікаво — а що таке хмарний згусток?

— Можливе новоутворення в організмі.

— І воно називається хмарним, бо ви не можете отримати його чітке зображення.

— Ми отримуємо дуже чіткі зображення. Блок для отримання оптичного зображення робить найякісніші з тих, що людині під силу. Згусток називається хмарним, бо не має чіткої форми, розміру і меж.

— Які наслідки цього, якщо події розгортатимуться за найгіршим сценарієм?

— Спричиняє смерть людини.

— Говоріть зрозумілою мовою, заради Бога. Зневажаю цей сучасний жаргон.

Він чудово сприймав обра́зи. Чим роздратованішим я ставав, тим краще він почувався. Він випромінював енергію і здоров'я.

— А тепер мені час вам сказати, що розплатитися треба в приймальні.

— А що там з калієм? Я прийшов сюди насамперед тому, що мій калій був куди вищий за норму.

— Ми не аналізуємо калій.

— Добре.

— Добре. Останнє, що я маю сказати: віддайте цей конверт вашому лікарю. Ваш лікар розуміється на цих позначках.

— Тобто це все. Добре.

— Добре, — сказав він.

Я незчувся, як уже приязно тиснув йому руку. За кілька хвилин я вийшов на вулицю. Вивернувши стопи всередину, хлопчак тицяв перед собою по газону футбольний м'яч. Інший сидів на траві та знімав гетри, смикаючи за п'ятки. Як у книжці, — подумав я роздратовано. На вулицях зусібч вирує життя, тоді як герой обмірковує останню фазу свого помирання. День був з мінливою хмарністю і вітром, що поступово вщухав ближче до заходу сонця.

Цього вечора я блукав вулицями Блексмита. Сяйво блакитнооких телевізорів. Голоси в кнопкових телефонах. Десь далеко дідусь, обійнявшись із бабусею, жадібно припали до однієї слухавки, в якій передавач хвиль через модуляцію перетворює їх на звуковий сигнал. Це голос онука, що так швидко зростає і чиї світлини стоять у рамочках біля телефонного апарата. Їхні очі спалахують радістю, але їх одразу затуляє імла, викликана сумним і складним передчуттям. Що їм каже юнак? Він нещасливий через нездоровий колір обличчя? Він хоче кинути школу і працювати повний день у мережі «Фудленд», складаючи продукти в пакети? Він каже їм, що йому *подобається* складати продукти в пакети. Це єдине заняття у світі, яке йому *подобається*. Спершу кладуть трилітрові бутлі, вирівнюють упаковками пива в бляшанках, подвійний пакет для важкого товару. У нього гарно виходить, він набив руку, він бачить, як лежатимуть продукти, ще їх не торкаючись. Це як дзен, діду. Я відриваю два пакети, вкладаю перший у другий. Не подави фрукти, обережно з яйцями, клади морозиво в сумку-холодильник. Повз мене щодня проходять, не помічаючи, тисячі людей. Мені це *подобається*, бабулю, це цілковито безпечно життя, саме так я і хочу його прожити. А вони слухають його сумовито, люблячи його від того не менше, притиснувши до вуха глянсову слухавку «Тримлайна» або білого «Принцес» у спальні чи простого брунатного «Ротарі» в обшитому фільонкою дідусевому підвальному сховищі. Літній джентльмен проводить рукою крізь сиве пасмо, жінка тримає перед очима складені окуляри. По місяцю, що пливе на захід, пробігають хмари, пори роки

змінюються в безрадiсному монтажі, заглиблюючись у зимову тишу, у мовчазний вкритий льодом пейзаж.

Ваш лікар розуміється на цих позначках.

Опівдні розпочалася тривала прогулянка. Я не здогадувався, що вона обернеться на тривалу. Я думав, що це будуть роздуми про те, про се, Мюррея і Джека, тривалістю у пів години по вигину студмістечка. Та вона перетворилася на виняткову, серйозну сократівську зигзагувату прогулянку, що мала практичні наслідки.

Я зустрів Мюррея після його семінару з автотрощ, і ми, не кваплячись, вирушили околицями студмістечка повз обшиті кедром кооперативні помешкання, що розташувалися серед дерев у знайомій захисній позиції — скупчення житла, що так гармонійно змішалось з природою, аж птахи постійно билися об дзеркальні шибки.

— Ви курите люльку, — сказав я.

Мюррей догідливо всміхнувся.

— Це добре виглядає. Мені подобається. Справляє враження.

Він опустил очі усміхаючись. Люлька була з довгим вузьким мундштуком і кубічною чашею. Вона була світло-брунатна і скидалася на суворо дисциплінований домашній інвентар, можливо, реліквію амішів або шейкерів. Мені стало цікаво, чи не обрав він її до пари своїй дещо суворій борідці. У його жестах і виразі обличчя прохоплювалося послідовне і невблаганне почуття гідності.

— Чому ми не можемо усвідомлювати свою смерть? — запитав я.

— Це ж очевидно.

— Справді?

— Іван Ільїч кричав три дні. Доступне нам усвідомлення десь так і виглядає. Толстой сам докладав усіх зусиль, щоб її зрозуміти. Він дуже її боявся.

— Тобто це майже так, що наче наш страх її і викликає. Якби нам навчитися не боятися, ми змогли б жити вічно.

— Ми самі себе на неї вмовляємо. Ви це маєте на увазі?

— Я не знаю, що маю на увазі. Я тільки знаю, що проходжу крізь рух життя. У певному сенсі я вже мертвий. У моєму тілі зростає хмарний згусток. Вони, як супутники, відстежують подібні речі. Усе це є побічним наслідком інсектицидів. У моїй смерті є щось штучне. Вона

якась поверхова, незакінчена. Я не належу ні землі, ні небу. На моєму надгробку варто викарбувати аерозольний балончик.

— Гарно сказано.

Що він мав на увазі під цим «гарно сказано»? Я хотів, щоб він посперечався зі мною, підняв моє помирання на вищий рівень, покращив мій настрій.

— Ви вважаєте, що це несправедливо? — запитав він.

— Звісно. Чи це банальна відповідь?

Він начебто знизав плечима.

— Погляньте, як я жив. Чи не було моє життя божевільною гонитвою за насолодою? Чи не був я схибленим на саморуйнуванні, зі схильністю до заборонених препаратів, швидкісних машин і зловживання спиртним? Трохи сухого хересу на факультетських вечірках. Я їм прісну їжу.

— Ні, це не так.

Він із серйозним виглядом пихкав люлькою, втягуючи щоки. Якийсь час ми йшли мовчки.

— Ви вважаєте свою смерть передчасною? — запитав він.

— Кожна смерть передчасна. Наукового обґрунтування, чому ми не можемо жити сто п'ятдесят років, не існує. Декому, як не дивно, це вдається, згідно із заголовками газет, які я бачив у супермаркеті.

— Ви вважаєте, що саме відчуття незавершеності викликає у вас глибокий смуток? Є справи, які ви сподіваєтеся встигнути завершити. Робота, яку треба закінчити, проблеми, розв'язання яких потребує розумового напруження.

— Найглибший смуток — це смерть. Смерть — єдина проблема. Це єдине, що мене турбує. Це єдине важливе питання. Я хочу жити.

— З однойменного фільму Роберта Вайза зі Сьюзен Гейворд у ролі Барбари Грем, ув'язненої вбивці. Зухвалий джазовий супровід, написаний Джонні Манделем.

Я позирнув на нього.

— Тож, Джеку, ви кажете, що смерть залишиться такою ж загрозливою, навіть якщо ви завершите все, що сподіваєтеся завершити в особистому і професійному житті.

— Ви що, з глузду з'їхали? Звісно. Це елітарна думка. Чи запитали б ви у чоловіка, що складає в пакети бакалійні товари, чи боїться той

смерті, не через те що це смерть, а через те що залишилася інша цікава бакалія, яку йому треба скласти до пакета?

— Гарно сказано.

— Це смерть. Я не хочу, щоб вона зволікала, доки я напишу монографію. Я хочу, щоб вона забралася геть на сімдесят або вісімдесят років.

— Ваш статус приреченої людини надає вашим словам певного престижу й авторитету. Мені це подобається. Коли година наблизиться, думаю, ви побачите, що люди прагнуть почути те, що ви маєте сказати. Вони шукатимуть для цього слухну нагоду.

— Тобто ви кажете, що це для мене чудова можливість здобути друзів?

— Я кажу, що ви не можете підвести живих, скочуючись у жалість до себе та відчай. Люди покладатимуться на вашу мужність. Люди ж чекають від друга, який помирає, впертої шляхетності у хрипкому голосі, відмови здаватися, а ще миттєвості нестримного гумору. Ваш престиж зростає навіть під час нашої з вами розмови. Ваше тіло витворює якесь неясне сяйво. Мені це не може не подобатися.

Ми спускалися посеред крутої звивистої вулички. Навколо нікого не було. Невиразно вимальовувалися старі будинки, розташовані над частково занедбаними вузькими кам'яними сходами.

— А ви вірите, що кохання сильніше за смерть?

— Нізащо в житті.

— Добре, — сказав він. — Немає нічого сильнішого за смерть. А ви вважаєте, що єдині люди, хто боїться смерті, — це ті, хто боїться жити?

— Це безглуздя. Цілковита дурня.

— Згоден. Усі ми певною мірою боїмося смерті. Ті ж, хто стверджує зворотне, брешуть самі собі. Обмежені люди.

— Люди зі своїми прізвиськами на автомобільних номерах.

— Чудово, Джеку. А ви вважаєте життя без смерті дещо незавершеним?

— Як воно може бути незавершеним? Смерть якраз і робить його незавершеним.

— А чи не робить наше усвідомлення смерті ціннішим саме життя?

— Який зиск із цінності, що ґрунтується на страху і тривозі? Це неспокій і тремтіння.

— Це так. Наймиліше і найцінніше — це те, за що ми спокійні. Дружина, дитина. Чи зробить примара смерті ціннішою дитину?

— Ні.

— Ні. Немає жодних причин вважати, що життя цінніше, бо воно спливає. Отаке твердження. Людині треба сказати, що вона помре, до того, як вона почне жити на повну. Це правильна чи хибна думка?

— Хибна. Щойно смерть затверджена, життям стає неможливо насолоджуватися.

— А ви б хотіли знати точну дату і час вашої смерті?

— У жодному разі. Боятися невідомого — це вже досить погано. Зустрівшись з невідомим, ми можемо вдати, що його немає. Точні дати призвели б до численних випадків самогубств, покликаних перехитрити систему.

Ми перейшли старий міст через шосе, загороджений і засмічений сумними та вицвілими предметами. Ми пішли вузькою стежиною вздовж струмка, дісталися краю шкільного спортивного майданчика. Жінки приносили сюди малят пограти в пісочних ямах для стрибків у довжину.

— Як мені її обдурити? — запитав я.

— Можна довіритися технологіям. Через них ми сюди потрапляємо, вони ж можуть нас звідси і витягнути. У цьому вся суть технологій. З одного боку, вони породжують спрагу до безсмертя. З другого, загрожують повним знищенням. Технології — це хіть, відібрана у природи.

— Правда?

— Це те, що ми винайшли, аби приховати жахливу таємницю, що наші тіла розкладаються. Але це теж життя, хіба ні? Технології подовжують життя, постачають нові органи на заміну зношеним. Щодня нові пристрої, нові методи. Лазери, мазери, ультразвук. Довіртеся їм повністю, Джеку. Повірте в них. Вас помістять у лискучу камеру, опромінять ваше тіло основними елементами всесвіту. Світлом, енергією, снами. Милістю самого Господа.

— Не думаю, що маю бажання найближчим часом відвідувати лікаря, Мюррею, дякую.

— У такому разі ви завжди можете обдурити смерть, зосередившись на житті по той бік.

— Як це можливо?

— Це очевидно. Почитайте про реінкарнацію, переселення душ, гіперпростір, воскресіння мертвих тощо. Із цих увірувань виникло кілька чудових концепцій. Вивчіть їх.

— І ви вірите в усе це?

— Мільйони людей вірять тисячі років. Станьте одним із них. Віра в друге народження, у друге життя є практично універсальною. Це щось та має значити.

— Але ці чудові концепції — усі такі різні.

— Оберіть одну на свій смак.

— Але з ваших вуст це звучить як зручна фантазія, найгірша форма самообману.

Знову здалося, що він знизав плечима.

— Подумайте про величну поезію, музику, танець і ритуал, що породжуються нашим прагненням до життя після смерті. Можливо, вони є достатнім виправданням нашим надіям і мріям, хоча я б не став це казати людині, що помирає.

Він підштовхнув мене ліктем. Ми попрямували до торговельної частини міста. Мюррей зупинився, підняв ногу позаду себе, потягнувся і вибив з люльки залишки попелу. Потім зі знанням справи сховав її в кишені вельветового піджака чашею донизу.

— Серйозно, ви зможете знайти величезне довготривале заспокоєння в ідеї життя після смерті.

— Але чи не маю я спочатку сам у це повірити? Чи не маю я щиро, серцем, відчувати, що там щось є, по той бік життя, за його межами, щось неясне в темряві?

— А ви думаєте, що життя після смерті — це перелік фактів, які чекають, коли їх розкриють? Ви думаєте, що військово-повітряні сили США таємно збирають дані щодо життя після смерті та тримають їх під грифом «Таємно», бо ми ще недостатньо зрілі, щоб сприйняти таку інформацію? Інформація спричинить паніку? Ні. Я скажу вам, що таке життя після смерті. Це мила і страшенно зворушлива ідея. Хочете вірте, хочете ні. А тимчасом ви лише маєте вижити після спроби замаху на ваше життя. Це б миттєво підняло ваш тонус. Ви відчули б себе особливим, обраним і ваша харизма значно посилилася б.

— Раніше ви казали, що мою харизму посилить смерть. До речі, кому потрібно мене вбивати?

Він знову знизав плечима.

— Вижити в залізничній троці, яка забере сотні життів. Вижити, коли тебе викидає з одномоторної «Сесни», що падає на поле для гольфу, зачепившись за лінії електропередач у сильну зливу відразу після злету. Це не обов'язково має бути цілеспрямоване вбивство. Головне — те, що ти стоїш у кіптяві серед руїн, а навкруги нерухомі та спотворені тіла. Це може нейтралізувати ефект будь-якої кількості хмарних згустків, принаймні на певний час.

Ми трохи позазирали на вітрини, а потім увійшли до взуттєвої крамниці. Мюррей роздивлявся черевики фірм «Віджунз», «Воллабіз», «Гаш Паппіз». Нарешті ми вийшли на сонячне світло. Малеча у візочках скоса роздивлялася нас, мабуть, вважаючи чимось дивним.

— Чи допомогла вам німецька?

— Радше ні.

— Зовсім не допомогла?

— Не певен. Не знаю. Кому це відомо?

— Що ви намагалися зробити всі ці роки?

— Гадаю, опинитися під чарами.

— Правильно. Тут немає нічого ганебного, Джеку. Лише ваш страх може змусити вас діяти так.

— *Лише* мій страх? *Лише* моя смерть?

— Не варто дивуватися, чому вам бракує успіху. Якими могутніми здавалися німці? А війну вони зрештою програли.

— Саме це сказала Деніз.

— Ви обговорюєте таке з дітьми?

— Поверхово.

— Безпорадних і боязких людей притягують магичні й містичні фігури, епічні герої, які лякають і становлять незрозумілу загрозу.

— Ви зараз про Гітлера, як я розумію.

— Деякі люди є більшими за життя. Гітлер — більший за смерть. Ви думали, що він вас захистить. Я це повністю розумію.

— Правда? Я б хотів розуміти.

— Це ж цілком очевидно. Ви прагнули допомоги і захисту. Нездоланний жах не залишив би місця для думок про смерть. «Укрий мене, — сказали ви. — Поглинь мій страх». На одному рівні ви

прагнули заховатися в Гітлері і його справах. На іншому ви прагнули використати його, щоб збільшити свою значимість і силу. Я відчуваю плутанину в засобах. Не те щоб я критикував. Те, що ви зробили, є надзвичайно сміливим вчинком, надзвичайно сміливим ривком. *Використати його.* Я захоплююся цією спробою, навіть попри те, що, як на мене, це було цілковите безглуздя, хоча не безглуздіше за те, коли носять амулет або стукають по дереву. Шістсот мільйонів індусів залишаються вдома і не йдуть на роботу, якщо зранку несприятливі ознаки. Отже, я не виокремлюю вас з-поміж інших.

— Широченна і жахлива безодня.

— Звісно, — погодився він.

— Невичерпність.

— Я розумію.

— Ціла величезна безіменна річ.

— Так, абсолютно.

— Суцільна темрява.

— Саме так, саме так.

— Ціла жахлива нескінченна величезність.

— Я вас чудово розумію.

Із ледь помітною усмішкою він стукнув долонею по крилу припаркованої по діагоналі машини.

— Чому ви зазнали невдачі, Джеку?

— Плутанина в засобах.

— Точно. Є безліч шляхів переграти смерть. Ви спробували одночасно задіяти два. Ви намагалися виділитися, з одного боку, і сховатися, з другого. Як ми назвемо таку спробу?

— Тупістю.

Я пішов за ним до супермаркету. Вибухи кольору, нашарування океанічних звуків. Ми пройшли під яскравим плакатом, що закликав взяти участь у лотереї, щоб зібрати гроші на якусь невиліковну хворобу. Вибір слів ніби вказував на те, що переможець захворіє на цю хворобу. Мюррей порівняв плакат із тибетським молитвеним прапорцем.

— Чому цей страх так довго мене не полишає, чому він такий настійний?

— Це ж очевидно. Ви не знаєте, як його придушити. Ми всі усвідомлюємо, що від смерті не втекти. Як нам впоратися з цим

приголомшливим знанням? Ми його придушуємо, видаємо за щось інше, ховаємо, уникаємо. Комусь це вдається краще, комусь гірше, ось і все.

— Як мені покращити ці навички?

— Ніяк. Є люди, які просто позбавлені несвідомих інструментів для виконання необхідних маскувальних операцій.

— Звідки нам відомо, що придушення існує, якщо інструменти є несвідомими, а те, що ми придушуємо, так майстерно замасковано?

— Фройд казав те саме. Говорячи про невиразні загрозливі фігури.

Він узяв упаковку харчової плівки «Генді-реп II», прочитав напис жирним шрифтом, роздивився кольори. Понюхав пачку супу-концентрату. Сьогодні було багато важливих даних.

— Ви не вважаєте, що я чомусь здоровіший, бо не знаю, як придушити страх? Можливо, постійний страх є природним станом людини, і, живучи так близько до страху, я насправді роблю щось героїчне, Мюррею?

— Ви почуваетесь героєм?

— Ні.

— Тоді, ймовірно, ні.

— Та чи не є придушення неприродним?

— Неприродним є страх. Блискавка і грім є неприродними. Біль, смерть, реальність — усі вони є неприродними. Ми не можемо терпіти ці речі такими, як вони є. Ми забагато знаємо. Тож ми вдаємося до придушення, компромісу і маскування. Так ми виживаємо у всесвіті. Це є природною мовою видів.

Я уважно на нього поглянув.

— Я роблю вправи. Я дбаю про своє тіло.

— Ні, неправда, — заперечив я.

Він допоміг стариганю прочитати дату на хлібині з родзинками. Повз нас пропливли дітлахи в срібних візках.

— «Тегрін», «Денорекс», «Селсан Блю»^[19].

Мюррей щось черкнув у своїй книжечці. Я бачив, як спритно він обійшов десяток розбитих яєць з розірваної картонної коробки, із якої сочилася липка жовта рідина.

— Чому мені так чудово, коли я з Вайлдером? Зовсім не так, як з іншими дітьми, — сказав я.

— Ви відчуваєте його повноцінне єго, його свободу від обмежень.

— Як саме він вільний від обмежень?

— Він не знає, що колись помре. Він узагалі не знає, що таке смерть. Ви цінуєте це його просте благословення, його звільнення від шкоди. Ви прагнете бути ближче до нього, торкатися його, дивитися на нього, вдихати його. Як йому пощастило. Хмара незнання, усесильна маленька людина. Дитина — це все, дорослі — це ніщо. Замисліться над цим. Усе життя людини — це розв'язання цього протиріччя. Недивно, що ми збентежені, спантеличені, шоковані.

— А ви не перебільшуєте?

— Я із Нью-Йорка.

— Ми створюємо чудові і міцні речі, будуємо безмежні цивілізації.

— Чудові виверти, — сказав він. — Чудові способи втечі.

Двері з фотоелементами відчинилися. Ми вийшли на вулицю, проминули хімчистку, перукарню і магазин оптики. Мюррей знову запалив люльку, жваво засмоктавши мундштук.

— Ми говорили, як можна пошити в дурні смерть, — сказав він. — Ми обговорили два шляхи, які ви вже використали, кожен з яких відмінняє інший. Згадали технології, трощі потягів, вірування в життя після смерті. Є, звісно, й інші способи, і я б хотів поговорити про один з таких.

Ми перейшли вулицю.

— Я вірю, Джеку, що у світі існують два види людей: убивці і смертники. Більшість із нас є смертниками. У нас не та вдача, не та шалена пристрасть чи що там потрібно, аби бути вбивцею. Ми дозволяємо смерті відбутися. Ми лягаємо і помираємо. Але лише подумайте, що таке бути вбивцею. Подумайте, як це захопливо, теоретично, убити людину в протистоянні віч-на-віч. Якщо вона помре, ви житимете. Убити її — значить отримати кредит на життя. Чим більше людей ви вбиваєте, тим більше накопичуєте кредиту. Це пояснює численні різанини, війни, страти.

— Тобто ви кажете, що людство впродовж усієї історії намагалось вилікувати себе від смерті, убиваючи інших?

— Це ж очевидно.

— І ви називаєте це захопливим?

— Я кажу про теорію. У теорії насилля — це форма відродження. Смертник помирає без спротиву. Убивця живе далі. Яке дивовижне рівняння. Коли банда мародерів назбирує гору мертвих тіл, вона здобуває силу. Сила накопичується, як дарована богами милість.

— А як це пов'язано зі мною?

— Це теорія. Ми з вами двоє науковців на прогулянці. Але уявіть відчуття, коли підстрибнуть нутрощі від видовища супротивника, що стікає кров'ю в дорожньому пилу.

— Ви вважаєте, що це збільшує розмір кредиту, як банківська операція?

— Небутьтя зазирає вам в очі. Повне і невідворотне забуття. Вас не стане. *Не стане*, Джеку. Смертник це приймає і помирає. Убивця, теоретично, намагається перемогти свою смерть, убиваючи інших. Він купує час, він купує життя. Спостерігаючи за передсмертною агонією. За тим, як кров струменить у пил.

Вражений, я позирнув на нього. Він задоволено пихкав люлькою, гучно прицмокуючи.

— Це засіб контролювати смерть. Засіб безповоротно взяти гору. Стати вбивцею задля різноманіття. Нехай смертником буде хтось інший. Нехай хтось займе ваше місце, теоретично, виконає вашу роль. Ви не помрете, якщо помре він. Якщо він помре, ви житимете. Бачите, як усе дивовижно просто.

— Ви кажете, що людство займалося цим упродовж багатьох століть.

— Воно і зараз так робить. Воно досі робить це, але в малих особистих масштабах, у групах, юрбами, масами. Убивають заради життя.

— Звучить дуже жахливо.

Він начебто знизав плечима.

— Убивство ніколи не буває випадковим. Чим більше людей убиваєш, тим могутнішим стаєш у протистоянні зі своєю смертю. У виконанні найжорстокіших і найогульніших убивств відчувається холодний розрахунок. Говорити про це — не значить популяризувати вбивства. Ми — двоє науковців в інтелектуальному середовищі. Наш обов'язок — вивчати потік думок, досліджувати значення людських вчинків. Але уявіть, як захопливо вийти переможцем у смертельній сутичці, спостерігати, як ця сволота стікає кров'ю.

— Ви кажете: задумайте вбивство. Але будь-який задум є, по суті, убивством. Задумати — значить померти, знаємо ми це чи ні.

— Задумати — значить жити, — заперечив він.

Я поглянув на нього. Я роздивлявся його обличчя і руки.

— Наше життя починається в хаосі, у белькоті. З'явившись на світ, ми намагаємося вигадати форму, розробити план. У цьому відчувається гідність. Усе наше життя є задумом, схемою, діаграмою. Схема хибна, але це не головне. Задумати — значить утвердити життя, шукати зручну форму і важелі управління. Навіть після смерті, особливо після смерті, пошук триває. Поховальні обряди є спробою завершити схему в ритуалі. Лише уявіть поховання державного діяча, Джеку. Усе пронизано точністю — деталі, послідовність, оформлення. Уся нація спостерігає, затамувавши дух. Зусилля величезного і могутнього уряду спрямовано на проведення церемонії, яка зітре останні сліди хаосу. Якщо все піде добре, якщо вони доведуть до логічного кінця, то набере чинності якийсь природний закон досконалості. Народ полегшено видихне, звільнившись від тривоги, життя померлого спокутане, життя, саме по собі, відновлює свою силу.

— Ви впевнені? — запитав я.

— Задумати — значить націлитися на щось, надати форму часу і простору. Так ми розвиваємо мистецтво людської свідомості.

Ми поверталися до студмістечка по великій дузі. Вулиці в глибокій і безгучній тіні, вздовж дороги пакети зі сміттям. Ми перетнули шляхопровід, із якого милувалися вечірньою зорею, затримавшись ненадовго, щоби поспостерігати за тим, як унизу проносяться машини, їхні скло і хром пускали сонячні зайчики.

— Тож ви вбивця чи смертник, Джеку?

— Відповідь вам і так відома. Я був смертником усе своє життя.

— Що з цим можна вдіяти?

— Що з цим може вдіяти смертник? Хіба не написано в нього на обличчі, що він не може перекинутися на інший бік?

— Поміркуймо про це. Дослідимо, так би мовити, характер звіра. Самця. Хіба немає в душі чоловіка резерву, сховища, запасу потенційного насилля?

— Теоретично, думаю, що є.

— Ми *говоримо* теоретично. Саме *так* ми і говоримо. Двоє друзів на тінявій вулиці. Що ще, крім теорії? Хіба там немає цілого

родовища, подібного до покладів сирої нафти, яким за слушної нагоди можна скористатися? Величезне глибоке озеро чоловічої люті.

— Саме це каже Бабетта. Убивча лють. Ви говорите, як вона.

— Дивовижна жінка. Тож вона помиляється чи ні?

— Теоретично? Імовірно, не помиляється.

— Чи немає там замуленої ділянки, про яку б ви раді були взагалі не знати? Залишки якогось доісторичного періоду, коли земною поверхнею блукали динозаври, а люди мали за зброю крем'яне знаряддя? Коли вбити означало вижити?

— Бабетта говорить про чоловічу біологію. Так це біологія чи геологія?

— Хіба це важливо, Джеку? Ми тільки прагнемо дізнатися, чи воно тут, приховане у найрозсудливішій і найневибагливішій з душ.

— Мабуть, так. Цілком можливо. Залежно від обставин.

— Тож є чи немає?

— Є, Мюррею. То й що?

— Я тільки хотів це від вас почути. Це все. Я лише хотів витягти на світ істини, якими ви вже володієте, істини, що завжди були вам відомі на якомусь базовому рівні.

— Ви кажете, що смертник може стати вбивцею?

— Я лише запрошений лектор. Я теоретизую, я прогулююся, я милуюся деревами і будинками. Я маю учнів, орендовану кімнату, телевізор. Я знаходжу слово тут, образ — там. Я милуюся газонами і ганками. Що за диво цей ганок! Як я міг жити до цього без ганку, де можна посидіти? Я розмірковую, роблю припущення, постійно щось занотовую. Я тут, щоб думати і бачити. Дозвольте вас попередити, Джеку. Я не маю намірів цього полишати.

Ми проминули мою вулицю і пішли вгору до студмістечка.

— Хто ваш лікар?

— Чакраварті, — сказав я.

— Гарний лікар?

— Звідки мені знати?

— У мене звих плеча. Стара сексуальна травма.

— Я боюся до нього йти. Я поклав роздруківку своєї смерті у нижню шухляду комода.

— Я знаю, що ви відчуваєте. Та найважче ще попереду. Ви попрощалися з усіма, крім себе. Як може людина попрощатися з

собою? Це вельми пікантна екзистенційна дилема.

— Безумовно.

Ми проминули адміністративну будівлю.

— Мені так шкода, що саме я це скажу, Джеку, але дещо треба сказати.

— Що?

— Краще ви, аніж я.

Я похмуро кивнув.

— Але чому ви мали це сказати?

— Бо друзі мають бути безжально щирим одне з одним. Я би почувався жахливо, якби не сказав вам, що я думаю, особливо в таку годину.

— Я це ціную, Мюррею. Справді ціную. Крім того, це частина загального досвіду помирання. Думаєш ти про це цілеспрямовано чи ні, на якомусь рівні усвідомлюєш, що навкруги ходять люди, які кажуть до себе: «Краще він, аніж я». Це цілком природно. Ти не звинувачуєш їх і не бажаєш їм захворіти. Усі, крім моєї дружини. Вона хоче померти першою.

— Не варто бути таким упевненим, — сказав він.

Ми потисли один одному руки перед бібліотекою. Я подякував йому за щирість.

— Це те, чим усе завжди закінчується, — сказав він. — Людина проводить усе своє життя, прощаючись з іншими людьми. Але як попрощатися із собою?

Я викинув геть дрiт для картинних рамок, металеві підставки для книжок, пробкові підставки під кухлі, пластикові дармовиси, запилені пляшечки з-під меркурохрому і вазеліну, засохлі пензлі, затверділі щітки для взуття, загустілий «коректор». Я викинув геть недогарки свічок, ламіновані серветки, потерті кухонні рукавички. Я не залишив ані м'які оббиті плічки для одягу, ані планшетки з магнітними затискувачами. Я перебував у мстивому і майже дикунському стані. Я тримав особисту образу на ці речі. Якось саме через них я потрапив до такої халепи. Вони затягнули мене, унеможливили втечу. За мною всюди, спостерігаючи у шанобливому мовчанні, слідували обоє дівчат. Я викинув геть свою покоцану фляшку кольору хакі, свої сміховинні ботфорти. Я викинув геть дипломи, свідоцтва, похвальні листи й подяки. Коли дівчата нарешті мене зупинили, я добрався до ванних

кімнат, скидаючи з полиць обмилки, вологі рушники, пляшки з-під шампуню з подертими етикетками і без ковпачків.

БУДЬ ЛАСКА, ЗВЕРНІТЬ УВАГУ. За кілька днів вам поштою надійде нова автоматизована банківська картка. Якщо це буде червона картка зі срібною смужкою, тоді ваш таємний код буде таким самим, як зараз. Якщо це буде зелена картка із сірою смужкою, ви маєте завітати до місцевого відділення з вашою карткою, щоб встановити новий таємний код. Популярними є коди, де за основу беруть дату народження. **ПОПЕРЕДЖАЄМО.** Не записуйте ваш код на картці. Не носіть код із собою. **ПАМ'ЯТАЙТЕ.** Ви не отримаєте доступ до вашого рахунку, якщо введете код неправильно. Запам'ятайте свій код. Нікому його не повідомляйте. Лише ваш код надасть вам доступ до системи.

Моя голова спочивала поміж грудей Бабетти, де віднедавна проводила доволі багато часу. Вона погладила моє плече.

— Мюррей каже, що проблема в тому, що ми не придушуємо наш страх.

— Не придушуємо страх?

— Декому притаманний цей дар, іншим ні.

— Дар? Я вважала, що придушення — це пережиток минулого. Нам роками кажуть: не придушуйте свої страхи і бажання. Придушення викликає напруження, тривогу, незадоволення, сотні хвороб і проблем зі здоров'ям. Я вважала, що придушувати щось є останнім, до чого варто вдаватися. Нам кажуть: розповідайте про свої страхи, налагоджуйте зв'язок зі своїми почуттями.

— Налагоджувати зв'язок зі смертю — це не те, що вони мали на увазі. Смерть така сильна, що ми маємо її придушувати, ну, ті з нас, хто знає як.

— Але ж придушення — це щось цілковито несправжнє, щось механічне. Усі це знають. Ми ж не маємо заперечувати нашу природу.

— Мюррей каже, що заперечувати свою природу — це природно. У цьому і полягає головна наша відмінність від тварин.

— Але ж це божевілля.

— Це єдина можливість вижити, — сказав я з її грудей.

Вона погладила моє плече, замислившись над моїми словами. Сірі спалахи статичного чоловіка, що стоїть поруч із двоспальним ліжком. Тіло його деформоване, вкрите брижами, незакінчене. Мені не треба було уявляти його партнерку з мотелю. Наші тіла утворювали єдине ціле, її і моє, але насолоду від дотику вкрав містер Грей. Те, що я відчував, було його насолодою, його контролем над Бабеттою, його підлою і підступною силою. Унизу в холі жвавий голос сказав: «Якщо ви постійно губите свій клубок мотузки, покладіть його до кошика „Барні“, прикріпіть кілька пружинних затискувачів до кухонної дошки, прив'яжіть кошик до затискувачів. Що може бути легшим?»

Наступного дня я вперше взяв свого автоматичного «Цумвальта» на роботу. Він лежав у кишені з клапаном під час лекцій і у верхній

шухляді мого столу під час прийому відвідувачів у кабінеті. Пістолет створив для мене іншу реальність, яку я почав обживати. Яскраве повітря оберталось навколо моєї голови. Незнайомі відчуття бентежно стискали груди. Це була реальність, якою я міг керувати і де міг таємно панувати.

Які ж безглузді ті відвідувачі, що приходили до мого кабінету неозброєними!

Якось по обіді я дістав пістолет із шухляди й уважно його роздивився. В обоймі залишалися лише три набої. Мені стало цікаво, як Вернон Дікі використав інші боєприпаси (чи як там люди, які з вогнепальною зброєю «на ти», називають набої). Чотири пігулки «Дилару», три набої для «Цумвальта». Чому мене здивувало, коли я виявив, що кулі безумовно мають форму кулі? Мабуть, я думав, що ледь не все дістало нові назви і форми за десятиліття після того, як я вперше дізнався про їхнє існування і призначення. Зброя мала форму пістолета, маленькі загострені патрони — переконливу форму куль. Вони нагадували предмети з дитинства, які ти випадково надібав сорок років по тому, тільки зараз усвідомивши їхню геніальність.

Того вечора я почув, як Генріх у себе в кімнаті безрадісно наспівував «Вулиці Ларедо». Я зазирнув до нього дізнатися, чи Орест уже ввійшов до клітки.

— Кажуть, це негуманно. Немає такого місця, де йому могли б дозволити це зробити офіційно. Довелося піти до підпілля.

— Куди саме?

— У Вотертауні. Орест і його тренер. Вони знайшли нотаріуса, який сказав, що може завірити документ, який підтверджує, що Орест Меркатор провів скількись днів закритим з отруйними рептиліями і все таке.

— Де вони знайшли велику скляну клітку у Вотертауні?

— Ніде.

— Що ж вони тоді знайшли?

— Номер в єдиному готелі. До того ж змій було лише три. І його вкусили за чотири хвилини.

— Ти кажеш, що в готелі їм дозволили розмістити в номері отруйних змій?

— У готелі не знали. Чоловік, який займався зміями, приніс їх у великій дорожній сумці. Це було грандіозне шахрайство, та він ще й

приніс тільки три змії замість двадцяти семи, як домовлялися.

— Інакше кажучи, він казав, що може дістати двадцять сім змії.

— Отруйних. Та от вони, як виявилось, неотруйні. Тож, виходить, він постраждав даремно. Дурко.

— Він раптом став дурком.

— Вони мали при собі протиотруту, яку навіть не змогли використати. У перші чотири хвилини.

— Як він почувається?

— Як би ти почувався, якби був дурком?

— Був би радий лишитись живим, — сказав я.

— Але не Орест. Він випав з поля зору. Повністю всамітнівся. Ніхто не бачив його відтоді, як усе сталося. Він не відчиняє двері, не відповідає на телефонні дзвінки, не з'являється в школі. Повний комплект.

Прогулюючись, я вирішив завітати до свого кабінету й одним оком зирнути на випускні екзаменаційні роботи. Більшість студентів уже роз'їхалися, прагнучи віддатися звичному гедонізму ще одного босоногого літа. У студмістечку було темно і безлюдно. Опускалася тремтлива мряка. Проходячи вздовж ряду дерев, я, здається, відчув когось позаду метрах у тридцяти. Коли я озирнувся, на стежці нікого не було. Чи не через пістолет я почувався наче на голках? Чи не притягує зброя насилля, чи не приваблює іншу зброю до свого радіусу враження? Я пішов швидше в бік Сентенарі-голлу. Я чув кроки на гравію, підозрілий тріск. Там хтось був, десь біля парковки за деревами й мрякою. Якщо я маю зброю, чого мені лякатися? Якщо я наляканий, чому не біжу? Я порахував про себе п'ять кроків, швидко озирнувся ліворуч і побачив постать, що рухалася паралельно стежці, то виникаючи, то зникаючи у високій тіні. Затиснувши в кишені пістолет, я незграбно побіг підтюпцем. Коли я знову озирнувся, позаду нікого не було. Я обережно вповільнив ходу, перетнув широкий газон і почув, як хтось біжить, розмірене тупотіння ніг. Цього разу він наближався з правого боку, всеосяжно, швидко скорочуючи відстань. Я кинувся бігти змійкою, намагаючись стати незручною мішенню на випадок, якщо по мені стрілятимуть. Я ніколи раніше не бігав змійкою. Пригнувши голову, я стрімко і непередбачувано завертав то в один бік, то в інший. Дивно було так бігти. Мене вразили діапазон можливостей і кількість комбінацій, які я міг поєднати в межах ривків ліворуч і

праворуч. Я завернув ліворуч, потім ще далі, потім різко зрізав в інший бік, зімітував, що заверну ліворуч, потім дійсно завернув, потім зробив затяжний поворот праворуч. Десь за двадцять метрів до закінчення відкритої ділянки я облишив бігти змійкою і щодуху побіг просто до червоного дуба. Я простягнув уперед ліву руку, проковзнув за дерево головою вперед, майстерно втримавши рівновагу за рахунок зворотного руху, одночасно правою рукою вихопивши з кишені куртки «Цумвальт» так, що опинився обличчям до ворога, від якого тікав, під захистом дерева, стискаючи наготові зброю.

Я ніколи нічого не робив так стрімко. Я вдивлявся в густу мряку, туди, звідки наближалися глухі кроки нападника. Розгледівши знайому дивну ходу вистрибом, я поклав пістолет назад до кишені. Звісно, то була Вінні Річардс.

— Привіт, Джеку. Спочатку я не була певна, хто то був, тож застосувала ухильну тактику. Коли я зрозуміла, що то ви, я сказала собі, що це саме та людина, яку я хочу побачити.

— Чого б це?

— Пам'ятаєте, останнього разу ви питали мене про таємну дослідницьку групу? Що працює над страхом смерті? Намагаючись удосконалити медпрепарат?

— Звісно — «Дилар».

— Учора в офісі лежав журнал, «Американський психобіолог». У ньому була дивна стаття. Така група однозначно існувала. За підтримки міжнародного гіганта. Вона функціонувала в умовах цілковитої таємності в непоказній будівлі неподалік від Айрон-сіті.

— А навіщо їм цілковита таємність?

— Це ж очевидно. Щоб запобігти шпіонажу з боку гігантів-конкурентів. Суть у тому, що вони майже наблизилися до своєї мети.

— І що сталося?

— Багато чого. Організаційним генієм з місцевих, однією з основних фігур, що стояла за цілим проектом, був такий собі Віллі Мінк. Виявилось, що він дуже суперечлива постать. Його вчинки були дуже, дуже суперечливими.

— Закладаюся, що знаю, що він робить щонайперше. Друкує оголошення в бульварній газетці, що для проведення небезпечного експерименту потрібні добровольці. «Страх смерті» — така назва.

— Чудово, Джеку. Невеличке оголошення в зачуханій газетці. Він проводить співбесіди з кандидатами в номері мотелю, перевіряючи їхню емоційну стійкість і ще десяток інших якостей у спробі визначити для кожного профіль його смерті. Співбесіди в мотелі. Коли про це дізналися науковці та юристи, вони дещо розлютилися і оголосили Мінку догану, спрямувавши всі свої зусилля на комп'ютерні дослідження. Розлючена офіційна реакція.

— Та на цьому історія не закінчується.

— І тут ви не помиляєтеся. Попри той факт, що Мінк наразі постійно під пильним наглядом, одному з добровольців вдається вислизнути від невсипущого ока і розпочати програму майже безконтрольних експериментів над людиною з використанням цілковито невідомого препарату, неперевіреного і незатвердженого, побічні ефекти якого можуть змусити викинутися на берег кита. Ставна неконтрольована людина.

— Жіночої статі, — сказав я.

— Саме так. Час від часу вона звітує Мінку в тому самому мотелі, де ще на самому початку він проводив співбесіди, іноді приїжджаючи на таксі, іноді приходять пішки зі вбогої гнітючої автостанції. У чому вона приходиться, Джеку?

— Не знаю.

— В балаклаві. Це жінка в балаклаві. Коли інші дізнаються про останній вибрик Мінка, настає тривалий період суперечок, ворожості, ганьби і судових позовів. У фармацевтичних гігантів, як і у нас із вами, є свій етичний кодекс. Керівнику проєкту дають копняка, і проєкт продовжується без нього.

— Чи говориться в статті, що з ним стало далі?

— Репортер його відстежив. Він мешкає в тому самому мотелі, де відбувалися всі ці суперечливі події.

— Де ж цей мотель?

— У Німецьтауні.

— Де це? — запитав я.

— В Айрон-сіті. Це старий німецький район в Айрон-сіті, що зветься Німецьтаун.

— Німців там, звісно, не залишилося.

Я відразу пішов додому. Деніз ставила позначки в дешевому довіднику безкоштовних телефонних номерів. Я знайшов Бабетту біля

ліжка Вайлдера, якому вона щось читала.

— Я не проти того, щоб носити одяг для бігу, — сказав я. — Тренувальний костюм часто є дуже практичним. Але мені б хотілося, щоб ти не вдягала його, коли читаєш Вайлдеру перед сном або заплітаєш волосся Стеффі. Такі миті дуже зворушливі, а біговий одяг загрожує зруйнувати їхню ауру.

— Можливо, є причина, чому я в тренувальному костюмі.

— Яка саме?

— Я збираюся на пробіжку, — сказала вона.

— Ти вважаєш, що це гарна ідея? Уночі?

— Що таке ніч? Вона буває сім разів на тиждень. Що в ній особливого?

— Там темно і вогко.

— А ми що, живемо під сліпучим пустельним сонцем? Що таке вогко? Ми з цим постійно живемо.

— Бабетта так не говорить.

— Хіба має зупинятися життя, бо на нашій півкулі темно? Хіба вночі є якісь перешкоди, що фізично заважають людині бігти? Мені не вистачає важкого дихання і хапання повітря. Що таке темно? Це лише інша назва світла.

— Мене ніхто не переконає, що Бабетта, яку я знаю, дійсно хоче бігати сходами стадіону о десятій ночі.

— Річ не в тому, що я хочу, а в тому, що мені треба. Моє життя вже вийшло за межі мого хотіння. Я роблю те, що маю робити. Я важко дихаю, хапаю ротом повітря. Кожен бігун розуміє таку потребу.

— Навіщо тобі бігати сходами? Ти не професійна спортсменка, що намагається відновити пошкоджене коліно. Бігай по рівному. Не перетворюй це на своє головне захоплення. Таких захоплень сьогодні море.

— Це моє життя. Я не можу без захоплення.

— Це не твоє життя. Це лише фізичні вправи.

— Які потрібні бігуну, — сказала вона.

— Я також маю потреби, і сьогодні мені потрібна машина. Не чекай на мене. Не знаю, коли повернуся.

Я чекав, що вона запитає, яка така таємна місія вимагає від мене сісти в машину і поїхати вночі крізь дощ, ще й невідомо коли повернутися.

Вона сказала:

— Я не можу піти на стадіон пішки, побігати сходами п'ять або шість разів, а потім знову пішки повернутися додому. Можеш відвезти мене туди, зачекати, а тоді відвезти додому. Тоді машина твоя.

— Я так не хочу. Що ти на це скажеш? Ти хочеш машину, ти її береш. Дорога слизька. Тобі ж не варто казати, що це означає?

— І що це означає?

— Застебни пасок безпеки. І повітря прохолодне. Ти знаєш, що означає прохолодне повітря?

— Що?

— Одягни свою балаклаву, — сказав їй я.

Задзижчав термостат.

Я одягнув куртку і вийшов надвір. Відтоді як сталося повітряно-токсичне явище, наші сусіди Стовери тримали машину на під'їзній алеї до вулиці передом з ключем у замку запалювання. Я пройшов алеєю і сів у машину. На приборній дошці і на спинках крісел висіли мішки для сміття — поліетиленові пакети з обгортками від жувальної гумки, використаними квитками, серветками зі слідами помади, зім'ятими бляшанками з-під газованки, зіжмаканими рекламними буклетами і квитанціями, різними залишками з попільнички, паличками від морозива і смаженою картоплею, зібганими купонами і паперовими носовичками, гребінцями з поламаними зубчиками. Призвичаївшись, я запустив двигун, увімкнув світло і поїхав.

Пересікаючи Міддлбрук, я поїхав на червоне світло. Я не скинув швидкості, коли дістався виїзду на автомагістраль. Усю дорогу до Айрон-сіті я мчав наче вві сні, вільний від проблем і реальності. Я пригальмував перед пунктом оплачування проїзду, але не завдав собі клопоту кинути четвертак до кошика. Сигналізація спрацювала, але мене ніхто не кинувся наздоганяти. Чого вартий якийсь четвертак штату, що має борги на кілька мільярдів? Що таке двадцять п'ять центів, коли йдеться про викрадення автомобіля вартістю дев'ять тисяч доларів? Мабуть, так люди позбуваються земного тяжіння, гравітаційного тремтіння, що з кожною годиною наближає нас до помирання. Просто візьми і не підкоряйся. Не купуй, а викради, не розмовляй, а стріляй. Крізь дощ я промчав ще два світлофори біля Айрон-сіті. Будівлі на відстані виглядали довгастими і низькими, рибний і продуктовий ринки, м'ясні крамниці зі старими дерев'яними

тентами. Я в'їхав у місто й увімкнув радіо — потреба в компанії виникла не на безлюдному шосе, а тут, на брукованих вулицях, у світлі натрієвих ліхтарів, де порожнеча стискає свої обійми. Кожне місто розбите на райони. Я проминув район залишених автівок, район незабраного сміття, район снайперського вогню, район тліючих канап і битого скла. Орнаментоване скло хрумкало під шинами. Я їхав до ливарного цеху.

Оперативна пам'ять, синдром набутого імунodefіциту, взаємне гарантоване знищення.

Я і надалі почувався неймовірно легко — легшим за повітря, без кольору і без запаху, невидимим. Та довкола легкості і мрійності поступово вибудовувалось ще щось — емоція зовсім іншого порядку. Різкий сплеск, хотіння, збурення пристрастей. Я поліз у кишеню, потер кісточками пальців об шерехату неіржавну сталь ствола «Цумвальта». Диктор по радіо промовив: «Недійсний там, де заборонений».

Я двічі об'їхав навколо ливарного цеху, пильно видивляючись сліди колишньої присутності німців. Я проїхав ряд будинків. Вони розкинулися на крутому пагорбі — каркасні будиночки з вузькими фасадами і лінією двосхильних дахів, що дерлися вгору. Я проминув автостанцію під барабанний гуркіт дощу. Мені не одразу вдалося знайти мотель — одноповерхову будівлю, що притулилася до залізобетонної опори автодорожньої естакади. Мотель мав назву «Придорожній».

Скороминуща насолода — жорстока винагорода.

Район був безлюдним — складські й фабричні будівлі, розмальовані графіті. У motelі я нарахував з десятків номерів, усі темні, поруч жодної машини. Я тричі проїхався біля нього, вивчаючи місце подій, і припаркувався серед будівельного сміття за пів кварталу від motelю під естакадою. Потім пішки повернувся до motelю. Такими були перші три пункти мого плану.

План мій такий: проїхати біля motelю кілька разів, припаркуватися на деякій відстані від нього, повернутися пішки, встановити місцезнаходження містера Грея під справжнім або прибраним іменем, тричі вистрелити йому в живіт, щоб найбільше боліло, стерти відбитки зі зброї, вкласти пістолет у статичну руку жертви, знайти олівець або губну помаду і залишити карлючками на великому дзеркалі загадковий напис про самогубство, забрати його запас пігулок «Дилару», непомітно вислизнути до машини, дістатися виїзду до швидкісної автомагістралі, спрямувати машину на схід до Блексмита, з'їхати з шосе на стару дорогу вздовж річки, загнати машину Стоверів до гаража стариганя Тредвелла, зачинити ворота, повернутися додому пішки крізь дощ і туман.

Елегантно. До мене повернулася легкість. Моя свідомість ставала яснішою. Я спостерігав за кожним своїм наступним кроком. Із кожним наступним кроком я ясніше відчував усі процеси, складники, зв'язок одного з іншим. Вода падала краплями на землю. Я бачив усе по-новому.

Над дверима контори був навіс із алюмінію. На самих дверях у пазах стояли невеличкі пластикові літери, щоб складати оголошення. Я прочитав: NU MISH BOOT ZUP KO.

Тарабарщина, але високоякісна тарабарщина. Я скрадався вздовж стіни, зазираючи у вікна. Мій план був такий: стати біля краю вікон, притулившись спиною до стіни, повернути голову і периферійним зором оглядати кімнати. Деякі вікна були незавішені, на інших висіли фіранки або запилюжені жалюзі. Я міг приблизно розібрати силуети крісел або ліжок у темних номерах. Над головою гуркотіли вантажівки. У передостанньому з номерів ледь-ледь мерехтіло світло. Я став біля стіни поруч з вікном і прислухався. Потім повернув голову і скося зазирнув у кімнату правим оком. У низькому кріслі хтось сидів і дивився на джерело мерехтіння. У мене виникло відчуття, що я є частиною мережі структур і каналів. Я досконало знав природу подій. Наближаючись до насилля, до нищівної розв'язки, я дедалі глибше розумів реальний стан речей. Вода капала, поверхня виблискувала.

Мені раптово спало на думку, що в двері стукати не треба. Двері мають бути відчиненими. Я вхопився за ручку, потягнув двері на себе, заслизнув у кімнату. Крадькома. Це виявилось легко. Усе буде легко. Я стояв біля порога, призвичаюючись, відмічаючи тон кімнати, густе повітря. Інформація нахлинула на мене повільною хвилиною, поступово. Той, хто розкинувся у кріслі з короткими ніжками, звісно, був чоловічої статі. На ньому була гавайська сорочка і шорти «Бадвейзер». На ногах теліпалися пластикові сандалі. Низеньке крісло, зім'яте ліжко, ковролін, обшарпаний комод, похмурі зелені стіни й потріскана стеля. Телевізор, направлений на чоловіка, звисав угорі на металевому кронштейні.

Він заговорив першим, не відводячи очей від мерехтливого екрана.

— У вас болить серце чи душа?

Я притулився до дверей.

— Ви Мінк, — сказав я.

Не одразу, але він підвів очі, подивився на мою велику дружелюбну сутулу постать із невиразним обличчям.

— Що це за ім'я — Віллі Мінк? — запитав я.

— Це ім'я і прізвище. Таке ж, як у всіх.

Чи є в нього акцент? Обличчя в нього дивне, увігнуте, а чоло і підборіддя випирають. Він дивився телевизор без звуку.

— Деякі з цих стійких горних баранів мають радіопередавачі, — сказав він.

Я відчував тиск і щільність речей. Так багато всього відбувалося. Я відчував активність молекул у себе в мозку, їхній рух по нейронних шляхах.

— Ви тут по «Дилар», звісно.

— Звісно. Ще чому?

— Ще чому? Позбутися страху.

— Позбутися страху. Почистити систему.

— Почистити систему. Так, саме за цим до мене приходять.

Мій план був такий: увійти, не назвавши себе, завоювати його довіру, захопити зненацька, вихопити «Цумвальт», тричі вистрілити йому в живіт, щоб агонія була максимально довгою, вкласти зброю йому в руку, натякаючи на самогубство чоловіка через самотність, написати напівзв'язне пояснення на дзеркалі, залишити машину Стоверів у гаражі Тредвелла.

— Прийшовши сюди, ви даєте згоду на певну поведінку, — сказав Мінк.

— Яку поведінку?

— Кімнатну поведінку. Головне в кімнатах — те, що вони всередині. Не треба входити до кімнати, доки цього не усвідомиш. У кімнатах люди поводяться по-одному, а на вулиці, в парку й аеропорту по-іншому. Увійти в кімнату означає погодитися на певну модель поведінки. Тобто ця модель поведінки пов'язана з перебуванням у кімнаті. Це стандарт, що повністю різниться від поведінки на парковках і пляжах. Це головне в кімнатах. Не треба заходити до кімнати, якщо не знаєш цих правил. Між людиною, що входить до кімнати, і людиною, в кімнату до якої увійшли, існує неписана домовленість, що немає нічого спільного з літніми театрами й басейнами просто неба. Призначення кімнати походить з її особливої природи. Кімната всередині. Саме з цим мають погодитися люди, що перебувають у кімнаті, на відміну від тих, хто на газоні, у лузі, в полі або в саду.

Я повністю з цим погодився. Це мало сенс. Для чого я ввійшов сюди, якщо не для того, щоб визначитися, зосередитися на своїх

поглядах, націлитися? Я чув шум, слабкий, монотонний, білий.

— Щоб розпочати проектування вашого светра, — сказав він, — спочатку запитайте себе, який вид рукава відповідає вашим потребам.

У нього був плаский ніс і шкіра кольору смаженого арахісу. Яке ж географічне походження обличчя у формі ложки? Може, він меланезієць, полінезієць, індонезієць, непалець, суринамець, голландський китаєць? Може, він є сумішшю національностей? Скільки людей приходило сюди по «Дилар»? Де Суринам? Чи все у мене йде за планом?

Я вивчав його широку сорочку, всипану пальмами, логотип «Бадвейзера», що багаторазово повторювався на тканині шортів-бермудів. Шорти були завеликі. Очі напівзаплющені. Волосся довге і колюче. Він розкинувся в позі подорожнього, що застряг в аеропорту і давно змирився з виснажливим очікуванням і невиразним белькотом. Мені стало шкода Бабетту. Він був її останнім сподіванням на розраду і спокій — ця зморена подоба людини, що перетворилася на звичайного наркоторговця з колючим волоссям, який втрачає залишки здорового глузду у вимерлому motelі.

Уривки звуків, клапті, кружляння цяток. Загострена реальність. Щільність, що водночас є прозорістю. Поверхні виблискують. Вода біла по даху сферичними масами, глобулами, хлюпотливими бризками. Близько до насилля, близько до смерті.

— Домашній улюбленець у стані стресу, можливо, потребує призначення дієти, — сказав він.

Він, звісно, не завжди був таким. Він був керівником проєкту, енергійним, заповзятим. Навіть зараз на його обличчі і в очах я міг помітити ледь вловимі сліди колишньої підприємницької проникливості та кмітливості. Він поліз у кишеню, витягнув звідти жменю білих пігулок і жбурнув у напрямку рота. Деякі влучили, деякі полетіли повз. Пігулки у формі блюдця. Кінець страху.

— А звідки ви? Можна я вас називатиму Віллі?

Він замислився, намагаючись пригадати. Я хотів, щоб він почувався невимушено, хотів вивести на розмову про себе, про «Дилар». Невід'ємна частина мого плану. План мій був таким: повернути голову і зазирнути в номери, змусити його почуватися невимушено, заскочити його зненацька, пальнути йому в кишки тричі для найбільш ефективного болю, забрати його «Дилар», повернути на

дорогу вздовж річки, зачинити гаражні ворота, повернутися додому пішки крізь дощ і туман.

— Я не завжди був таким, як ви мене бачите зараз.

— Я саме про це і думав.

— Я займався важливою роботою. Я заздрив самому собі. Я був буквально завантажений роботою. Смерть без страху — повсякденне явище. З нею можна жити. Я вивчив англійську, дивлячись американське телебачення. Я займався сексом по-американськи вперше у Порт-о-Сані в Техасі. Усе, що вони казали, виявилось правдою. Якби я міг усе те пригадати.

— Ви кажете, що смерть, як ми її знаємо, не існує без елемента страху. Люди пристосуються до неї, приймуть її неминучість.

— «Дилар» не виправдав очікувань, попри наші зусилля. Але все неодмінно буде. Може, зараз, може, ніколи. Тепло вашої руки врешті-решт змусить сухозлітне золото прилипнути до вощеного паперу.

— Тобто ви хочете сказати, що в кінцевому підсумку з'явиться ефективний медичний препарат. Ліки від страху.

— З появою якого смерть стане величнішою. Ефективнішою, продуктивнішою. Це те, чого не розуміють науковці, які намагаються вичистити свої халати «Вулайтом». Не те щоб я особисто мав щось проти смерті з нашої вигідної позиції на верхніх ярусах стадіону «Метрополітен Каунті».

— Ви кажете, що смерть адаптується? Що вона уникає всіх наших спроб порозумітися з нею?

Це скидалося на щось із того, що колись сказав Мюррей. Мюррей також казав: «Уявіть відчуття, коли підстрибнуть нутроці від видовища супротивника, що стікає кров'ю в дорожньому пилу. Він помре, ви житимете».

Ближче до смерті, ближче до удару металевих зарядів у плоть, до стрибка нутроців. Я побачив, що Мінк ще прийняв порцію пігулок, жбурнувши їх собі в обличчя, смокчучи їх наче льодяники, не відриваючи очей від мерехтливого екрана. Хвилі, випромінювання, зчеплені промені. Я бачив усе по-новому.

— Лише між вами і мною, — сказав він. — Я їм цю гидоту, як цукерки.

— Я саме так і подумав.

— Скільки ви хочете купити?

— А скільки мені треба?

— Як на мене, ви кремезний білий чоловік близько п'ятдесяти років. Чи це описує ваші страждання? Я бачу вас особою у сірій куртці та світло-брунатних штанах. Скажіть, якщо я помиляюся. Переводите з Фаренгейта в Цельсій, саме це ви робите.

Зависла мовчанка. Речі почали світитися. Низеньке крісло, обшарпаний комод, зім'яте ліжко. Ліжко було на коліщатках. Я думав: ось воно, сірувате втілення мого страждання, чоловік, який забрав мою дружину. Може, вона тягала його кімнатою, коли він на ліжку закидувався пігулками? Чи, може, кожен лежав на своєму краю ліжка і, звісивши руку, відштовхувався від підлоги, наче веслом? Можливо, ліжко оберталося від їхнього акту кохання, подушки і простирадла здіймалися піною над маленькими коліщатками на шарнірах? Поглянь на нього зараз — світиться в темряві, вишкіривши по-старечому зуби.

— Я майже не пам'ятаю час, що провів у цій кімнаті, — сказав він, — до того як мене відсторонили від справ. Була одна жінка в балаклаві, не можу пригадати її ім'я. Американський секс, маю вам сказати, — ось як я вивчив англійську.

Повітря було насичене екстрасенсорною речовиною. Ближче до смерті, ближче до ясновидіння. Нищівна розв'язка. Я наблизився на два кроки до центру кімнати. Мій план був елегантним: поступово наблизитися, завоювати його довіру, вихопити «Цумвальт», вистрелити тричі просто по центру його тіла задля найсильнішої агонії у внутрішніх органах, стерти відбитки зі зброї, розписати дзеркала і стіни написами про ритуальне самогубство, забрати його запас «Дилару», непомітно знову заслизнути в машину, доїхати до виїзду до швидкісної автомагістралі, спрямувати машину на схід у бік Блексмита, загнати машину Стоверів до гаража Тредвелла, повернутися додому пішки крізь дощ і туман.

Він іще заковтнув пігулок, жбурнувши решту собі на бадвейзерські шорти. Я наблизився ще на крок. Усюди на вогнетривкому килимі валялися розламані пігулки «Дилару». Розчавлені, розтоптані. Він жбурнув кілька пігулок в екран. У сріблястий телевизор у корпусі з горіхового шпону. Зображення невпинно скакало.

— А зараз я беру металевий тубик золотої фарби, — сказав Віллі. — За допомогою мастихіна та скипидару без запаху я згущую

фарбу на палітрі.

Я пригадав, що казала Бабетта про побічні ефекти цього медичного препарату. Щоб перевірити, я сказав: «Літак падає».

Він позирнув на мене, учепившись у бильця крісла, і перші ознаки паніки промайнули в його очах.

— Літак у крутому піке, — промовив я сухо і владно.

Він відкинув сандалі й зігнувся, зайнявши позу, як вимагають правила під час авіатроці — голову вперед, руки в замок під колінами. Він виконав цей номер машинально, опинившись у цій позі із неймовірною гнучкістю і спритністю, не змигнувши оком, наче дитина або мім. Цікаво. Препарат не лише змушує людину плутати слова з речами, яких вони стосуються; він змушує її діяти з очевидним перебільшенням. Я спостерігав, як він тремтів зіщулившись. План мій був таким: зазирнути вглиб кімнати, увійти, не назвавши себе, довести його до тремтіння, вистрілити йому в кишки щонайбільше тричі, повернути на дорогу вздовж річки, зачинити гаражні ворота.

Я зробив ще один крок углиб кімнати. Коли картинка починала смикатися, тремтіти, зав'язуватися у вузол, Мінк здавався мені яснішим. Точна сутність подій. Справжній стан речей. Зрештою він насилу розігнувся, вправно підвівся, чітко окресливши свій силует у насиченому повітрі. Білий шум усюди.

— Містить залізо, ніацин і рибофлавін. Я вивчив англійську в літаках. Це міжнародна авіаційна мова. Навіщо ти прийшов сюди, білий чоловік?

— Купити.

— Ти дуже білий, тобі це відомо?

— Це через те, що я помираю.

— Ця речовина все виправить.

— Я все одно помираю.

— Але це не матиме значення або майже не матиме. Декотрі з цих грайливих дельфінів мають радіопередавачі. Їхні мандрівки в далекі краї, можливо, пояснять нам щось нове.

Я продовжував просуватися вглиб свідомості. Предмети світилися, жили таємним життям. Вода барабанила по даху видовженими кулями, хлюпотливими бризками. Я вперше усвідомив, що таке дощ. Я усвідомив, що таке намокати. Я зрозумів біохімію свого мозку, значення сновидінь (відпрацьований матеріал

передчуття). Важлива інформація всюди, проноситься кімнатою з усіх боків повільною хвилиною. Насиченість, щільність. Я вірив усьому. Я був буддистом, джайністом, баптистом Дак-рівер. Я шкодував лише Бабетту, що їй доводилося цілувати це обличчя з видовбиною.

— Вона одягала балаклаву, щоб не цілувати моє обличчя, бо казала, що воно неамериканське. Я розповідав їй, що кімната всередині. Не заходь до кімнати, якщо з цим не згодна. Це головне, на відміну від новоутворених берегових ліній, континентальних плит. Або ти можеш їсти натуральні крупи, овочі, яйця і не їсти риби і фруктів. Або фрукти, овочі, тваринні білки без крупи і молока. Або багато соєвого молока заради вітаміну В₁₂, багато овочів для нормального виділення інсуліну, але не їсти м'яса, риби, фруктів. Або біле м'ясо без червоного. Або В₁₂, але без яєць. Або яйця, але без крупи. Є безліч придатних комбінацій.

Тепер я був готовий його вбити. Але мені не хотілося ставити під загрозу свій план. Мій план ретельно продуманий: проїхати біля місця кілька разів, дістатися мотелю пішки, повернути голову, щоб зазирнути вглиб кімнати, визначити місцезнаходження містера Грея під його справжнім іменем, увійти, не назвавши себе, завоювати його довіру, поступово наблизитися, довести його до тремтіння, заскочити зненацька, вихопити автоматичний «Цумвальт» двадцять п'ятого калібру, випустити йому в кишки три кулі для найповільнішого ефекту, глибини і нестерпності болю, витерти відбитки зі зброї, вкласти пістолет у руку жертви, щоб було схоже на банальне і передбачуване самогубство мотельного відлюдника, розмазати на стінах кров'ю жертви грубі слова як свідчення остаточного ритуального божевілля, забрати його запас «Дилару», непомітно заслизнути назад у машину, виїхати на швидкісну автомагістраль до Блексмита, залишити машину Стоверів у гаражі Тредвелла, зачинити гаражні ворота, повернутися додому пішки крізь дощ і туман.

Намагаючись виглядати загрозливо, я вийшов із тіні у зону мерехтіння. Я засунув руку в кишеню і стиснув зброю. Мінк дивився на екран. Я сказав йому спокійно: «Злива куль», тримаючи руку в кишені.

Він гепнувся на підлогу, почав повзти до ванної, озираючись через плече, по-дитячому, влаштувавши справжню пантоміму, діючи надзвичайно осмислено, але демонструючи справжній жах, дивовижно

низькопоклонницький страх. Я пішов за ним до туалету, пройшовши повз дзеркало на весь зріст, де він, безсумнівно, позував з Бабеттою, а його кошлатий член теліпався, як у жуйної тварини.

— Розстріл, — прошепотів я.

Із щільно затисненими ногами він спробував заповзти за унітаз, закривши голову обома руками. Я бовванів у дверній проїмі, усвідомлюючи, що виглядаю загрозливо, бачачи себе очима Мінка: величезний, грізний. Настав час повідомити йому, хто я такий. Це частина мого плану. План мій був такий: повідомити йому, хто я такий, пояснити, чому він помиратиме довго і в страшенній агонії. Я відкрив йому своє ім'я і те, як пов'язаний із жінкою в балаклаві.

Він прикрив руками промежину і намагався затиснутися за унітазом під бачком. Сила шуму в кімнаті була однаковою на всіх частотах. Звук зусібч. Я витягнув «Цумвальт». Я відчував у грудях глухий стукіт шалених і невідомих емоцій. Я знав, хто я такий у мережі значень. Вода падала на землю, від чого блищала поверхня. Я бачив усе по-новому.

Мінк прибрав одну руку з промежини, вигріб з кишені ще пігулок, жбурнув у напрямку до роззявленого рота. Його обличчя опинилося на краю білої кімнати, білого дзижчання, внутрішньої поверхні сфери. Він усівся, розідравши кишеню сорочки в пошуках пігулок. Його страх був прекрасний. Він сказав мені:

— Ви ніколи не цікавилися, чому з тридцяти двох зубів ці чотири завдають найбільше неприємностей? Я повернуся з відповіддю за хвилину.

Я вистрелив зі ствола, з пістолета, з вогнепальної автоматичної зброї. Звук прокотився сніжним комом по білій кімнаті, підсилений відбитими від стін хвилями. Я дивився, як із живота жертви забив струмок крові. Тоненькою дугою. Мене здивував насичений колір, я відчував дію клітин, позбавлених ядер, що спричиняла утворення кольору. Струмок зменшився до цівки, кров розтеклася по кахельній підлозі. Я бачив те, що не передати словами. Я дізнався, що означає червоний, побачив це крізь призму довготи переважальної хвилі, яскравості, чистоти. Біль Мінка був прекрасний, інтенсивний.

Я натиснув на гачок удруге — просто, щоб вистрілити, наново пережити це відчуття, почути знову, як нашаровуються одна на одну звукові хвилі в кімнаті, відчути, як поштовх проходить по руці вгору.

Куля влучила прямо у внутрішню частину правої тазової кістки. Пляма кольору бордо з'явилася на його шортах і сорочці. Я зупинився, щоб його розгледіти. Він сидів, затиснутий між унітазом і стіною без одного сандаля, його очі зовсім побіліли.

Я спробував поглянути на себе очима Мінка. Загрозливий, панівний, дивиться зверху, набуваючи життєвої сили й накопичуючи кредит на життя. Та йому було вже зовсім не до того, щоб дивитися на мене своїми очима.

Усе йшло чудово. Я був задоволений тим, як чудово все відбувається. Зверху грюкотіли вантажівки. Шторка в душовій тхнула запліснявілим вінілом. Насиченість, нищівна розв'язка. Я наблизився до місця, де він сидів, обережно, щоб не вступити у кров і не залишити по собі сліди, які викриють мій злочин. Я витягнув носовичок, ретельно обтер зброю, вклав її в руку Мінку, обачно прибравши носовичок, старанно, не кваплячись, зігнув його кістляві пальці один за одним так, щоб вони охопили руків'я пістолета, дуже дбайливо засунувши вказівний у рамку спускного гачка. У нього з рота потроху виступала піна. Я відступив на крок, щоб оглянути наслідки руйнівної події, місце брудного насилля і самотньої смерті в темних закутках суспільства. Мій план був таким. Відступити на крок, огледіти мерзенний безлад, переконатися, що все лежить на своїх місцях.

Очі Мінка виповзли з орбіт. Вони на мить спалахнули. Він підніс руку, натиснув на гачок і вистрелив мені в зап'ясток.

Світ схлопнувся всередину, усі яскраві текстури і зв'язки опинилися похованими під могильним пагорбом буденності. Я був розчарований. Ображений, приголомшений і розчарований. Що сталося з вищою площиною енергії, де я реалізовував свою схему? Біль був пекучий. Кров залила мені передпліччя, зап'ясток і кисть. Я зі стогоном відхитнувся, помітивши, як краплі крові стікають з пучок. Я був занепокоєний і збентежений.

Кольорові цятки з'явилися на периферії мого зору. Затанцювали знайомі крихітні плямочки. Додаткові виміри, надчутливість звелися до зорового безладу, позбавленої сенсу круговерті.

— А це, можливо, представляє передній край дещо теплішого повітря, — сказав Мінк.

Я поглянув на нього. Живий. Коліно в калюжі крові. Відновивши звичний порядок думок і відчуттів, я зрозумів, що вперше бачу його як

людину. Знову повернулися вічні людські заплутаності й виверти. Співчуття, докори сумління, милосердя. Та до того, як допомогти Мінку, я мав якось надати первинну допомогу собі. Я вкотре дістав свій носовичок, скориставшись зубами і правицею, зумів туго перев'язати ним трохи вище отвору кулі в лівому зап'ястку, інакше кажучи, між раною і серцем. Потім посмоктав рану, не розуміючи напевно нащо, і сплюнув кров зі шматками плоті. Куля ввійшла неглибоко і, зрикошетивши, вийшла навиліт. Здорового рукою я ухопив Мінка за босу ногу і потягнув по заплямованій кров'ю кахляній підлозі, а він і досі стискав у руці пістолет. Щось було в цьому спокутне — тягнути його вперед ногами по кахлях, по засипаному пігулками килиму, крізь двері просто в ніч. Щось важливе, величне і видовищне. Що краще — чинити зло, а потім відчайдушно спокутувати, чи жити непохитно сірим безбарвним життям? Я знаю, що почувався доброчесним. Я почувався закривавленим і статечним, коли безлюдною вулицею тягнув важко пораненого чоловіка крізь темряву.

Доц ушух. Мене вразило, який помітний кривавий слід ми залишаємо за собою. Переважно він. Тротуар був смугастий. Цікавий культурний осад. Він кволо простягнув руку і закинув до горлянки ще «Дилару». Рука з пістолетом тяглася по землі.

Ми дісталися до машини. Мінк мимоволі смикнув ногою і почав битися і вигинатися, подібно до риби. Через брак кисню він виснажено й уривчасто хапав ротом повітря. Я вирішив спробувати зробити штучне дихання «рота до рота». Я схилився над ним, великим і вказівним пальцями затиснув, як прищіпкою, йому ніс, а потім намагався притулитися своїм обличчям до його. За подібних обставин через незграбність і відразливу близькість цей вчинок видавався ще більше сповненим гідності. Чим більше, тим шляхетніше. Тож я намагався дістатися до його рота, щоб вдихнути йому в легені потужні потоки повітря. Я зібрав губи трубочкою, готовий дути. Його очі невпинно стежили за мною. Імовірно, він думав, що його збираються поцілувати. Я насолоджувався іронією.

Його рот був у вивергнутій піні від «Дилару», напіврозжованих пігулках і крихітних полімерних шкаралупках. Та я був безкорисливим, вищим за все, вищим за почуття образи. Це був ключ до альтруїзму, принаймні так мені здавалося, коли я схилився над

пораненою людиною, ритмічно видихаючи повітря на засміченій вулиці під дорожньою естакадою. Облиш відразу. Забудь про брудне тіло. Прийми його таким, як воно є. За кілька хвилин я відчув, що він опритомнів, почав ритмічно дихати. Я продовжував нависати над ним, майже торкаючись його губ.

— Хто мене підстрелив? — запитав він.

— Ви самі.

— Хто підстрелив вас?

— Теж ви. Пістолет у ваших руках.

— Що мені спало на думку, що я таке вчинив?

— Ви втратили самовладання. Ви не відповідали за свої вчинки. Я вам вибачаю.

— Хто ви насправді такий?

— Перехожий. Приятель. Це неважливо.

— У деяких стоніжок є очі, а в деяких немає.

Доклавши чималих зусиль і зробивши кілька невдалих спроб, я таки запхнув його на заднє сидіння машини, де він, випроставшись, застогнав. Уже не можна було сказати напевно, чи то його, чи то моя кров у мене на руках і одязі. Моя людяність не знала меж. Я завів машину. Біль пульсував у руці, хоч уже і не такий пекельний. Я кермував однією рукою безлюдними вулицями, видивляючись лікарню. Пологовий будинок Айрон-сіті. Дім матері милосердя. Співчуття і злагоди. Я би погодився на будь-що, навіть на відділення швидкої допомоги у найгіршому районі містечка. Куди ми, зрештою, і потрапляємо з множинними різаними ранами, вхідними і вихідними отворами, пораненнями тупими предметами, травмами, передозуваннями, гострими мареннями. На шляху нам траплялися хіба що молоковози, хлібні фургони, декілька великих вантажівок. Небо почало прояснюватися. Ми під'їхали до будівлі з неоновим хрестом над входом. Триповерхова будівля могла належати Церкві п'ятдесятників, бути дитячим садком або штаб-квартирою якоїсь міжнародної молодіжної організації.

Там був пандус для інвалідних візків, тож я міг підтягнути Мінка до входу, не стукаючи його головою об бетонні сходи. Я витяг його з машини, ухопив за гладку ногу і вирушив до пандуса. Він тримав одну руку на животі, намагаючись зупинити кровотечу. Рука з пістолетом волочилася позаду. Світанок. У цій миті з'єдналися просторість,

героїчний жаль і співчуття. Підстреливши його, змусивши його повірити, що він сам себе підстрелив, я відчував, що вчинив шанобливо стосовно нас обох, нас усіх, поєднавши наші долі, що у фізичному плані рятувало йому життя. Я тягнув вагу його тіла, роблячи великі повільні кроки. Мені не спадало на думку, що, намагаючись спокутувати провину перед собою, людина може подовжити перебування у піднесеному настрої, що виник у неї під час скоєння злочину, який, власне, тепер вона і прагне спокутувати.

Я подзвонив. За лічені секунди до дверей хтось підійшов. Літня жінка, черниця у чорному вбранні, у чорному покривалі, спиралася на ціпок.

— Ми поранені, — сказав я, піднімаючи вгору зап'ясток.

— Ми тут такого достатньо надивилися, — відповіла вона, начебто між іншим, голосом з акцентом і, повернувшись, пішла назад до приміщення.

Я потягнув Мінка по передпокою. Як виявилось, приміщення було клінікою. З приймальнею, палатами з ширмами, дверями з написами «Рентген», «Перевірка зору». Ми йшли за старою черницею до травматології. Тут нас зустріли два санітари, великі кремезні чоловіки з комплекцією сумоїстів. Вони поклали Мінка на стіл і спритно розідрали на ньому одяг короткими майстерними рухами.

— Реальний прибуток з урахуванням інфляції, — сказав він.

З шарудінням підійшли ще черниці, старезні, розмовляючи між собою німецькою. Вони принесли обладнання для переливання крові та прикотили візки з лискучими інструментами. Черниця, яка нас зустріла, наблизилася до Мінка і вийняла з його руки пістолет. Я бачив, як вона кинула його в шухляду столу, де вже лежало з десятків інших пістолетів і пів дюжини ножів. На стіні висіла картина із зображенням Джона Кеннеді, який тримав за руки Папу Іоанна ХХІІІ на небесах. На небесах була мінлива хмарність.

З'явився лікар, чоловік похилого віку в ношеному костюмі-трійці. Він звернувся німецькою до черниць і обдивився Мінка, який тепер був частково прикритий простирадлами.

— Нікому не відомо, чому морські птахи прилітають до Сан-Мігеля, — сказав Віллі.

Він починав мені подобатися. Перша черниця відвела мене до кабінету, щоб обробити мою рану. Я почав їй розповідати версію з

пострілами, але вона не виявила жодного інтересу. Я сказав їй, що то був старий пістолет зі слабкими кулями.

— Яка жорстока країна.

— Ви довго живете в Німецьтауні? — запитав я.

— Ми останні з німців.

— Хто мешкає тут переважно?

— Переважно ніхто, — відповіла вона.

Пройшло ще кілька черниць, за поясами в них висіли важкі вервиці. Мені вони видалися забавними, така однорідність часто викликає усмішку в аеропортах.

Я запитав черницю, як її звати. Сестра Германн-Марі. Намагаючись, завоювати її прихильність, як я завжди робив з медичним персоналом будь-якого рангу, принаймні на початкових стадіях, до того, як страх і недовіра не позбавляли мене будь-якої надії на досягнення вигоди, я сказав, що трохи володію німецькою.

— *Gut, besser, best*^[20], — сказав я.

На її порізаному зморшками обличчі з'явилася усмішка. Я порахував для неї німецькою, вказував на предмети і називав їх. Вона задоволено кивала, промиваючи рану, і перев'язала її стерильними бинтами. Вона сказала, що мені не потрібно накладати шини і що лікар пропише мені антибіотики. Ми вдвох порахували до десяти.

Прийшли ще дві черниці — висохлі і скрипкові. Моя черниця щось їм сказала — і невдовзі всі ми четверо брали участь у майже дитячій розмові. Ми перераховували кольори, предмети одягу, частини тіла. Я почувався куди зручніше в цій німецькомовній компанії, ніж серед гітлерознавців. Можливо, у невинному повторенні назв є щось, що подобається Богу?

Сестра Германн-Марі накладала на мою рану останні штрихи. Зі свого крісла мені було чудово видно картину з Кеннеді і Папою Римським на небесах. Я потайки захоплювався нею. Вона покращила мій настрій, наповнила свіжими почуттями. Президент досі життєрадісний після смерті. Простота Папи випромінює тепло. Чому таке не може бути насправді? Чому б їм не зустрітися десь, обігнавши час, на тлі пухнастих баранців купчастих хмар, і не потиснути один одному руки? Чому б нам усім не зустрітися, як в якійсь епічній поемі про мінливих богів і звичайних смертних, у височині, ладними, осяйними?

Я запитав свою черницю: «А що каже Церква сьогодні про небеса? Чи вони залишаються такими, як і колись, там, у небі?»

Вона обернулася поглянути на картину.

— Ви вважаєте, що ми дурні? — запитала вона.

Мене здивував натиск її відповіді.

— Тоді що таке небеса, згідно із Церквою, якщо не притулок Бога, ангелів, а також урятованих душ?

— Урятованих? Що значить «урятованих»? Тільки цілковитий бовдур прийде сюди вести бесіду про ангелів. Покажіть мені ангела. Ну, будь ласка. Я хочу його побачити.

— Але ж ви черниця. Черниці у таке вірять. Коли ми бачимо черницю, це підбадьорює нас, це мило і забавно, коли тобі нагадують, що є люди, які досі вірять в ангелів, святих, у всі традиційні речі.

— Невже у вас настільки безглузда голова, щоб вірити в це все?

— Хіба важливо, у що вірю я. Ідеться про те, у що вірите ви.

— Це так, — сказала вона. — Той, хто не вірить, потребує тих, хто вірить. Вони відчайдушно прагнуть мати того, хто вірить. Та покажіть мені святого. Дайте мені бодай одну волосинку з тіла святого.

Вона нахилилася до мене, чорне покривало обрамляло її залякле обличчя. Я розхвилювався.

— Ми тут, щоб опікуватися хворими і пораненими. Тільки для цього. Хочете поговорити про небеса — шукайте інше місце.

— Інші черниці носять сукні, — сказав я розсудливо. — А ви тут досі носите стару форму. Рясу, покривало, грубе взуття. Ви маєте вірити в традиційне. Старі поняття небес і пекла, католицька меса. Папа — безгрішний, Бог створив світ за шість днів. Великі старі істини. Пекло — озера полум'я, демони з крилами.

— Ви увійшли сюди, стікаючи кров'ю, і розповідаєте мені, що на створення всесвіту пішло шість днів?

— На сьомий Він відпочивав.

— Ви збираєтеся говорити про ангелів? Саме тут?

— Звісно, саме тут. Де ж іще?

Я був розчарований і спантеличений і ледве не кричав.

— Чому не про війська, що битимуться на небі до кінця світу?

— Чому б ні? Чому ви черниця, врешті-решт? Чому у вас на стіні ця картина?

Вона позадкувала, і її очі сповнилися презирливим задоволенням.

— Вона для інших. Не для нас.

— Але це ж безглуздо. Що значить «для інших»?

— Для всіх інших. Інших, хто живе з переконанням, що ми і досі віримо. Наше завдання перед світом — вірити в те, що більше ніхто не сприймає серйозно. Якщо повністю позбутися цієї віри, людська раса вимре. Ось чому ми тут. Крихітна меншість. Щоб втілювати старі істини, старі вірування. Диявол, ангели, небеса, пекло. Якщо ми припинимо вдавати, що віримо в це все, світ загине.

— Вдавати?

— Звісно, вдавати. Ви вважаєте, що ми дурні? Забирайтеся геть.

— Ви не вірите в небеса? Черниця?

— Якщо не вірите ви, чому я маю?

— Якби ви вірили, можливо, вірив би і я.

— Якби я вірила, вам би не треба було.

— Усі ці заплутаності й виверти, — сказав я. — Віра, релігія, вічне життя. Вічне людське легковір'я. Ви хочете сказати, що не сприймаєте їх серйозно? Ваша відданість — лише вдавання?

— Наше вдавання є відданістю. Хтось має вірити. Наше життя було б не менш серйозним, якби нам були притаманні справжня віра, справжня релігія. Оскільки у світі віри стає дедалі менше, людям здається, що саме зараз, як ніколи, потрібно, щоб були *ті*, хто вірить. Анахорети з безтямними очима. Черниці в чорному вбранні. Ченці, що дотримуються обітниць мовчання. Вірити залишається нам. Дурні, діти. Ті, хто відмовився від віри, повинні вірити в нас. Вони впевнені, що правда на їхньому боці, коли не вірять, але вони знають, що віра не може згаснути повністю. Якщо не стане тих, хто вірить, світ перетвориться на пекло. Завжди мають бути ті, хто вірить. Дурні, ідіоти, ті, кому чуються голоси, хто говорить маячню. Ми — ваші душевнохворі. Ми жертвуємо своїм життям, щоб уможливити ваше невір'я. Ви впевнені, що правда на вашому боці, але не хочете, щоб так само думали всі. Без дурнів немає правди. Ми — ваші дурні, ваші божевільні жінки, що прокидаються помолитися удосвіта, запалюють свічки, благають статуї, щоб ті дали здоров'я, довгого життя.

— Ви довго живете. Можливо, це працює.

Вона зайшлася деренчливим сміхом, показавши старі, майже прозорі зуби.

— Уже небагато залишилося. Ви втратите своїх вірян.

— І всі ці роки ви ні за що не молилися?

— За всіх на світі, дурна голова.

— І нічого не виживе? Смерть — це кінець?

— Ви хочете знати, у що я вірю, а про що лише вдаю, що вірю?

— Не хочу цього чути. Це жахливо.

— Але це правда.

— Ви черниця. Поводьтеся, як личить черниці.

— Ми даємо обітниці. Убогості, цнотливості, покірності. Серйозні обітниці. Серйозне життя. Вам без нас не вижити.

— Серед вас мають бути такі, хто не вдає, а вірить посправжньому. Я в цьому впевнений. Століття віри не можуть просто виснажитися за кілька років. Вивченню цих дисциплін присвячували цілі науки. Ангелознавство. Розділ теології, присвячений виключно ангелам. Найкращі уми обговорювали ці питання. Найкращі уми існують і зараз. Вони досі обговорюють, досі вірять.

— Ви зайшли з вулиці, тягнучи за ногу тіло, і говорите про ангелів, які живуть на небі. Забирайтеся геть.

Вона промовила щось німецькою. Я не зміг розібрати. Вона заговорила знову, докладно, наближаючи своє обличчя до мого, слова ставали грубішими, вологішими, гортаннішими. Через моє нерозуміння її очі спалахнули неймовірним задоволенням. Вона поливала мене німецькою. Буревій слів. Чим довше тривала її промова, тим жвавішою вона ставала. До її голосу додалася весела пристрасть. Вона говорила швидше, виразніше. В очах, на обличчі спалахнули кровоносні судини. Я почав розрізняти модуляцію і ритмічність. Я вирішив, що вона щось декламує. Літанії, церковні гімни, катехізиси. Або, можливо, таїнства з вервицями. Глузуючи з мене презирливою молитвою.

Дивно, але мені це здавалося прекрасним.

Коли її голос почав стихати, я вийшов з палати і почав блукати навкруги, доки не побачив старого лікаря. *Herr Doktor*, — покликав я, наче персонаж фільму. Він увімкнув свій слуховий апарат. Я отримав рецепт, запитав, чи буде все добре з Віллі Мінком. Не буде, принаймні деякий час. Проте він не помре, що дає йому перевагу наді мною.

Поїздка додому пройшла без пригод. Я залишив машину на під'їзній алеї Стоверів. Усе задне сидіння було в крові. Кров була на

кермі, на приладовій дошці, на ручках дверцят. Наукове дослідження культурної поведінки і розвитку людини. Антропологія.

Я піднявся нагору і деякий час спостерігав за дітьми. Вони спали, бурмочучи щось крізь сон, за заплющеними повіками швидко бігали очі. Я вмовився поруч із Бабеттою, повністю одягнений за винятком черевиків, звідкись знаючи, що це її не здивує. Але позаяк мій розум набрав шалених обертів, я ніяк не міг заснути. Невдовзі я спустився на кухню, щоб посидіти з чашкою кави, відчутти біль у зап'ястку, підвищений пульс.

Нічого не залишалось, як чекати наступного заходу сонця, коли небо заблищить, наче бронза.

Цього дня Вайлдер сів на свій пластиковий триколісний велосипед, об'їхав навколо кварталу, завернув праворуч на глуху вулицю і з гуркотом закрутив педалями до самого глухого кута. Він обійшов з велосипедом в руках металеву огорожу, а потім сів і поїхав брукованою стежкою, що в'юнилася крізь зарослі пустирі до спуску з двадцяти бетонних сходинок. Пластикові колеса торохтіли і скрипіли. Тут наше відтворення подій поступається сповненій благоговійного страху розповіді двох літніх жінок, які спостерігали за всім із задньої веранди на другому поверсі високого будинку серед дерев. Він почав спускати велосипед сходами, віддано і без зайвих сантиментів, тримаючи його за кермо, а той підстрибував, наче молодший братик чудернацького виду, про якого не дуже то і дбають. Унизу Вайлдер знов сів на нього, перетнув дорогу, потім тротуар, виїхав на трав'янистий схил уздовж швидкісної автомагістралі. Тут уже жінки почали кричати. «Агов, агов!» — кричали вони спочатку дещо несміливо, не усвідомлюючи весь масштаб можливого розгортання подій перед їхніми очима. Хлопчик крутив педалі навскіс по схилу, проникливо зменшуючи кут спуску, потім зупинився у нижній точці, щоб спрямувати триколісного друга у точку на іншому боці, яка, здається, була на найкоротшій відстані. Агов, синку, ні. Вони розмахували руками, несамовито видивляючись будь-якого перехожого, хто міг би допомогти. Тим часом Вайлдер, не звертаючи уваги на їхні крики або просто не чуючи їх за невпинним шелестінням «гетчбеків» і фургонів, що проносилися повз, почав крутити педалі через шосе, скерований якоюсь містичною силою. Жінкам, у яких відняло мову, залишалося лише спостерігати з роззявленим ротом і простягнутою вперед рукою — благанням повернути час назад, щоб хлопчик на збляклій синьо-жовтій іграшці почав крутити педалі в інший бік, як фігура в мультфільмі по ранковому телебаченню. Водії не могли ніяк уторопати. У своїх вузлуватих позах, пристебнуті пасками безпеки, вони знали, що подібна картина зовсім не доречна на тлі стрімкої свідомості шосе, багатосмугового модерністського потоку. Сенс у швидкості. У знаках, розмітці, житті, розбитому на частки

секунди. Що це за мерехтлива неясна пляма? Якась сила світу збилася на манівці. Вони різко повертали вбік кермо, гальмували, сигналили, розтинаючи тривалий південь, по-тваринному лементували. Малюк навіть не дивився на них, крутив собі педалі до розділової смуги — вузького клаптика вицвілої трави. Він був повен енергії, самовпевнений, його руки, здається, рухалися так само швидко, як і ноги, кругла голова розгойдувалася, витанцьовуючи джигу ніби несповна розуму. Йому довелося уповільнити швидкість, щоб видертися на смугу на узвишші, він підняв кермо, щоб переднє колесо переїхало перешкоду, він діяв надзвичайно свідомо, наслідуючи якийсь ретельно складений план, а машини, завиваючи, проносилися повз нього із запізним гудінням клаксонів, очі водіїв вдивлялися в дзеркала заднього виду. Він у руках перекотив велосипед через траву. Жінки бачили, як він знову сів на нього на твердій ділянці. «Стій!» — кричали вони. Не їдь. Ні, ні. Як іноземки, чия мова скоротилася до найпростіших вигуків. Машини рухалися невпинно, вирвавшись на пряму, — нескінченною блискавкою дорожнього руху. Він з'їхав з розділового острівця, щоб перетнути останні три смуги, підскочивши, наче м'ячик, переднім колесом, а потім задніми. І знову заїзд на інший бік з розгойдуванням голови. Машини ухиляються, завертають на іншу смугу, видираються на бордюр, у бокових віконцях з'являються перелякані обличчя. Хлопчина, що несамовито крутить педалі, не знає, як повільно він рухається для жінок, що спостерігають зі зручного місця на веранді. Тепер жінки вже мовчали, перебуваючи поза подією, раптово виснажені. Як повільно він рухався, як він помилявся, думаючи, що мчить, наче вітер. Це їх виснажило. Клаксони і далі гули, звукові хвилі перемішувалися в повітрі, знижувалися на пів тону, лунали з машин, що вже зникли з виду, лаючись. Він дістався іншого боку, трохи проїхав паралельно дорожньому руху, далі, здається, втратив рівновагу і впав, покотившись різнокольоровим клубком шкереберть униз насипом. Коли за секунду він знову з'явився в полі зору, то вже сидів у воді в канавці, частині струмка вздовж шосе, який час від часу пересихає. Ошелешений, він вирішив заплакати. Йому вистачило якоїсь миті — усюди бруд і вода, велосипед лежить на боку. Жінки знову почали кричати, вони піднесли руки у намаганні повернути події навспак. «Дитина у воді!» — кричали вони. Дивіться, допоможіть, потопає. І він, сидячи у струмку, старанно завиваючи,

вперше їх почув, підвівши очі над земляним насипом на дерева по той бік автомагістралі. Це ще сильніше їх налякало. Вони кричали і махали, майже на межі початкових стадій неконтрольованого жаху, коли проїжджий автомобіліст, як їх зазвичай називають такі люди, стривожено зупинив машину, вийшов з неї, зіслизнув униз насипом і витягнув малого з мілкого брудного струмка і підняв високо в повітря, щоб галасливі старенькі змогли побачити.

Ми постійно ходимо до шляхопроводу — Бабетта, Вайлдер і я. Ми беремо термос з охолодженим чаєм, паркуємо машину і спостерігаємо за тим, як сідає сонце. Хмари не стають на заваді. Хмари підсилюють ефект, уловлюють і надають форму світлу. Навіть майже не заважає, коли небо повністю затягнуте хмарами. Світло пробивається крізь них кулями, що трасують, і димчастими арками. Затягнуте небо підсилює настрій. Нам майже нічого сказати одне одному. Машин стає більше, вони утворюють чергу, що тягнеться до житлової зони. Люди пішки піднімаються на узвишся, а тоді на шляхопровід, несучи з собою фрукти, горіхи, прохолодні напої, люди переважно середнього або похилого віку, дехто з парусиновими пляжними стільцями, які ставлять на тротуарі, але трапляються і молоді пари, що стоять, тримаючись за руки, біля поручнів і дивляться на захід. Небо набуває змісту, відчуття, піднесеного оповідального життя. Кольорові смуги тягнуться так високо, аж іноді здається, що вони розпадаються на складові частини. На небі з'являються башточки, виникають світлові бурі і тихо падає серпантин. Важко сказати, як ми маємо почуватися щодо цього. Одних вечірні заграви лякають, інші налаштовані на піднесений настрій, та більшість із нас не знають, що відчувати, і готові до будь-якого розвитку подій. Дощ теж не заважає. Дощ додає розмаїття картин, дивовижні мінливі відтінки. Машин стає більше, люди важко видираються на підйом. Нелегко описати атмосферу цих теплих вечорів. Повітря сповнене передчуття, але це не звичне гудіння по-літньому вдягненого натовпу, не гра на пустирі з очікуваними прецедентами, без небезпечних наслідків. Це очікування приховане, нерівномірне, майже зворотне і сором'язливе, яке тяжіє до тиші. Що ми ще відчуваємо? Звісно, благоговійний трепет, це все благоговійний трепет, він перевершує попередні категорії трепету, але ми не знаємо, спостерігаємо із захватом чи острахом, ми не знаємо, за чим спостерігаємо чи що воно означає, ми не знаємо, чи воно

назавжди — рівень сприйняття, до якого ми поступово прилаштовуємося, який врешті-решт поглине нашу невпевненість, або лише якесь дивакувате атмосферне явище, яке ось-ось мине. Ривком розкладаються стільці, на них сідають старі люди. Що тут сказати? Заграви затягуються, не поспішаємо і ми. Небо під чарами, могутніми й легендарними. Час від часу шляхопроводом навіть проїздять машини, вони рухаються повільно, поштиво. Люди і далі видираються підйомом, дехто в інвалідних візках, покручені хворобою, а ті, хто їх супроводжує, сильно згинаються, щоб виштовхати нагору під великим кутом. Я ніколи не здогадувався, скільки в містечку людей безпомічних і з фізичними вадами, доки теплі вечори не зібрали їхні натовпи на шляхопроводі. Під нами пролітають машини, вони їдуть із заходу, із світла, що здіймається вежею, і ми дивимося на них, наче очікуючи на знак, наче вони несуть на своїй пофарбованій поверхні залишки заграви, ледве вловимого сяйва або тонкого шару зрадницького пилу. Ніхто не вмикає радіо і не говорить голосніше за шепіт. Падає щось золоте, повітря стає м'якшим. Сюди приходять люди з собаками, дітлахи катаються на велосипедах, чоловік з фотоапаратом і довгим об'єктивом сподівається на вдалий кадр. Тільки тоді, коли темрява вже впала і тишу спекотної ночі розриває тріскотіння комах, ми починаємо повільно розсіюватися, знічено, ввічливо, машина за машиною, повертаємося до самих себе, окремих і захищених від інших.

Люди в костюмах з майлексу досі в місті, у жовтомордих протигазах, збирають свою жахливу інформацію, спрямовуючи інфрачервоні прилади то в землю, то в небо.

Лікар Чакраварті хоче поговорити зі мною, але я вирішив триматися від нього подалі. Йому кортить побачити, як розвивається моя смерть. Можливо, для нього це цікавий випадок. Йому кортить помістити мене ще раз до комп'ютеризованого сканера, де зіштовхуються заряджені частинки і дмуть сильні вітри. Але цей сканер мене лякає. Я боюсь його магнітних полів, його комп'ютеризованого ядерного пульсу. Боюся того, що він про мене знає.

Я не наближаюся до телефона.

Товари в супермаркеті поперекладали на інші полиці. Це сталося одного дня без попередження. У проходах хвилювання і паніка,

обличчя постійних клієнтів спотворені жахом. Вони блукають, часом впадаючи в транс, зупиняються і знову йдуть, невеличкі групи гарно одягнених людей закликають у проходах, намагаючись розгадати принцип, розгледіти приховану логіку, намагаючись пригадати, де вони бачили кашу «Крім оф Віт»^[21]. Вони не розуміють навіщо, не можуть знайти сенс у цьому. Губки для миття посуду тепер поруч із туалетним милом, спеції розкидані в різних місцях. Чим старіший чоловік або жінка, тим ретельніше вони вдягнені й причепурені. Чоловіки в слаксах від «Сансабельт» і яскравих трикотажних футболках. Жінки з напудреними обличчями і метушливим виглядом, соромливі, готові до чогось тривожного. Вони завертають не в той прохід, витріщаються на полиці, іноді різко зупиняються, через що в них вриваються візки інших покупців. На своєму місці залишилися лише продукти загального вжитку, білі пакунки з невибагливими етикетками. Чоловіки користуються списками, жінкам вони не потрібні. Є відчуття, що тут безцільно, наче привиди, блукають лагідні люди, яких довели до відчаю. Вони пильно вивчають дрібний шрифт на упаковках, побоюючись прихованого обману. Чоловіки шукають проштамповані дати, жінки вивчають інгредієнти. Для багатьох є проблемою розібрати слова. Змазані літери, примарні картинки. Там, де поміняли товар на полицях, — суцільне ревіння, там люди, усвідомлюючи простий і безжальний факт власного занепаду, намагаються дати раду сум'яттю. Та, зрештою, неважливо, що вони бачать або думають, ніби бачать. Каси обладнали голографічними сканерами, які безпомилково розшифровують бінарний код кожного товару. Це мова хвиль і випромінювання, або того, як мертві спілкуються з живими. І саме тут ми чекаємо разом, незалежно від віку, наші візки завалені яскраво кольоровими товарами. Черга рухається повільно, і це нас задовольняє, дає нам можливість продивитися бульварну пресу на стелажах. Усе, що ми шукаємо, окрім їжі і кохання, саме тут, на стелажах з бульварною пресою. Історії про надприродне й іншопланетне. Диво-вітаміни, ліки проти раку, засоби від ожиріння. Культ знаменитих і мертвих.

Біліло, шуміло, Делілло

БІЛІЛО,
ШУМІЛО,
ДЕЛІЛЛО

Що ми кажемо богу смерті? Не сьогодні.

Сиріо Форел

Смерть багатовимірна й наскрізна. Коли є ти, її нема; коли є вона, тебе нема. Смерть існує як об'єктивний факт: що має початок, має і завершення. Смерть існує як суб'єктивний факт: я маю початок, тож маю і завершення. Усі люди смертні: Кай — людина, отже Кай смертний. Але хто помре першим?

Другий період творчості Дона Делілло^[22] розпочинається романом «Білий шум» (1985), його першим бестселером, який він писав із 1982 року, коли повернувся до Америки після трирічного проживання в Греції. Із ним письменник спочатку здобуває критичний (Національну книжкову премію), а потім і читацький успіх. Ще до виходу твору Делілло в інтерв'ю інтригував, що роман буде про «страх, смерть і технології», й уточнював: «Тобто, звісно, це буде комедія».

*Я ніколи не збирався писати
апокаліптичний роман.
Він про смерть на індивідуальному рівні.*

Дон Делілло

Автор рідко ділиться з критиками секретами свого творчого процесу, але щодо цього роману він навіть розкрив робочі назви: «Американська книга мертвих» і «Панасонік». Невикористані заголовки якнайточніше означають дві провідні й на позір майже антонімічні теми «Білого шуму»: національне сприйняття смерті й усепроникність брендів («імен») у життя людей (із грецької Panasonic перекладається як «усезвуковий»). Цікаво, що слово Panasonic зринає в романі лише один раз (коли головний персонаж у подробицях, зокрема і звукових, уявляє свою дружину з коханцем^[23]) і означає, вочевидь, ще й марку телевізора як таку собі метафору (метонімію) «реалістичного» зображення.

«Усезвучання» й усюдисущість товарів і торговельних марок у романі показано як своєрідний релігійний мотив заміни монотеїзму на політеїзм, повернення до магічних практик. Назвати бренд — майже те саме, що й викликати демона. Промовистим фактом є також те, що нинішня магія, втілена в рядах продуктів у супермаркеті, — це результат багаторічної діяльності науковців/-виць і загалом досягнення прогресу, що маскується за давніми словесними практиками. У цьому контексті визначальним є епізод, коли Стеффі, донька Джека, уві сні шепоче «два слова, знайомих і невловимих водночас, які, здається, мали ритуальне значення, були частиною заклинання або несамовитих наспівів: „Тойота Селіка“»^[24]. Рядки з реклами не випадково стають такими чарівними, адже телевізор, як зазначено в «Білому шумі», це «первісна сила для американської сім'ї», «ізольована, позачасова, автономна, самодостатня, [...] подібна до міфу, що народжується просто зараз у нашій вітальні, як щось знайоме зі сновидінь або передсвідомості».

Чи були люди такі ж тупі,

коли не існувало телебачення?

Вернон Дікі

Делілло вибудовує свій романний світ не за об'єктивною логікою життя, а за художньою логікою американської літератури, утвердженою його колегами. Зокрема Томасом Пінчоном у романі «Виголошення лота 49» (1966), де головна героїня Едипа Маас у своїх подорожах натрапляє на урядову комісійну крамницю Вінтропа Тремейна. Вінтроп (Winthrop), який просить називати його Переможцем (Winner), торгує гвинтівками й пов'язками зі свастикою і збирається шити есесівську форму для кампанії «знову до школи» (підліткові й жіночі розміри). Від обурення і розпачу Едипа нічого одразу не може йому на це сказати і лише згодом, коли її «досі трусило і трохи нудило», резюмує: «Це ж Америка, ти в ній живеш і дозволяєш цьому відбуватися, попускаєш такі речі!» Штука в тому, що Пінчон показав, як Америка (America), поступово запозичуючи фрагменти фашистсько-нацистських ідей, перетворилася на те, що політологи/-ні й культурологи/-ні називають *Amerika*. Почалося це все з операції «Скріпка», коли в 1939–1945 роках США перевозили науковців/-виць із Німеччини, інтегруючи їх у свою соціально-політичну систему. Тож можна цілком обґрунтовано говорити про визначальну роль «німецьких мізків» у багатьох галузях, але передусім в американській ракетній програмі (найпоказовіший приклад — біографія Вернера фон Брауна). Так у науковий світ опосередковано потрапила й нацистська ідеологія, із чого іронізує Пінчон і що підхоплює Делілло. Саме тому в «Білому шумі» описано кафедру гітлерознавства у вигаданому Коледжі-на-Пагорбі^[25], яку очолює професор Джек Гледні. Він звіряється, що «заснував гітлерознавство в Північній Америці в березні 1968 року» і загалом переконаний, що вивчати життя Гітлера потрібно (хоча, як показано в романі, те саме можна сказати і про Елвіса^[26]).

Дон Делілло неодноразово звертався до образу Гітлера. Так, у романі «Собака-посіпака» (1978) персонажі шукали «порнографічний фільм» про останні дні фюрера в бункері, але своєрідним коментарем до «Білого шуму» вважають його есей «Силует-сіті: Гітлер, Менсон і

міленіум»^[27], де письменник спробував пояснити таку посилену зацікавленість нацизмом і його німецьким очільником. На його думку, ми одержимі нацистами тому, що вони були майстрами крайнощів. Нам же хочеться знати про себе найгірше, а нацисти не лише його уявляли, а і реалізовували. Вони для нас — «остаточна міра наших особистих недоліків», а тому «викликають у нас занепокоєння щодо самих себе, нашої вряди-годи сліпої слухняності владі й готовності віддатися сильній особистості». Америка після В'єтнаму та інших символів занепаду перебувала в ослабленій позиції у світі, що призвело до «моральної паузи, туги за досвідом вивільненої влади». І тому багатьом видавалося, що лише терор досягає успіху, лише фанатики здобувають безумовні перемоги і «кожен життєво важливий проєкт нашого демократичного мандата повинен проходити через мережу компромісів і спотворень». Усе це спричинило «коливання благодатного морального бачення», і через своє сум'яття люди «спокусилися образами сили та домінування, видовищем імперії, яка систематично намагалася досягти людської межі — межі фантазії, міфу й убивчості». Так нам може видаватися, що *führerbunker* — це «міф про самореалізацію», і певна ностальгія про фанатів у бункері, «справжніх вірян», породжує міленіальні рухи (як ті ж скінгеди), яких веде «страх перед Останніми днями». Найвідоміші представники — «родина» Менсона і він сам, зі свастикою на чолі. Сильний лідер, за висловом Ернеста Беккера, є нашим «оплотом проти смерті», і коли такий «майстер смерті», як Гітлер, помирає, то його послідовники, «бажаючи бути зачарованими, звільненими від свободи волі та самовладання», поступово стають подібними на нього.

Зрозуміло, що Джек Гледні — інтелектуал і аж ніяк не бунтар, але і він спокушається силою Гітлера, який є «більшим за життя і смерть». Тому в нього і виникають два бажання: заховатися в Гітлері і його справах і водночас «використати його, щоб збільшити свою значимість і силу».

- *Навіщо ти прийшов сюди, білий чоловік?*
- *Купити.*
- *Ти дуже білий, тобі це відомо?*
- *Це через те, що я помираю.*
- *Ця речовина все виправить.*

— *Я все одно помираю.*

Однак метання Гледні — це радше підтекст роману, тоді як основний текст — це доволі вичерпний опис побутових перипетій родинного життя^[28] Джека і Бабетти, які разом мають сім дітей від попередніх і теперішнього шлюбів та мешкають у доволі ідилічному коледжському містечку Блексміт (Blacksmith) на Середньому Заході. Делілло, неначе побутописець-реаліст XIX століття, оточує місто вигаданими топонімами, які, якщо їх перекласти буквально, скидатимуться чи то на гоголівські хутори, чи то на радянські сільськогосподарські угіддя з елементами промзони: Farmington, Middlebrook, Bakersville, Millers Creek, Lumberville, Watertown, Glassboro, Mechanicsville, Sawyersville, Popular Mechanics тощо. Пізніше стає зрозуміло, що це певна «альтернативна» реальність^[29], де стається «повітряно-токсичне явище»^[30], отруйна хмара Ніодину Д. І важливо, що найстрашніше тут саме антропогенна природа явища, адже це «смерть, народжена в лабораторії, визначена і виміряна».

Дон Делілло в інтерв'ю згадував, що, повернувшись до США 1982 року, почав зауважувати, як телебачення щодня розповідає про розлив якоїсь токсичної речовини, але на це ніхто не звертає уваги, сприймаючи за своєрідну «телевізійну реальність». Усі ці екранні жахіття в романі названо «праймтаймовим жахом», зокрема описано один із п'ятничних вечорів, коли вся родина не може відвести очі від «документальних кадрів лиха і смерті»: «Кожен катаклізм змушував нас прагнути наступного, чогось більшого, величнішого, смертоноснішого». Цікаво, що коли одного разу в телевізорі показали Бабетту, то перша ж думка була про її смерть: «Що вона там робить, у чорно-білій офіційній рамці? Може, вона померла, зникла, стала безтілесною? Може, то її дух, її приховане ество, яесь двомірне факсиміле, що випустила владна технологія, звільнила, щоб воно ковзало діапазонами хвиль, енергетичними рівнями, затримавшись, аби попрощатися з нами з флуоресцентного екрана?» Екран начебто збільшує символізм усього, що на ньому показано, бо це ж не вся реальність, а відфільтрована або ж змонтована. Тому таким суттєвим у романі є епізод із найфотографованішою коморою в Америці. Про неї попереджає безліч вказівників, які виступають своєрідною телерамкою, штучно виокремлюючи певний довільний фрагмент

строкатого буття і надаючи йому значення винятково самим фактом виокремлення. Персонажі підкреслюють, що сама по собі комора — невиразна, але «кожна фотографія підсилює ауру» образу, і туристи насправді фотографують не її, а те, як фотографують інші. Саме тому таке виокремлення чогось рівносильне його зникненню, умовній смерті, про що доволі точно зауважує Мюррей: «Щойно помічаєш вказівники про комору, побачити саму комору вже неможливо».

Телевізор у «Білому шумі» — це перетворювач реальності, що робить усе ірреальним і пов'язаним із небуттям, відірваним від дійсності тим, що це не вона, а її зображення. Телебачення — значуще тло, звідки час від часу долинають фрази без контексту, безглузді, а інколи загадкові настільки, що спонукають персонажів до деструктивної поведінки. Невипадково в'язень Томмі Рой Фостер, із яким Генріх, листуючись, грає в шахи, убив п'ятьох, бо чув голоси, що говорили до нього з телевізора. І водночас це медіа в широкому смислі слова, ретранслятор і фіксатор реального світу, хай якого гротескного і трагічного, і без нього реальність як така ніби й не існує, а якщо й існує, то незафіксованою сприймається як даремна, як вистава без глядачів. Так після неймовірної події з літаком, у якого відмовили всі три двигуни і який падав шість із половиною кілометрів, між Джеком і його донькою Бі відбувся такий діалог:

- *А де преса? — запитала вона.*
- *В Айрон-сіті немає преси.*
- *Тобто все, через що вони пройшли, марне?*

Невипадково, що другу Гледні, професору Мюррею Джей Сискінду^[31], доморослому філософу і своєрідному авторському голосу, в коледжі пропонують прочитати курс з кінематографа автотроц, які він вважає «частиною багатолітньої традиції американського оптимізму». В «Білому шумі» катастрофи та очікування їх співвідносяться як смерть і страх, який іще більше загострює переживання буденного життя, роблячи його дійсно нестерпним. Тому Бабетта, наприклад, іде на все, щоб отримати експериментальні пігулки, які мають позбавити від страху смерті, знаходячи «містера Грея» (справжнє ім'я якого Віллі Мінк). Важливо, що в багатьох

міфологічно-фольклорних текстах сірий (gray) — це колір смерті, а в англomовній традиції смерть — це завжди Він.

*Йди, чоловіче, звідси, проминай береги,
забирай із собою свою смерть і страх,
тут і нам, живим, не вистачає снаги,
а що вже мертвому робити на цих берегах?*

Сергій Жадан

Попри нав'язливе і якесь оргіастичне споживання (у книзі безліч докладних описів їстівних і неїстівних продуктів із зазначеними торговельними марками^[32]), майже всі персонажі, захоплені поглинанням буття в усіх його принадних і спокусливих формах, параноїдально бояться небуття. Смерть як поняття завжди функціонувала як «білий шум», і Делілло зафіксував її гнітючу присутність у щоденному багатоголоссі техніки й людей. Загалом шум функціонує у Дона Делілло як один із головних персонажів, він дійсно часом говорить більше, ніж слова (значуща відмінність тиші й мовчання), і стає повноцінною істотою, учасником розмови (інколи, наприклад, навіть із такою атрибуцією — «Телевізор каже:...»). Колористика в «Білому шумі» теж підібрана відповідно, адже білий колір в американській традиції пов'язаний передусім зі смертю й увічненій у «Мобі Діку» в образі великого кита (в романі Мелвілла навіть є розділ про «білість»). Також у Делілло є «посильний Смерті», чиє біле волосся якраз переконає протагоніста в тому, що це з'ява з танатологічного часoprостору. І хоч цим посильним виявляється всього лиш його тесть, пізніше саме він невинно лишає Джеку Гледні зброю. Смерть — в усьому, але здебільшого приховано; смерть запакована (коробки / пакунки, як зауважує Марк Остін^[33], — головний символ роману); вона оформлена, але беззмістовна. Як і спроба Джека вбити «Грея» в мотелі, інсценізувавши його самогубство. Перед тим Мюррей, озвучуючи головні проблеми роману, поділяє всіх людей на вбивць (killers) і смертників (diers), спонукаючи

визначитися, на чиєму Джек боці, і переконуючи, що «насилля — просто форма відродження», а вбивця, роблячи свою темну справу, щоразу отримує «кредит на життя», і дедалі здобуває все більший. Убивця відтерміновує свою смерть, здобуваючи час і життя, тоді як більшість, смертники, покірливо приймає свій кінець. Боротьба цих двох груп, на думку Мюррея, і визначає історію людства, і тому Гледні й вирішує перейти з однієї категорії в іншу, однак від самого початку зрозуміло, що це шлях Гітлера, який йому не повторити.

Сам Джек переконаний: «Усі змови (plots) ставлять на меті чиюсь смерть. Ми щоразу ходимо по краю смерті, коли щось замислюємо. Це як договір, який ми маємо підписати одноостайно, як ті, хто замислює, так і ті, хто є жертвами цієї змови». Крім того, plot — це ще й сюжет, а, як відомо, людський сюжет завжди має однакове за змістом, хоч і різне за формою завершення. Перемогти смерть може лише диво, а переможцем може вийти лише той, хто ще не розуміє, що нею все завершується. Так, в останньому розділі роману Вайлдер, найменша дитина Гледні, на пластмасовому триколісному велосипеді неушкодженим перетинає «стрімку свідомість шосе, багатосмуговий модерністський потік». Коли Джек каже, що з Вайлдером йому перебувати приємніше, ніж з іншими дітьми, хоча він їх усіх любить, Мюррей пояснює йому, що малюк має безмежне «я» і вільний від усіх обмежень. Вайлдер не боїться смерті й перебуває в «хмарі незнання». Остання фраза, крім опосередкованого зв'язку з хмарою незрозумілого Ніюдину Д, є ще й назвою трактату англійського містика XIV століття. Трактат дав назву третій частині роману Делілло «Підземний світ», де його й обговорюють.

Два романи також об'єднує тема сміття. Зокрема у «Білому шумі» є знакова сцена, коли Джек порпається в купі домашнього сміття (яке йому подібне на «іронічну сучасну скульптуру»), шукаючи пігулки «Дилар», серед різноманітного детально описаного непотребу знаходить бананову шкірку з тампоном усередині й зачудовується: «Чи не є це темною зворотною стороною споживацької свідомості?» Сміття — зворотний бік споживання, символом якого є супермаркет. Цей нібито знайомий і приємний простір здійснення будь-яких жадань, простір насолоди й бездумного відпочинку, виявляється лише порожньою формою, яку споживач заповнює своїми довільними й не завжди виразними мріями. Подібно до мотелю, супермаркет приймає

всіх і дає змогу реалізувати приховані прагнення і, залежно від суб'єкта, може стати як позитивним, так і негативним місцем.

Споживати в Америці — це не купувати; це мріяти.

Гленн Йост «Американа»

Важливим у романі є епізод зі сліпим стариганом Тредвеллом і його сестрою, які заблукали у величезному ТРЦ «Мід-Вілледж», два дні там сновигали, а потім ще два прожили в кондитерському кіоску на його території. Супермаркет у Делілло є двійником античного лабіринту, але перетворює все, навіть жахливе, на товар, продаючи приборканих мінотаврів і нитки Аріадни (англ. Ariadne's thread заховане в прізвищі Treadwell) у роздріб й за гуртовими цінами. Проте страхи й надії не можна запакувати так, щоб приховати їхню справжню сутність — гнітючу порожнечу, тож наприкінці роману відвідувачі «Мід-Вілледж» впадають у паніку (англ. panic ніби охоплює слово Panasonic), почуваячись «нажаханими, безцільними й стривоженими» лише через те, що товари на полицях переставили. Супермаркет (що, як і телебачення, у романі названо «позачасовим») — квазірідний простір задоволення бажань і потреб, який легко перетворюється на патогенний і невротичний, зважаючи на принципову неможливість задовольнити всі наші прагнення. Мюррей каже про цю амбівалентність, порівнюючи приміщення з померлим тибетцем і називаючи супермаркет «брамою чи стежкою», «перехідним підготовчим станом між смертю і відродженням» з одним уточненням: «Тут ми не помираємо, а робимо закупи. Але різниця менш помітна, ніж ви думаєте».

Делілло визнавав, що ідея «Білого шуму» доволі проста: чим складнішими стають технології, тим примітивнішим стає наш страх. І водночас тим сильніше ми прагнемо радіти простим повсякденним речам, як тій же «посгмодерністській вечірній заграві, багатій на романтичну образність», якою милуються мешканці вигаданого містечка.

— А якщо смерть — це лише звук?

— Електричний шум.

— Ти чуєш його повсякчас. Він звучить звідусіль. Який жах!

— Однорідний, білий.

— Іноді він накочується на мене, — сказала вона. — Іноді він закрадається мені в голову, міліметр за міліметром. Я намагаюся поговорити з ним. «Смерте, не сьогодні».

Інформація видавця

Серія «Американський постмодернізм» від «Темпори»:

Вільям Геддіс «Агапе агов»

Джозеф Макелрой «Бомба»

Роберт Кувер «Пісеньки та наспіви»

Томас Пінчон «Нетямущий учень»

Дональд Бартелмі «Білосніжка»

Дон Делілло «Художниця тіла»

Кормак Маккарті «Дорога»

Дональд Бартелмі «60 оповідань»

Дон Делілло «Білий шум»

Також:

Максим Нестелєєв

«Лабіринти американського постмодернізму» (два томи)

Заплановано:

Джон Барт «Загублений у кімнаті сміху»

Джон Барт «Баришник дур-зіллям»

Кормак Маккарті «Кривавий меридіан»

Дон Делілло

БІЛИЙ ШУМ

Переклад з англійської: Максим Нестелєєв

Випускова редакторка: **Богдана Романцова**

Редагування: **Анастасія Осипенко**

Коректура: **Юлія Колеснікова**

Дизайн і верстка: **Ірина Мамаєва**

Обкладинка: **Ігор Дунець**

ТОВ «Темпора»

01030, Київ, вул. Б. Хмельницького, 32, оф. 4

Свідоцтво про внесення до державного реєстру:

ДК № 2406 від 13.01.2006.

Тел./факс: (044) 234-46-40

www.tempora.com.ua

Підписано до друку 22.11.2022.

Папір офсетний. Формат 84x108/32.

Гарнітура Narration SRB, Roboto Condensed.

Ум. друк. арк. 25,20, Обл.-видавн. арк. 27,72. Зам. № 22-057.

Надруковано ТОВ «Друкарня «Бізнесполіграф».

02094, м. Київ, вул. Віскозна, 8

свідоцтво про внесення до Державного реєстру:

ДК № 2715 від 07.12.2006

Примітки до електронної версії

Перелік помилок набору, виявлених та виправлених верстальником

- с. 16: Ми з [неї] => нею в цьому маємо подібні погляди <...>
- с. 44: Вона говорить про [дервішей] => дервішів-суфістів <...>
- с. 60: <...> юдейсько-[християнське] => християнське загробне життя <...>
- с. 114: Вони не дають перетворитися [поминам] => поминкам на комічний фарс.
- с. 355: <...> загрозна хмара спричиняє спітніння [долоней] => долонь?
- с. 386: <...> на геосинхронній [орбиті] => орбіті.
- с. 397: <...> пори [роки] => року змінюються в безрадiсному монтажі.
- с. 418: <...> [прикріпіть] => прикріпіть кілька пружинних затискувачів<...>
- с. 471: <...> [написаним] => написаному у співавторстві <...>

Примітки

1

«Нью-Йорк Джетс», «Нью-Йорк Метс» і «Нью-Йорк Нетс» — відповідно футбольна, бейсбольна і баскетбольна команди з Нью-Йорка.

Алюзія на біблійне Харод-джерело (дослівний переклад «джерело тремтіння»), біля якого Гедеон розташував своє військо перед битвою з філістимлянами (Суд. 7:1).

3

Ідеться про азійських емігрантів-чорноробів.

Американський дводвигунний літак компанії «Макдоннелл Даглас».

«Віннебаго» — американський виробник домів на колесах.

Англ. LifeSavers («Рятувальні кола») — американська марка твердих і м'яких цукерок у формі кола з різними смаками.

7

Ліки від нежитю і грипу.

Перша велика битва між англійськими й американськими військами на пагорбах на північ від Бостона 17 червня 1775 року за часів Війни за незалежність США.

«Монітор» і «Вірджинія», яку побудували на остові фрегата «Меррімак», взяли участь у морській битві на Гемптонському рейді 8–9 березня 1862 року за часів Громадянської війни в США.

Передвиборне гасло десятого президента США Вільяма Генрі Гаррісона (1773–1841).

Біржовий крах 1929 року.

Дебати 1858 року, які не принесли Лінкольну пост сенатора, але надали тексту його виступу широкого розголосу.

Фінал чемпіонату США з американського футболу.

Жувальні гумки.

Один з п'яти головних професіональних чемпіонатів з гольфу серед жінок.

16

Відповідно протинабряковий засіб, протиалергійний засіб, засіб проти кашлю.

Муніти — адепти Церкви об'єднання, нового релігійного руху (секти), заснованого Мун Сон Меном 1954 року. 1971 року Мун переніс центр діяльності до США.

Англ. Trimline telephone. Торговельна марка телефонних апаратів з номеронабирачем на мікротелефонній слухавці.

Назви шампунів.

Спотворено з німецької Gut, besser, am besten («Добре, краще, найкраще»).

Бренд борошна, різновид каші на сніданок, виготовлений із манної крупи.

Детальніше про його творчість: Нестелеєв М. Лабіринти американського постмодернізму. Том 1. — К.: Темпора, 2019. — С. 182–241.

Вона називає їхні зустрічі «капіталістичною транзакцією».

Делілло в інтерв'ю казав, що в цьому словосполученні є «комп'ютерний містицизм».

Письменник зауважував, що з цього образу і постав весь роман.

Пол Кантор зауважує, що в «Білому шумі» ці постаті пов'язані настільки, що реальність укотре почала наслідувати мистецтво — у США в 1988–1992 роках існував гурт Elvis Hitler. Cantor P. «Adolf, We Hardly Knew You» // *New Essays on «White Noise»* / Ed. by Frank Lentricchia. — Cambridge; New York: Cambridge University Press, 1991.

Delillo D. *Silhouette City; Hitler, Manson, and the Millennium // Dimensions 4:3* (1989).

Делілло пояснював, що одним із його завдань була «спроба знайти певне сяйво в повсякденні», сяйво, яке часом може майже налякати, а інколи навіть видаватися святим чи сакральним.

Іншим свідченням цього є таємничий матеріал майлекс, із якого зроблено костюми хімзахисту.

Чимало літературознавців/-виць зауважили, що її опис подібний на Бхопальську катастрофу, яка сталася в Індії в ніч на 3 грудня 1984 року. Це була найбільша за кількістю жертв техногенна катастрофа на той момент, із резервуару, де зберігався метилізоціанат, відбувся викид, і хмара отруйних парів накрила територію завбільшки 40 квадратних кілометрів.

Цікаво, що цей персонаж, як він сам зазначає, раніше був спортивним репортером і «працював» у романі Делілло «Амазонки» (написаному у співавторстві зі Сю Бак під псевдонімом «Клео Бердвелл»), на дозвіллі ведучи багатосторінкову хроніку того, як мафія захоплює індустрію снігоходів. Це єдиний випадок у прозі письменника, коли герой одного художнього світу переходить в інший.

Прозаїк неодноразово наводить їх, як і іншу інформацію, тріадами, цим давнім магічним поєднанням, перетворюючи на своєрідні закляття, сучасні абракадабри. Втім, остання наведена трійця — це розшифровка поширених англомовних абревіатур (RAM, AIDS, MAD) — як своєрідне розчаклування, розтлумачення таємниць: оперативна пам'ять (Random Access Memory), синдром набутого імунodefіциту (Acquired Immune Deficiency Syndrome), взаємне гарантоване знищення (Mutual Assured Destruction).

Osteen M. *American Magic and Dread: Don DeLillos Dialogue with Culture*. — Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2000.